

.b137 959 09

U.O.V.S. BIBLIOTEEK

University Free State

34300000229629

Universiteit Vrystaat

HIERDIE KASUPLAAN MAG ONDER
GEEN OMSTANDIGHED E UIT DIE
BIBLIOTEEK VERWYDER WORD NIE

**DIE GEMEENSKAPSKOLLEGE IN DIE ONTWIKKELING
VAN AGTERGEBLEWE GEMEENSKAPPE
IN DIE VRYSTAAT**

deur

ANTHONY VENTURA BOUWER
(H.O.D. IV. B.A. B.ED. M.ED)

Proefskrif

Voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad

PHILOSOPHIAE DOCTOR

in die

**DEPARTEMENT DIDAKTIEK
FAKULTEIT GEESTESWETENSKAPPE**

aan die

**UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT
BLOEMFONTEIN**

Promotor: Dr. M. Fourie

November 1999

Opgedra aan:

Hierdie proefskrif word opgedra aan my gesin Linda, Janice en
Janine, en grotendeels my oorlede oupa, Ariel Bouwer,
vir sy invloed op my lewe.

Dankbetuigings

By hierdie geleentheid wil ek graag my opregte dank en waardering betuig aan die volgende persone en instansies:

- Dr. Magda Fourie vir haar rigtinggewende leiding, onbaatsugtige hulpvaardigheid, insig, kennis en geduld tydens die navorsing. Dankie vir die manier waarop u my as student behandel het en die beste van my verwag het.
- Prof. Kalie Strydom en dr. Laetus Lategan by wie ek my studies begin het. Dankie ook vir die aanmoediging, motivering en belangstelling.
- Thabo Mataboge, Antjie Samuel, Stephan Armoed, asook Harold Manyati Nehemia Phooko en die personeel van Brentpark Sekondêr wat almal op die een of ander manier betrokke was by die studie.
- Kollegas en vriende in die Kroonstad Onderwysdistrikskantoor, Sinah Seluku en Ivy Chiba, Petunia, Tommy, Sello Lethea.
- Familiëlede wat my deurentyd aangemoedig en gemotiveer het.
- Malcolm Benjamin, Fred Hayward, dr Alan Cissel, prof. Richard Maver, dr. Bob Cummings, dr M. Pugh, dr Spear, dr. Schmidtlein, dr Muller en dr. Heinemann, asook die personeel van die inrigtings waar hulle betrokke is in Amerika vir hulle bydrae tydens onderhoude.
- Dr. Thoahlane, mev. Mashimbye, mnre. Khunyeli, Ntloko, Masiu, Mokoena, Khambule, Seqebo, Monnane Dibe, Bengell, Boeti Michael Jordaan, Kommissaris Gibson en Cliff Barnes vir hulle bydrae tydens die onderhoude.
- Nicolene Cocha vir die noukeurige tikwerk en keurige versorging, vir haar onbaatsugtige hulpvaardigheid en geduld, en Kroonstad Office Supplies vir tegnologiese ondersteuning.
- Sonja Liebenberg vir die taalversorging en Lynette Medican vir vertalings.
- My moeder, Roseline Bosaletsi, en skoonouers, Jerry en Frances Malgas, vir hul aanmoediging en belangstelling.
- Janice en Janine, my dogters, vir hul opoffering en geduld gedurende tye wat ek nie daar was vir hulle nie, asook Petronella wat my vrou bygestaan het toe ek nie daar was nie.
- My vrou, Linda, vir die liefde, verdraagsaamheid, begrip, aanmoediging en motivering tydens die navorsing. Jou geduld, opoffering en bystand was noemenswaardig.

*Aan Hom (ons Skepper) op wie ek my lewe lank vertrou,
wat my in tye van nood en geluk onderskraag, baie dankie,
want sonder U sou ek dit nie kon maak nie.*

Alle dank, eer en lof kom U toe.

Verklaring

Ek verklaar dat die proefskrif hierby, wat vir die graad Ph.D. aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat deur my ingedien word, my selfstandige werk is en nie voorheen deur my vir 'n graad by 'n ander universiteit of fakulteit ingedien is nie. Ek doen voorts afstand van outeursreg op die proefskrif ten gunste van die Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

.....
AV BOUWER
Bloemfontein
November 1999

Inhoudsopgawe

Bladsy

LYS VAN AKRONIEME	(xv)
LIST OF ACRONYMS	(xvi)
SUMMARY	(xvii)
OPSOMMING	(xix)

Hoofstuk 1

INLEIDENDE ORIËNTERING

1.1	INLEIDING	 1
1.2	AGTERGROND VAN DIE NAVORSINGSPROBLEEM	 2
1.2.1	Mensekragbehoefte	 4
1.2.2	Plasing van die gemeenskapskollege	 6
1.2.3	Paradigmaverskuiwing met betrekking tot gemeenskaps- ontwikkeling	 8
1.3	NAVORSINGSPROBLEEM	 12
1.4	DOEL VAN DIE NAVORSING	 13
1.5	NAVORSINGSONTWERP	 13
1.6	NUT VAN DIE NAVORSING	 15
1.7	HOOFSTUKINDELING	 15
1.8	BEGRIPSVERKLARINGS	 16
1.9	SLOT	 19

*Hoofstuk 2***NAVORSINGSBENADERINGS EN -METODES**

2.1	INLEIDING	20
2.2	KWALITATIEWE EN KWANTITATIEWE NAVORSINGS- BENADERING	21
2.2.1	Objektiwiteit	22
2.2.2	Betroubaarheid	23
2.2.3	Geldigheid	24
2.3	VERGELYKENDE NAVORSING	25
2.4	NAVORSINGSMETODES	26
2.4.1	Onderhoudvoering	26
	a) Riglyne vir ongestruktureerde onderhoudvoering	27
	b) Seleksie van deelnemers	29
	c) Ontleding, interpretasie en rapportering van data	30
	d) Onderhoude	32
	(i) Onderhoude met verteenwoordigers van gemeenskapskolleges in die VSA	33
	(ii) Onderhoude met gemeenskapsleiers en werkers in die Vrystaat	33
	(iii) Onderhoude met verteenwoordigers van die Vrystaatse Onderwysdepartement	34
	(iv) Onderhoude met lede van agtergeblewe gemeenskappe	34
2.4.2	Die implementering van vraelyste	35
	a) Ongestruktureerde vrae	36
	b) Gestruktureerde vrae	36
	c) Algemene riglyne by vraagstelling in vraelyste	38
2.5	SLOTPERSPEKTIEF	39

Hoofstuk 3

DIE AARD EN WESE VAN DIE GEMEENSKAPSKOLLEGE : ENKELE INTERNASIONALE PERSPEKTIEWE

3.1	INLEIDING	40
3.2	OMSKRYWING VAN DIE "GEMEENSKAPSKOLLEGE"	41
3.3	KENMERKE VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES	44
3.4	FUNKSIES VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES	48
3.5	VOORDELE VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES	49
3.6	GEMEENSKAPSKOLLEGES IN AMERIKA	53
3.6.1	Inleiding	53
3.6.2	Die rol van gemeenskapskolleges in die VSA	55
3.6.3	Historiese oorsig van Amerikaanse gemeenskapskolleges	57
3.6.4	Finansiering van gemeenskapskolleges	59
3.6.5	Die toekoms van gemeenskapskolleges in Amerika	61
3.6.6	Besoeke aan gemeenskapskolleges	62
	a) Montgomery Gemeenskapskollege	64
	b) Prince Georges Gemeenskapskollege	74
	c) Laguardia Gemeenskapskollege	78
3.6.7	Perspektiewe van respondente	81
	a) Die konsep: gemeenskapskolleges	81
	b) Beheer/bestuur van die gemeenskapskolleges	82
	c) Programme van die gemeenskapskolleges	83
	d) Finansiering van die gemeenskapskolleges	85
	e) Gemeenskapskolleges se verhouding met die gemeenskap en besigheid	86
	f) Verhouding tussen die gemeenskapskolleges en universiteite, oordrag en artikulasie	89
	g) Lesse vir Suid Afrika	92
3.7	SAMEVATTING	95

Hoofstuk 4

SUID AFRIKAANSE PERSPEKTIEWE OP DIE GEMEENSKAPS-KOLLEGE

4.1	INLEIDING	96
4.2	BETEKENIS VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES VIR SUID-AFRIKA	100
4.3	BASIESE BEGINSELS VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES	105
4.4	DIE KONSEP VAN LEWENSLANGE LEER	109
4.5	ARTIKULASIE	110
4.6	BEFONDINGSVOORSTELLE	111
4.7	NASIONALE BELEIDSPERSPEKTIEWE	112
4.7.1	Inleiding opmerkings	113
4.7.2	"National Education Policy Investigation" (NEPI)	114
4.7.3	"National Commission on Higher Education" (nche)	116
4.7.4	Die "National Committee on Further Education and Training" (NCFET)	118
	a) NCFET opdrag en ondersoek	119
	b) NCFET aanbevelings	119
4.7.5	Die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR)	123
4.7.6	Groenskrif op Verdere Onderwys en Opleiding	126
4.7.7	Vaardigheidsontwikkelingstrategie (Groenskrif) en die Wet op Vaardigheidsontwikkeling van die Departement van Arbeid	130
4.7.8	Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding	132
4.7.9	Wet op Verdere Onderwys en Opleiding in 1998	136
4.7.10	Samevattende perspektief	138
4.8	DIE ROL VAN DIE GEMEENSKAPSKOLLEGE BINNE DIE VERDERE ONDERWYSBAAN	138

4.9	TRANSFORMASIE VAN INRIGTINGS WAT VERDERE ONDERWYS AANBIED	139
4.10	SAMEVATTING	144

Hoofstuk 5

BEHOEFTE AAN GEMEENSAPSONTWIKKELING IN DIE VRYSTAAT EN DIE ROL VAN ONDERWYS EN OPLEIDING

5.1	INLEIDING	147
5.2	EKONOMIESE BEHOEFTE EN GEBREK AAN GROEI	151
5.2.1	Ekonomiese aktiwiteite in die Vrystaat	154
	a) Mynwese	158
	b) Vervaardiging	159
	c) Landbou	160
	d) Dienslewering	162
5.3	ARBEIDSBEHOEFTE	163
5.4	GESONDHEIDSBEHOEFTE	170
5.5	SOSIAAL-MAATSKAPLIKE FAKTORE	178
5.5.1	Sosio-ekonomiese en indikatore	178
5.5.2	Misdaad	181
5.6	SAMEVATTENDE PERSPEKTIEWE	184
5.7	DIE ROL VAN ONDERWYS EN OPLEIDING IN GEMEENSAPSONTWIKKELING	187
5.7.1	Inleidende opmerking	187
5.7.2	Beroepswisseling	188
5.7.3	Bemagtiging	189
5.7.4	Rolspelers by gemeenskapsontwikkeling	190

5.7.5	Ekonomiese groei	192
5.7.6	Misdaadvoorkoming	194
5.7.7	Werkskepping	195
5.7.8	Lewensomstandighede	196
5.8	SAMEVATTING	198

Hoofstuk 6

VOORSIENING VAN ONDERWYS EN OPLEIDING IN DIE VRYSTAAT

6.1	INLEIDING	200
6.2	ROL VAN DIE NASIONALE KWALIFIKASIE- RAAMWERK (NKR)	203
6.2.1	Funksies van die SAKO	204
6.2.2	Doelstellings van die NKR	205
6.2.3	Struktuur van die NKR	206
6.2.4	Beginsels van die NKR	210
6.2.5	Velde binne die NKR	212
6.3	FORMELE ONDERWYSVOORSIENING IN DIE VRYSTAAT	213
6.3.1	Voorskoolse Onderwys	213
6.3.2	Algemene Onderwys	216
6.3.3	Verdere Onderwys en Opleiding	223
6.3.4	Hoër Onderwys en Opleiding in die Vrystaat	226
6.3.5	Tendense in formele onderwysvoorsiening	228
6.4	NIE-FORMELE ONDERWYS EN OPLEIDING IN DIE VRYSTAAT	230
6.4.1	Indiensopleiding	231
6.4.2	Volwasse-onderwys	232

6.5	EMPIRIESE ONDERSOEK	234
6.5.1	Inleiding.....	234
6.5.2	Voorsiening van onderwys vir volwassenes	236
6.5.3	Verhouding met die gemeenskap.....	238
6.5.4	Privaatsektor en BVOO	239
6.5.5	Beheer, wetgewing en beleid.....	240
6.6	ASECA (A SECONARY EDUCATION CURRICULUM FOR ADULTS) AS GEMEENSKAPSKOLLEGE PROGRAM	241
6.6.1	Inleiding.....	241
6.6.2	Doelwitte van ASECA	242
6.6.3	Kenmerke en behoeftes van afstandsl eer.....	245
6.6.4	Voor- en nadele van die ASECA-benadering.....	247
6.6.5	Volwasse leerders vs jeugdige leerders.....	249
6.6.6.	Vraelys van ASECA-leerders	251
6.7	SAMEVATTING	254

Hoofstuk 7

GEVOLGTREKKINGS, AANBEVELINGS EN SLOTGEDAGTES

7.1	INLEIDING	255
7.2	GEVOLGTREKKINGS UIT DIE VERGELYKENDE STUDIE	256
7.3	GEVOLGTREKKINGS RAKENDE GEMEENSKAPSBEHOEFTE IN DIE VRYSTAAT	259
7.3.1	Gesondheidsbehoefte.....	259
7.3.2	Veiligheidsbehoefte	259
7.3.3	Ekonomiese en arbeidsbehoefte	260
7.3.4	Onderwys- en opleidingsbehoefte	261

7.4	AANBEVELINGS	263
7.4.1	Model vir die beplanning van 'n gemeenskapskollege vir Agtergeblewe gemeenskappe	263
7.4.2	Onderrigprogramme	266
7.4.3	Sosiaal-maatskaplike dienste	270
7.4.4	Beheer en bestuur	271
7.7	SLOT	272
	LYS VAN BRONNE	274

ADDENDUM A: - VRAELYS

ADDENDUM B

ADDENDUM C

Lys Van Tabelle

Bladsy

Tabel 3.1	Montgomery Gemeenskapskollege: Studenteklasbywoning, 1993-1997.....	67
Tabel 3.2	Montgomery Gemeenskapskollege : Persentasie van Ouderdomsgroepe op kampusse.....	72
Tabel 3.3	Prince George's Gemeenskapskollege: Studenteklasbywoning 1997	76
Tabel 3.4	Prince George's Gemeenskapskollege: Tipe studente inskrywings 1996 en 1997	77
Tabel 4.1	Persentasies van beroepsverspreiding volgens ras, 1996	97
Tabel 5.1	Sosio-ekonomiese statistiek en indikatore in die RSA	180
Tabel 6.1	Struktuur van die Nasionale Kwalifikasieraamwerk	207
Tabel 6.2	Beginsels van die NKR	210
Tabel 6.3	Skole en leerders in die Vrystaat, September 1998.....	216
Tabel 6.4	Leerder:onderwyser-verhouding in die Vrystaat, 1997	218
Tabel 6.5	Uitslae van ingeskrewe Graad 12 leerlinge in die Vrystaat, 1996 - 1998	219
Tabel 6.6	Vrystaat Onderwysdepartemente: Graad 12: Slaagpersentasie per distrik, 1997 en 1998.....	220
Tabel 6.7	Aantal onderwysertekorte in sleutelvakke in die Vrystaat, 1997	222
Tabel 6.8	Tegniese kolleges met aantal leerders en onderwysers, 1999.....	224
Tabel 6.9	Onderwyskolleges, studente en dosente in die Vrystaat, 1999	227

Lys van Figure

Bladsy

Figuur 3.1	Montgomery Gemeenskapskollege: Klasbywoning, 1997	67
Figuur 3.2	Montgomery Gemeenskapskollege: Klasbywoning – Germantown Kampus, 1997	67
Figuur 3.3	Montgomery Gemeenskapskollege: Klasbywoning – Rockville Kampus, 1997	67
Figuur 3.4	Montgomery Gemeenskapskollege: Klasbywoning – Takoma Park Kampus, 1997	67
Figuur 3.5	Montgomery Gemeenskapskollege: Inskrywings volgens ouderdom	73
Figuur 4.1	Die vloei van onderwys en opleiding binne verdere onderwys	121
Figuur 4.2	Voorgestelde organogram van onderwys- en opleidingvoorsieners	142
Figuur 5.1	Rassesamestelling in die Vrystaat	155
Figuur 5.2	Verhouding landelik/stedelik in die Vrystaat	156
Figuur 5.3	Ekonomiese bedrywigheide in die Vrystaat	157
Figuur 5.4	Armoedegaping in die verskillende streke van die Vrystaat, 1997	167
Figuur 5.5	Gesondheidsindikatore: Vrystaat vs Suid-Afrika, 1997	173
Figuur 5.6	Diagrammatiese voorstelling van alle rolspelers in gemeenskapsontwikkeling	191
Figuur 7.1	Model vir die beplanning van gemeenskapskolleges vir agtergeblewe gemeenskappe	264

Lys van akronieme

AOO	Algemene Onderwys en Opleiding
BVOO	Basiese Volwasse Onderwys en Opleiding
GKASA	Gemeenskapskollege Assosiasie van Suid-Afrika
GKVSA	Gemeenskapskollege Vereniging van Suid-Afrika
HOO	Hoër Onderwys en Opleiding
HOP	Heropbou en Ontwikkelingsplan
NKR	Nasionale Kwalifikasieraamwerk
NRO	Nie-regeringsorganisasie
NSL	Nasionale Standaard Liggaam
NTGVO	Nasionale Taakgroep vir Verdere Onderwys
PGGK	Prince George's Gemeenskapskollege
RGN	Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing
RSA	Republiek van Suid-Afrika
SAKO	Suid-Afrikaanse Kwalifikasie Owerheid
SGL	Standaard Genererende Liggaam
UGO	Uitkomsgebaseerde Onderwys
VIGS	Verworwe Immunitetsgebrek Sindroom
VOO	Verdere Onderwys en Opleiding

List of Acronyms

AACC	American Association of Community Colleges
ACE	American Council of Education
ANC	African National Congress
ASECA	A Secondary Curriculum for Adults
CCASA	Community Colleges Association of South Africa
COSATU	Congress of South African Trade Unions
DPF	Development Planning Framework
FET	Further Education and Training
GEAR	Growth, Employment and Redistribution
GET	General Education and Training
HE	Higher Education
HIV	Human Immunodeficiency Virus
HSRC	Human Sciences Research Council
NCDC	National Curriculum Development Committee
NCFE	National Committee on Further Education and Training
NCHE	National Commission on Higher Education
NICE	National Institute of Community Education
NQF	National Qualifications Framework
NTTFE	National Task Team on Further Education
OBE	Outcomes Based Education
RDP	Reconstruction and Development Plan
RIEP	Research Institute for Education Planning
SAQA	South African Qualifications Authority

Summary

The 1991 and 1996 census surveys show that historically disadvantaged population groups in South Africa have considerable backlogs as far as education and training are concerned. The education and training system is therefore challenged to provide for the large numbers of unemployed youth who have incomplete school careers, semi-qualified workers who are in urgent need of training or re-training and illiterate adults. In addition, the labour market and economy are posing new demands to workers.

This investigation has been conducted to examine the needs of particularly historically disadvantaged communities in the Free State, and how these needs may be addressed through education and training provided by a community college. For this purpose the researcher engaged in a comparative investigation into community colleges in the US, followed by a study of national policy developments for the provision of education and training in South Africa with the emphasis on further education and training. Attention was also focused on the various needs related to community development amongst disadvantaged communities in the Free State, on education and training provision in the Free State and ASECA as a programme for adult learners, and on the establishment and development of community colleges as possible prerequisite for the provision of education and training needs of disadvantaged communities.

The study took as point of departure the social-democratic model of community development, presupposing the active participation of all role-

players in the process of development. Investigations therefore took account of the perspectives of a number of different role-players in the community, including representatives of the Departments of Health, Agriculture and Labour, the South African Police Service, the Department of Education, as well as leaders and members of disadvantaged communities themselves.

Findings related to the effective role that community colleges in the US are playing in the development of communities and the country as a whole, led the researcher to conclude that the provision of education and training through community colleges in South Africa can serve as an alternative to provide disadvantaged communities with a second chance of education and training. For this to realise, the proposed community college should not only present meaningful education and training programmes which will satisfy the education and training needs of the members of these communities, but it should also serve as an information and service centre that addresses social problems such as poverty, unemployment, HIV/Aids and crime.

Such a community college should therefore be accessible and have various entry and exit levels for learners which will facilitate accreditation and articulation to other education and training institutions or to the workplace. A variety of programmes which are comprehensive and multi-functional (including in-service training and adult basic education and literacy) should be developed. For this purpose all role players in education and training and in community development such as education departments, business, industry, agriculture, mining and the community need to meet urgently to discuss co-operation and partnerships with regard to the establishment of community colleges.

Opsomming

Uit die 1991- en 1996-sensusopnames het dit geblyk dat histories agtergeblewe gemeenskappe in Suid-Afrika aansienlike agterstande met betrekking tot onderwys en opleiding het. Die onderwys- en opleidingstelsel word dus voor die uitdaging gestel om te voorsien in die behoeftes van groot getalle werklose jeugdiges met onvoltooide skoolloopbane, halfopgeleide werkers wat heropleiding benodig, en ongeletterde volwassenes. Daarbenewens stel die arbeidsmark en ekonomie nuwe eise.

Hierdie ondersoek is geloods om die behoeftes van veral agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat te ondersoek, asook hoe hierdie behoeftes deur onderwys en opleiding aan 'n gemeenskapskollege aangespreek sou kon word. Vir hierdie doel is in die ondersoek ingegaan op 'n vergelykende studie van gemeenskapskolleges in die VSA, wat gevolg is deur 'n ontleding van nasionale beleidsontwikkelings met betrekking tot die voorsiening van onderwys en opleiding in Suid-Afrika, met besondere verwysing na verdere onderwys en opleiding. Aandag is ook gegee aan die verskillende behoeftes wat gekoppel is aan gemeenskapsontwikkeling by agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat, aan die voorsiening van onderwys en opleiding in die Vrystaat en ASECA as 'n volwasse onderwysprogram, en aan die ontwikkeling van gemeenskapskolleges as 'n moontlike voorvereiste vir die voorsiening in die behoeftes aan onderwys en opleiding van agtergeblewe gemeenskappe.

Die studie het as vertrekpunt die sosiaal-demokratiese model van gemeenskapsontwikkeling geneem. Hierdie model voorveronderstel die aktiewe deelname van alle rolspelers in die ontwikkelingsproses. Ondersoeke het dus die perspektiewe van 'n verskeidenheid van rolspelers in die gemeenskap verreken, waaronder verteenwoordigers van die Departemente van Gesondheid, Landbou en Arbeid, die Suid-Afrikaanse Polisie, die Departement van Onderwys, asook leiers en lede van die agtergeblewe gemeenskappe self.

Bevindings rakende die doeltreffende rol wat gemeenskapskolleges in die VSA speel in die ontwikkeling van gemeenskappe en van die land as geheel, het aanleiding gegee tot die navorser se gevolgtrekking dat die voorsiening van onderwys en opleiding deur gemeenskapskolleges in Suid-Afrika as 'n alternatief kan dien en agtergeblewenes 'n tweede kans bied tot onderwys en opleiding. Om dit te laat realiseer, moet die voorgestelde gemeenskapskollege nie net sinvolle onderwys- en opleidingsprogramme aanbied nie, maar ook as 'n inligting- en dienssentrum dien wat gemeenskapsprobleme soos armoede, werkloosheid, Vigs en misdaad aanspreek.

So 'n gemeenskapskollege moet dus toeganklik wees en verskeie toegangs- en uitreevlakke hê wat akkreditering en artikulasie na ander onderwysinstellings en die werkplek sal bevorder. 'n Verskeidenheid van programme wat omvattend en multi-funksioneel is (insluitend indiensopleiding en volwasse onderrig en geletterdheid) behoort ontwikkel te word. Vir hierdie doel behoort alle rolspelers in onderwys en opleiding (veral verdere onderwys), soos die onderwysdepartement, besigheid, nywerhede, landbou, mynbou en die gemeenskap so gou moontlik bymekaar te kom en gesprek te voer rondom samewerking en vennootskappe in die implementering van gemeenskapskolleges.

INLEIDENDE ORIËTERING

1.1 INLEIDING

Statistiese gegewens uit die sensusopname van 1996 toon dramatiese finansiële en ekonomiese ongelykhede onder die 40,58 miljoen mense in Suid-Afrika. Voorbeelde hiervan is die werkloosheidsyfer van 42,5 persent onder swartes, 20,9 persent onder bruinmense, 12,9 persent onder Indiërs en 4,6 persent onder blankes. Voorts dui statistiek daarop dat 24,3 persent swartes ouer as 20 jaar geen onderwys of opleiding ontvang het nie, teenoor 10,2 persent bruinmense, 6,5 persent Indiërs en slegs 1,2 persent blankes (SSA 1998: 41). Hierdie data moet geïnterpreteer word teen die agtergrond van die volgende definisie van werkloosheid wat in die meeste ontwikkelde en ontwikkelende lande toegepas word:

The unemployed are those people within the economically active population who did not work during the seven days prior to the interview, want to work and are available to start work within a week of the interview, and have taken active steps to look for work or to start some form of self-employment in the four weeks prior to the interview (SSA 1998:47).

Die Suid-Afrikaanse onderwys- en opleidingstelsel word dus voor die uitdaging gestel om te voorsien in die behoeftes van groot getalle werklose jeugdiges met onvoltooide skoolloopbane, half-opgeleide werkers wat heropleiding benodig, en ongeletterde volwassenes. Daarbenewens stel die arbeidsmark en ekonomie nuwe eise vir die land en regering. Suid-Afrika moet werkers hê wat kan meeding in die sogenaamde "global village".

Die hantering van bogenoemde uitdagings vereis transformasie van die onderwys- en opleidingstelsel in Suid-Afrika, wat reeds gestalte gevind het in die nuwe wetgewing en beleidsdokumente vir algemene onderwys, verdere onderwys en opleiding, en hoër onderwys, en in die Nasionale Kwalifikasieraamwerk. Die uitbou en ontwikkeling van die verdere onderwys- en opleidingsektor, onder andere deur die vestiging en ontwikkeling van gemeenskapskolleges, word algemeen aanvaar as 'n voorvereiste vir die voorsiening in die onderwys- en opleidingsbehoeftes van veral die agtergeblewe gemeenskappe in ons land (J.A. Strydom 1999).

1.2 AGTERGROND VAN DIE NAVORSINGSPROBLEEM

Die huidige regering het hom reeds herhaaldelik verbind tot onderwysbeleid wat betekenisvolle vooruitgang na gelyke onderwysgeleenthede vir alle leerders in Suid-Afrika sal bevorder. Hoofsaaklik as gevolg van ernstige beperkinge op besteding aan voorsiening van onderwys deur die staat (veroorsaak deur 'n gebrek aan ekonomiese groei) en die vinnige groei van die bevolking, was vordering in hierdie verband tot dusver redelik stadig.

Onderwys en opleiding tydens apartheid was gekenmerk deur drie vraagstukke, naamlik dat die sisteem gefragmenteer was volgens ras en etnisiteit met 'n onderliggende seksistiese ideologie; toegang tot onderwys was ongelyk en onregverdig (veral vir agtergeblewe gemeenskappe), en die opleiding van onderwysers is hierdeur negatief beïnvloed. Dit het tot gevolg gehad dat verpligte skoolbywoning nie in swart onderwys toegepas is nie en dat daar 'n gebrek was aan demokratiese besluitneming binne die onderwys- en opleidingsisteem (veral wat betref studente, onderwysers en ouers in agtergeblewe gemeenskappe) (ANC 1994:58).

In die Vrystaat wentel agterstande in onderwys en opleiding veral rondom geletterdheid, die gehalte van onderwysers, die beskikbaarheid van hand- en biblioteekboeke en die verbetering van onderwysgeleenthede. Die noodsaaklikheid van uitgebreide en intensiewe indiensopleidingsprogramme vir onderwysers en die bevordering van Basiese Volwasse Onderwys en Opleiding kan nie oorbeklemtoon word nie. Sommige kinders in die Vrystaat het as gevolg van politieke onrus wat die skole oor 'n lang tydperk negatief beïnvloed het, of as gevolg van maatskaplike en ekonomiese faktore nie voldoende onderwys ontvang om konstruktief aan sosiale, ekonomiese en normale politieke aktiwiteite in die land deel te neem nie. Afgesien van die geweldige omvang van mense-potensiaal wat vir die Vrystaat en die land verlore gaan, sal hierdie persone, indien geen onderwysvoorsiening vir hulle gemaak word nie, in die toekoms groot maatskaplike probleme beleef (en moontlik veroorsaak).

Teen hierdie agtergrond kan die verwagtinge na kitsoplossings vir Suid-Afrika en vir die Vrystaat se onderwysprobleme nie verwesenlik word nie. Voorts moet in gedagte gehou word dat onderwysvernuwing 'n voortdurende proses is, wat oor die langtermyn resultate lewer. Onderwysvernuwing kan ook nooit slegs die verantwoordelikheid van die

staat wees nie. Geleenthede tot betrokkenheid by die onderwys moet vir die ouergemeenskap en die breër gemeenskap geskep word. Gemeenskappe moet saam met die onderwysowerhede werk om toe te sien dat dissipline in skole hervestig word en die gehalte van onderrig en leer verbeter.

Realisme, vasberadenheid en gesonde verstand sal aan die dag gelê moet word om onderwysprobleme in die Vrystaat die hoof te bied. Terselfdertyd sal lewenstandaarde verbeter moet word. Dit beteken dus dat fundamentele onderwyshervorming belangrik is.

In die lig van bogenoemde is hierdie navorsing gedoen en is veral gekyk na die rol wat gemeenskapskolleges in die ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat kan speel. Vir hierdie doel is nie alleen nasionale nie, maar ook internasionale perspektiewe verreken. Die fokus was egter deurentyd die besondere behoeftes van gemeenskappe in die Vrystaat en hoe onderwys en opleiding in hierdie behoeftes kan voorsien.

1.2.1 Mensekragbehoefte

Die Vrystaat se mensekragbehoefte kan ondersoek word deur na die volgende drie aspekte te kyk: demografiese, ekonomiese en sosiale behoeftes. Eersgenoemde verwys na sake soos die bevolking se geboortesyfers, aantal leerders en aantal skoolverlaters. Projeksies ten opsigte van mensekrag met verskillende vlakke van kwalifikasies kan gemaak word. Hierdie inligting is belangrik ten einde die bydrae van die ekonomies aktiewe bevolking te bepaal en leemtes te identifiseer. Dit is ook belangrik sodat onderwysvoorsiening vir alle ouderdomsgroepe bepaal kan word en regstellings gemaak kan word. Ekonomiese aspekte is gerig op die verspreiding van die nodige mensekrag, en berus dus op die

grondslag van sekere groeipatrone, met ander woorde die beskikbare werkseleenthede indien die ekonomie teen die voorspelde koers groei. Sosiale aspekte het betrekking op projeksies wat gegrond is op die verwagte sosiale behoeftes van die samelewing. Dit is belangrik om te aanvaar dat die mens 'n sosiale wese is en dus as gevolg hiervan in verhouding staan tot en saamlewe met ander mense: *hy woon en leef in groepe saam en nie afsonderlik as individu en geïsoleerd van mekaar nie. Hierdie saamwoon, -leef en -verkeer vloei voort uit sekere behoeftes by die mens* (Harmse 1982:163).

Witken (1984:5) definieer die begrip behoefte as: *Whatever is required for the health or well-being of a person*. Daar kan dus om verskeie redes leerbehoefte by volwassenes en studente wees. Een so 'n rede is 'n gebrek aan formele onderwys wat leemtes laat ontstaan wat later in die lewe dringend kan word. Swak onderwys kan ook 'n behoefte aan verdere opleiding laat ontstaan. Die "inligtingsontploffing" veroorsaak 'n behoefte aan nuwe kennis, terwyl veranderinge in lewensituasies soos die Vigs-epidemie, misdaad, sosio-maatskaplike omstandighede en die behoefte aan beter menseverhoudinge dit noodsaaklik maak om bepaalde kennis en kundighede te verwerf. Die menslike strewe na lewensvervulling, om ideale te verwesenlik, beter werkseleenthede te verkry en 'n hoër lewenstandaard te handhaaf, wek leerbehoefte.

Alvorens hierdie behoeftes suksesvol aangespreek kan word moet die land se ekonomie stabiliseer en gemeenskappe ekonomies toegerus word. Ekonomiese en sosiale vraagstukke, onder andere werkloosheid, armoede, misdaad en gesondheidsvraagstukke moet aangespreek word, en gemeenskappe moet bemagtig word om self oplossings vir hierdie vraagstukke te vind. Onderwys en opleiding kan sodanige bemagtiging bewerkstellig. 'n Gemeenskapskollegesisteem in die Vrystaat sal nie-

formele onderwys- en opleidingsbehoefte kan bevredig. Die gemeenskapskollege sou hierbenewens ook oorbruggingsprogramme kon aanbied wat leerders toegang tot formele onderwys kon gee. Die gemeenskapskollege sou verder by wyse van beroepsonderwys en -opleiding 'n geleentheid aan 'n beduidende aantal leerders kon bied om kundighede te bekom, wat hulle in die arbeidsmark sou kon aanbied. Onderwysprogramme wat relevant is vir die leerders sowel as die latere werkgewers, kan op 'n gebalanseerde wyse in die land se mensekragbehoefte voorsien, en so bydra tot ekonomiese groei.

Die gemeenskapskollege moet nie as die alfa en omega beskou word om sosiale en ekonomiese probleme aan te spreek of agterstande in agtergeblewe gemeenskappe uit te wis nie. Die gemeenskapskollege kan as een tipe oplossing dien. Daar word verder aanvaar dat dit 'n langtermynproses is en dat agterstande nie binne 'n kort tydperk reggestel kan word nie. Hierdie studie poog om moontlikhede in hierdie verband te ondersoek omdat daar op dié terrein in Suid-Afrika nog nie veel navorsing gedoen is nie.

1.2.2 Plasing van die gemeenskapskollege

Baie persone sal saamstem dat die huidige regering, wanneer dit kom by die sleutelkwessies wat Suid-Afrika moet aanspreek, oor die beste moontlike beleid, strategieë en wette vir die land se behoeftes beskik. Die uitdaging is egter nie net die formulering van 'n goeie beleid nie - hierdie basis is reeds gelê; tóg is die land in sy tweede demokratiese tydperk nou in 'n fase van implementering van beleid en die oorbrugging van praktiese probleme. Nuwe arbeidswetgewing, onderwyswetgewing vir algemene, verdere en hoër onderwys en die wetgewing vir die daargestelling van 'n Nasionale Kwalifikasieraamwerk het in die besonder implikasies vir die

gemeenskapskollege en vir sy plasing in die totale onderwys- en opleidingsstelsel.

Die gemeenskapskollege word binne die verdere onderwysbaan geplaas alhoewel dit programme sal kan aanbied wat oor al die onderwysbane strek, naamlik Basiese Volwasse Onderwys en Opleiding (BVVO), Algemene Onderwys en Opleiding, Verdere Onderwys en Opleiding en programme uit Hoër Onderwys en Opleiding. Dit beteken dat die gemeenskapskollege 'n oorkoepelende funksie kan vervul. Die gemeenskapskollege kry dan die geleentheid om binne die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR) voorsiening te maak vir geleenthede vir lewenslange leer in lyn met nasionaal erkende kwalifikasievlakke en -bane en wat formeel, nie-formeel of informeel kan geskied (Pretorius & Lemmer 1998:4).

Die gemeenskapskollege binne die Verdere Onderwys en Opleidingsbaan van die NKR moet vier belangrike temas aanspreek, naamlik om:

- (1) onderwys- en opleidingsagterstande reg te stel,
- (2) lewenslange leer en die uitbreiding van die Verdere Onderwysbaan te bevorder,
- (3) nasiebou en kapasiteitsbou van menslike hulpbronne aan te moedig,
- (4) 'n nuwe verhouding en verband tussen die staat, gemeenskap en individu te ontwikkel (NCFET 1997: 6).

Die Verdere Onderwys- en Opleidingsbeleid (RSA DoE 1998) poog om te verseker dat teorie en praktyk geïntegreer word om sodoende onderwys en opleiding tot sy reg te laat kom. Indien verdere onderwysbeleid doeltreffend geïmplementeer word, sal dit meebring dat leerders die

geleentheid kry om kreatief en ondersoekend te wees, en sodoende vind menslike ontwikkeling plaas. Lewenslange leer word ook aangemoedig. Die onderwys- en opleidingsstelsel moet dus die talente van alle inwoners ontwikkel en patriotisme en beter burgerskap bewerkstellig.

1.2.3 Paradigmaverskuiwing met betrekking tot gemeenskapsontwikkeling

Volgens die ANC (1994:14) is armoede die grootste enkele vraagstuk vir Suid-Afrikaners en is dit 'n direkte resultaat van die vorige apartheidsbeleid. Dit het terselfdertyd 'n uitwerking op onderwys, werkskepping, gesondheid, misdaad, ensovoorts, gehad. Die Heropbou- en Ontwikkelingsprogram van die ANC erken dat die gevolge van apartheid nie oornag uitgewis kan word nie, maar beklemtoon ook die dringendheid vir heropbou en ontwikkeling as nasionale vredesinisiatief (ANC 1994:18). Dit beteken dat handelinge uitgevoer moet word om die situasie van Suid-Afrikaners te verander. Daar moet dus 'n nuwe siening of paradigma wees ten opsigte van nasionale vraagstukke. Ekonomiese en sosiale behoeftes moet aangespreek word, en ten einde stabiliteit in die land te kry moet gemeenskapsbehoeftes geïdentifiseer en aangespreek word.

Die Verklarende Afrikaanse Woordeboek omskryf paradigma as: 'n *model, voorbeeld waarvolgens 'n handeling uitgevoer word* (Labuschagne & Eksteen 1993: 627). Indien aanvaar word dat 'n paradigmaverskuiwing 'n nuwe model waarvolgens handelinge uitgevoer word, impliseer, wil die navorser voorstel dat daar op 'n nuwe manier gekyk word na die gebruik van gemeenskapskolleges as moontlikheid om die situasie in Suid-Afrika, en veral in die Vrystaat, te verander wat kan lei tot 'n verbeterde lewenstoestand vir veral agtergeblewe gemeenskappe. Onderwys en opleiding is 'n instrument wat hierdie paradigmaskuif moontlik kan maak.

Die konferensie van Suid-Afrikaanse Katolieke biskoppe (SACBC 1994:5) maak die volgende stelling: *Only improved living conditions will bring stability and stability is essential if our young democracy is to survive. If we want democracy and peace we must tackle our economic problems.* Ekonomiese probleme kan aangespreek word deur middel van onderwys en opleiding.

Die onderwys- en arbeidswetgewing moet dus op so 'n wyse geïmplementeer word dat politieke en ekonomiese strategieë, gebaseer op die Vryheidsmanifes, bydra tot die heropbou en ontwikkeling van Suid-Afrika. Unterhalter, Wolpe en Botha (1991:1) skryf dat hierdie strategieë die volgende sferes moet inkorporeer: onderwys, behuising, plaaslike regerings en die ekonomie. Dieselfde skrywers noem verder dat:

The structural conditions of the 1980's and the political struggles which took place within them resulted in a relatively static, unstable equilibrium of power in South Africa. Decisive changes whether in the development of capitalistic economy or national democratic revolution with the Freedom Charter need an equilibrium or balance (Unterhalter et al. 1991:2).

Voorafgaande probeer die gedagte van 'n paradigmaverskuiwing aandui. Die kapasiteit om sosiale veranderinge te weeg te bring is nie slegs die funksie van diegene wat verandering voorstaan nie, maar dit hang ook af van die sosiale basis van ondersteuning en die vestiging van toepaslike sosiale strukture. In hierdie verband kan die gemeenskapskollege 'n positiewe bydra lewer tot hierdie verandering.

Unterhalter et al. (1991:5) skryf verder dat die oorgang van politieke

konfrontasie na onderhandelingspolitiek die verandering vanaf demokratiese rewolusie na hervorming of moontlike transformasie van spesifieke sfere (onderwys, ekonomie, gesondheid, welsyn, ens.) van die gemeenskap bewerkstellig het. Wat onderwys betref het drie temas ontwikkel, naamlik:

- onderwys is 'n basiese reg;
- onderwys moet veelwaardig wees, met ander woorde dit moet natuurwetenskappe en menslike wetenskappe kombineer, asook teorie en praktyk;
- onderwys is polities en word dus gebruik as 'n agent om sosiale omstandighede te verander (Unterhalter et al. 1991:6).

Onderwys en opleiding kan transformasie teweegbring maar daar moet tóg gekyk word na die tipe opleiding wat nodig is. Dit is dus slegs deur behoeftebepaling dat die korrekte programme in plek gestel kan word om 'n verandering moontlik te maak en bestaande sosiale omstandighede te verbeter.

Paradigmaverskuiwing sal aan die hand van drie basiese modelle tipeer word, naamlik:

- 'n markproses of laissez-faire model,
- 'n rewolusionêre of Marksisties-Leninistiese model,
- 'n intervensie of sosiaal-demokratiese model (Van Vuuren, Wiehahn, Rhodie & Wiechers 1991:410).

Laissez-faire beteken volgens die Verklarende Afrikaanse Woordeboek: *onthouding van enige inmenging* (Labuschagne & Eksteen 1993:431). Dit beteken dat verandering of transformasie sonder inmenging plaasvind.

Persone aanvaar alles gelate, en die aksies van die regering word nie bevraagteken nie. Die navorser is van mening dat hierdie model nie langtermyn, blywende veranderinge in terme van gemeenskapsontwikkeling sal hê nie.

Rewolusie word gedefinieer as *opstand teen die gesag of omwenteling* (Labuschagne & Eksteen 1993: 706). Dit is belangrik om aan te dui dat rewolusionêre veranderinge wel in Suid-Afrika plaasgevind het, veral sedert 1976 tot en met 1990. Maar dié model is myns insiens nie toepaslik vir sosiale en ekonomiese ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe in die nuwe demokratiese bestel nie. Dit kan net lei tot verdere choas en tot nadeel van die ekonomie en vooruitgang van alle Suid-Afrikaners.

Die **intervensie of sosiaal-demokratiese** model waar daar veral gekyk word na 'n aanvaarbare intervensie (tussenkoms) in die situasie wat op 'n demokratiese wyse plaasvind en waar alle rolspelers 'n geleentheid gebied word om by te dra, lyk meer positief. Hierdie navorsing is dus geskoei op die laaste model ten einde moontlike ingeligte en implementeerbare voorstelle vir verandering te maak.

Die Afrika-rennaissance van president Thabo Mbeki kan betekenisvol plaasvind, indien dit verbind word met sosiaal-demokratiese verandering en herstrukturering van onderwys en opleiding. In sy eerste toespraak as nuwe president sê mnr. Mbeki: *We are a nation at work for a better life*. Die afleiding wat gemaak kan word is dat die regering vasberade is om misdaad aan te spreek, korrupsie uit te roei, landelike gebiede te ontwikkel, onderwys en ander maatskaplike dienste te verbeter en seker te maak dat daar meer werk en beter ekonomiese vooruitsigte vir almal is. Dit verwys dus na 'n benadering van intervensie vir verandering. Die regering is 'n belangrike rolspeler omdat dit 'n politieke en morele

verantwoordelikheid teenoor die land en sy ekonomie, maar veral teenoor sy mense het. 'n Gemeenskapskollege moet binne die gemeenskap wees wat dit dien, om sodoende 'n impak op daardie gemeenskap en op die lewens van die mense in die gemeenskap te maak. In die gemeenskapskollege moet dit dus gaan oor die student of leerder vir wie lewensverbetering moontlik is.

1.3 NAVORSINGSPROBLEEM

In hierdie studie word die rol van die gemeenskapskollege ten opsigte van die voorsiening in die behoeftes aan onderwys en opleiding in agtergeblewe gemeenskappe ondersoek. Sodanige onderwys- en opleidingsprogramme behoort veral te lei tot gemeenskapsontwikkeling deur die aanspreek van ekonomiese, arbeids-, gesondheids- en sosiaal-maatskaplike behoeftes. Verwante navorsingsvrae wat ook in die ondersoek aangespreek sal word, sluit byvoorbeeld in:

- Watter internasionale tendense bestaan ten opsigte van die rol van gemeenskapskolleges?
- Wat is die nasionale ontwikkelings met betrekking tot gemeenskapskolleges?
- Watter behoeftes aan gemeenskapsontwikkeling kan deur verskillende rolspelers in die gemeenskap geïdentifiseer word?
- Tot watter mate voorsien bestaande onderwys- en opleidingsprogramme reeds in die behoeftes aan gemeenskapsontwikkeling?
- Watter tipe programme sal die beste in die behoeftes aan gemeenskapsontwikkeling voorsien?

1.4 DOEL VAN DIE NAVORSING

Die doel van die navorsing is om ondersoek in te stel na die besondere onderwys- en opleidingsbehoefte van agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat, en op watter wyse gemeenskapskolleges in hierdie behoeftes sou kon voorsien.

Die studie loop uit op voorstelle vir riglyne met betrekking tot die dienste aan 'n gemeenskapskollege wat veral aan die doel van gemeenskapsontwikkeling sal beantwoord, en 'n voorgestelde model vir die beplanning van 'n gemeenskapskollege vir agtergeblewe gemeenskappe. Dusver is relatief min navorsing hieroor in Suid-Afrika gedoen, en sover bekend, geen ondersoek wat spesifiek die Vrystaatstreek betrek nie.

1.5 NAVORSINGSONTWERP

Benewens die bestudering van vakliteratuur (nasionaal en internasionaal), is 'n noukeurige studie van beleidsdokumente soos die Groen- en Witskrifte vir Verdere Onderwys en Opleiding en vir Hoër Onderwys, asook die wetgewing en regulasies van die Suid-Afrikaanse Kwalifikasieowerheid met betrekking tot die Nasionale Kwalifikasieraamwerk gemaak. Besondere aandag is ook gegee aan verslae en ander dokumentasie van die "National Institute for Community Education" (NICE 1995a, 1995b, 1996).

Statistiese gegewens wat 'n aanduiding gee van die besondere behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat, veral met betrekking tot ekonomiese en arbeidsbehoefte, gesondheidsbehoefte, sosiaal-maatskaplike behoeftes, en onderwys- en opleidingsbehoefte is geraadpleeg.

Ter aanvulling van die statistiese gegewens is ongestruktureerde fokusgroeponderhoude gevoer met 'n steekproef van persone uit agtergeblewe gemeenskappe (sien 5.1) in die verskillende streke van die Vrystaat. Daar is veral gefokus op werkloses, ongeskooldes en semi-geskooldes persone. Hierdie onderhoude is gevoer vanuit die sosiaal-demokratiese benadering (sien 1.2.3) waarvolgens alle rolspelers by sosiaal-maatskaplike verandering betrek word. Lede van die agtergeblewe gemeenskappe is dus die geleentheid gebied om self die behoeftes aan gemeenskapsontwikkeling wat in hierdie gemeenskappe bestaan, aan die orde te bring.

'n Situasie-analise van onderwys- en opleidingsgeleenthede, veral in die Verdere Onderwys en Opleidingsektor, wat in die Vrystaat bestaan, is gedoen (sien hfs 6) om, in samehang met bogenoemde inligting, te dien as die grondslag vir 'n behoeftebepaling aan verdere onderwys- en opleidingsgeleenthede vir gemeenskapsontwikkeling. Hierdie situasie-analise is aangevul deur persoonlike onderhoude met rolspelers in die Vrystaatse Onderwysdepartement (sien 6.5). Die onderhoude het veral gefokus op die bestaande voorsiening van onderwys en opleiding aan volwasse leerders in die Vrystaat, asook verdere behoeftes in hierdie verband.

'n Vergelykende ondersoek na die rol wat gemeenskapskolleges in gemeenskapsontwikkeling kan speel, is gedoen deur middel van 'n studietoer na die VSA waar verskeie gemeenskapskolleges deur bemiddeling van die "American Association of Community Colleges" besoek is en onderhoude met deskundiges gevoer is (sien 3.7.6).

1.6 NUT VAN DIE NAVORSING

Nie alleen sal hierdie navorsing 'n oorspronklike bydrae maak tot 'n studieveld wat nog grootliks braak lê nie, maar kan dit ook meer lig werp op die verband tussen gemeenskapsontwikkeling en onderwys en opleiding. Dit kan 'n besondere rol speel in die beleidsimplementeringsproses van verdere onderwys en opleiding in die Vrystaat en riglyne verskaf vir die ontwikkeling en vestiging van gemeenskapskolleges wat oor die kort-, medium- en langtermyn 'n positiewe effek op gemeenskapsontwikkeling kan hê.

1.7 HOOFSTUKINDELING

Vanweë die veelfasettige aard van die probleem wat in hierdie studie ondersoek word, is die tradisionele struktuur ten opsigte van die rapportering van navorsing nie gevolg nie. Die tradisionele struktuur vereis gewoonlik dat daar eerstens 'n omvattende literatuurstudie gedoen en gerapporteer word, wat dan gevolg word deur die beskrywing van die navorsingsmetodologie en die bespreking van navorsingsresultate. In hierdie studie is empiriese navorsing oor 'n verskeidenheid van aspekte onderneem, wat in die tesis per hoofstukindeling samehangend met die relevante literatuurstudie gerapporteer word.

Hoofstuk 2 verduidelik die navorsingsbenaderings en -metodes wat in die empiriese ondersoeke gebruik is. Hoofstuk 3 spreek die gemeenskapskollegekonsep aan en fokus veral op die ontwikkeling en neerslag van hierdie konsep in die VSA. Dit word aangevul deur die perspektiewe van deskundiges in Amerikaanse gemeenskapskolleges met wie onderhoude gevoer is. Hierdie vergelykende studie is gedoen om verskillende moontlikhede vir die rol van gemeenskapskolleges voor te stel. In

Hoofstuk 4 word die visier gestel op die Suid-Afrikaanse situasie en 'n oorsig word gegee van die ontwikkeling van denke en beleid oor gemeenskapskolleges in Suid-Afrika. Hierna word besondere aandag in Hoofstuk 5 gegee aan die ontwikkelingsbehoefte van agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat en weer eens word gegewens uit literatuur en statistiek aangevul deur die perspektiewe van rolspelers in die provinsie, insluitend lede van agtergeblewe gemeenskappe. Hoofstuk 6 gee 'n oorsig van onderwys en opleiding wat tans in die Vrystaat verskaf word, met besondere verwysing na die voorsiening in die behoeftes van volwassenes. Na aanleiding van voorafgaande bespreking wil navorser die rol wat gemeenskapskollege in gemeenskapsontwikkeling kan speel bespreek en moontlike aanbevelings maak.

1.8 BEGRIPSVERKLARINGS

'n Aantal begrippe word by herhaling in die studie gebruik. Ter verduideliking word die volgende begripsverklarings gedoen.

1.8.1 **Gemeenskap** verwys na 'n groep mense binne 'n bepaalde geografiese area.

1.8.2 **Agtergeblewe gemeenskappe** in die Suid-Afrikaanse konteks verwys na 'n groep mense wat as gevolg van die land se apartheidsbeleid nie die geleentheid gehad het om op onderwys-, ekonomiese en sosio-maatskaplike gebied te vorder nie. Agtergeblewe gemeenskappe verwys dus oor die algemeen na swart, bruin en Indiërgemeenskappe. Die ekwivalente term in Engels is "disadvantaged" wat Marckwardt, Cassidy en McMillan (1992:362) as volg definieer: *Having less than what is regarded as basic or minimal for decent living, as money, social position, etc.;*

underprivileged.

1.8.3 Volgens die RGN (1981:93) is **formele onderwys** *onderwys wat bepland verloop in erkende onderwyssituasies soos skole, kolleges, universiteite en teknikons.*

1.8.4 **Nie-formele onderwys** is enige georganiseerde, sistematiese onderwysaktiwiteit wat buite om die raamwerk van die formele stelsel voorsien word ten einde geselekteerde tipes van leeraktiwiteite te voorsien aan besondere subgroepe van die populasie, dit wil sê volwassenes sowel as kinders (Coombs & Ahmed 1974: 8).

1.8.5 **Gemeenskapsonderwys** is volwasse-onderwys wat aangebied word binne en beperk is tot die lokaliteit van 'n bepaalde gemeenskap.

1.8.6 **Gemeenskapskollege:** Venter (1996:2) omskryf 'n gemeenskapskollege as *a public, comprehensive institution offering general education, including academic transfer, technical-vocational education and training, compensatory, remedial and community education. The institution has its foundation in the community (local population, business and industry), and responds to the needs of that community.* Vir die doeleindes van hierdie studie word die gemeenskapskollege gedefinieer as 'n inrigting wat komprehensiewe programme aanbied onder die beheer van die plaaslike gemeenskap en wat sy eie geboue in die gemeenskap besit wat gebruik word om hoogs aanpasbare onderwys en opleiding te lewer wat afgestem is op die besondere behoeftes van die plaaslike gemeenskap.

- 1.8.7 **Akkreditering** is 'n prosedure wat aangewend word om 'n interaksie tussen onderwys en opleiding te bewerkstellig. Die doel daarvan is om vergelykbaarheid, wedersydse erkenning van onderwys en opleidingstandaarde en die bepaling van norme en standaarde by alle vorme van onderwys op 'n vlak te bring wat die gebruiker van die onderwys ten aansien van hierdie norme en standaarde sal beskerm (RGN 1988: 1).
- 1.8.8 **Lewenslange leer en voortdurende onderwys** word as sinonieme en afwisselend gebruik. A.H. Strydom (1999:1) verwys hierna as *beplande onderwyskundige programme vir volwassenes (beide formeel en nie-formeel)*. Dit sluit volwassenes in wat die begeerte het om hul onderwys voort te sit na wat aanvanklik deur middel van die stelsel van formele aanvangsonderwys gedurende hul jeug bereik is, wat ook al die vlak, of om onderwys na te streef op nuwe terreine van kennis of vaardigheid, terwyl toegewydheid aan volwasse onderwys gehandhaaf word. Die begrip verwys dan na 'n persoon se behoefte om deur sy/haar lewe te leer. 'n Mens moet deurentyd 'n student bly om effektief by veranderende situasies aan te pas.
- 1.8.9 **Artikulasie**: Die AUT (1992:2) onderskei as volg tussen horisontale en vertikale artikulasie: *horisontaal is waar daar 'n verandering in die studie-veld plaasvind binne dieselfde akademiese vlak byvoorbeeld vanaf een nasionale program na 'n ander driejarige program. Vertikale artikulasie verwys na 'n verandering in akademiese vlakke byvoorbeeld vanaf 'n nasionale hoër diploma program na 'n meestergraad program.* Artikulasie verwys dus na 'n aantal prosesse en verhoudings wat ontwikkel tussen twee of meer opvoedkundige instellings en/of segmente en wat dit vir leerders

moontlik maak om van een onderwysvlak na 'n ander vlak te beweeg.

1.9 SLOT

In hierdie hoofstuk is 'n oorsig gegee van die vraagstukke waarmee Suid-Afrika te kampe het, veral wat agtergeblewe gemeenskappe betref. Die agtergrond van die navorsingsprobleem is kortliks geskets en die gemeenskapskollege as moontlike oplossing in die Vrystaat is aanbeveel. Die plasing van so 'n gemeenskapskollege binne die onderwysbane van die NKR is ook kortliks uitgelig. Die paradigmaskuif wat die ondersoek ten grondslag lê is genoem, waarna aandag gegee is aan die doel en nut van die navorsing, die navorsingsontwerp en begripsverklarings.

Vanweë die veelfasettige aard van die navorsingsprobleem is 'n verskeidenheid van navorsingsbenaderings en -metodes gebruik. Die volgende hoofstuk sal die verskillende navorsingsbenaderings en -metodes wat in die ondersoek gebruik is, bespreek en die rasionaal vir die gebruik van die bepaalde metodes verduidelik.

NAVORSINGSBENADERINGS EN -METODES

2.1 INLEIDING

Die ondersoek na die rol wat gemeenskapskolleges kan speel in die ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat, het verskeie fasette. Nie alleen is daar in agtergeblewe gemeenskappe 'n verskeidenheid van faktore wat in ag geneem moet word en behoeftes wat aangespreek moet word nie, maar moet daar ook besin word oor watter vorm en inhoud van onderwys en opleiding die effektiwste sal wees om gemeenskapsontwikkeling te bevorder. In hierdie studie word die gemeenskapskollege ondersoek as 'n tipe inrigting wat 'n rol in hierdie verband sou kon speel. Vanweë die veelfasettige aard van die navorsingsprobleem, het die navorser van 'n verskeidenheid navorsingsmetodes gebruik gemaak. Hierdie navorsingsmetodes is gebruik om verskillende perspektiewe op die onderskeie fasette van die navorsingsprobleem te verkry.

Die mees logiese wyse waarop oor die verskillende fasette van die ondersoek gerapporteer kon word, het geblyk te wees 'n kombinasie van teoretiese en empiriese perspektiewe oor elke faset, en die tesis is dus so gestruktureer. Hierdie hoofstuk gee as agtergrond tot Hoofstukke 3 tot 6 'n verduideliking van die verskillende navorsingsmetodes wat gebruik is, asook waarom hierdie metodes gebruik is, wie aan die navorsing deelgeneem het, en hoe die resultate ontleed is.

2.2 KWALITATIEWE EN KWANTITATIEWE NAVORSINGS-BENADERINGS

Volgens Patton (1988: 116) beskou die kwalitatiewe navorsers, Guba en Lincoln, en van hul navolgers, kwantitatiewe en kwalitatiewe benaderings as onversoenbaar, veral ten opsigte van die bepaalde paradigmas wat daaraan gekoppel is. Ander deskundiges, byvoorbeeld Patton en Cook huldig weer die standpunt dat navorsingsbenaderings en -metodes nie noodwendig aan bepaalde paradigmas gekoppel is nie en dat daar geen rede is waarom die twee benaderings mekaar nie kan aanvul nie (Patton 1988: 116). Volgens Smaling (1994: 24) word die keuse van navorsingsbenaderings en -metode deur 'n aantal faktore beïnvloed, byvoorbeeld:

- menssiening,
- ideologie,
- 'n epistemologiese standpunt,
- 'n persoonlike benadering, of
- pragmatiese oorwegings.

In die lig van bogenoemde kan daar afgelei word dat daar geen ooreenstemming is wat die gebruik van kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsbenaderings betref nie. In enige navorsingsprojek is dit egter belangrik dat die benaderings en metodes wat gebruik word moet beantwoord aan die eise van objektiwiteit, geldigheid en betroubaarheid. Terwyl algemeen aanvaar word dat die meeste kwantitatiewe navorsingsmetodes (indien hulle korrek toegepas word) aan hierdie kriteria voldoen, word die objektiwiteit, geldigheid en betroubaarheid van kwalitatiewe navorsing dikwels bevraagteken.

Die navorser het in hierdie ondersoek van sowel kwalitatiewe as kwantitatiewe navorsingsmetodes gebruik gemaak. Die drie bogenoemde kriteria sal dus nou in oorweging geneem word.

2.2.1 Objektiwiteit

Volgens De Groot (1969: 163) lê die objektiwiteit van kwantitatiewe navorsingsmetodes daarin dat dit geregimenteerde, intersubjektief, onbevooroordeeld en waarde-vry is. Hy beklemtoon die vermyding van verdraaiings en die onafhanklikheid van subjektiewe verskille, maar Smaling (1994: 17) bevraagteken die feit dat daar weinig erkenning aan die beginsel van *letting the object speak* gegee word. Dit beteken dat die deelnemer se standpunt nie weggeredeneer kan word nie.

Kwalitatiewe navorsers erken dat geen navorsing ooit volkome objektief, waarde-vry of konteksloos gedoen kan word nie. Navorsing bly 'n menslike handeling en sal beïnvloed word deur die navorser se lewens- en wêreldbeskouing, die deelnemers, die konteks waarbinne die navorsing gedoen word, die navorsingsprobleem, ens. In kwalitatiewe navorsing kan die navorser op verskeie maniere voorsorg tref sodat die objektiwiteit van

die navorsing nie in die gedrang kom nie. Hy/sy kan byvoorbeeld vaardighede ontwikkel om voorveronderstellings opsy te skuif, of ten minste openbaar te maak. Die navorser behoort ook te poog om hom/haarself sodanig in die navorsingsprobleem te verdiep dat hy/sy die probleem as't ware vanuit "die binnekring" benader. Hierdie benadering is dus besonder toepaslik in die sosiaal-demokratiese of intervensie model vir gemeenskapsontwikkeling waarbinne die navorser die ondersoek onderneem het (sien 1.2.3).

In hierdie navorsingsprojek het die navorser respondente deurentyd die geleentheid gebied om tydens die onderhoude hul gevoelens en menings openlik uit te spreek. Die navorser beklee 'n leiersposisie en is woonagtig in 'n agtergeblewe gemeenskap en geniet dus 'n groot mate van aanvaarding deur die lede van hierdie gemeenskappe. Daar is egter sover moontlik gepoog om respondente nie tydens die onderhoude te beïnvloed nie.

2.2.2 Betroubaarheid

Smaling (1994: 78) assosieer betroubaarheid met akkuraatheid, stabiliteit, bestendigheid en herhaalbaarheid. Goetz en Le Compte (1984: 211) verwys na betroubaarheid as die mate waarin die ondersoeke herhaal kan word en dieselfde metodes weer dieselfde resultate sal oplewer. Kwantitatiewe metodes leen hulleself gemaklik hiertoe. By kwalitatiewe navorsing kan daar egter ook verskeie maatreëls geneem word om betroubaarheid te verhoog. Voorbeelde hiervan is die volgende:

- Meervoudigheid behels die gebruik van meer as een metode om data in te win.

- Kruiseksaminering is 'n wyse om vas te stel of navorsingsbevindinge nie toevallige waninterpretasies bevat nie.
- Ledekontrolle behels die voorlê van teenstrydighede in bevindinge aan persone wat aan die navorsing deelgeneem het om sodoende vas te stel of hulle die teenstrydighede kan verklaar of oplos.
- Konsensus is 'n oop gesprek met deelnemers rakende bevindinge wat bereik is.
- Meganisasie behels die gebruik om inligting op oudiokasset of videokasset vas te lê (Smaling 1994: 82; Goetz & Le Compte 1984: 218-220).

Inligting verkry vanaf respondente is deurgaans genotuleer en op oudioband opgeneem sodat dit met die van ander respondente vergelyk kon word. Waar respondente teenstrydige inligting verskaf het, is daar van opvolgvrae gebruik gemaak ten einde te verseker dat die navorsingsvrae korrek verstaan en geïnterpreteer is. Om betroubaarheid verder te verseker het is daar tydens die navorsing ook gebruik gemaak van 'n verskeidenheid van metodes om data in te win, waaronder onderhoude met individue en groepe, asook vraelyste.

2.2.3 Geldigheid

Om geldigheid te toets, kan twee vrae gestel word, naamlik:

- Is die navorsers werklik besig om te meet of waar te neem wat hulle dink hulle besig is om te doen?
- Tot watter mate is die bevindings ook deur ander navorsing getoets of verfyn? (Goetz & Le Compte 1984: 221).

In hierdie verband is dit belangrik dat 'n kwalitatiewe navorser nie die kompleksiteit van die probleem of fenomeen wat ondersoek word, sal onderskat nie. Hierdie tipe navorsing moet gepaardgaan met 'n groot mate van selfdissipline om deurentyd eerlike antwoorde op bogenoemde vrae te probeer kry en so seker te maak dat die navorsing aan hierdie kriterium bly beantwoord.

In hierdie studie is die geldigheid van die navorsing versterk deur die benadering van die navorsingsprobleem vanuit verskillende gesigspunte, naamlik die van Amerikaanse kundiges, gemeenskapsleiers in die Vrystaat, lede van agtergeblewe gemeenskappe, en volwasse leerders. Hierdie perspektiewe is getoets aan die literatuurstudie en beleidsondersoek.

2.3 VERGELYKENDE NAVORSING

Vergelykende studies is oor baie jare reeds 'n aanvaarbare en gewilde vorm van navorsing, veral in die Opvoedkunde. Watson en Wilson (1985:3) glo dat 'n vergelykende studie van onderwysstelsels ten minste kan lei tot 'n meer verdraagsame en simpatieke wedersydse begrip, maar dat dit ook nuttige lesse vir die ontwikkeling van stelsels kan voorsien.

Vergelykende studies kan toegespits wees op hele onderwysstelsels; op bepaalde aspekte van stelsels soos finansiering, beheer, bestuur, ens.; op 'n bepaalde vlak of vorm van onderwys, byvoorbeeld algemeen-vormende onderwys, tegniese opleiding, ens.; of op verskillende tipes instellings, soos kolleges, universteite, ens. Die onderhawige ondersoek het spesifiek gefokus op een tipe instelling, naamlik die gemeenskapskollege. Aangesien hierdie tipe instelling besonder suksesvol ontwikkel en geïmplementeer word in die VSA, is in die vergelykende studie hierop gekonsentreer.

Vanselfsprekend kan geen vreemde, buitelandse model sonder aanpassings oorgeneem en toegepas word om probleme in'n betrokke onderwysstelsel op te los nie. Vergelykende navorsing moet gebruik word om te leer uit die foute wat reeds gemaak is, en enige buitelandse model kan slegs as 'n vertrekpunt dien vir die ontwikkeling van 'n eie, inheemse weergawe.

2.4 NAVORSINGSMETODES

Die navorsingsmetodes wat vir die empiriese ondersoek gevolg is, het veral op onderhoude en vraelyste gekonsentreer.

2.4.1 Onderhoudvoering

Volgens Bless (1995: 108) kan daar onderskei word tussen die volgende maniere van data-insameling:

- nie-geskeduleerde, ongestruktureerde onderhoude;
- nie-geskeduleerde, gestruktureerde onderhoude;
- geskeduleerde gestruktureerde onderhoude - streng gebaseer op 'n vraelys;
- nie-persoonlike data-insameling - self-geadministreerde vraelyste.

Die inligting wat verkry word by wyse van onderhoude kan as volg ingedeel word:

- wat 'n persoon ken (kennis, feite, inligting);
- waarvan 'n persoon hou of nie hou nie (waardes, voorkeure, belangstelling en smaak);
- wat 'n persoon dink (houdings, glo); en
- wat 'n persoon ondervind (ervaring).

Om bogenoemde inligting van die respondent te verkry, moet die persoon sy/haar samewerking gee, gewillig wees om deel te neem en gemotiveerd wees om kennis te deel. Persone moet ook kan sê hoe hulle die realiteit ervaar en nie hoe hulle wens dit moet wees nie. Respondente moet ook bewus wees van wat hulle voel en ervaar en gemaklik kan kommunikeer.

In hierdie ondersoek is onderhoude gevoer met deskundiges oor gemeenskapskolleges in die VSA (sien Hoofstuk 3), asook met gemeenskapsleiers, kundiges en lede van agtergeblewe gemeenskappe oor 'n verskeidenheid van gemeenskapsprobleme (sien Hoofstuk 5). Met betrekking tot die voorsiening van veral volwasse-onderwys in die Vrystaat is onderhoude met verskeie uitvoerende amptenare van die Vrystaatse Onderwysdepartement ook gevoer (sien Hoofstuk 6).

Al die onderhoude wat gevoer is, was ongestruktureerd van aard en gebaseer op gesprekvoering. Dit het die respondente die geleentheid gebied om rondom en buite 'n gestruktureerde formaat te gesels. Die RGN (HSRC 1989: 12) stel dit as volg:

The emphasis is on the conversation-like character of interviewing as a means of establishing rapport and trust between researcher and participant.

(a) *Riglyne vir ongestruktureerde onderhoudvoering*

Volgens Smaling (1994: 6) moet die volgende riglyne by ongestruktureerde onderhoudvoering gevolg word:

- Elke onderhoud moet voorafgegaan word deur 'n kort verduideliking

van die doel van die onderhoud en 'n verklaring rakende die geheimhouding van identiteit.

- Daar moet 'n goeie verhouding tussen die navorser en die deelnemer wees.
- Vrae moet duidelik en betekenisvol verwoord word.
- Geen leidende vrae moet gevra word nie, aangesien dit die deelnemer kan lei om 'n antwoord te gee soos wat die navorser verwag.
- Vrae moet net een gedagte bevat.
- Vrae wat deur "Hoekom" voorafgegaan word, moet liefers vermy word om dubbelsinnigheid uit te skakel.
- Vrae van 'n meer komplekse en kontroversiële aard moet verkieslik in die middel van die onderhoud gevra word, aangesien die deelnemer dan meer ontspanne is.
- Die navorser moet nie meer as die deelnemer praat nie.
- Die navorser moet voortdurend aantekeninge/notas van relevante inligting en reaksies maak.
- Die navorser moet seker maak dat begrippe en terme verstaan word soos deur die deelnemer bedoel word.
- Die navorser moet die onderhoud op band opneem.

'n Induktiewe benadering is deurgaans gehandhaaf tydens die onderhoude. Respondente moes dus vry voel om aspekte volgens hul eie volgorde te prioritiseer en sodoende die onderhoude 'n bepaalde loop te laat neem. Dit is ook belangrik dat daar tydens alle onderhoude en besoeke aan instansies gepoog is om 'n verteenwoordigende prentjie te kry (en nie noodwendig 'n volle prentjie nie) van beide die Amerikaanse perspektief en Suid-Afrikaanse perspektiewe rakende gemeenskapskolleges en gemeenskapsontwikkeling.

(b) Seleksie van deelnemers

In kwalitatiewe navorsing word daar vanuit 'n heel ander perspektief na die aantal deelnemers gekyk. Sowden en Keeves (1988: 514) skryf dat, om te veel deelnemers te kies, een van die groot gevare van kwalitatiewe navorsing is. Daar word selfs daarop gewys dat een navorser beswaarlik meer as 15-20 gevalle kan hanteer.

Volgens Smaling (1994) en Goetz en Le Compte (1984: 176) is die ideaal dat die aantal deelnemers nie vooraf bepaal word nie, maar dat die proses van onderhoudvoering en analise moet voortgaan totdat die teoretiese versadigingspunt bereik word. Dit beteken dat daar geen nuwe bevestigende of negatiewe inligting verkry word nie en dit versterk die geldigheid en betroubaarheid van die studie.

Dit is egter belangrik dat deelnemers geselekteer word wat "ryk" is aan inligting. Deelnemers moet dus eerstehandse inligting of ervaring hê van die onderwerp(e) wat deur die onderhoud aangespreek sal word. Indien die navorser nie genoeg "inligtingryke" deelnemers kan opspoor nie, kan hy/sy van die "sneeubaltegniek" gebruik maak, waar deelnemers gevra word om name van verdere moontlike deelnemers of respondente aan die navorser te verskaf. Vanweë die navorser se posisie in die gemeenskap was dit nie vir hom moeilik om geskikte respondente wat goeie en relevante bydraes kon maak (dit wil sê, wat "inligtingryk" was) te identifiseer en te betrek nie. Deelnemers het grondige kennis en ervaring gehad van die onderskeie aspekte van die navorsingsprobleem wat in hulle besondere onderhoude aangespreek is.

(c) Ontleding, interpretasie en rapportering van data

Qualitative data analysis is primarily an inductive process of organising the data into categories and identifying patterns (relations) among the categories. Unlike quantitative procedures, most categories and patterns emerge from the data, rather than being imposed on the data prior to data collection (Krathwohl 1998: 479). Kwalitatiewe navorsers integreer die aktiwiteite van organisering, analisering en interpretering van data. Klassifisering word gedoen deur die volgende strategieë te volg:

Eerstens word die segmentering van data in betekenisvolle eenhede (onderwerpe) gedoen. Daar word begin met voorafbepaalde kategorieë en elke kategorie word in kleiner sub-kategorieë ingedeel. Hierna vind kombinerings van strategieë plaas. Die navorser gebruik voorafbepaalde kategorieë en voeg nuut ontdekte kategorieë by (Krathwohl 1998: 486). Tydens hierdie spesifieke navorsing het die navorser te alle tye probeer om voorafgaande te handhaaf. Die teorie wat bespreek is, het daartoe bygedra dat die navorser die analise van empiriese data verder kon kategoriseer en is nuwe sub-kategorieë geskep ten einde hoofgedagtes saam te plaas.

Krathwohl (1998: 492) noem vyf strategieë wat kwalitatiewe navorsers kan gebruik om kategorieë te ontwikkel:

- Stel basiese vrae wat aanleiding tot 'n meer verfynde vraag kan gee;
- Analiseer 'n sin, 'n frase of soms 'n enkelwoord wat betekenisvol of belangrik is;
- Gebruik die flip-flap tegniek waar subkategorieë uitgeskakel word;
- Vergelyk die data met soortgelyke of verskillende situasies;

- Identifiseer rooi vlaggies. Voorbeelde van rooi vlaggies is frases soos nooit, soms, dit kan moontlik wees, almal weet dit is hoe dit gedoen moet word, daar is geen behoefte vir 'n bespreking nie. Hierdie frases toon dat die navorser 'n saak van nader moet beskou en meer vrae moet stel oor die data of veld van ondersoek.

In hierdie studie het die navorser basiese vrae saamgestel en verder verfyn soos uiteengesit in Addendums A, B en C. Die aanvanklike data wat uit response in onderhoude verkry is, is gekategoriseer sodat inligting sistematies verder opgevolg kon word. Die omvang van verdere inligting wat verkry is, het daartoe gelei dat die navorser 'n hergroepering van inligting in kategorieë gemaak het ten einde verbande verder te trek. Aangesien alle response genotuleer en op oudio-kasset opgeneem is, kon opvolgwerk en kategorisering doeltreffend gedoen word.

By die rapportering van data wat deur middel van onderhoude bekom is, is dit belangrik om te aanvaar dat daar nie 'n perfek regte of totaal verkeerde manier van rapportering is nie.

What you are endeavouring to do is to produce something which accurately reflects what you have done, and communicate your findings in such a way as to enable the readers to follow what you have done and why this has led you to your conclusions (Krathwohl 1998: 161).

Dit is belangrik om by rapportering in ag te neem dat vertroulikheid of anonimiteit bewaar moet bly, tensy eksplisiete identifikasie van deelnemers bespreek en vooraf toestemming daarvoor verleen is. Die bekendmaking van resultate moet eerder op so 'n manier wees dat dit die vertroulikheid van die individuele deelnemer se response beskerm. Die

respondente wat in hierdie studie geïdentifiseer word, het toestemming daartoe verleen, terwyl ander respondente verkies het om anoniem te bly.

(d) Onderhoude

'n Metode om inligting van persone (respondente) te verkry oor 'n breë terrein heen is nie-geskeduleerde onderhoude. Hierdie tipe onderhoude word gebruik waar respondente gevra word om te reageer op 'n oop, ongestruktureerde vraag/vrae. Respondente is dan vry om te antwoord en uit te brei op die aspek (onderwerp). Die onderhoudvoerder sal slegs tussenbeide tree indien verdere verduideliking benodig word, maar nie om die onderhoud in 'n sekere rigting te stuur nie. Gewoonlik is daar geen tydsbeperking tydens so 'n onderhoud nie. Soms wil die navorser die onderhoud in 'n spesifieke rigting stuur en moet spesifieke vrae gestel word. Hierna word verwys as nie-geskeduleerde gestruktureerde onderhoude. Dit is gestruktureer omdat 'n lys van sake aangespreek moet word. Die onderhoudvoerder kan dan ook vooraf sekere vrae formuleer vir die onderhoud. Verder is daar geskeduleerde gestruktureerde onderhoude deur middel waarvan spesifieke inligting direk van die respondent verwag word. Hierdie metode is gebaseer op voorafbepaalde vraelyste waar vasgestelde vrae, vasgestelde bewoording en volgorde van aanbieding met min of meer moontlike antwoorde gebruik word. Die vraelys moet presies dieselfde deurgee word sodat die response meer objektief beoordeel kan word. In hierdie navorsingsprojek het 'n klein ondersoekgroep dit moontlik gemaak om die kwalitatief empiriese data-insamelingswyse (by wyse van semi-gestruktureerde onderhoude) te volg.

(i) *Onderhoude met verteenwoordigers van gemeenskapskolleges in die VSA*

Al die respondente in die VSA (sien Hoofstuk 3 vir 'n lys van respondente en besonderhede van ampte) was op versoek dadelik bereid om 'n onderhoud toe te staan en het die navorser op 'n kampoer geneem. Inligting is in geen geval weerhou nie en respondente het deurentyd die indruk gegee dat gemeenskapskolleges belangrik geag word in Amerika. Tersaaklike bronmateriaal (prospektus en inligtingstukke) is vrylik beskikbaar gestel. Vanuit die staanspoor is daar gestrewe na 'n goeie verhouding met deelnemers. Daar is aan deelnemers verduidelik wat beoog is met die besoek en wat die onderhoud alles sou behels. Trouens, 'n faks is vooraf aan die onderskeie persone gestuur. Daar is op 'n informele wyse met die deelnemers gesprek gevoer.

(ii) *Onderhoude met gemeenskapsleiers en -werkers in die Vrystaat*

Respondente in die Vrystaat het ook geredelik ingewillig om deel te wees van die ondersoek. Daar was wel 'n groep wat nie graag wou hê dat hulle name gebruik moes word nie weens persoonlike redes, wat die navorser respekteer. Gemeenskapsleiers in Bethlehem, Welkom, Kroonstad, Sasolburg en Bloemfontein is betrek. Onderhoude is gevoer met leiers binne agtergeblewe gemeenskappe soos onderwysers, raadslede, kerkleiers, welsynswerkers, kommissarisse van polisie en primêre gesondheidswerkers.

(iii) Onderhoude met verteenwoordigers van die Vrystaatse Onderwysdepartement

In die navorsingsontwerp vir die ondersoek is geoordeel dat die menings van verdere onderwysvoorsieners (amptenare van die Vrystaatse Onderwysdepartement) rakende die probleemareas en die toekomsmoontlikhede daarvan in Suid-Afrika 'n noodsaaklike bydrae tot die navorsing kan vorm. (Sien Hoofstuk 6 vir 'n lys van respondente en hulle ampte.) Departementele respondente moes hulle mening gee rakende die volgende aspekte:

- probleemareas van volwasse onderwys,
- toekomspektiewe rakende volwasse onderwys,
- gemeenskapskolleges vir die Vrystaat,
- koördinering van onderwys en opleiding met die privaatsektor,
- interdepartementele (onderwys, arbeid, korrektiewe dienste, polisie en landbou) samewerking rakende opleiding in die Vrystaat,
- voorstelle of moontlike probleemoplossings.

(iv) Onderhoude met lede van agtergeblewe gemeenskappe

Ongestruktureerde groeponderhoude is ook gevoer met 'n steekproef van persone uit agtergeblewe gemeenskappe in verskillende streke van die Vrystaat. Hier is veral gefokus op werkloses, ongeskooldes, halfgeskooldes en persone wat ingeskryf is by BVOO-programme. Semi-gestruktureerde vrae is aan BVOO-leerders en lede van die gemeenskap gestel rakende die volgende aspekte:

- Waarom is hulle terug skool toe?
- Wat is hulle onderwys- en opleidingsbehoeftes?
- Watter probleme ervaar hulle tydens hul studies?
- Hoe voel hulle oor gemeenskapsprobleme soos Vigs/misdaad/werkloosheid en watter oplossings voorsien hulle?
- Is daar enigsins samewerking tussen die munisipaliteit en gemeenskapsonderwys? Watter voorstelle kan daar gemaak word?
- Hoe kan onderwys en opleiding 'n rol speel in gemeenskapsontwikkeling?

Die dorpe wat deel uitgemaak het van die ondersoek is Kroonstad, Welkom, Bethlehem, Sasolburg en Bloemfontein. In hierdie dorpe is daar sover moontlik probeer om alle rolspelers te betrek ten einde 'n beter blik te kry rondom behoeftes aan onderwys- en opleidingsmoontlikhede om agtergeblewe gemeenskappe te help ontwikkel.

2.4.2 Die implementering van vraelyste

Die Universiteit van die Oranje-Vrystaat bied by die Bloemfontein Kollege 'n "ASECA"-program aan vir volwasse leerders wat graag hul kwalifikasies wil verbeter. 'n Vraelys is hierby aangeheg (sien Addendum A) waarin daar gepoog is om die program te evalueer. Sewentien leerders het op die vraelys gereageer.

Die vraelys het van die volgende soorte vrae gebruik gemaak

- oop vrae ("open questions"), ook bekend as ongestruktureerde vrae en
- toe vrae ("closed questions"), ook bekend as gestruktureerde vrae

(a) Ongestruktureerde vrae

Volgens die RGN (HSRC 1989: 47) word met ongestruktureerde vrae beoog dat die respondent sy/haar respons vrylik moet weergee omdat daar geen alternatiewe antwoorde verskaf word nie. Voordele van ongestruktureerde vrae sluit volgens die RGN (HSRC 1989 : 48) in *they impose no restrictions on respondent's response*.

Hierdie tipe vrae is van toepassing waar 'n navorser se kennis van die onderwerp beperk is of in die geval waar die navorser onseker is van die tipe antwoord wat die vraag sal uitbring. 'n Verskeidenheid van opinies kan so verkry word en die instrument kan ook motiewe, verwagtinge en gevoelens van respondente bepaal.

Nadele sluit in dat hierdie metode tydrowend is en onekonomies en dit beperk die aantal vrae, want antwoorde moet volledig neergeskryf word. Hierbenewens is die ontleding en die siftingsproses 'n subjektiewe aktiwiteit wat die geldigheid van die respons kan affekteer. Dit kan ook misleidend wees omdat die indruk geskep kan word dat navorser spesifieke inligting het oor komplekse motiewe en gevoelens van respondente. Oop vrae bied nie altyd spesifieke response nie, wat daartoe kan lei dat statistiese en analitiese waarde beperk mag wees. *Open questions are often easy to ask, difficult to answer and more difficult still to analyse* (HSRC 1989: 48).

(b) Gestruktureerde vrae

Hiermee word bedoel dat die vrae spesifieke, eksklusiewe kategorieë van response bevat waaruit die respondent kies om sy respons te verteenwoordig.

Voordele van 'n gestruktureerde vraelys sluit in dat dit maklik is om te administreer, en dat dit meer ekonomies en minder tydrowend is.

As nadeel kan uitgewys word dat respondente kunsmatige response kan gee as hulle beste keuses nie in die alternatiewe gereflekteer word nie. 'n Verdere nadeel is dat *the structure of the question is often less subtle than open questions* (HSRC 1989: 50). Dit gee dus ook aanleiding tot subjektiwiteit.

Volgens Schuman en Presser (1981, in HSRC 1989: 50) beperk albei tipes van vraagstelling die respondent. Skrywers soos Snyman en Whittle-Bennets (1986, aangehaal deur HSRC 1989: 50) kies 'n kombinasie van die gestruktureerde en oop vrae as 'n meer geskikte benadering. In hierdie geval word "ander" as 'n alternatiewe respons by die gestruktureerde vraag gevoeg sodat die respondent 'n vrye keuse kan maak.

Gestruktureerde vrae kan verder as volg onderskei word:

- i. Ja/Nee vrae = waar een van twee opsies; bv. Ja of Nee gekies moet word:
- ii. Veelkeusige vrae (meervoudige keusevrae) = waar een van twee of meer alternatiewe/antwoorde/moontlikhede gegee moet word.
- iii. Invul tipe vrae = bv. ouderdom, geslag, ens.
- iv. Siftings en opvolgvrae, bv. Het jy 'n leierskapsposisie by jou skool bekleed?

Indien "Ja", watter tipe leierskapsposisie?

v.
Ja
vi.
Nee

- vii. Rangordevrae = plaas items in volgorde van belangrikheid
- viii. Likert skaaltipe vrae, bv.

Salaris	Uitstekend	Goed	Gemiddeld	Swak	Baie swak
	1	2	3	4	5

(c) Algemene riglyne by vraagstelling in vraelyste

Wanneer vrae vir vraelyste geformuleer word, moet daar noukeurige aandag geskenk word aan die taalgebruik en bewoording omdat dit kan lei tot vooroordeel ("bias") of toevallige foute of soms albei.

Dinge waarna veral opgelet moet word, is die volgende:

- Presiesheid
- Korrekte taalgebruik en grammatika
- Dubbelsinnigheid
- Vaagheid

- Leidende vrae
- Gelaaide vrae
- Hipotetiese vrae (HSRC 1989: 56 - 64).

2.5 SLOTPERSPEKTIEF

In hierdie ondersoek word daar gekyk na hoe onderwys by gemeenskapskolleges lewenstandaarde kan verbeter. Dit moet plaasvind binne die natuurlike omgewing van die respondente (Bogdan & Biklen 1982: 9) en onderhoude insluit met die oog daarop om inligting te verkry. Behoeftebepalings kan doeltreffend gedoen word, veral indien sosiaal-benadeelde groepe self hierby betrek word sodat hulle omstandighede verbeter kan word (Lemmer 1992: 294). Op hierdie manier kan die behoeftes van die gemeenskap ten opsigte van opleiding geïdentifiseer word, veral wat die agtergeblewe groepe betref. As dit vir die doel van opvoedkundige navorsing gebruik word, is die kwalitatiewe metode uitstekend, want 'n verskeidenheid van rolspelers word hierby betrek. Dit is ook belangrik omdat 'n klein groep respondente gebruik word (Palonsky 1986: 139). Om die Suid-Afrikaanse konsep van gemeenskapskolleges te ondersoek, waar daar plaaslik nie genoegsame inligting bestaan om 'n hipotese te formuleer nie (Carey 1984: 66), was die kombinasie van kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing en die gebruik van meervoudige navorsingsmetodes dus besonder geskik.

Die volgende hoofstuk bevat perspektiewe oor die aard en wese van gemeenskapskolleges, en gee vergelykende navorsing wat in die VSA gedoen is, weer.

DIE AARD EN WESE VAN DIE GEMEENSKAPSKOLLEGE: ENKELE INTERNASIONALE PERSPEKTIEWE

3.1 INLEIDING

Om die onderwysbehoefte in Suid-Afrika, veral ten opsigte van agtergeblewe gemeenskappe aan te spreek, moet verskeie alternatiewe ondersoek word. Die gemeenskapskollege blyk een van die opsies te wees om agterstande in onderwys, opleiding, nasie- en kapasiteitsbou aan te spreek.

Hierdie hoofstuk poog om enkele teoretiese perspektiewe oor gemeenskapskolleges te bespreek. In hierdie verband word daar veral na kolleges in Amerika verwys. Die konsep gemeenskapskollege word dus bespreek sodat moontlikhede vir 'n tipies Suid-Afrikaanse kollege vir agtergeblewe gemeenskappe ondersoek kan word.

Verskeie redes bestaan vir die oorweging van die gemeenskapskollege om in die behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe te voorsien. As die primêre behoefte van 'n leerder in ag geneem word, naamlik ekonomiese oorlewing, is dit duidelik dat die werkende leerder nie voltyds in 'n klassituasie kan wees nie. Die oplossing lê in deeltydse klasse met inagneming van plek, tyd, bywoning, aard en bestuur van sodanige inrigtings. Afstandsonderrig sonder kontakperiodes blyk nie baie suksesvol te wees nie, aangesien leerders gereelde kontak nodig het wat kan dien as motivering en hulp met probleemoplossings. Die leerder sal klasse gereeld bywoon indien die gemeenskapskollege toeganklik, betekenisvol en doelgeoriënteerd is, asook in sy behoeftes voorsien.

3.2 OMSKRYWING VAN DIE KONSEP "GEMEENSKAPSKOLLEGE"

Die doel van hierdie studie is om te ondersoek hoe die behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe aangespreek kan word by wyse van onderwys en opleiding in bemagtigingsvaardighede. Daar word uitgegaan van die veronderstelling dat gemeenskapskolleges in die Vrystaat 'n alternatief is om deur middel van aanvullende onderwys, beter lewenstandaarde moontlik te maak. Allereers moet die konsep van gemeenskapskollege ondersoek word.

Venter (1996:11) definieer 'n gemeenskapskollege as volg:

A community college is a public comprehensive institution offering general education and training and higher education and training including academic transfer, compensatory remedial and community education to learn beyond the age of compulsory schooling. The institution has its foundation

*in the community (local population, business and industry),
and responds to the need of that community.*

McGrath en Spear (1991:44) stem saam dat gemeenskapskolleges uiteenlopende rolle moet balanseer, bv. oorbrugging, remediëring, beroepsopleiding en gemeenskapsdienste.

Die Nasionale Kommissie oor Verdere Onderwys se verslag (NCFET 1997:139) plaas die gemeenskapskollege binne die volgende raamwerk:

- kernmissie van gemeenskapsonderwys,
- herorganisering van onderwys- en opleidingvoorsiening deur middel van 'n verskeidenheid van aflewering en aanbieding,
- komprehensiewe en oop toetrede en fasilitering om agterstande aan te spreek (geslag, fisiese gestremdhede, leeraspekte, bekostigbaarheid, ens.),
- beginsel van demokratiese deelname in bestuur en beheer.

Uit die voorafgaande is dit duidelik dat die hoofdoel van die gemeenskapskollege is om in bepaalde behoeftes van bepaalde groepe mense te voorsien. Die gemeenskapskollege moet die gemeenskap ontwikkel en 'n diens lewer aan daardie betrokke gemeenskap. Die "Community College Association of South Africa" (CCASA) is 'n nasionale vereniging wat gemoeid is met jeug- en volwasse-onderwys en -opleiding met die doel om ontwikkeling te laat geskied deur middel van gemeenskapskolleges. Hierdie vereniging is juis gestig om die volgende knelpunte aan te spreek:

- toegang tot onderwys,
- artikulasie en akkreditering,
- befondsing (CCASA 1996:1).

Wanneer daar gekyk word na die term "gemeenskapskollege", moet daar op die volgende belangrike eienskappe gelet word:

- Die gemeenskapskollege is in die volle sin van die aard 'n instansie wat deur die publiek (gemeenskap) ondersteun word. Dit op sigself dra by tot die aanvaarding van eienaarskap van die instelling deur die gemeenskap omdat so 'n instelling binne die gemeenskap is. Hulle sal dan die fasiliteite beskerm en groter waardering daarvoor toon. Die gemeenskap sal dan ook vry voel om die kollege te gebruik tot sy voordeel.
- Die gemeenskapskollege is 'n komprehensiewe instelling. Hiermee word bedoel dat die instelling soveel programme moontlik volgens die gemeenskap se behoeftes sal aanbied. Dit moet dus allesomvattend wees. Dit op sigself sal dan ook die geleentheid bied aan persone om onderwys en opleiding te ontvang vanaf basiese onderwys tot gevorderde onderwys. Terselfdertyd kan vaardighede ontwikkel word wat kredietdraend of nie-kredietdraend is. Wanneer 'n program kredietdraend is, moet die leerder die geleentheid tot hoër vlakke van onderwys en opleiding gegun kan word. Artikulasie moet dus moontlik wees. Daar moet 'n goeie verhouding tussen die kollege, universiteit en teknikons wees ten einde die oordra van krediete moontlik te maak.
- Die gemeenskapskollege maak voorsiening vir oop toelating. Gemeenskapskolleges maak oop toelating 'n relatiewe term in die sin dat daar in die Amerikaanse instellings 'n vereiste van 'n basiese onderwysertifikaat of vaardighede ten opsigte van taal, wiskunde en wetenskap verlang word. Alvorens 'n program gevolg word, moet kandidate wat nie aan die basiese vereistes voldoen nie, remediëring

ondergaan of voorbereidende klasse volg. In teenstelling hiermee word daar in die Suid-Afrikaanse model juis voorsiening gemaak dat leerders basiese onderwys by 'n gemeenskapskollege ontvang. Ander sertifikate kan dan by dieselfde instansie verwerf word en lewenslange leer word so bevorder. Hierdeur word agterstande teengewerk en vooruitgang bewerkstellig.

3.3 KENMERKE VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES

Strydom, Bitzer en Lategan (1995:5) verwys na die volgende as kenmerke van gemeenskapskolleges:

- 'n buigbare benadering;
- aanpasbaarheid by die gemeenskap;
- 'n oop beleid ten opsigte van toelating;
- lae inskrywingsgelde.

Die "National Institute of Community Education" (NICE 1995b: 4) beskryf die volgende kenmerke van gemeenskapskolleges:

- Gemeenskapskolleges is omvattende Basiese Volwasse Onderwys en Opleiding en Verdere Onderwysinrigtings, wat ook na-verpligte onderwys en tersiêre toelatingsprogramme, beroepsonderwys- en opleiding, en gemeenskapsopvoeding aanbied. Hulle behoort ook die groot geletterdheidsvraagstuk aan te spreek.
- Gemeenskapskolleges maak voorsiening vir uitvallers of vroeë skoolverlaters. Hulle kry 'n tweede kans vir beter onderwys en die moontlikheid van 'n beter lewenstandaard en mobiliteit binne die werksituasie word geskep.

- Gemeenskapskolleges maak deel uit van die formele stelsel van die staat se basiese onderwys en opleiding en moet dus binne 'n duidelike wetgewende en finansiële raamwerk geakkommodeer word.
- Gemeenskapskolleges voorsien 'n knooppunt waar die formele skool, volwasse-onderwysgemeenskapsentrums, nie-regeringsorganisasies (NRO's) en ander gemeenskapsinisiatiewe bymekaarkom.
- Toelatingsprogramme of oorbruggingsprogramme is ook 'n geleentheid tot verdere onderwys, en lewenslange leer word sodoende moontlik gemaak.
- Gemeenskapskolleges moet die prioriteite van die Heropbou- en Ontwikkelingsprogram onderskryf deur besighede, die staatsdiens, gemeenskappe, plaaslike en provinsiale regerings, arbeid en ander belanghebbende partye te betrek en sodoende die mobiliteit van individue moontlik maak.
- Die verband tussen werk en beroepsonderwys- en opleiding moet beklemtoon word. Die instansie se programme moet van so 'n aard wees dat leerders opgelei word om 'n deel te vorm van die totale samelewing ten opsigte van vaardighede wat ontwikkel is. Daar moet dus noue samewerking wees met arbeid en besigheid.
- Gemeenskapskolleges moet leierskap en institusionele ondersteuning vir die ontwikkeling van 'n effektiewe toeganklike volwasse onderwys vir Suid- Afrika daarstel (NICE 1995b: 4, 5).

Die gemeenskapskollege het 'n verpligting tot diens aan 'n verskeidenheid leerders, terwyl die gemeenskapsgevoel, gefokus op die instansie se missie, versterk word. Die kurrikulum van die gemeenskapskollege kan alle behoeftes dien vanaf geletterdheid tot lewenslange leer en daar moet gewaak word teen duplisering van programme. Dit versterk ook die verbindings met tersiêre inrigtings, skole, nywerhede, besigheid, sosiale agentskappe en beleidsgroepe. Daar behoort 'n oordragfunksie te wees wat artikulasie vergemaklik en dus mobiliteit en akkreditasie moontlik maak.

Gemeenskapskolleges maak deel uit van die verdere onderwyssektor met artikulasie- en akkreditasiemoontlikhede in hoër onderwys. Raby (1998:254) skryf dat die Amerikaanse gemeenskapskollege kenmerkend tussen die sekondêre en hoër onderwysvlakke val, met 'n kurrikulum, begroting en missie wat plaaslike netwerke beklemtoon. Hierdie tipe instellings is verantwoordbaar aan die plaaslike universiteite omdat hulle geakkrediteerde voorgraadse programme aanbied. Die kollege het ook 'n verhouding met die plaaslike besighede omdat sy kurrikulum en programme beantwoord aan die leerders se behoeftes, hetsy op arbeids-, ekonomiese, sosiale of politieke vlak. Gemeenskapskolleges moet egter steeds opvoedkundig gemotiveerd wees (CCASA 1996:4), en hoë standaarde moet gevestig word binne die programme.

Gemeenskapskolleges kan 'n belangrike rol speel in die transformasie van die onderwyssektor. West en West (1998:167) beweer die volgende:

Community colleges are often the first institutions of higher education to feel the impact of change because they are positioned so closely to main street values in American society. They have become responsive to new needs and

new opportunities, developing a well-deserved reputation for innovative and entrepreneurial solutions.

Toeganklikheid moet 'n prioriteit wees. Samewerking tussen die gemeenskapskollege en ander inrigtings, die privaatsektor, georganiseerde arbeid en die gemeenskap is belangrik. Geen diskriminasie moet toegelaat word ten opsigte van ras, geslag, geloof, politieke standpunt of klas nie. Gemeenskapskolleges is veronderstel om kort- en langtermyn doelwitte hê wat geskoei is op persoonlike leer en leierskapsontwikkeling (byvoorbeeld kommunikasie, kognitiewe vaardighede, entrepreneurskap, geletterdheid, wiskunde-opleiding, rekenaargeletterdheid en oorbruggingsprogramme) (NICE 1995a:16, 17).

Om tred te hou met moderne ontwikkeling en verandering is lewenslange leer noodsaaklik. Die gemeenskapskollege kan die leerder hierin bystaan en daardeur stabiliteit bring. Die een groot probleem is om gemeenskapskolleges finansiëel toeganklik te maak, veral vir persone wat werkloos is. 'n Finansiële bystandstelsel moet dus uitgewerk word sodat die gemeenskapskollege tot sy reg sal kom. Daar word dus verwag dat die staat finansiële bystand moet lewer, veral vir die groot getalle mense wat halfgeskoold of ongeletterd en werkloos is. Die probleem met so 'n stelsel mag wees dat, sodra alles van die staat kom, leerders wat werkloos is moontlik nie die kollege as hul eie sal aanvaar nie. 'n Sin vir verantwoordelikheid en eienaarskap moet dus ontwikkel word. Die program moet van so 'n aard wees dat leerders bemagtig word om hulleself verder te ontwikkel.

3.4 FUNKSIES VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES

Verskillende skrywers sien die gemeenskapskollege as 'n instelling wat die breër gemeenskap moet dien ten opsigte van beter kwalifikasies, beter werkgeleenthede, vaardighede en bemagtiging.

Indien die gemeenskapskollege in hierdie behoeftes voorsien, beteken dit dat die instelling behoefte-georiënteerd is.

Volgens Kahn (1989:7) word gemeenskapskolleges deur studente gebruik *to fit them for either employment or promotion and by industries and local government to retrain workers from one technology to a more applicable one*. Lategan (1998) skryf dat gemeenskapskolleges 'n bydrae kan lewer tot die werkerskorps deurdat studente leer om probleme binne die arbeidsituasie te hanteer.

It happened too often in the past that learning institutions trained people to be job-specific instead of context and market specific (Lategan 1998:75).

Vaughan (1989:15) is van mening dat gemeenskapskolleges as *people's colleges* moet dien. In die Suid-Afrikaanse konteks is hierdie uitgangspunt nog belangriker omdat gemeenskapskolleges juis die agtergeblewe gemeenskappe moet dien. Die werkloses en halfgeskooldes word hierdeur 'n geleentheid tot verbetering gegun. Werkende persone kan na-ure die programme bywoon.

Volgens Adelman (1992: 22-23) vervul die gemeenskapskollege 'n geleentheidsrol, met ander woorde dit kan gemaklik 'n verskeidenheid

aktiwiteite aanbied en moet dus buigsaam en aanpasbaar wees. Dit kan ook 'n intermediêre rol speel waar 'n persoon deur middel van krediete van een vlak na 'n ander beweeg binne beroepsmoontlikhede. 'n Gemeenskapskollege bied die individu die geleentheid om te besluit of hy verder wil studeer of nie. Ural (1998:109) noem dat een van die funksies van die Amerikaanse gemeenskapskolleges insluit:

Associate degree transfer programme, occupational degrees and certificates, vocational training and retraining courses, programmes responsive to community needs and customised training programmes for business and industry.

Dieselfde skrywer wys voorts daarop dat die gemeenskapskollege enige persoon, ongeag sy/haar akademiese agtergrond, die geleentheid bied om toegang tot 'n opvoedkundige instelling, insluitend die universiteit, te kry (Ural 1998:107). Die moontlikhede van artikulasie en akkreditasie wat deur die gemeenskapskollege bevorder word, is dus 'n belangrike funksie (Lategan & Strydom 1998:287). Indien die gemeenskapskollege se programme binne die vereistes van die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR) val, kan dit in die behoeftes van agtergeblewe studente, werklose jeug en mense wat van beroepe wil verander of bevorder wil word, voorsien.

3.5 VOORDELE VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES

Gemeenskapskolleges sal in die Suid-Afrikaanse konteks miljoene leerders die geleentheid tot beter kwalifikasies kan bied. Dit is kolleges vir die gemeenskap deur die gemeenskap. Die agtergeblewe gemeenskappe kan gedien word deur middel van sy oop toelatingsbeleid. In 'n verwysing na die VSA stel Mtabane (1993, soos aangehaal deur Lategan 1998:67) dit soos

volg: *Community colleges... democratised postcompulsory education and placed it financially and geographically within the reach of learners.* Dit kan ook waar word van Suid-Afrika. Volgens Raby (1998:256) kan gemeenskapskolleges die sosiale gaping vernou deur 'n bydrae te lewer tot die oordrag van vaardighede, en deur 'n alternatiewe roete te bied tot verdere en hoër onderwys. *It increases the availability of educational choices for disadvantaged populations and encourages greater participation in the overall economy* (Raby 1998:256).

McGrath en Spear (1991:10) skryf dat gemeenskapskolleges grotendeels staatmaak op universiteitsmodelle in terme van kurrikulum, departementele strukture en kursusinhoud terwyl die pedagogiese aspekte vanuit 'n sekondêre skoolbenadering aangepak word. Hierdie omskrywing maak dus daarvoor voorsiening dat leerders met 'n verskeidenheid van onderwysagtergrond by die gemeenskapskollege kan baat - sowel leerders wat nog nie basies geletterd is nie, as leerders wat op sekondêre skoolvlak of selfs hoër onderwysvlak is en wat betrokke is by die proses van lewenslange leer.

Lewenslange leer is 'n proses om persoonlike, sosiale en professionele ontwikkeling by individue moontlik te maak (ANC 1994:8). Gemeenskapskolleges kan dus hierdie tipe ontwikkeling moontlik maak indien die kurrikulum so saamgestel word dat dit individue deur hulle hele lewe voorberei op veranderinge. Gleazer (1980: 182-183) stel dit as volg:

Lifelong education carries out a corrective function: to take care of the shortcomings in existing systems of education. The ultimate goal of lifelong learning is to maintain and improve the quality of life.

Deur middel van lewenslange leer moet lewensgehalte dus behoue bly en verder moet dit bydra tot die verbetering van lewenskwaliteit.

Strydom, Bitzer en Lategan (1995: 48) maak die stelling dat gemeenskapskolleges as werktuie van demokratisering vir na-verpligte onderwys gebruik kan word. Volgens die skrywers word verwag dat verskillende gemeenskapskolleges 'n bydrae kan lewer tot die gelykstelling van onderwysgeleenthede, en in sekere gevalle mag dit selfs toegang bied vir sosiale groepe en gemeenskappe wat in die verlede agtergelaat is en nie goed verteenwoordig was in tersiêre inrigtings nie. Daar word ook verwys na gemeenskapskolleges as 'n skakel tussen verpligte onderwys en toegang tot tersiêre onderwys.

Gemeenskapskolleges is beroepsgeoriënteerd en kan dus tegniese opleiding verskaf. Sodoende dra die kollege by tot mensekragontwikkeling in die land en die verbetering van die land se ekonomie.

Ondersteuningsdienste word ook aangebied tot voordeel van leerders (studente), byvoorbeeld evaluering, akademiese advies, fasilitering, beroepsontwikkeling en kinderleiding (Venter 1996:14, 15). Gemeenskapskolleges kan ook afstandsonderrig bied as ondersteuningsdiens vir onafhanklike leer by leerders. Leerders se sosio-ekonomiese omstandighede kan verbeter. Volgens Lategan (1998:66, 67) het 'n studie in die VSA die volgende uitgewys:

For those students who successfully transfer to four-year institutions and complete their bachelor's degree, the two-year college may provide a notably cost-effective way of obtaining the first year or two of postcompulsory education

, 190 116 90

without sacrificing occupational or economic competitiveness in the job market.

Die studie het verder bevind dat:

The magnitude of the socio-economic impacts of attending a two-year versus a four-year college is essentially the same for students varying in ethnicity, gender, age and socio-economic origin (Whitaker & Pascarelli, soos aangehaal deur Lategan 1998:67).

Voorafgaande bespreking toon die impak wat gemeenskapskolleges op die lewe van individue en gemeenskappe kan laat, wat nou betrokke is met sulke instansies. Vaughan (1995: 1) skryf dat vandag se gemeenskapskolleges sterk wortels het in Amerika se verlede en dat die beweging aldaar beïnvloed is deur die volgende kragte

- Eerste Wêreldoorlog
- "GI Bill"
- "baby boom"
- besigheid
- nywerhede se aanhoudende vraag na opgeleide werkers
- menseregtebeweging van 1960 en
- federale finansiële hulp aan studente.

Daar word algemeen aanvaar dat gemeenskapskolleges in Amerika 'n fenomenale verbetering en verandering in die lewenskwaliteit van Amerikaners gebring het en dat hulle leiers op die gebied van gemeenskapskolleges is. Gevolglik word daar vervolgens vergelykend ondersoek ingestel na gemeenskapskolleges in die VSA.

3.6 GEMEENSKAPSKOLLEGES IN AMERIKA

3.6.1 Inleiding

Die dramatiese impak wat gemeenskapskolleges op die Amerikaanse samelewing gehad het (en steeds het), word geïllustreer in die volgende woorde:

The genius of the community college is that it is the only established national system that is open to all adult Americans who want to advance their education, increase their occupational skills, enrich their intellectual and cultural life. It is the only established national system that serves as both springboard and safety net for the inevitable millions who wish to move upward as well as those who missed earlier opportunities and are ready to try anew (Griffith & Connor 1994, aangehaal deur Mahoney 1998:36).

Gemeenskapskolleges in Amerika word grotendeels onder een sambreelorganisasie, die "American Association of Community Colleges" (AACC) gehuisves. Daar is volgens die AACC (1998:2) 1 123 gemeenskapskolleges onder hul vaandel. Hierdie liggaam is amptelik as organisasie in 1920 gestig om die volgende sake met betrekking tot gemeenskapskolleges te hanteer.

- om beleid en wetgewing voor te stel;
- om nasionale aangeleenthede te bespreek;
- om inligting te versamel, te analiseer en te versprei;

- om gemeenskapskolleges by ander opvoedingsinstellings en agente en die nasionale media te verteenwoordig;
- om navorsing te doen.

By die instellings onder die AACC is daar huidiglik 10,5 miljoen studente waarvan 5,5 miljoen kredietdraende kursusse volg en 5 miljoen nie-kredietdraende kursusse.

Volgens Phillippe (1998: 7) het Amerikaanse gemeenskapskolleges tussen 1960 en 1970 twee en 'n half keer in getal vermeerder. Nuwe gemeenskapskolleges het teen 'n pas van een per week geopen. Tydens 1965 tot 1975 het studentegegetalle dienooreenkomstig toegeneem. Verdere groei het ook hierna plaasgevind. Tussen 1982 en 1992 het inskrywings 'n gemiddelde groeikoers van twee persent per jaar getoon. In die 1994/95 akademiese jaar het meer as nege persent van Wyoming se volwasse bevolking byvoorbeeld kredietdraende kursusse by gemeenskapskolleges gevolg, terwyl hierdie syfer in Alabama, Arizona, Kalifornië en Illinois agt persent of hoër was.

As daar na die studenteprofiel van Amerikaanse gemeenskapskolleges gekyk word, is een tiende van studente ouer as vyftig jaar. Die gemiddelde ouderdom op kampusse is 29 jaar. Meer as die helfte van gemeenskapskolleges se studente is eerste generasie studente, wat beteken dat hul ouers of voorouers nie na-sekondêre onderwys ontvang het nie. Ses en veertig persent van studente by Amerikaanse gemeenskapskolleges is voltydse werkers terwyl die oorblywende 54 persent deelyds werk of glad nie werk nie. Studente wat aandui dat hulle voltyds studeer en ook voltyds werk vorm 23 persent van die voltydse studentegegetal (Phillippe 1998:22).

Dit is ook insiggewend dat die Amerikaanse model van gemeenskapskolleges toegang bied tot alle leerders by verskillende intreevlakke van geletterdheid. Leerders kan met gemak beweeg van een vlak na 'n ander, bv. Van 'n beroepstegniese rigting na 'n universiteitsprogram of omgekeerd sonder dat hulle krediete, geld of tyd verkwis. Die stelsel het dan ook 'n gelyke aantal aand- en dagklasse met 'n volle naweekprogram vir sertifisering of graaddoeleindes.

Onderrig kan geskied deur televisie of rekenaar wat afstandsonderrig bybring. Skoolgeboue word soms gebruik en studente word finansiële bygestaan, terwyl advies en berading aan leerders verskaf word. Die instansies bied aan studente beroepsuitstallingsdae, onderhoudsvoeringsvaardighede, gesondheidsdienste, ontspanning, kulturele aktiwiteite en ondersteuning aan gestremde leerders.

3.6.2 Die rol van gemeenskapskolleges in die VSA

In die VSA vorm gemeenskapskolleges 'n belangrike komponent van nasekondêre onderwys sowel as beroepstegniese onderwys en opleiding. Venter (1996:8) beweer dat 50 persent van die Verenigde State se burgers gemeenskapskolleges bywoon of bygewoon het, en so die ekonomiese ontwikkeling binne die verskillende state bevorder. Daar is noue samewerking tussen gemeenskappe, handel, nywerhede en gemeenskapskolleges vir die ontwikkeling van vaardighede op alle vlakke (Venter 1996). Verskillende persone sal dus die gemeenskapskollege gebruik om verskillende redes. Dit sal nie net om ekonomiese redes wees nie, maar ook ter wille van selfleer en selfontwikkeling, met ander woorde, lewenslange leer. Gemeenskapskolleges moet in samewerking met die gemeenskap geïnisieer, beplan en geïmplementeer word. Sodoende kan

die gemeenskap betrek word by bestuur, administratiewe pligte en beheer van die kollege.

Volgens Venter (1996:8) is die kern van 'n gemeenskapskollege in die VSA gebaseer op die volgende:

- Deur opleiding word verseker dat leerders vaardighede ontwikkel om kollegewerk te hanteer, terwyl die oordrag van krediete en artikulasie beweging van die leerder van een instansie na 'n ander vergemaklik. Beroepsgeoriënteerdheid beteken dat leerders beroepsvoorligting moet kry wat hulle in staat sal stel om werk te kry. Die Amerikaanse stelsel is 'n tweejaarkollegestelsel waar leerders voorberei word om studies tot op 'n Baccalaureusgraadvlak te volg. Leerders moet besluite kan neem ten opsigte van persoonlike, akademiese en beroepsmoontlikhede (NICE 1995b:57).
- Gemeenskapskolleges moet ook gemeenskapsprobleme (bv. omgewings- en regeringsake, gesondheid, veiligheid, ekonomiese en onderwyssake) aanspreek. Remediërende programme en deeltydse programme vir volwassenes met buigbare lesingtye word aangebied. Die gemeenskapskollege het dus 'n oop toelatingsbeleid en klem word veral gelê op erkenning van sukses by die uitreevlak. Die instelling akkommodeer leerders ongeag vorige mislukkings. Hierdeur word individue se waardigheid en selfbeeld versterk, veral indien hulle voorheen onsuksesvol was.

Volgens Roueche, Roueche en Milliron (1995:83) word deur die Amerikaanse model in die land se belangrikste hulpbron investeer. Klem word grootliks geplaas op personeelontwikkeling, sodat die inrigting by die veranderende omgewing kan aanpas. Personeel moet op hoogte wees van

veranderings in verskillende dissiplines, en bybly by nuwe ontwikkelings in onderwys. Personeel moet ook bewus bly van die gemeenskapskollegiese filosofieë en doelstellings. Personeel moet deurentyd 'n gevoel van waardering en begrip ontwikkel vir gemeenskapskollege-studente en die veranderende aard van so 'n kollegebevolking. In hierdie verband maak O'Banion (1981:6) die volgende stelling:

Some colleges say that all staff development is for the purpose of personal growth and that personal growth leads to professional growth and therefore to better instruction and to better education.

Hierdie Amerikaanse benadering is dus van belang vir die Suid-Afrikaanse model van gemeenskapskolleges. Indien die konsep aanvaar word, sal deeglike voorbereiding van personeel gedoen moet word ten einde die ideaal van gemeenskapskollege te verwesenlik.

3.6.3 Historiese oorsig van Amerikaanse gemeenskapskolleges

Volgens Wattenberger (1989: 6-8) het die historiese ontwikkeling van gemeenskapskolleges in die VSA as volg verloop:

- Uitbreiding van Sekondêre Skole (1900 tot 1930)
- Junior Kolleges (1930 tot 1950)
- Gemeenskapskolleges (1950 tot 1970)
- Omvattende Kolleges (1970 tot op datum).

Toe die Amerikaanse hoëronderryswet in 1965 uitgevaardig is, was daar alreeds 654 junior of tweejaarkolleges. Hierdie tipe kolleges het slegs

tweejaarkursusse aangebied. Twee dekades later was daar 1 350 tweejaarkolleges.

Tussen 1975 en 1994 het die studentebevolking in Amerikaanse gemeenskapskolleges van 3 970 119 tot 5 529 710 toegeneem. Dit verteenwoordig 'n toename van 39,3 persent. Hierdie toename het geleidelik maar konstant plaasgevind; in 1985 was die studentebevolking byvoorbeeld 4 531 077 (Phillippe 1998: 24).

Volgens die Amerikaanse Assosiasie van Gemeenskapskolleges (AACC 1998:3) kan die sukses van gemeenskapskolleges aan die volgende redes toegeskryf word: 'n kernmissie, naamlik beroepsgeoriënteerdheid; wye en suksesvolle ondervinding van lewenslange leer van volwassenes; goeie ondersteuningsdienste, en afstandsonderrig wat individuele leer ondersteun.

Tweejaarkolleges (junior colleges) word deur die Amerikaners gesien as inrigtings wat tred hou met tegnologiese verandering en dus by die arbeidsmark aanpas. Gemeenskapskolleges verantwoord en ontwikkel die ekonomiese behoeftes van die gemeenskap in 'n plaaslike streek. Junior colleges herbeplan gedurig hul kurrikulum om by die veranderinge in die wêreld van werk aan te pas. Junior colleges het verder hul tegniese graadprogramme, vaardigheidsprogramme, opgraderingsprogramme en deurlopende onderwys, wat vanaf geletterdheidsprogramme tot bestuursprogramme en seminare strek, gedurig aangepas. Junior colleges bied dus meer programme as sekondêre skole aan in terme van vaardighede en beroepsvoorbereiding, en in 'n mindere mate as 'n Baccalaureusgraad. Dit bied ook tegniese bystand aan besighede (Venter 1996:11, 12).

Die kollege dien verder as 'n brug tussen teorie en praktyk, navorsing en handel. Die gemeenskapskollege is dus 'n buigbare instansie wat sy program en missie betref. Hierdie instansies stimuleer groei in die streek.

Tweejaarkolleges verskil van die vierjaarkolleges in die sin dat eersgenoemde 'n verskeidenheid van dienste lewer. Monroe (1972:12) skryf dat: *the goal of public two-year colleges was to make community-based post-secondary education available to the large share of the youth population who were not pursuing a Baccalaureate degree*. Die eerste groeifase was juis tydens die depressie jare toe studente naby hulle huise moes wees (want hulle was te arm vir losies) en instansies moes bywoon wat nie te duur was nie. Tweejaarkolleges het dus semi-professionele en paraprofessionele beroepsprogramme aangebied en toegang tot Baccalaureusprogramme gebied vir studente wat weens 'n gebrek aan finansies nie onmiddellik na universiteite kon gaan nie.

3.6.4 Finansiering van gemeenskapskolleges

Gemeenskapskolleges in Amerika ontvang jaarliks 'n federale toelaag wat sedert 1985 tot in 1993/4 met byna 12 persent toegeneem het. Tydens die 1992/3 akademiese jaar het 41 persent van alle kollegestudente finansiële hulp ontvang waarvan 27,1 persent spesifiek gemeenskapskollege- studente was. Dit is terselfdertyd belangrik om daarvan kennis te neem dat die koste van onderrig vir 'n voltydse gemeenskapskollege-student rofweg die helfte is van dié by 'n vierjaarkollege (Mahoney 1998:42). Dit is dus aansienlik goedkoper om by 'n gemeenskapskollege te studeer. Onderriggelde verskil egter van staat tot staat of streek tot streek (Phillippe 1998: 71).

In Kalifornië word tweejaarkolleges deur die staat gesubsidieer, terwyl die finansiering van gemeenskapskolleges in Illinois beïnvloed word deur inflasiefaktore, groeifaktore, programkoste, gemeenskapswelstand en toelae aan agtergeblewe leerders. Finansiering van programkoste word volgens vier verskillende kategorieë gedoen, naamlik:

- Baccalaureusprogramme;
- besigheids- en beroepsgeoriënteerde programme;
- tegniese en beroepsopleiding;
- algemene studies.

Die staat verdeel dan sy bydrae tussen die verskillende kategorieë.

In Florida is die gemeenskapskollege tradisioneel onder plaaslike beheer ten spyte van die afwesigheid van plaaslike fondse. Die plaaslike raad word deur die goewerneur aangestel en oefen sterk beleidstandpunte op die kollege en administrateurs uit. Hulle kan ook eie diskresie gebruik betreffende die toekenning en begroting van die instansie. Die begroting van Florida se gemeenskapskolleges is gebaseer op data van en programkoste binne 34 studieverdele. Die probleem hiermee is dat inskrywings onderskat word, wat lei tot onvoldoende toekennings. Hierdie agterstand word dan oorgedra na die volgende jaar (Ratcliff 1994:112).

Die Texas kollegemodel toon 'n konflik wat plaaslike besluitneming en gelyke onderwysgeleenthede betref omdat plaaslike gemeenskappe moet bepaal of 'n gemeenskapskollege -distriksraad gestig moet word en ook verantwoordelik is vir fisiese beplanning en onderhoud, terwyl die staat vir onderrigkoste instaan. Toekennings is verskillend op grond van die welstand van die betrokke gemeenskappe in die distrikte, en dit veroorsaak dispariteite omdat distrikte wat meer welgestelde inwoners het,

beter daaraan toe is as die agtergeblewe gemeenskappe. Dallas sal byvoorbeeld 'n goed toegeruste kampus hê, terwyl Austin geen kampus besit nie en dus geboue huur (Ratcliff 1994: 112-113).

3.6 5 Die toekoms van gemeenskapskolleges in Amerika

Hoewel gemeenskapskolleges in Amerika seker een van die opvoedkundige wêreld se grootste suksesverhale is van die afgelope eeu, sal hierdie instellings in die toekoms verskeie aanpassings moet maak en wel om die volgende redes:

- Gemeenskapskollege-studente aan die einde van die twintigste eeu is oor die algemeen ouer as wat hulle aan die begin van die eeu was;
- Studente gaan na die inrigtings omdat hulle praktiese vaardighede nodig het en nie slegs vir hoër onderwysgrade nie;
- Werkers wil graag hul werke behou, veral binne die hoogs tegniese en tegnologiese werksomgewing. Gemeenskapskolleges moet vir hierdie behoeftes voorsiening maak;
- Die verandering in kampusbevolking beteken 'n verandering in die manier waarop studente leer;
- Leerders ouer as dertig se leerbehoefte verskil van die van jonger leerders en dus moet die gemeenskapskolleges hulle onderrigmetodes en roosters selfs meer buigbaar maak. Gemeenskapskolleges moet 'n oop klaskamerstelsel hê sodat studente in en uit kan gaan vir bywoning, teen hul eie pas en sonder sperdatums;
- Sommige studente kan nie klasse bywoon nie weens vervoerkoste en omdat hulle te ver van die instelling woon. Gemeenskapskolleges sal dus ook toenemend van telematiese leer of ander vorms van afstandsonderrig gebruik moet maak. 'n Aantal gemeenskapskolleges het reeds hulle aanbiedings so ontwikkel dat studente in afgeleë

gebiede 'n geleentheid gebied word tot studies by wyse van video, die telefoon, internet, ensovoorts (Phillipe 1998:104-106).

Die dosent word eintlik nou 'n fasiliteerder, berader en bestuurder van die leerproses waardeur die volwassene gelei word om die leermateriaal te gebruik. Die toekoms van gemeenskapskolleges sal steeds rooskleurig wees indien die kollege die volgende aspekte deel maak van sy filosofie: buigbaarheid, nuwe tegnologie en 'n nuwe onderigbenadering wat gemeenskapsgeïntereerd is. Dit beteken 'n toekoms wat lewenslange leer insluit, korttermynopleiding behels, heropleiding van werkloses betrek en terselfdertyd die behoeftes van studente in kursusse vir oordragdoeleindes na vierjaarkolleges en universiteite in gedagte hou. Innoverende gebruik van hulpbronne sal die toekoms van gemeenskapskolleges waarborg.

Ten slotte is dit belangrik om te besef dat selfs universiteite deesdae programme by gemeenskapskolleges aanbied, terwyl hoërskole ook gebruikmaak van gemeenskapskolleges vir studente wat remediëring nodig het om daar as eerstejaars te registreer. Besighede befonds gemeenskapskolleges sodat hulle werkers daar indiensopleiding kan kry. Gemeenskappe maak gebruik van gemeenskapskollege-fasiliteite om gemeenskapsprobleme en -behoefte aan te spreek. Die een en twintigste eeu vereis dus leiers wat 'n visie vir gemeenskapskolleges het.

3.6.6 Besoeke aan gemeenskapskolleges

Ten einde eerstehandse en verteenwoordigende vergelykende perspektiewe te verkry, is die volgende gemeenskapskolleges tydens 'n studietoer vanaf 22 September tot 4 Oktober 1998 besoek en onderhoude met kundiges gevoer (die persone met wie onderhoude gevoer is, se name verskyn tussen hakies):

- Montgomery Gemeenskapskollege (Prof. Richard Mower, Koördineerder: Internasionale Dienste);
- Prince George's Gemeenskapskollege (Dr Marilyn Pugh en dr Bob Spear, Internasionale Studies);
- Laguardia Gemeenskapskollege (Dr Muller en dr H.N. Heinemann, Dekaan).

Benewens die onderhoude wat gevoer is, het die navorser ook besoeke aan lesinglokale gebring om eerstehands waar te neem hoe die kolleges funksioneer.

Ten einde vergelykings te doen ten opsigte van oordrag van krediete, standarde en kwaliteit van onderrig by gemeenskapskolleges is daar ook besoeke by universiteite afgelê, onder andere Howard Universiteit (dr Bob Cummings, Hoof: Departement Afrika-geskiedenis) en Maryland Universiteit (dr Schmidlein, professor emeritus: "College of Education").

Daar is ook onderhoude met verteenwoordigers van die volgende instansies gevoer:

- "American Association of Community Colleges" (AACC) (Malcolm Benjamin);
- "American Council of Education" (ACE) (Fred Hayward: Hoof: Suid-Afrikaanse afdeling);
- Departement van Onderwys in Washington (koördinerende kantoor vir gemeenskapskolleges) (dr Alan Cissell).

Vervolgens word die die Montgomery Gemeenskapskollege kortliks bespreek.

(a) *Montgomery Gemeenskapskollege*

Hierdie gemeenskapskollege is geleë op die platteland van Maryland en is die grootste en oudste inrigting van die drie wat besoek is. Montgomery Gemeenskapskollege het drie kampusse, naamlik Germantownkampus, Rockvillekampus en Takoma Parkkampus.

Die kollege het diep gewortelde kontak en verhoudinge met besighede in Maryland waardeur programme en kursusse om die arbeidsmag te versterk, beplan en aangebied word. Sodoende word die behoeftes van besigheid en gemeenskap aangespreek. Die kollege bied 'n buigbare skedule ten opsigte van klasse bedags, saans en naweke; telefoonkursusse en afstandslere; bekostigbare onderrig; klein klasgroepe; en artikulasie-ooreenkomste met ander instellings.

Kollegeprogramme

Die kollege bied meer as 85 programme aan wat leerders voorberei en die oordrag van krediete na 'n vierjaarprogram by 'n universiteit moontlik maak. Artikulasie moontlikhede bestaan dus. Studente dra veral krediete oor na die volgende universiteite: Johns Hopkins Universiteit, Universiteit van Chicago, Universiteit van Noord-Carolina (Chapel Hill), Smith College en Universiteit van Maryland.

Die volgende programme kan na voltooiing lei tot krediete en oordragmoontlikhede:

- Rekeningkunde
- Administrasietegnologie
- Reklame en Ontwerp
- Argitektuurtegnologie

- Biotegnologie en laboratoriumtegnologie
- Bouwerk
- Besigheidsadministrasie
- Natuur- & Skeikunde
- Gemeenskapsveiligheid
- Rekenaarontwerp
- Rekenaartoepassing
- Rekenaargrafiek: Kuns en Animasie
- Rekenaarprogrammering
- Rekenaarwetenskap
- Dans
- Paramediese tegnologie
- Voorskoolse Onderwys
- Ekonomie
- Elektroniese Tegnologie
- Ingenieurswese
- Liggaamsopvoeding
- Gasvryheid
- Menslike hulpbronontwikkeling
- Inligtingsisteme
- Wiskunde
- Handelswese
- Musiek
- Verpleging
- Filosofie
- Mondhigiëne
- Optometrie
- Drukwerk
- Sielkunde
- Radiologie

- Antropologie
- Tegnieese Skryfwerk
- Televisie
- Teater
- Gemeenskapsonderwys
- Afstandsleer en dienslewering
- Besigheid- en Werkontwikkeling en
- Tegnieese Opleiding.

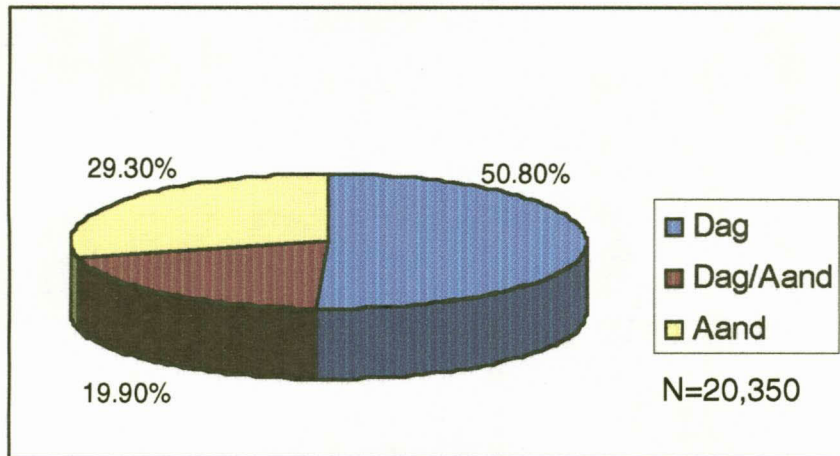
In 1946 het die kollege met 186 leerders op 'n geleende perseel begin en 53 jaar later besit dit sy eie geboue met 'n gemiddelde inskrywing van 22 000 studente per semester. Daar is 445 voltydse en 725 deeltydse dosente.

Die Kollege se Afdeling vir Voortdurende Onderwys bedien 'n verdere 20 000 persone vir wie kortkursusse aangebied word. Hierdie kursusse word aangebied vir besighede, ambagte, senior burgers en leerders vanaf voorskools tot hoërskoolleerlinge.

Die Home S. Gudelsky Instituut vir Tegnieese Onderwys is met privaatgeld tot stand gebring (Montgomery College 1998/9). By hierdie instituut word vier primêre areas gedek, naamlik motorwerktuigkunde, bou- en konstruksiewerk, vervaardiging, drukwerk en elektroniese tegnologie.

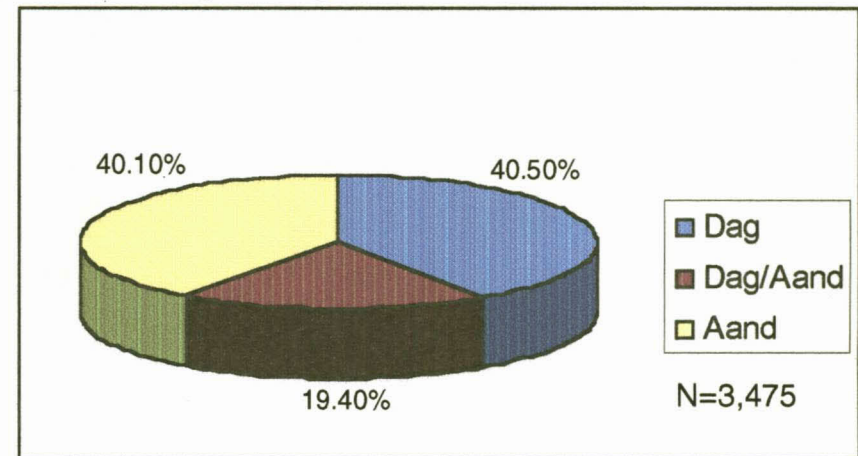
Figure 3.1 tot 3.4 poog om 'n statistiese beeld te gee van die studente-inskrywings by die verskillende kampusse van Montgomery volgens Campbell (1997: 15-16). Dit is duidelik dat 'n groot persentasie van die leerders ($\pm 50,8$ persent) gedurende die dag klas bywoon, terwyl 19,9 persent dag- en aandstudente voorstel en 29,3 persent slegs aandklasse bywoon. Die totale studentetal is 20 350.

Figuur 3.1
Montgomery Gemeenskapskollege :
Klasbywoning, 1997

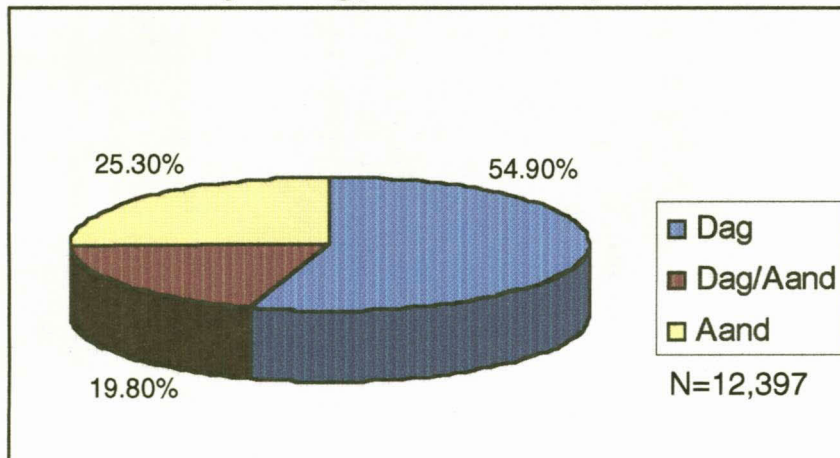
Bron : Campbell 1997

Figuur 3.2
Montgomery Gemeenskapskollege :
Klasbywoning, Germantown Kampus, 1997

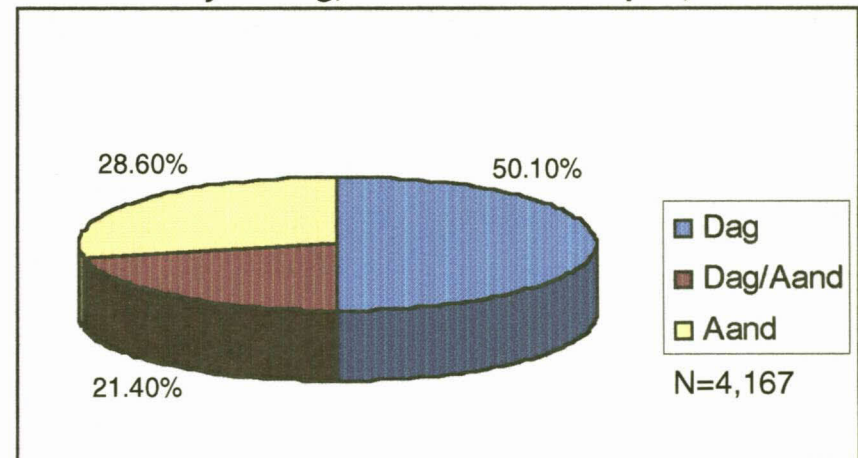
Bron : Campbell 1997

Figuur 3.3
Montgomery Gemeenskapskollege :
Klasbywoning, Rockville Kampus, 1997

Bron : Campbell 1997

Figuur 3.4
Montgomery Gemeenskapskollege :
Klasbywoning, Takoma Park Kampus, 1997

Bron : Campbell 1997

Tabel 3.1 dui interessante tendense aan, naamlik dat die totale leerdertal vanaf 1993 tot 1997 'n geringe, maar konstante afname getoon het, en verder dat die persentasie studente wat gedurende die dag klasse bywoon 'n geringe maar konstante styging getoon het.

Tabel 3.1

Montgomery Gemeenskapskollege: Studenteklasbywoning, 1993-1997

1993	TOTAAL	
Dag	11 122	48,5
Aand	7 874	34,3
Dag/Aand	3 944	17,2
Totaal	22 940	100,00

1994	TOTAAL	
Dag	11 040	49,5
Aand	7 409	33,2
Dag/Aand	3 856	17,3
Totaal	22 305	100,00

1995	TOTAAL	
Dag	10 681	49,7
Aand	7 062	32,9
Dag/Aand	3 729	17,4
Totaal	21 472	100,00

1996	TOTAAL	
Dag	10 633	52.0
Aand	6 180	30.2
Dag/Aand	3 644	17.8
Totaal	20 457	100.00

1997	TOTAAL	
Dag	10 340	50.8
Aand	5 969	29.3
Dag/Aand	4 041	19.9
Totaal	20 350	100.00

Bron: Montgomery Community College Office of Planning and Institutional Research 1997.

Hierdie tabelle moet in samehang met figure 3.1, 3.2, 3.3 en 3.4 bestudeer word waar die tabelle die aantal leerders by die kollege as geheel en die figure by die verskillende kampusse aandui. Dit is duidelik dat die grootste persentasie studente dagstudente is (52 persent tydens 1996). 'n Relatiewe klein persentasie studente (17.8 persent in 1996) woon dag- en aandklasse by, terwyl die wat slegs aandklasse bywoon $\pm$ 32 persent is. Die hoogste aandbywoning was in 1993 met 34.3 persent van die totale studentebevolking. Tydens navorser se besoek was dit duidelik dat Rockville die grootste kampus was met 'n studentebevolking van $\pm$ 21 397.

Die instansie moedig studente met verskillende lewensbeskouinge, uit verskillende kulture en 'n verskeidenheid van agtergronde aan om te

registreer. Hierdeur word akademiese, persoonlike en beroepsmoontlikhede aangespreek. Die kollege bied ondersteunings- en/of spesiale behoefteprogramme aan. Bo en behalwe die dag- en aand-programme bied dit ook naweekprogramme aan om behoeftegeoriënteerd te wees.

Soos alle kolleges in die VSA, het Montgomery 'n oop toelatingsbeleid. Dit is 'n multikampuskollege en bied 'n verskeidenheid programme aan wat die oordrag van krediete na universiteite vergemaklik, met ander woorde, wat artikulاسie moontlik maak.

Die wye omvang van die kollege se missie word geïllustreer deur die volgende:

Development of social, cultural, and civic values, attainment of basic literacy skills, and lifelong learning opportunities are byproducts of the college's broad mission and comprehensive curriculum (Montgomery College 1998/99: 11).

Die kollege is verantwoordelik aan die staat van Maryland en rapporteer dus aan die Maryland Hoër Onderwyskommissie. Verder is die kollege geakkrediteer deur die "Middle States Association of Colleges and Schools". Akkreditasie van bepaalde programme word gedoen deur:

- Akkreditasieraad van Ingenieurs en Tegnologie
- Amerikaanse Gesondheids- en Bestuursvereniging
- Amerikaanse Fisioterapievereniging
- "Joint Review Committee on Education in Radiology Technology"
- Nasionale Musiekvereniging
- Nasionale Vereniging vir Verpleging.

Verder is die kollege 'n lid van die:

- Kollegetoelatingsraad
- Amerikaanse Raad van Onderwys
- Vereniging van Bestuursrade
- Maryland Vereniging van Hoër Onderwys
- Raad vir Ondersteunende Dienste
- Raad vir Volwasse en Ervaringsleer.

Dit op sigself is 'n aanduiding dat programme deurgaans geëvalueer word sodat standaarde bepaal kan word en oordrag van krediete moontlik is. Daar word dus besondere aandag aan gehalteversekering gegee.

Indien tabel 3.2 en figuur 3.5 bestudeer word, is dit duidelik dat daar 'n groot verspreiding van ouderdomsgroepe by die kollege is. Die mediaan is 24 jaar. Die groep van 18-20 vorm 27,2 persent van die studentebevolking en dié tussen 21-24 jaar is 22,8 persent, terwyl die 15-17 kohort jaar 4 persent is. Dit dui op die grootse konsentrasie van studente met meer as die helfte (54 persent) onder 24 jaar. In die hoër ouderdomsgroepe (30 jaar en ouer) neem die studentegetalle af. (Een persent van studente kan nie verreken word nie.)

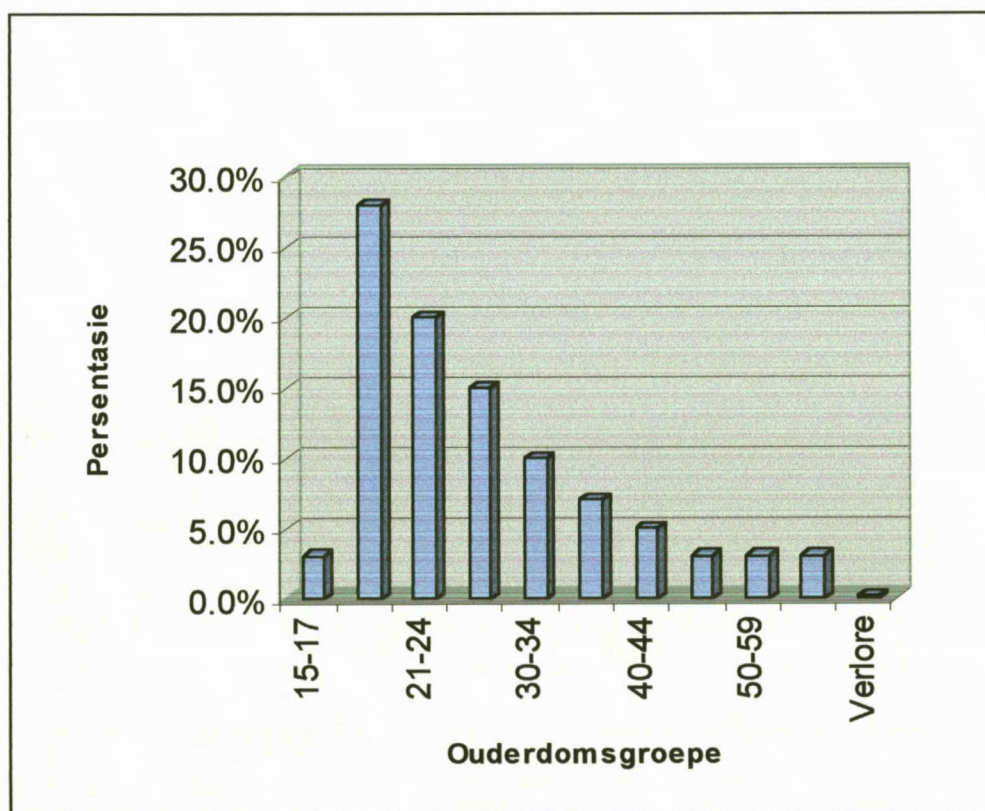
Tabel 3.2

**Montgomery Gemeenskapskollege: Persentasies van ouderdomsgroepe
op kampusse**

GERMANTOWN									
	15 - 17	18 - 20	21 - 24	25 - 29	30 - 34	35 - 39	40 - 44	45 - 49	50 - 54
N	94	943	562	491	380	308	230	162	147
%	2.7 %	27.1 %	16.2 %	14.1 %	10.9%	8.9 %	6.6 %	4.7 %	4.2 %
Gemiddelde ouderdom: 30.1 Mediaan 26									
TAKOMA PARK									
N	107	998	918	747	521	350	196	120	81
%	2.6%	24.0%	22.0%	17.9%	12.5%	8.4%	4.7%	2.9%	2.8%
Gemiddelde ouderdom: 28.3 Mediaan: 25									
ROCKVILLE									
N	388	3,857	2,736	1,736	1,028	815	602	410	415
%	3.1%	31.1 %	22.1 %	14.0 %	8.3 %	6.6 %	4.9 %	3.3 %	3.3 %
Gemiddelde ouderdom: 27.7 Mediaan: 23									
UITGEBREIDE LEER									
N	0	6	21	46	60	44	50	37	33
%	0.0 %	1.9 %	6.8 %	14.8 %	19.3 %	14.1 %	16.1 %	11.9 %	10.6 %
Gemiddelde ouderdom: 38.5 Mediaan: 38									
KOLLEGETOTAAL									
N	289	5,804	4,237	3,020	1,989	1,517	1,078	729	676
%	2.9 %	28.5 %	20.8 %	14.8 %	9.8 %	7.5 %	5.3 %	3.6 %	3.3 %
Gemiddelde ouderdom: 28.4 Mediaan 24									

Bron: Montgomery Community College Office of Planning and Institutional
Research 1997.

Figuur 3.5
Montgomery Gemeenskapskollege :
Inskrywings volgens ouderdom, 1997

Bron: Campbell 1997

Verdere interessante gegewens het betrekking op studente se motivering vir inskrywing. 'n Groot groep studente registreer by Montgomery Gemeenskapskollege vir oordragdoeleindes ($\pm$ 53 persent), terwyl 47 persent van die totale inskrywings wil volstaan met die programme wat die instelling aanbied. Takomakampus se studente se hoofredes is oordrag (37 persent) en opskerpings van vaardighede (24 persent) (Campbell 1997).

(b) Prince Georges Gemeenskapskollege

Volgens die nuusblad "Prince George's Community College News" (Prince George's Community College 1998a) het hierdie kollege in September 1958 ontstaan met 'n inskrywing van 185 studente wat onderrig is deur 14 voltydse en deeltydse dosente, asook 'n bibliotekaris en 'n basketbalafrigter. Van die 185 studente was 71 voltyds en 114 studente deeltids ingeskryf. Teen 1997 bedien Prince George's Kollege 35 000 voltydse en deeltydse studente per jaar.

Prince George's Kollege het die volgende doelstellings, naamlik om:

- programme aan te bied wat kredietdraend sal wees;
- aan leerders ook die eerste twee jaar van kursusse wat deur vierjaarkolleges aangebied word, aan te bied;
- beroepsgerigte programme en opleiding aan te bied ten einde leerders voor te berei vir werk en sodoende in die behoeftes van besighede en nywerhede te voorsien;
- verrykingsprogramme aan te bied;
- goeie verhoudings en samewerking met die gemeenskap, besighede, nywerhede en gemeenskapsorganisasies te ontwikkel (Prince Georges Community College 1998b: 11).

Net soos Maryland Gemeenskapskollege bied Prince George 's Kollege 'n groot verskeidenheid van programme op 'n tweejaarbasis aan en suksesvolle kandidate het weereens die geleentheid om krediete oor te dra na universiteite of vierjaarkolleges. Daar is dus artikulasiemoontlikhede. Dieselfde programme soos by die Montgomery Gemeenskapskollege word aangebied maar met die volgende bykomende programme: Ruimte-ingenieurstechnologie en programme vir leerders wat nie toelating tot kolleges het nie.

Die aantal dagleerders in 1997 was 7 745 vroulik en 4 217 manlik. Indien daar na ouderdomsverskille gekyk word, het Prince George 's in 1997 die hoogste inskrywingsyfer binne die 30 - 39 ouderdomsgroep gehad met 2 982 studente wat 22 persent is van die totale aantal studente. In terme van bevolkingsgroepe was die meeste ingeskrewe studente Afro-Amerikane naamlik 8 211 (69 persent) in 1997, terwyl blanke Amerikaners 2 564 (21 persent) was (Prince George 's Community College 1998: 6). Die oorblywende 10 persent bestaan uit Asiërs, Spaanssprekende en internasionale studente. Die meeste leerders (8 797) is deeltjds, terwyl 3 165 voltydse studente is.

Die volgende tabel toon die studenteklasbywoning by Prince George 's Gemeenskapskollege aan:

**Tabel 3.3: Prince George 's Gemeenskapskollege:
Studenteklasbywoning 1997**

TIPE KLASBYWONING	PERSENTASIE VAN STUDENTE
Dag	42 %
Aand	23 %
Uitgebreide tyd	14 %
Dag / Aand	16 %
Naweke	3 %
Telematiese leer alleenlik	2 %

Bron: Prince George 's Community College 1998b.

Wanneer voorafgaande persentasies studenteklasbywoning by Prince George 's bestudeer word, is dit duidelik dat die oorgrote meerderheid studente (42 %) in 1997 dagstudente was, terwyl 23 persent van die studente by aandklasse betrokke was en 16 persent dag- en aandstudente was. Hierdie persentasies toon beduidende verskille met die studenteklasbywoning by Montgomery Gemeenskapskollege, waar die dagstudente ongeveer tien persent hoër is. Prince George 's Kollege bied egter ook uitgebreide tyd, naweekklasse en telematiese leer aan wat vir studente meer opsies bied as by Montgomery Gemeenskapskollege. Prince George 's se leerders kom oorwegend voor binne die distrik ($\pm$ 97 persent van die studente vir 1997). Dit beteken dat studente maklik na die kampus kan pendel om na-uurse klasse by te woon.

By Prince George 's Gemeenskapskollege is die moontlikhede vir die erkenning en oordrag van krediete baie groot. Tabel 3.4 verskaf die tipe inskrywings by hierdie instelling:

**Tabel 3.4: Prince George 's Gemeenskapskollege: Tipe studente
inskrywings 1996 en 1997**

TIPE INSKRYWINGS	1996	1997
Deurlopende onderwys	6 072	6 262
Eerste inskrywings	2 244	2 254
Hertoelatings	2 085	2 058
Oorplasings/kredietoordrag	1 295	1 388

Bron: Prince George 's Community College 1998b: 7.

Die gewildste programme by Prince George 's Kollege is verpleging (1 749 studente in 1997) en besigheidstudies (1 675 studente in 1997), terwyl kursusse vir nie-graaddoeleindes deur 1 122 leerders in die 1997-kollegejaar geneem is.

Ongeveer die helfte van die studente volg kredietkursusse en die ander helfte nie-kredietkursusse. Die kollege het reeds meer as 23 000 "Associate of Arts" en "Associate of Science" grade uitgereik. Elke semester bied die kollege meer as 1 400 kursusse aan. Die afdeling vir voortdurende onderwys bied honderde kursusse vir persoonlike en professionele verryking aan wat ook deur bejaardes bygewoon word.

Wat akkreditasie betref, word die kollege deur die Maryland Staatsdepartement van Onderwys en die Kommissie van Hoër Onderwys geakkrediteer.

Wat 'n pluspunt by Prince George 's Gemeenskapskollege is, is die feit dat daar 'n teleskool is waar kursusse volgens die afstandsonderrigmetode aangebied word. Hierdie program het vier komponente, naamlik 'n reeks van videolesse van een uur elk, 'n komprehensiewe studiegids, 'n akademiese handboek en 'n kontakampus dosent met wie interaksie telefonies en by wyse van die konferensies, briewe en die rekenaar geskied.

Hiermee gepaard het die kollege 'n portfolio-evalueringskomponent waardeur kandidate tot 30 krediete kan verkry vir kennis en vaardighede wat hulle reeds verwerf het. Kandidate stel met behulp van dokumentasie portfolios met bewyse van voorafleer saam. Hierdie portfolio 's word dan geëvalueer ten einde aan kandidate krediete te kan gee.

(c) Laguardia Gemeenskapskollege

Laguardia Gemeenskapskollege is een van 17 gemeenskapskolleges van die "City University of New York". Met sy ontstaan in 1973 is 540 leerders ingeskryf wat, as gevolg van sy beleid van oop toelating en gelykberegting vir almal, gegroei het tot 11 000 studente. Die kollege se studentekorps is afkomstig vanaf "Western Queens" en die groter New York metropool. Meer as 'n honderd nasies word verteenwoordig.

Die kollege bied net soos die vorige twee instellings kredietdraende programme aan (Laguardia Community College 1998:3). Hier word 30 akademiese hoofvakke en twee sertifikaat-programme aangebied. Studente wat probleme ervaar met Engels word geakkommodeer deur innoverende taalvaardigheidskursusse in Engels as 'n tweede taal. Kursusse in lees, skryf, praat, kritiese denke en Wiskunde bied 'n komprehensiewe raamwerk wat die programme ondersteun.

Ondersteuningdienste vir studente word ook by die kollege aangebied. Lewenslange of voortdurende onderwysprogramme word verder aangebied en hiervoor is $\pm 2\ 000$ studente ingeskryf.

Hierdeur word die breë gemeenskap bereik en so word ook vir die volgende groepe mense voorsiening gemaak, naamlik dakloses, bejaardes, gevangenes, dowes/doofstommes, immigrante, onder- en swakbetaalde persone, werklose groepe en diegene met sosiaal-maatskaplike probleme (Laguardia Community College 1998: 4).

Laguardia bevorder dinamiese wisselwerking tussen klaskamer en praktyk deur die aanbieding van "koöperatiewe onderwys". Hierdeur vind indiensopleiding plaas. Sodoende bou leerders vaardighede op en kan hulle makliker onderrig en opleiding bybring. Ervaring word ook opgedoen en sodoende groei studente persoonlik. Wat ook verskillend is van die vorige twee kolleges, is dat Laguardia in samewerking met sekondêre skole drie model hoërskole op die kampus het. Hierdie modelskole help om leerders te motiveer en hierdeur word die uitvalsyfer van leerders in New York Stad se formele onderwys verlaag. Dit maak ook vir internasionale sekondêre leerders voorsiening veral waar Engels nie die moedertaal is nie. Kuns en tegnologie word binne die program verweef. Leerders kry wel die geleentheid om verder te studeer of krediete oor te dra na die universiteit, maar kry ook 'n kans tot betekenisvolle indiensneming (Laguardia Community College 1997:1).

Daar is artikulasie-ooreenkomste met meer as 20 openbare en private vierjaarkolleges en universiteite. Die instelling het spesifieke ooreenkomste geteken wat aanvaarding van Laguardialeerders vir kredietdraende grade aan 'n aantal ander instellings verseker. Hierdie inrigtings sluit in Baruch College, City College, Hunter College, John Jay

College, Lehman College, Queens College, York College, Suny College, Suny College of Technology Utica/Rome, Adelphi University, Bethune-Cookman College, Clarkson University, College of the Atlantic, Donicica College of Blauvelt, Laboratory Institute of Merchandising, Long Island University, Middlebury College, New York University, Pace University, St. Johns University, en Vassa College (Laguardia Community College 1998: 9).

Programme wat aangebied word, is dieselfde as by die vorige inrigtings met die volgende addisionele programme:

- Veeartsenytegnologie.
- Reis en toerisme.
- Lykskouingswetenskap.
- Dieettegnologie.
- Skoolvoedselbestuur.
- Fotografie, en
- Woordverwerking.

Die volgende kort kursusse word by wyse van koöperatiewe onderwys aangebied:

- verandering/transformasie in die werkplek;
- die impak van diversiteit binne die werkplek;
- die belangrikheid van deurlopende leer (lewenslange leer);
- beroepsbeplanning; en
- vaardighede wat essensieel is vir sukses by die werkplek.

Hierdie kursusse is 'n voorvereiste vir indiensopleiding (Laguardia Community College 1997: 97).

In al drie die voorafgaande voorbeelde word die instellings op drie maniere finansieel aan die gang gehou, naamlik met federale fondse, fondse van die betrokke staat en/of distrik en studentegelde (klasgelde). Laasgenoemde is die kleinste proporsie sodat leerders gemaklik toegang het tot die inrigtings en dus 'n alternatief gebied word vir die vierjaarkolleges of universiteite wat baie duurder is.

3.6.7 Perspektiewe van respondente

Vervolgens word 'n uiteensetting gegee van die menings van alle respondente wat in Amerika by die onderhoude betrek was om uiteindelik 'n verskeidenheid perspektiewe rondom gemeenskapskolleges in Amerika te verkry. Deelnemers aan die onderhoude het veral klem gelê op aspekte soos die konsep van gemeenskapkolleges, beheer/bestuur ("governance"), finansiering, verhouding met die gemeenskap en besigheid, programme, en artikulasie. Menings van respondente oor elk van hierdie aspekte sal vervolgens weergegee en geïnterpreteer word.

(a) Die konsep: gemeenskapskollege

Deelnemers verwys na gemeenskapskolleges as inrigtings wat deur die gemeenskap daargestel is en deur die gemeenskap ondersteun word. Daar word ook genoem dat die gemeenskap finansieel bydra tot hierdie inrigtings. Inrigtings voorsien verder in die behoeftes van die besondere gemeenskap. Uitsprake soos die volgende dui daarop:

- *It offers lifelong learning for its immediate community;*
- *Communities are very supportive;*
- *It is funded and created by the community;*

- *Its essential goal is to help the community become better and stronger.*

Gemeenskapskolleges is dus duidelik inrigtings vanuit die gemeenskap vir die gemeenskap.

(b) Beheer/bestuur van die gemeenskapskollege

Gemeenskapskolleges se stelsel van beheer word beïnvloed deur verskillende rolspelers binne die geografiese gebied. Die goewerneur van die staat met sy raad begroot vir die gemeenskapskollege volgens beskikbare finansies. Munisipale rade speel ook 'n rol terwyl die gemeenskap deel uitmaak van die beheerliggaam. Schmidtlein sê die volgende oor beheer:

Since education is nowhere mentioned in the constitution, this is a matter of primary state sovereignty. Consequently it is the state governments which provide postsecondary institutions, and the resulting 50 different state patterns vary markedly, making generalization difficult.

Die federale raad dra by tot hoër onderwys deur aktiwiteite te reguleer om die regte van individue soos in die grondwet omskryf, te beskerm. Gemeenskapskolleges is grotendeels onder die direkte beheer van 'n distrik of stad en nie die regering van die betrokke staat nie.

Die hoogste institusionele beheerliggaam is die kollegeraad wat deur die goewerneur van die staat aangestel word. Volgens Schmidtlein bestaan hierdie raadslede uit besigheidsleiers, professionele persone en gewone burgers, terwyl sommige kolleges een of twee studente bygebring het.

(c) Programme van die gemeenskapskollege

Die kurrikulum van gemeenskapskolleges word saamgestel uit akademiese en beroepsgeoriënteerde programme en hulpdienste wat aan plaaslike, ekonomiese en werklui se ontwikkelingsbehoeftes beantwoord. Gemeenskapskolleges is waarlik die hart van gemeenskaps groei in Amerika.

Hierbenewens speel hulle 'n besonder belangrike rol in oordrag na hoër onderwysinrigtings. Cissel by die Departement van Onderwys in Amerika maak die volgende stelling:

One in six bachelor's degree recipients in engineering, engineering technology and architecture started in a community college and one in ten graduating Ph.Ds in maths and electrical engineering last year (1997) began in a community college.

Remediërende dienste word verskaf aan leerders wat nie die nodige vaardighede in skryf, lees en wiskunde/wetenskap het nie. Cissel stel dit as volg:

For students lacking the basic skills needed to pursue college-level course work, community colleges are the nation's primary providers of skill strengthening assistance. Over 56 percent of the post-secondary enrollments in remedial reading, 80 percent in pre-algebra mathematics and 61 percent in pre-college algebra are found in the local community college. About 10 percent of students at colleges have already graduated and they go to colleges for lifelong

learning in terms of computers, technology, and specific job training (English, languages).

Dr Muller noem ook dat Laguardia begin het met drie eksperimentele hoërskole, naamlik:

- 'n internasionale hoërskool,
- 'n nuwe kollegehoërskool en
- 'n kuns en tegnologiehoërskool.

Die gedagte hiermee is om daardie probleemkinders wat te "oud" is vir 'n tradisionele hoërskool, 'n geleentheid te bied om saam met studente binne hulle eie ouderdomsgroepe klas te loop. Hulle presteer beter en dit lei tot inskrywings by die kollege vir "Associate Degrees".

Die toenemend belangrike rol wat tegnologie in die gemeenskapskolleges speel, word geïllustreer deur die volgende stelling deur Bob Spear:

The nation that we all live in is in such an age of connectivity that it boggles the imagination. It also creates some very serious concerns about funding technology at community colleges, training staff to use technology effectively, and training enough information technology students for the workplace. I also believe technology will be integrated in our colleges and throughout the curriculum in more comprehensive ways, not because we want it to happen, but because it is inevitable.

Tegnologie speel dan ook 'n rol in die aflewering van programme. *They start at colleges and even make use of distance learning through fouryear institutions, using TV and Internet* (Cissel).

(d) Finansiering van die gemeenskapskollege

Al die kolleges wat besoek is, ontvang basiese befondsing uit drie verskillende oorde, naamlik:

- die plaaslike regering,
- die staat en federale regering, en
- studentebydraes.

In sommige gevalle word geld ook verkry van plaaslike besighede, nywerhede en ander instansies. Daar moet ook gemeld word dat hierdie finansiële bydraes of skenkings vir belastingdoeleindes (korting) gebruik word. Die plaaslike gemeenskap kry dan die geleentheid tot deelname aan die kollege se bestuur. Plaaslike en kleinsakekamers kan dus ontwikkeling bespoedig en eie behoeftes bevredig. Hierdeur word groei bevorder. Bydraes van die plaaslike regering of distrik ("county") wissel. Dit word beïnvloed deur die ingesteldheid van die goewerneur en sy raad se begroting.

Montgomery Kollege se plaaslike regering dra tot 50 persent van die totale begroting by. Wanneer die inrigting besoek word, is dit ook ooglopend in terme van die hulpbronne en fasiliteite wat hier aangetref word. Die Departement van Onderwys plaas Montgomery onder een van die top gemeenskapskolleges vir 'n landelike gemeenskap in die VSA.

Wat Prince George 's betref, is die plaaslike regering se bydrae nie wat verwag sou word nie. Dr. Spear stel dit as volg:

The Prince George 's county is reluctant to give the amount needed and the college is competing with public schools for money. The county gives 24 percent of its budget, which causes problems.

By Laguardia word daar verwys na die burgemeester en goewerneur as konserwatief en die stelling word gemaak dat hulle die kolleges wil afskaal: *They want to privatize basic skills instruction and want the two-year colleges to be more vocational.* Dit is die mening van Dr. Heinemann (Laguardia Gemeenskapskollege).

Die betrokkenheid van besigheid en die plaaslike regering kan 'n besonder positiewe rol speel by gemeenskapskolleges. Die gemeenskap moet die kollege ondersteun, maar ook bydra tot behoeftebepaling. Vennootskappe moet gesluit word en die kollege moet gesien word as 'n bron van kennis, vaardighede en ekonomiese ontwikkeling vir die gemeenskap, dit wil sê besigheid, die publiek, plaaslike regering, onderwys en handel.

(e) Gemeenskapskolleges se verhouding met die gemeenskap en besigheid

Uit al die onderhoude het die belangrikheid van goeie verhoudinge tussen die gemeenskapskollege en die plaaslike gemeenskap en besigheidsektor na vore gekom. Cissel (Departement van Onderwys: Washington) sê: *Business people sit on advisory boards, they help with curriculum needs. They provide money for scholarships, curriculum needs, bursaries, and student aid. They also provide training workforce (lecturers part-time).*

They also provide resources at the workplace. They also ask the community college to provide or offer certain courses. Hierdie is 'n positiewe gesindheid en ook 'n duidelike teken dat besighede gemeenskapskolleges as hulle verantwoordelikheid aanvaar. Besighede moet ook voel dat hulle werkers na gemeenskapskolleges wil stuur omdat hulle toeganklik is, die koste laag is en bewyse bestaan dat die inrigtings aan hul behoeftes sal beantwoord. Daar is 'n vennootskap ("partnership") tussen die twee wat ekonomiese ontwikkeling teweegbring.

Dit bevorder dan wisselwerking tussen teorie en praktyk, iets wat goed gedoen word deur "cooperative education" aan die Laguardia Kollege. Deur hierdie stelsel word studente by besighede geplaas vir internskappe en praktiese opleiding. Sommige studente word selfs later in diens geneem deur hierdie besighede. Spear (Prince George's Community College) praat van kursusse wat *job-related* is. Muller (Laguardia Community College) verwys na: *Cooperative education where business sends people*. Hierdie stelling toon aan dat die gemeenskapskollege relevant tot besigheid en nywerhede is. Dit beteken dat die gemeenskapskollegekurrikulum deurentyd by ekonomiese ontwikkeling aanpas.

Dit word verder geïllustreer by die Montgomery Gemeenskapskollege. Dr. Mower verduidelik as volg:

At Montgomery private money was used to build the Gedulsky Institute for Technical Education. This was done by the Montgomery business to address a specific need which at the time was automotive technology, apprenticeship in electricity, bricklaying, printing, technology, farming

mechanics, computers and filming. Students and workers in this field were needed.

Hy het verder bygevoeg dat besighede 'n hoë agting vir en 'n positiewe gesindheid teenoor die kollege het. Dit beteken dat hulle die kollege toeeien as hulle s'n. Lede van die kollege se adviesrade word verkry uit besigheidspersone en gemeenskapspersone. Wat verder belangrik is, is dat 40 persent van die deeltydse akademiese personeel by Montgomery werkzaam is in die industrie en dus "practioners" is, terwyl 60 persent voltydse akademici is.

By Laguardia bestaan goeie verhoudinge met instansies soos banke, versekeringsmaatskappye, fabrieke, nywerhede, die Verenigde Nasies (VN) en publieke skole. Studente kan ook by hierdie instansies internskappe doen.

'n Ander komponent van die studentekorps by die kolleges wat besoek is, is die senior burgergroep. Van hulle is persone wat reeds senior grade het en wat van die kolleges gebruik maak met die oog op: verrykingsprogramme, dienslewering, die voltooiing van studies, die loop van kortkursusse, en lewenslange leer. Volgens die respondente beïnvloed dit definitief die lewenskwaliteit van die gemeenskap ten goede. Daar is ook genoem dat sommige senior burgers geld nalaat vir die kollege om studente te help met hul studies. Hierdie burgers maak verder jaarlikse skenkings wat vir spesifieke doeleindes aangewend word.

(f) Verhouding tussen die gemeenskapskollege en universiteite, oordrag en artikulasie

Spear sê die volgende: *American community colleges are the United States' gift to higher education.* Hy sê verder dat gemeenskapskolleges 'n goeie idee is vir 'n land met groot getalle maar geen inrigtings om hul onderwys en lewenstandaarde te verbeter en verander nie omdat potensiële studente nie altyd in gewone kolleges en universiteite geakkommodeer kan word nie. Die gemeenskapskollege gee persone 'n tweede kans.

Soms gebeur dit dat universiteite studente vir sekere kursusse na gemeenskapskolleges verwys indien hul eie studentegetalle te veel word. Dit is belangrik dat universiteite na "grade levels" kyk vir toelating. Om by Maryland Universiteit aanvaar te word, moet 'n student 'n B- of C-gemiddeld kry in sy "associate degree". Kolleges word beperk tot tweejaarkursusse en "associate degrees", terwyl die universiteit vierjaar- en senior grade aanbied.

Fred Hayward het die volgende te sê gehad oor die verskille tussen universiteite en gemeenskapskolleges:

Community colleges provide lifelong learning and access to all people which is not always the case with universities. The colleges provide in the educational needs of the community whereas the university is engaged with research. The community college is funded and created by the community whereas the university is started by people outside and not necessarily the community.

Oor die verhouding tussen gemeenskapskolleges en universiteite het respondente verder as volg gereageer:

Students come to the institution because they want to transfer courses to four-year colleges and universities. Some don't qualify to attend universities, that is, their average grades are too low. There are also those students who failed. Our credits are also cheaper than those of university. Other students come for lifelong learning programmes, in other words enrichment programmes for senior citizens. People want to change career. Students want to obtain associate degrees (Mower).

Dr. Spear het die volgende menings gelug:

We have 18 year olds from secondary school who are not ready to go from home. Parents don't have the money to pay universities (expensive). Some students don't have the grades to attend universities. Others want to transfer to universities. The other group is 24-45 year olds who take part-time classes of interest - they take courses which are relevant to their working area (job-related) - some take it for the sake of promotion. Businesses send them to acquire skills and knowledge. Some work and live near the college which is convenient.

By die kolleges wat besoek is, word daar gebruik gemaak van plasingstoetse, veral om vas te stel of studente enige remediërende werk nodig het. Van die belangrikste vereistes is dat die studente ten minste hulle sekondêre skoolopleiding moes voltooi het. Die kollege bied dan ook

remediëring en vaardigheidsontwikkeling aan ten opsigte van wetenskap, wiskunde, taal- en leesvaardighede, asook skryfvaardighede.

Hierdie remediëring is nie kredietdraend nie. By sommige inrigtings sal remediëring 'n algemene agtergrond bied aan studente wat hulle help om in die gemeenskap beter te funksioneer en te ontwikkel. Studente wat nie Engels magtig is nie, word ook aanvaar en hulle volg dan soortgelyke remediërende taalkursusse.

Rakende die vraag oor oordrag, het prof. Schmidtlein as volg gereageer:

Park College and Prince George's College do have transfer arrangements with the University of Maryland. At some stage lecturers teach at both the University and College which makes articulation possible because students can then come with their associate degree to complete. Our faculty agrees on specific courses. We also have coordinators who will negotiate requirements to be accepted.

Dr. Muller het die volgende voordele van sy gemeenskapskollege uitgewys:

This is an urban area - most students come from other cultural backgrounds (immigrants) to improve their language - they also have corporate education where business sends people to do their internship. It is local and this minimizes expenses. Very cheap if compared to other institutions. Its curriculum, teaching methods and support services interest students. Its commitment to transfer policy and collegiate

function and graduates interest students. There is a transfer to City University and the college prepares students for this.

Hierdie uitsprake toon dat daar 'n gemeenskaplikheid rondom kolleges, die redes is waarom studente na gemeenskapskolleges gaan. Hoewel 'n verskeidenheid van redes voorgekom het, het die term "transfer" (oordrag van krediete), herhaaldelik voorkom. Hierdie "transfer" beteken toegang tot hoër onderwys. Artikulasiemoontlikhede is groot en hierdie aangeleentheid is elke keer geopper tydens die onderhoude. Artikulasie gaan natuurlik gepaard met die akkreditasie van inrigtings en hul programme. Standaarde en gehalteversekering speel hierin 'n belangrike rol. Dr. Cissel van die Departement van Onderwys stel dit as volg: *Courses should be made equivalent*. Volgens Dr. Cissel is daar in Amerika meer as 3 000 geakkrediteerde inrigtings en hierdie inrigtings bied almal geakkrediteerde kursusse aan.

(g) Lesse vir Suid-Afrika

Indien daar na die gemeenskappe van Amerika en Suid-Afrika gekyk word is daar verskille ten opsigte van die behoeftes van die gemeenskap in terme van sosiaal-maatskaplike aspekte, onderwys en opleiding, ekonomie, tegnologiese ontwikkeling en politieke ontwikkeling wat beïnvloed was deur die vorige apartheidsbeleid en huidige nuwe demokratiese beleid van Suid-Afrika. Ratcliff en Gibson-Benninger (1998) noem dat hierdie behoeftes die funksie van gemeenskapskolleges in Suid-Afrika verander alhoewel aspekte van die Amerikaanse model geneem en aangepas kan word vir Suid-Afrika.

Hoewel daar verskille tussen die VSA en Suid-Afrika bestaan, is daar tog sekere ooreenkomste wat ten opsigte van gemeenskapskolleges in

aanmerking geneem moet word. Net soos in Suid-Afrika, het die VSA ook groot getalle skoolverlaters wat nie gereed is vir universiteitsonderwys nie. Sommige studente kies dus gemeenskapskolleges weens swak of gemiddelde skooluitslae ("average grades"). Hier kry studente dus 'n tweede kans omdat "open access" dit moontlik maak.

Net soos die VSA is Suid-Afrika ook geografies 'n groot en uitgestrekte land. Dit is dus belangrik om onderwys na die plaaslike gemeenskap te neem. Dr. Spear verwys na reiskoste wat minder is na gemeenskapskolleges en die feit dat kursusse goedkoper is. Dit mag ook wees dat studente nie ver weg van die huis wil wees nie of dat hulle nog nie gereed is om onafhanklik te werk nie en dus is die naaste gemeenskapskollege die ideale inrigting. 'n Mate van selfstandigheid word dus ontwikkel binne die eerste twee jaar sodat hulle hierna by universiteite of vierjaarkolleges kan inskryf. Dr Spear het verder genoem dat daar $\pm$ 21 studente per dosent is en dat studente deur gesoute akademië onderrig word, anders as by die universiteit waar hulle deur 'n "graduate assistant" onderrig word in klasgroottes van tot 300. Studente word goed voorberei en pas maklik aan by universiteite indien oordrag moet geskied. *It's affordable, near home and we have support services to students* (Spear). Dr Mower wys op die volgende:

There's a lot of government agencies around us which support the college and help with placements. This is a harbour of all disciplines/fields. We have a big number of people staying or living around the college, therefore less travelling expenses. There are big numbers of minority groups (immigrants) who come for remediation courses and English as second language. We have links with the international world.

Die feit dat daar na die gemeenskap uitgereik word, is belangrik. Die sekerheid dat die instansies gereeld kursusse sal kan aanpas en verander, is egter krities. Dit is voordelig as daar van fasiliteerders gebruik gemaak word wat werkzaam is by besighede. Daar kan dus verder geredeneer word dat die insette van die werkplek sal sorg dat programme relevant is en verseker dat daar aan behoeftes voldoen word. Dr. Spear reageer as volg:

The college reaches out to the public and community by means of surveys that test the needs and thereafter it tries to address these needs. They should also indicate what the college can do for them. Courses are then worked out according to the needs.

Dr. Mower van die Montgomery Gemeenskapskollege stel dit as volg:

We have a one-to-one ratio with our students and meet students individually. They develop a close relationship with a counsellor who motivates them to take courses and follow career aspirations. Students have a mentor. We also have professional colleges and universities around Montgomery which make transfer and articulations easy.

Indien die voorafgaande voorbeelde van gemeenskapskolleges bestudeer word, kom 'n mens tot die gevolgtrekking dat gemeenskapskolleges:

- strategies geplaas is om te reageer op opvoedkundige en ekonomiese ontwikkeling deur die opleiding van leerders;
- die tegnologiese wêreld met gemak kan betree;

- moontlikhede vir kredietoordrag daarstel;
- 'n goeie verhouding met besigheid en nywerheid het;
- berading en ondersteuningsdienste as van kardinale belang beskou;
- koöperatiewe leer gebruik om deure oop te maak, veral ten opsigte van indiensopleiding;
- die werkloosheidsyfer laat afneem;
- die lewenstandaard van leerders verbeter en lewenslange leer bevorder;
- lei tot die vestiging van 'n sterk gemeenskapsgevoel wat mense of leerders weer in hul gemeenskappe terug ploeg;
- produktiwiteit, professionaliteit en werksetiek bevorder.

3.7 SAMEVATTING

Indien ons in die Suid-Afrikaanse milieu hierdie vooruitgang wil sien moet ons uit die bostaande Amerikaanse model leer. Ten einde deel uit te maak van die "global village" en agterstande so ver moontlik te verklein of uit te wis, is die gemeenskapskollege 'n roete om te volg. Die volgende hoofstuk gee 'n Suid-Afrikaanse perspektief, asook 'n oorsig van die verloop van verdere onderwys en gemeenskapskolleges as voorsieners in hierdie onderwysbaan. Vanweë Suid-Afrika se eiesoortige geskiedenis, problematiek en behoeftes, kan geen internasionale onderwys- of opleidingsmodel egter sonder aanpassings suksesvol oorgeneem en toegepas word nie. Daar moet in gedagte gehou word dat Suid-Afrika bestaan uit 'n eerste wêreld-komponent en 'n derde wêreld-komponent en dat vaardighede en ontwikkeling van die uiterste belang is om internasionaal mededingend te wees. Hierin kan eiesoortige gemeenskapskolleges in Suid-Afrika 'n rol speel.

SUID-AFRIKAANSE PERSPEKTIEWE OP GEMEENSKAPSKOLLEGES

4.1 INLEIDING

Hierdie hoofstuk bespreek kortliks Suid-Afrikaanse perspektiewe op gemeenskapskolleges en verdere onderwys, deur veral te let op beleidsontwikkelings in hierdie verband, terwyl aandag ook gegee sal word aan aspekte soos artikulاسie, die konsep van lewenslange leer en befondsing van gemeenskapskolleges. Ter inleiding sal daar egter eers gefokus word op die agterstande in onderwys en opleiding in Suid-Afrika, in die besonder onder agtergeblewe groepe.

Volgens die opname van Statistiek Suid-Afrika (SSA 1998) was daar in Oktober 1996 40,6 miljoen mense in Suid-Afrika van wie 19,5 persent werkloos was, terwyl 37,9 persent gewerk het en 42,6 persent nie ekonomies aktief was nie. Dit was die gevolg van verskeie faktore: die feit dat geen formele werk beskikbaar was nie, maatskappye wat gesluit het, en 'n tekort aan kwalifikasies en vaardighede. Dieselfde opname het aan die lig gebring dat 24 persent van alle swartmense geen skoolopleiding het nie, terwyl 27,8 persent swartes slegs primêre skoolopleiding het. 'n Verdere 32,8 persent het sekondêre skoolopleiding gehad terwyl 12,1 persent

matriek voltooi het en 3,0 persent hoër onderwys voltooi het (SSA 1998:41-46).

Wat die Suid-Afrikaanse situasie besonder problematies maak, is die feit dat die grootste deel van die bevolking (swartes), die laagste vlakke van vaardighede en onderwys het. Hierdie toedrag van sake het 'n direkte invloed op die land se personekrag soos afgelei kan word uit die volgende data soos vervat uit die sensusopname van 1996.

Tabel 4.1
Persentasies van beroepsverspreiding volgens ras, 1996

	Swart		Kleurling		Indiër		Blank	
Kategorie	Mans	Vroue	Mans	Vroue	Mans	Vroue	Mans	Vroue
Elementêre opl.	26,3	56,7	33,5	41,3	6,8	6,0	3,9	2,7
Ambag/ operateurs	47,0	10,9	38,1	14,9	31,2	18,1	29,4	4,0
Klerk/verkope	15,7	14,4	14,9	25,2	25,1	40,7	16,8	45,0
Bestuurders/prof.	11,0	18,0	13,5	18,6	36,9	35,2	49,9	48,3
TOTAAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: SSA 1998:53

Voorafgaande statistiek skets 'n prentjie wat 'n duidelike uitwerking moet hê op die ekonomie van Suid-Afrika en indirek ook 'n invloed het op die lewenstandaarde van veral die swart bevolking. Elementêre opleiding beteken dat geen vaardighede in werklikheid ontwikkel is nie. Indien die laaste twee kategorieë van die tabel bestudeer word, kan die afleiding gemaak word dat die swart bevolking aan die kortste end trek met slegs 15,7 persent mans en 14,4 persent vroue aktief as klerke/verkoopspersone teenoor die blanke bevolking waar die persentasies vir die geslagte onderskeidelik 16,9 en 45,0 persent is. Die persone betrokke by professionele werke en in bestuursposte is slegs 11,0 en 18,0 persent vir swartes terwyl hierdie beroepsgroep by blankes 49,9 en 48,3 persent verteenwoordig. Om swartes in hierdie poste te plaas (byvoorbeeld deur

regstellende aksie) hoef seker nie 'n probleem te wees nie, maar die vraag is of hulle die nodige opleiding en vaardighede het. Onderwys en opleiding moet in hierdie behoeftes voorsien sodat korrekte plasing van werkerskorps gedoen kan word.

Die prentjie met betrekking tot naskoolse opleiding lyk ewe negatief vir agtergeblewe groepe. In 1988 was studente-inskrywings in hoër onderwys as volg: 11,37 persent swart, 17,63 persent Indiër en kleurling en 71 persent blank by teknikons, terwyl dit by universiteite 32 persent swart en 55 persent blank was met die oorblywende persentasie (13 persent) weereens kleurlinge en Indiërs. Hierdie toedrag van sake is te bespeur in die feit dat slegs een swart leerling matriekvrystelling verwerf teenoor elke sestig blanke leerlinge met Natuur- en Skeikunde en Wiskunde as vakke. Dit veroorsaak dus dat baie swart leerlinge nie kwalifiseer vir toelating tot universiteite nie en ook nie om sekere kursusse by teknikons te volg nie (NCHE 1996:11-14). 'n Voorbeeld hiervan is die feit dat daar in 1993, 148 blanke ingenieurstudente was vir elke swart student (NCHE 1996). Die skolestelsel in die apartheidsjare het swartes effektief teruggehou van toelating tot hoër onderwys.

Die afleiding kan gemaak word dat voorafgaande syfers beïnvloed is deur een of meer van die volgende faktore:

- leerders wat die skool te vroeg verlaat het;
- te min tegniese kolleges wat goeie onderrig gebied het aan swart leerders;
- te min tersiêre instansies wat oop was vir almal;
- swak onderwys in swart skole weens onopgeleide, ongemotiveerde en visielose onderwysers;
- swak en irrelevante kurrikula;

- universiteite wat te ver van woongebiede was;
- klasgelde wat te duur vir studente was.

Uit voorafgaande is dit duidelik dat 'n gemeenskapskollegemodel vir Suid-Afrika 'n oplossing kan bied om behoefte-voorsienend vir veral agtergeblewe groepe te kan wees. Die volgende stelling beaam die gedagte van 'n alternatiewe stelsel of gemeenskapskollegemodel:

To ensure portability, mobility, and access in the FET band and to promote meaningful career paths and lifelong learning throughout the NQF, special attention must be given to the development of new institutional forms. One such new institutional form is the South African Community College Model as proposed by the National Institution of Community Education (NCFET 1996:59).

In hierdie model maak die beginsels van oordrag en mobiliteit dit dan moontlik vir leerders om van een leerarea na 'n ander te beweeg met inagneming van die kennis en vaardighede wat opgedoen is. Indien daar oorvleueling van komponente is, hoef leerders nie die werk te herhaal nie, maar kan hulle krediete kry daarvoor. Sodra toeganklikheid ("access") moontlik gemaak word vir almal, sal gemeenskapsbehoefte bevestig word. Leerders hoef nie benadeel te word omdat hulle uitgeval het of kursusse nie finansieel kan bekostig nie. Hulle kan dus by 'n instansie studeer terwyl hulle werk. Toeganklikheid beteken dat die instansie buigbare toelatingsvereistes het. Hierdeur vind lewenslange leer plaas, wat die gemeenskap se lewensuitkyk positief sal beïnvloed. Hierdie konsep van lewenslange leer word juis deur die uitkoms-gebaseerde onderwysbenadering aangemoedig. 'n Gemeenskapskollegekonsep sal dus die ideaal wees om onderwys aan die minder bevoorregte of agtergeblewe gemeenskappe te bied.

Daar sal gedink moet word in terme van die omskepping van tegniese en ander kolleges in gemeenskapskolleges. Dit sal bepaalde finansiële implikasies vir die staat hê, terwyl besighede en die gemeenskap waar die instellings is, finansiële bystand sal moet verleen, omdat hulle ook daarby sal baat.

Volgens die Nasionale Komitee vir Verdere Onderwys en Opleiding (NCFET 1997:2, 3) moet verdere onderwys in die behoeftes van drie kategorieë van persone voorsien: *unemployed, pre-employed, employed*. Daar bestaan nog te min opleidingsgeleenthede vir al drie kategorieë, wat ekonomiese gevolge het vir veral agtergeblewe gemeenskappe.

In future, therefore, if FET is to play its role in promoting lifelong learning, economic success, personal development, a just society and nation-building, it must be transformed. The transformation of all sectors must create a quality system that is effective, relevant, efficient, and equitable (NCFET 1997:3).

Hierdeur kan die opleidingsbehoeftes van die jeug en die werkerskorps aangespreek word en werkloosheid verminder word. Integrasie van onderwys en opleiding kan dit moontlik maak. Inrigtings moet dus behoeftebepalings in samewerking met besighede doen ten einde die nodige kurrikulum daar te stel wat leerders gereed sal maak vir die toekoms in die wêreld van werk.

4.2 BETEKENIS VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES VIR SUID-AFRIKA

Volgens die ideaal van uitkomsgebaseerde onderwys van die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR), moet leerders kennis verwerf en gebruik, redeneer, krities dink, effektief kommunikeer en laastens in die

gemeenskap sosialiseer as ingeligte persone. Die gemeenskapskollege kan voorafgaande moontlik maak.

Die "Ontario Council of Regents" (1990:38) beweer dat:

A community college should centre a dynamic, learner-driven system by anticipating and accommodating the diverse needs of students, both full-time and part time, enrolled in credit and non-credit courses.

Strydom et al. (1995:9) skryf dat gemeenskapskolleges vir Suid-Afrika die volgende kan beteken:

- Studente word toegerus met na-sekondêre kwalifikasies en beroepskwalifikasies.
- Remediërende werk kan plaasvind, veral ten opsigte van Wiskunde en Wetenskap.
- Volwasse-onderwys kan voorsien word.
- Studente word voorberei vir toelating tot universiteite, teknikons en beroepskolleges.

Indien die voorstelle met dié van Amerika vergelyk word, kom ooreenkomste en verskille na vore. Die Amerikaanse stelsel se programme is uitgebrei tot 'n verskeidenheid kategorieë, naamlik:

- Krediete word opgebou vir toelating tot en vrystelling van programme by universiteite en kolleges. Programme is oordraagbaar en daar moet dus samewerkingsooreenkomste bestaan met tersiêre inrigtings.
- Standaarde moet daarom vergelykbaar wees sodat leerders maklik kan oorskakel.

- Beroepsgeoriënteerde programme wat lei tot werkseleenthede of verdere studie word aangebied.
- Remediërings- of ontwikkelingsprogramme in basiese vaardighede soos lees, skryf en rekenkundige bewerkings word aangebied.
- Agtergeblewe gemeenskappe en ongeletterde volwassenes word geakkommodeer.
- 'n Wye verskeidenheid van gemeenskapsprogramme en kulturele verrykingsprogramme, wat kredietdraende of nie-kredietdraend kan wees, word voorsien. Die instansie kan dus krediete toeken wat oordraagbaar is of persone kan slegs die program volg vir verryking.
- Daar word ook voorsiening gemaak vir voortgesette professionele onderwys en opleiding wat indiensopleidingsprogramme vir werkende persone insluit (Strydom et al. 1995: 13, 14).

Indien daar na die Amerikaanse model gekyk word (vergelyk Hoofstuk 3), is dit duidelik dat die staat die sisteem van gemeenskapskolleges ondersteun en befonds. Hierdie poging het bygedra tot groot ekonomiese vooruitgang.

Dit is dus 'n suksesverhaal en Suid-Afrika kan dieselfde pad volg, indien die staat sy bevolkingsbehoefte wil aanspreek en 'n vooruitstrewende gemeenskap wil skep. 'n Groot verantwoordelikheid word dan ook geplaas op besighede, nywerhede, handel en die groter gemeenskap. Gemeenskapskolleges in die VSA skryf persone in wat ten minste kan lees en skryf, wat beteken dat basiese onderwys nie noodwendig plek het in hul gemeenskapskolleges nie. In Suid-Afrika heers die teenoorgestelde scenario met hoë ongeletterdheidskoerse en dus sal hierdie groep (Basiese Volwasse Onderwysgroep) een van die teikengroepe wees. Verder is dit belangrik om te onthou dat daar in Suid-Afrika baie onderwysers afbetaal is, of vroeë pakkette aangebied is. Hierdie groep kan relatief vinnig en maklik heropgelei word om doelgerigte diens te kan lewer aan

gemeenskapskolleges, veral vir skoolverlaters, ongeletterde persone en leerders wat nie plek in skole kan kry nie.

Die Nasionale Instituut vir Gemeenskapsonderwys (NICE 1995a:2) skryf die volgende:

Community education may be generally defined as educational programmes and services which are directly relevant to community needs, and which are of most benefit to the communities concerned.

Die voorafgaande stelling verskil nie veel van die uitgangspunt van die Amerikaanse model ten opsigte van gemeenskapsonderwys nie. Alhoewel dit moeilik is om 'n model of konsep van ander lande direk oor te neem, kan daar gerus gekyk word na ooreenkomste en positiewe bydraes van ander modelle.

NICE beskou die ontwikkeling van die gemeenskapskollegestelsel as die hoeksteen van die nuwe volwasse-onderwys en verdere onderwysstelsel in Suid-Afrika. Hierdeur sal die gemeenskapskollege hervorming in onderwys teweegbring. Die Gemeenskapskollege-Assosiasie van Suid-Afrika (CCASA 1996) het die volgende voorstelle aan die Nasionale Taakspan vir Verdere Onderwys gemaak wat gemeenskapskolleges in Suid-Afrika betref:

- Gemeenskapskolleges se primêre doel moet wees om daardie persone te dien wat verontreg was en dus geen geleentheid gehad het om hul onderwys te verbeter nie. Uit hierdie stelling word daar duidelik voorsiening gemaak vir die agtergeblewe gemeenskappe. 'n Land se ekonomie is so sterk as wat sy gemeenskap opgelei is. Indien daar in die nuwe Suid-Afrika geleenthede tot onderwys en opleiding aan almal

gebied word, sal die land vooruitgaan en 'n beter toekoms vir sy gemeenskap moontlik maak.

- Besondere aandag moet aan aangewese groepe gegee word. *In particular, community colleges should have a bias towards serving the educational needs of women, the rural poor, the physically disabled/challenged and the economically disadvantaged students* (CCASA 1996:2).
- Gemeenskapskolleges moet onderwys en opleiding na die gemeenskap bring. Instellings wat verdere en hoër onderwys voorsien is ver van die arm gemeenskappe geleë en dus kan lede van hierdie gemeenskappe nie klasse bywoon nie, weens die finansiële implikasies wat dit het.
- Tot op datum is daar ook nie veel instansies wat voorsiening maak vir fisies gestremdes in terme van toeganklikheid nie. Hierop kan die gemeenskapskollege wat in die gemeenskap geleë is, en nie in 'n verafgeleë, vreemde stad nie, 'n antwoord wees.
- Gemeenskapskolleges het 'n besondere ondersteuningsrol om te speel. *Community colleges should make a conscious effort and commitment to lobby for government, community and business support to put in place student support services in responding to the needs of the groups mentioned above. Such services would include:*
 - *financial assistance;*
 - *support services to make the campus accessible;*
 - *establishing learning resource centers especially for disabled;*
 - *architectural renovations for existing institutions wishing to transform into community colleges* (CCASA 1996:2).

'n Gemeenskapskollege wat sy doel en missie binne die Suid-Afrikaanse konteks verstaan, sal voorafgaande voorstelle positief moet akkommodeer. Daar moet besef word dat die gemeenskapskollege 'n diens lewer aan die gemeenskap in sy geheel; dus ook 'n diens aan nywerhede en besigheid en dus moet hierdie groepe die instansie finansiële ondersteun.

Die staat het natuurlik ook 'n verantwoordelikheid en sal dus gemeenskapskolleges moet subsidieer of befonds. Die NICE-verslag stel dan verder voor dat befondsing deur die staat nie programgebaseerd moet wees nie, maar liever inrigting-gebaseerd. Die gemeenskapskollege moet dus befonds word as deel van die nuwe verdere onderwyssektor asook volgens die besondere behoeftes van 'n gemeenskapskollege omdat dit hoofsaaklik agtergeblewe gemeenskappe sal bedien.

Een belangrike les van die Amerikaanse gemeenskapskollege-konsep, wat beide landelike en stedelike gemeenskappe betref, is dat die plaaslike besighede hulself sien as deel van die gemeenskappe, anders as in Suid-Afrika waar die gemeenskap gesien word as mense wat in 'n bepaalde geografiese gebied woon. In Amerika word alles wat in die gemeenskap voorkom (besighede/winkels/vulstasies), gesien as deel van die gemeenskap en dat dit 'n rol het om te vervul. Indien Suid-Afrika 'n gemeenskap so definieer kan dit beteken dat die breër gemeenskap (besighede, nywerhede, winkels, ens.) sal besef dat hulle insette moet lewer en behoeftegeoriënteerd moet wees ten einde lewenstandaarde positief te beïnvloed. Verskillende persone sal dus die kollege om verskillende redes gebruik en daarom moet die instansies omvattende programme aanbied. Dit is egter ook belangrik dat instansies nie onnodig programme dupliseer nie.

4.3 BASIESE BEGINSELS VAN GEMEENSKAPSKOLLEGES

Volgens NICE (1995b: 13-14) is die volgende basiese beginsels belangrik vir gemeenskapskolleges:

- ❖ **Oopdeurbeleid:** Hierdeur moet die kollege alle leerders toelaat bo die ouderdom van 16 om formele en nie-formele onderwys en opleiding, verdere onderwys, hoër onderwys en opleidingsprogramme te volg;
- ❖ **Gemeenskapsgebaseerde bestuur ("governance"):** Die kollege moet deur 'n raad beheer word wat gekies of genomineer is deur aandeelhouders binne die distrik of streek waarin die kollege geleë is;
- ❖ **Enkel-multikampusdistrikskollege:** Elke kollege moet oor 'n kollegedistrik of streek met kampusse of leersentrums besluit;
- ❖ **Komprehensiewe kurrikulum:** Die kollege moet soos die in Amerika 'n veeldoelige dimensie van kurrikula bevat. 'n Verskeidenheid van programme vir 'n verskeidenheid van leerders moet beskikbaar wees;
- ❖ **Buigbare programaflewering:** Programme moet tot laat snags aangebied word, asook oor naweke en tydens vakansies om sodoende werkende leerders te akkommodeer. Programme moet dus enige tyd by die kollege aangebied word en die kollege moet saamwerk met ander verskaffers van programme, bv. nie-regeringsorganisasies, afstandsonderriginstansies, privaatsektor, ens;
- ❖ **Studente-ondersteuningsdienste:** Elke kollege moet studentedienste lewer wat hulpbronne kan bied, beroepsvoorligting, berading en finansiële bystand sowel as versorgingsentrums vir kinders van leerders.

Die gemeenskapskollege moet dan ook die volgende kwalifikasies/sertifikate kan aanbied afhangende van die beskikbare fasiliteite en personeel:

1. Algemene Onderwysertifikaat (Basiese Volwasse Onderwys en Opleiding), NKR vlak 1;

2. Verdere Onderwysertifikaat (Verdere Onderwys en Opleiding) NKR vlak 2-4;
3. Beroepspesifieke sertifikate of diplomas (NKR vlak 5/6). Dit behels vakleerlingskappe, para-professionele en professionele opleiding tot vlak 6 van die NKR, indiensopleidingsprogramme of 'n vierjarige diploma na matriek;
4. Universiteit-/Technikononderwysintreesertifikaat (NKR vlak 5/6) behels oorbruggingskursusse en toelatingsprogramme en oordraagbare programme;
5. Hoëronderwysprogramme (NKR vlak 6 en hoër) wat voorgraadse en nagraadse programme in samewerking met universiteite en teknikons insluit.
6. Nie-formele onderwysertifikaat (kort kursusse waar vaardighede en kennis opgedoen word, bv. besigheid, entrepreneurskap, kuns, sport, musiek, ens.).

Volgens Strydom et al. (1995:45) behoort die gemeenskapskollege in Suid-Afrika deel te wees van a *collegiate system*. *The system should address all undergraduate education. The basic function of community colleges in this sector is to provide vocationally-oriented education at post-compulsory school level, leading directly to entry into certain types and levels of employment.* Ten einde werkskepping moontlik te maak, is hierdie tipe onderwys en opleiding dus belangrik.

Gemeenskapskolleges sal ook in die behoeftes van studente voorsien wat nie toelating tot hoër onderwys verkry het nie, of nie aan 'n hoër onderwysinstelling sukses behaal het nie. Dus kan gemeenskapskolleges juis plek kry in gebiede en streke waar daar geen tersiêre inrigtings of nasekondêre onderwys- of opleidingsinstellings is nie.

Volgens Venter (1996:9) moet gemeenskapskolleges 'n integrale deel vorm van verdere onderwys en moet die volgende beginsels in ag geneem word:

- Dit moet gebaseer wees op suiwer opvoedkundige beginsels van gelykheid, demokrasie, effektiwiteit en ontwikkeling.
- Gemeenskapsontwikkeling moet vanaf bestaande inrigtings plaasvind. Dit impliseer dat bestaande instellings wat on- of onderbenut word, getransformeer word na gemeenskapskolleges.
- Personeel moet behou word en indiensopleiding moet plaasvind om vaardighede te ontwikkel ten opsigte van nuwe rolle wat oordrag van onderwys, ontwikkelende onderwys, gemeenskaps/deurlopende/beroepsgeoriënteerde onderwys betref.
- Dit moet maksimale toeganklikheid bied.
- Die kurrikulum moet van so 'n aard wees dat dit die gaping tussen verpligte onderwys en tersiêre onderwys vul.
- Daar moet nie duplisering van werk/vakke en kursusse wees nie, veral indien 'n ander kollege in die omgewing dit aanbied.
- Standaarde moet hoog wees.
- Dit moet deur die gemeenskap aanvaar word.

Die Amerikaanse model verskil van die voorgestelde een van Suid-Afrika in die sin dat daar op verskillende vlakke gekonsentreer word. Amerika se stelsel is 'n tweejaar- en 'n vierjaar- kollegestelsel en daar word veral binne die konteks van die hoër onderwys gewerk, terwyl die gemeenskapskollege in Suid-Afrika binne die verdere onderwysvlak lê. Die Suid-Afrikaanse model se voordeel is dat gemeenskapskolleges wel programme kan aanbied van die algemene onderwysvlak en die hoër onderwysvlak. In albei lande is die bedoeling om dit moontlik te maak vir mense om lewenslange onderwys of leer te ondergaan, en dat daar vir elke kwalifikasie wat hulle bereik, 'n plek binne die NKR is.

Die stelsel sal mense in staat stel om van die laagste tot die hoogste onderwysvlakke te vorder en ook om horisontaal rond te skuif tussen opleidingsinstansies. Enige leerervaring op enige plek en aan enige instansie sal in ag geneem word, en die leerder kan daarna 'n nuwe rigting inslaan of verder vorder aan 'n nuwe opleidingsinstansie.

4.4 DIE KONSEP VAN LEWENSLANGE LEER

Die Witskrif op Onderwys en Opleiding (RSA DoE 1995) wil dit moontlik maak dat alle individue (straatkinders, vroeë skoolverlaters, medies ongeskikte persone, ongeletterde persone, landelike gemeenskappe en geweldsgeteisterde gemeenskappe) toegang tot lewenslange leer en opleiding van goeie gehalte kan hê. Een van die prioriteite van hierdie dokument is om die tekortkominge van die vorige bestel aan te spreek. Histories het groot getalle mense nie die geleentheid gehad tot onderwys nie.

Die Nasionale Komitee vir Kurrikulumontwikkeling (NCDC 1996:13) maak die volgende stelling:

Also, because education and training should be seen and utilised as a community development resource, the form/s that education and training take should be community driven, at the very least and be responsive to community needs.

Hierdie stelling versterk dan die debat en gedagte van gemeenskapskolleges in Suid-Afrika. Hierdeur kan die behoeftes aan onderwys en opleiding van die agtergeblewe gemeenskappe bevredig word, en terselfdertyd kry Suid-Afrika die geleentheid om in pas te kom met die "global village".

Gemeenskapskolleges moet dus kapasiteitsbou bevorder. Al hierdie veranderinge en benaderings moet hand-aan-hand met die voorgestelde NKR en SAKO-reëls werk. Daar word aangeneem dat suksesvolle, moderne ekonomiese gemeenskappe, sterk grondbeginsels vereis van Algemene Onderwys met 'n hunkering en moontlikheid om voort te gaan om te leer, om nuwe kennis en vaardighede te verwerf en toe te pas. Ander belangrike vermoëns is om tussen beroepe te kan beweeg, verantwoordelikheid te aanvaar vir persoonlike optrede, standaarde daar te stel en koöperatief te werk. Die onderwys- en opleidingproses wat gestalte vind in uitkomsgebaseerde onderwys (UGO) wil graag hierdie verantwoordelikheid opneem.

4.5 ARTIKULASIE

Artikulasie en oordrag van krediete is belangrik waar oordrag verwys na die proses waardeur aansoek gedoen word om toelating tot sekere kursusse met krediete wat reeds verwerf is, terwyl artikulasie betrekking het op kursusse en programme wat by twee of meer inrigtings op verskillende vlakke aangebied word. Artikulasie verwys dus na 'n aantal prosesse en verhoudings wat ontwikkel tussen twee of meer opvoedkundige segmente en wat dit vir studente moontlik maak om van een vlak na 'n ander te beweeg (EIC 1996:18). Studente verloor ook geen krediete nie. Artikulasie en oordrag van kursusse en mobiliteit van studente tussen instansies is dan moontlik.

Die bedoeling is dat dit vir mense moontlik gemaak moet word om hul lewenslank te leer en dat daar vir elke kwalifikasie wat hulle bereik 'n plek in die Nasionale Kwalifikasieraamwerk van die SAKO sal wees. Die kwalifikasieraamwerk sal mense in staat stel om van die laagste tot die hoogste onderwysvlakke te vorder, en ook horisontaal te skuif tussen opleidingsinstansies. Enige leerervaring op enige plek en by enige instansie

sal in ag geneem word en die leerder kan daarna 'n nuwe rigting inslaan of verder vorder aan 'n nuwe opleidinginstansie.

Artikulasiemoontlikhede vind suksesvol plaas tussen inrigtings in Amerika waar gemeenskapskolleges leerders voorberei om in te skakel by universiteite of vierjaarinrigtings.

Programme van kolleges word bestudeer en leerders moet oordrag van program of kursusse bespreek met die inrigting sodat korrekte programkeuses gemaak kan word vir artikulasie. Sommige leerders maak soms verkeerde keuses wat oordrag van krediete bemoeilik.

By sommige instansies word daar menslike hulpbronne gedeel waar die professor of universiteitsdosent klasse op 'n deeltydse basis by die gemeenskapskollege aanbied; hierdeur kan daar nie 'n probleem van standarde wees nie. Leerders kan dan maklik krediete oordra na die universiteit. Tussen tweejaarkolleges is oordrag net so maklik omdat daar binne elke staat akkrediteringsrade is wat standarde bepaal. (Sien die bespreking van kolleges in Amerika naamlik die Laguardia, Prince George's en Montgomery Gemeenskapskolleges in Hoofstuk 3).

4.6 BEFONDSINGSVOORSTELLE

Die "Community Colleges Association of South Africa" (CCASA 1996:6) het die volgende voorstelle aan die Nasionale Taakspan vir Verdere Onderwys ("National Task Team for Further Education") ten opsigte van befondsing gemaak:

- Befondsing moet op programme eerder as inrigtings gebaseer wees. Hierdie benadering verskil van die van die NICE-verslag waar voorstelle

vir inrigtinggebaseerde befondsing oorheers het, omdat inrigtings in agtergeblewe gemeenskappe daarby baat sou vind;

- Gemeenskapskolleges moet befonds word as een deel van Verdere Onderwys en Opleiding en moet veral die volgende aanspreek: behoeftes van die gemeenskap, toeganklikheid en agterstande;
- 'n Verdere onderwys- en opleidingsbefondsingsraad moet gestig word om kriteria daar te stel vir befondsing en die uiteensit van prosedures;
- Die nasionale regering moet 'n beleidsraamwerk in plek stel wat sal dien as gids vir bogenoemde raad sodat norme en standarde vir befondsing van Verdere Onderwys en Opleiding gestel word;
- Sub-rade moet in die provinsies gestig word;
- Die volgende moet oorweeg word: subsidieformule aan studente, fisiese hulpbronne vir ondervoorsiene inrigtings, befondsing van studente-hulpdienste veral in beroepsvoorligting en werkplasing, akademiese ontwikkeling en persoonlike voorligting;
- Aandag moet gegee word aan inrigtingstransformasie en -ontwikkeling, beheer en veral bestuursaspekte en inligtingstelsels.

Om uiteindelik positiewe reaksie te verky vanaf die gemeenskap, nywerhede en besighede, sal instansies en leerders, voorafgaande aanbevelings moet aanvaar.

4.7 NASIONALE BELEIDSPERSPEKTIEWE

'n Enkele, gekoördineerde en nie-rassige onderwysstelsel is deur die nuwe demokratiese regering van Suid-Afrika ingestel. 'n Beleid vir hierdie stelsel is geskep deur onder andere kommissies, witskrifte en wetgewing. Vervolgens word hierdie inisiatiewe bespreek.

4.7.1 Inleidende opmerkings

Gemeenskapskolleges is 'n relatiewe nuwe ontwikkeling in Suid-Afrika. 'n Debat is sedert 1990 aan die gang om vir agtergeblewe gemeenskappe wat onderwys en opleiding nodig het, geleenthede te skep deur middel van gemeenskapskolleges. Een van die probleme in hierdie verband is dat beleidmakers en besluitnemers huiwer om vreemde modelle oor te neem. Hierdie konsep moet 'n proses ondergaan sodat Suid-Afrika sy eie gemeenskapskollegemodel kan ontwikkel.

Volgens NICE (1995a:1) het die proses as volg ontwikkel:

- 1991: Nasionale werkswinkel is gereël in die Royal Hotel in Durban. Meer as 200 bilaterale gesprekke is gehou tussen die Onderwysstigting ("Education Foundation") en die Suid-Afrikaanse Organisasie vir Gemeenskapskolleges;
- 1992: 'n Gemeenskapskollegestudiegroep het na moontlikhede gaan kyk in Suid-Afrika tesame met die Onderwysstigting ("Education Foundation") in Natal en die Transvaal. 'n Vergadering is by die Rosebank Hotel in Johannesburg gehou;
- 1993: 'n Nasionale ondersoek na volwasse-onderwys (gemeenskapsonderwys) is begin sodat 'n raamwerk in plek gebring kon word. Die NICE-Trust onderneem om gemeenskapsonderwys te loods, te fasiliteer en te koördineer;
- 1994: Die Gemeenskapskollege-Assosiasie van Suid-Afrika (GKASA) is in Soweto, Johannesburg gestig.

Gelyklopend met en na hierdie proses het verskeie nasionale onderwys-ondersoeke plaasgevind wat ook in 'n mindere of meerdere mate tot die debat bygedra het.

4.7.2 "National Education Policy Investigation" (NEPI)

Die "National Education Policy Investigation" (NEPI 1992:67) het so vroeg as 1992 drie hoof beleidsopsies in terme van onderwys en opleiding voorgestel:

- Massa-organisasies soos COSATU moet betrek word in terme van grootskaalse ontwikkeling van nuwe tipe inrigtings vir volwasse-onderwys.
- Daar moet gekonsentreer word op die versterking en ontwikkeling van die huidige voorsiening van onderwys as basis vir uitbreiding van 'n gedifferensieerde onderwysstelsel waarby nie-regeringsorganisasies en werkgewers betrek sal word.
- 'n Sisteem van georganiseerde voorsiening moet daargestel word wat gebaseer sal wees op die uitbreiding van huidige staatsvoorsiening.

NEPI voer aan dat voorsiening van volwasse-onderwys deel moet uitmaak van die nasionale ontwikkelingsbeleid met die doel om herstrukturering teweeg te bring in terme van die ekonomie, herverspreiding van die welvaart en politieke demokrasie (NEPI 1992: 67). Hierdeur word 'n sterk intervensie of ingreep voorgestel sodat sosiale ongelykhede wat die gevolg is van apartheid, 'n hoë ongeletterdheidsyfer, en gebrek aan vaardighede, aangespreek kan word.

Verder stel NEPI voor dat basiese volwasse-onderwys op 'n besondere wyse deur die onderwysdepartement geakkommodeer moet word *where international experience suggests there is a strong chance that it will become the "Cinderella" of the education system as a whole* (NEPI 1992:68). In hierdie verband sit hulle twee voorstelle op die tafel:

- Basiese volwasse-onderwys moet 'n aparte direktoraat in 'n volwasse-onderwysdepartement word wat deel uitmaak van 'n breër menslike ontwikkelingsinstansie.
- Basiese volwasse-onderwys moet deel wees van 'n aparte volwasse-onderwysdepartement.

Kursusse moet dan van so 'n aard wees dat dit algemene onderwys verskaf en nie slegs geletterdheidsprogramme nie en daardeur verseker dat leerders ook binne die verdere onderwysbaan opleiding kan ontvang (NEPI 1992:69).

NEPI is ondersteun deur die "African National Congress" (ANC) en dus was die voorstelle van hierdie ondersoek die voorloper van die nuwe geïntegreerde onderwys- en opleidingsbeleid. Die ANC het die volgende aspekte vir onderwys en opleiding as belangrik beskou:

- 'n Nasionale sisteem van standarde en sertifisering vir onderwys wat leerders die geleentheid bied om binne die formele en nie-formele sektor te beweeg;
- 'n Onderwysstelsel wat beroeps- en akademiese vaardighede integreer;
- 'n Nasionale akkrediteringsliggaam vir formele en nie-formele onderwys en opleiding;
- Spesiale programme wat gemeenskappe betrek en daardeur ongeletterdheid in veral landelike gebiede verminder;
- Werkgewers wat sal bydra tot hul werkers se opleiding en die staat wat werkloses met onderwys en opleiding moet voorsien (NEPI:1992:61).

Voorafgaande gedagtes is verder verfyn na die eerste Suid-Afrikaanse demokratiese verkiesing van 1994 waar die ANC die meerderheid stemme verower het en so die regerende party geword het. Dit het aanleiding gegee

tot die verandering en heropbou van 'n Suid-Afrikaanse gemeenskap gerugsteun deur die Grondwet van 1996 en die Heropbou- en Ontwikkelingsplan (HOP) van die ANC. Die Grondwet (Wet 108 van 1996) stel dit duidelik dat elkeen die reg het:

- *To a basic education, including adult basic education; and*
- *To further education, which the state, through reasonable measures, must make progressively available and accessible (RSA 1996: Section 29(1)).*

Die destydse Minister van Onderwys, prof. Bengu, het twee belangrike kommissies van ondersoek aangestel om hoër en verdere onderwys te ondersoek, naamlik die "National Commission on Higher Education" (NCHE) en die "National Committee on Further Education and Training" (NCFET). Nadat die NCHE en die NCFET hulle verslae uitgebring het, is besprekingsdokumente vir parlamentslede en die publiek vrygestel wat as die Groenskrif en die Witskrif bekend staan. Die onderskeie Witskrifte word dan in die parlement gedebatteer en vorm die basis van die nuwe wetsontwerpe vir hoër en verdere onderwys.

4.7.3 "National Commission on Higher Education" (NCHE)

Die "National Commission on Higher Education" (NCHE) is in 1995 daargestel om 'n omvattende ondersoek oor hoër onderwys te loods. Hoewel gemeenskapskolleges nie as deel van hoër onderwys beskou word nie, en die NCHE-ondersoek dus nie besondere aandag hieraan gegee het nie, het daar tog uit hierdie ondersoek bepaalde beginsels na vore gekom wat vir verdere onderwys en opleiding in die algemeen, en vir gemeenskapskolleges in die besonder, van belang is.

Drie belangrike eienskappe van die nuwe raamwerk vir hoër onderwys wat deur die NCHE beklemtoon is, sluit in groter deelname ("increased participation"), groter gevoeligheid ("greater responsiveness"), en 'n toename in samewerking en vennootskappe ("increased co-operation and partnerships") (NCHE 1996:5-8). Hierdie onderliggende eienskappe is van ewe groot belang vir verdere onderwys en opleiding as vir hoër onderwys. Geen onderwyssektor kan in isolasie hieraan beantwoord nie; die hoër en verdere onderwyssektore sal dus 'n gekoördineerde en gemeenskaplike strategie moet bepaal om wel vir leerders die moontlikheid van groter deelname aan onderwys- en opleidingsgeleenthede te skep, om meer gevoelig te wees vir behoeftes van die arbeidsmark en die groter Suid-Afrikaanse samelewing en om meer vennootskappe en samewerkingsooreenkomste te sluit, nie net tussen onderwys- en opleidingsinstansies nie, maar ook tussen onderwysinstellings en besighede, nywerhede, gemeenskapsorganisasies en nie-regeringsorganisasies. Aan hierdie verwagtings sal gemeenskapskolleges ook moet voldoen.

'n Verdere belangrike uitspraak van die NCHE (1996:15) is die volgende:

The Commission strongly supports the need for a further education college sector offering a wide range of educational programmes, for example, general and adult basic training, further education and higher education programmes.

Hieruit spreek verder 'n besef van die belangrikheid van die verdere onderwys- en opleidingsektor en die potensiële rol van gemeenskapskolleges in die verband.

Die NCHE-aanbevelings steun sterk op die gedagte van 'n geïntegreerde onderwys- en opleidingsstelsel. Leerders wat voorgraadse, nagraadse en

voortgesette onderwys nodig het, word betrek en daar moet in hul behoeftes voorsien word. Die Minister wil ook graag ongelykhede in toeganklikheid tot hoër onderwysinrigtings aanspreek en kapasiteitsbou teweeg bring. 'n Verskeidenheid van programme moet aangebied word sodat oorbrugging na hoër onderwys sowel as na die formele onderwys aangebied kan word. Leerders wat werkloos en ongeletterd of half-geskoold is, moet binne die gemeenskapskollege akkommodeer word, terwyl die wat graag heropgelei wil word, ook hier welkom is.

Leerders sal dus binne die gemeenskapskollege artikulasie- en akkreditasiemoontlikhede vind. Akademiese ontwikkeling en entrepreneurskap kan toegepas word in gemeenskapskollege en ongelykhede mag dalk aangespreek word.

4.7.4 Die "National Committee on Further Education and Training" (NCFET)

Die gedagte aan 'n nasionale ondersoek na verdere onderwys en opleiding is reeds in 1995 deur die Ministerie van Onderwys in die Witskrif op Onderwys en Opleiding geopper. Dit het daartoe gelei dat daar 'n Nasionale Taakgroep oor Verdere Onderwys aangestel is wat later bekend gestaan het as die Nasionale Komitee op Verdere Onderwys en Opleiding (NCFET). Die NCFET se opdrag het op die volgende beginsels berus:

- Die behoefte om fundamentele en betekenisvolle verandering in die Suid-Afrikaanse onderwyssisteem teweeg te bring;
- Die erkenning dat die sukses van 'n geïntegreerde benadering tot onderwys en opleiding binne 'n effektiewe en doeltreffende verdere onderwys en opleidingsbaan moontlik is;
- Die aanname dat die HOP afhanklik is van 'n komprehensiewe menslike hulpbronontwikkelingsbenadering;

(a) NCFET opdrag en ondersoek

Die NCFET moes onder andere die volgende ondersoek en met voorstelle vorendag kom:

- alle aspekte van na-verpligte onderwys en opleiding voor hoër onderwys;
- 'n oudit van voorsieners/verskaffers van verdere onderwys, infrastruktuur en hulpbronne wat beskikbaar is vir verder onderwys en opleiding (VOO) en hul effektiwiteit, met ander woorde sowel die kwantiteit as kwaliteit wat beskikbaar is;
- kurrikulumaspekte in terme van Algemene en Verdere Onderwys en die relevantheid daarvan;
- kwessies soos die volgende: menslike hulpbronne, toegang, gelykheid, onderwysopleiding, kwalifikasies en heropleiding, onderwyservaring, inrigtingsontwikkeling, befondsingsmodel, beradingsdienste, beheer op plaaslike, provinsiale en nasionale vlak (NCFET 1997:xv).

(b) NCFET aanbevelings

Die NCFET het aanbeveel dat daar gefokus moet word op programme en kwalifikasies wat 'n meer gebalanseerde en buigbare mengsel van gespesialiseerde beroepsopleiding en klassieke skoolonderwys kan bied. 'n Sterk onderbou van basiese onderwys is 'n voorvereiste vir kwaliteitsonderwys en -opleiding binne die verdere onderwysfase. Die ontwikkeling van 'n toepaslike gekwalifiseerde werkerskorps met die nodige vaardighede, buigbaarheid en moontlikheid tot aanpassing by tegnologiese ontwikkelings en nuwe uitvindings is noodsaaklik. Die verantwoordelikheid om verdere onderwysprogramme te implementeer en te monitor kan nagekom word indien samewerking tussen die staat, besighede en

nywerhede, georganiseerde arbeid en gemeenskappe moontlik gemaak word. Die akkommodering van sowel teorie as praktyk in programme is belangrik sodat leerders kompeterende vaardighede binne sekere velde kan bekom.

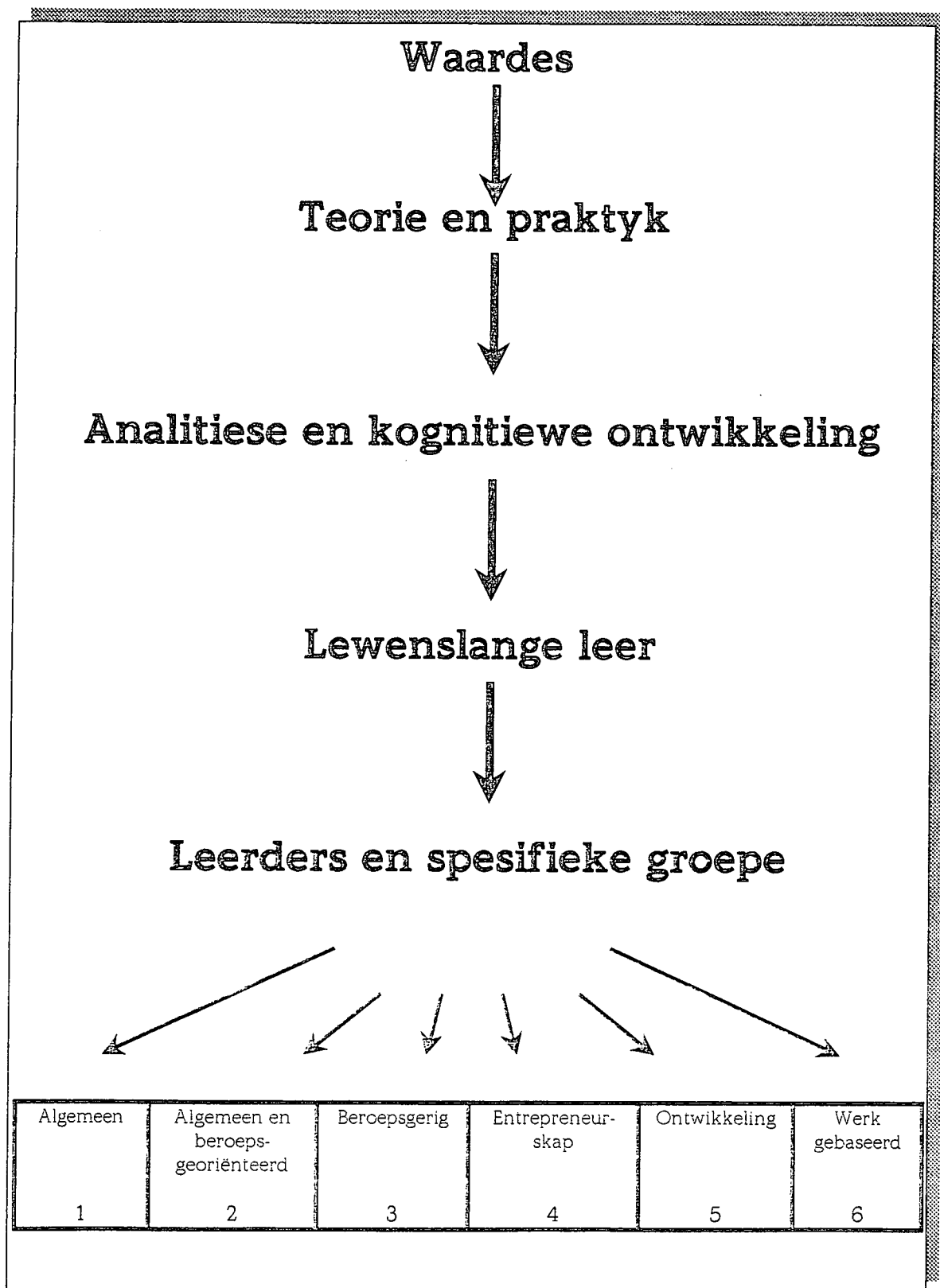
Binne die verdere onderwysbaan is daar kredietdraende programme, terwyl daar ook programme is wat nie krediete verdien nie. Programme word in drie hoofgroepe geplaas:

- ❖ Algemene onderwysprogramme wat gerig is op 'n holistiese mensontwikkeling sonder 'n spesifieke beroepsfokus;
- ❖ Beroepsonderwys en -opleidingsprogramme wat gerig is op die aanleer van vaardighede en kennis wat indiensneming en geleentheid vir werkskepping moontlik maak. Tegnieke onderwys en opleiding vorm deel hiervan en gesofistikeerde apparatuur word hier gebruik;
- ❖ Gemeenskaps- en persoonlike ontwikkelingsprogramme wat 'n behoefte van 'n gemeenskap aanspreek. Kapasiteitsbou is ter sprake waardeur die lewenskwaliteit van mense verhoog word.

Voorafgaande impliseer dan dat opleiding binne verdere onderwys langs 'n kontinuum geskied waar algemeen-vormende onderwys aan die begin is en deurvloei moontlik is tot by werkgebaseerde onderwys en opleiding.

Onderstaande figuur 4.1 stel hierdie kontinuum voor volgens die NCFET-verslag:

Figuur 4.1: Die vloei van onderwys en opleiding binne verdere onderwys

Bron: NCFET 1996.

By no.1 van fig 4.1 vind algemene onderwys plaas binne sekondêre skole, en deur middel van toelatings- en oorbruggingskursusse vir volwassenes om die VOO-sertifikaat te verwerf.

By no.2 van fig 4.1 word na beroepsonderwys verwys, byvoorbeeld rekenaarkunde, gasvryheid, toerisme, ens. Dit kan bydra tot indiensneming. Die standaard en kwaliteit van opleiding moet hoog wees sodat leerders krediete verwerf.

By no.3 van fig 4.1 word kennis en vaardighede vir 'n sekere beroep verwerf en 'n nasionaal erkende eenheidstandaard ("unit standard") word hieraan toegevoeg. Hier moet dus duidelike uitkomst wees. Die Departement van Arbeid kan hierby betrek word omdat hulle sekere uitkomst verwag.

By no.4 van fig 4.1 word die groot vraag na "self-employment and microenterprise" as sleutelgeleenthede vir werkloses aangespreek. Programme moet so saamgestel word dat hulle werkskepping moontlik maak. Besigheidsplanne moet deur die leerders opgestel kan word en leerders moet dan ook toegang tot finansiële hulp kan kry.

No.6 van fig 4.1 stel werksgebaseerde programme waar sekere behoeftes in die werkplek geïdentifiseer word, voor.

Die NCFET-dokument maak dan die volgende aanbevelings rondom programme vir verdere onderwys:

- Die konsep van lewenslange leer moet ingebou word in die programme;

- Veranderinge binne die verdere onderwysbaan moet so aangebring word dat leerders toegang tot Wiskunde, Wetenskap, Tegnologie en Inligtingstechnologie verkry;
- Programme moet genoeg algemeen-vormende onderwysaspekte bevat, sodat persone maklik van een program na 'n ander kan beweeg met krediete;
- Programme moet nie eng of slegs tot sekere beroepe beperk wees nie, maar eerder breed genoeg sodat kennis en vaardighede ooreenstem met die twaalf velde van SAKO;
- Elke program moet voorsiening maak vir 'n teoretiese en praktiese komponent. Verskillende vaardighede sal dus getoets kan word. Leerders moet hul vaardighede in verskillende situasies kan toepas;
- Volgens die verslag is dit ook belangrik dat die Departemente van Onderwys en Arbeid strukturele en formele planne van ander staatsdepartemente, soos Gesondheid, Welsyn en Korrektiewe Dienste, raadpleeg om hulle hulpbronne te betrek sodat 'n omvattende onderwys- en opleidingsraamwerk verkry word;
- Daar sal dan ook soos alreeds voorheen vermeld verskillende uitgangspunte binne die Verdere Onderwys wees. Dit sal verseker dat besluitnemers binne die baan hoëvlak en deurlopende kommunikasie met belanghebbendes in hoër onderwys, arbeid en nywerheid het;
- Beroepsadvies en leiding moet vir alle deelnemers binne die baan 'n integrale komponent wees. Leerders moet presies weet waarheen hulle op pad is na voltooiing van die program (NCFET 1997:38, 39).

4.7.5 Die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR)

Volgens Strydom (1996) het die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR) agt doelstellings:

- om 'n regverdigde evalueringstelsel wat prestasie aan duidelike omskrewe standarde meet, daar te stel;
- om 'n dinamiese en buigsame stelsel te skep wat in staat is om vinnig aan te pas by ontwikkelinge in die arbeidsmark, die werkplek en onderwys en opleiding;
- om groter deelname aan onderwys en opleiding te bewerkstellig;
- om leer te ontwikkel wat relevant is en sal inskakel by die behoeftes van die individu, die ekonomie en die gemeenskap;
- om toegang tot onderwys en opleiding en tot kwalifikasies vir groot dele van die bevolking wat in die verlede nie toegang tot formele onderwys gehad het nie, te bevorder;
- om 'n verskeidenheid van opsies vir die verkryging van kwalifikasies te voorsien;
- om die struktuur van kwalifikasies te vereenvoudig;
- om 'n nasionale kwaliteitsowerheid daar te stel.

Terwyl hierdie doelstellings betrekking het op die onderwys- en opleidingstelsel as geheel, is hulle van besondere belang vir verdere onderwys en opleiding, want dit is juis binne hierdie onderwyssektor dat baie van die beginsels van die NKR (byvoorbeeld lewenslange leer, kredietoordrag en artikulasie) gestalte sal vind. Die instelling en ontwikkeling van die NKR bied dus die potensiaal vir die sinvolle herontwikkeling en herstrukturering van verdere onderwys en opleiding binne die raamwerk (NCFET 1997:xlii).

Binne die NKR word voorsiening gemaak vir die erkenning van vorige leer of ervaring. Leer (wat gedoen is by verskillende plekke) word erken, hetsy formeel of informeel. Dit kan leerders bevoordeel in die sin dat persone wat buite die onderwysstelsel was, erkenning kry vir hul ondervinding. Die NKR sal verhoed dat 'n mens vasgevang is in een leerarea en leerders dus

die geleentheid bied om gemaklik van een leerarea na 'n ander te beweeg. Krediete kan verwerf word vir elke leersituasie wat suksesvol voltooi is. *All people are viewed as learners, lifelong in a learning society with developmental needs, situated within empowering frameworks and process* (NCDC 1996:8).

Indien bogenoemde aanvaar word, beteken dit dat kapasiteitsbou-programme belangrik is. Leer hoef nie net in 'n formele omgewing, dit wil sê in 'n skool, plaas te vind nie, omdat 'n verdere komponent, naamlik indiensopleiding bygebring word. Leerders moet dus by die tegnologiese ontwikkeling inpas en dit geskied deur 'n leerproses. Leer moet dus leerder-gesentreerd wees, wat hand aan hand met die uitkomsgebaseerde benadering is.

Die daarstel van die Nasionale Kwalifikasieraamwerk hou dus besondere voordele, maar ook verpligtinge vir gemeenskapskolleges in. Aan die een kant maak dit die moontlikhede vir vertikale en horisontale mobiliteit vir leerders aan gemeenskapskolleges baie groter, wat beteken dat daar in beginsel geen strukturele beperkinge op leerders vanuit agtergeblewe gemeenskappe geplaas word nie. Aan die ander kant plaas dit sekere verpligtinge op alle voorsieners van onderwys en opleiding (insluitende gemeenskapskolleges) ten opsigte van die ontwikkeling van leerprogramme volgens eenheidstandaarde ("unit standards"), die registrasie van kwalifikasies, die versekering van gehalte in die instelling met sy programme, die akkreditering van evalueerders, ens. Hierdie maatreëls sal egter op die lang termyn 'n positiewe bydrae lewer tot die verhoging van standaarde in die totale onderwys- en opleidingsstelsel in Suid-Afrika, en so nie net tot voordeel van leerders wees nie, maar ook tot voordeel van die arbeidsmark en ekonomie van die land. Die NKR word in meer besonderhede in Hoofstuk 6 (6.2) bespreek.

4.7.6 Groenskrif op Verdere Onderwys en Opleiding

Die destydse Minister van Onderwys en Opleiding, prof. Sibusiso Bengu, het op 15 April 1998 die Groenskrif vir Verdere Onderwys en Opleiding bekend gestel, en genoem dat een van die belangrikste probleme wat deur die Groenskrif aangespreek moet word, die feit is dat die senior sertifikaat nie meer die enigste kanaal tot hoër onderwys sal wees nie. Die Groenskrif is onder meer daarop gemik om meer toelatingskanale en uitgangspunte te skep. Dit beteken dat leerders vanaf sestienjarige ouderdom en ouer wat graad 9 suksesvol voltooi het binne hierdie vlak sal beweeg. Die doel van Verdere Onderwys en Opleiding is om lewenslange leerprosesse en indiensopleiding te bevorder.

Die Groenskrif (RSA DoE 1998:iii) maak volgens Bengu die regeringskoördinerende beleid vir die ontwikkeling van menslike vermoëns, kennis en vaardighede baie belangrik. Die Groenskrif oor Verdere Onderwys en Opleiding stel verder voor dat vaardighede vanaf intermediêre tot op 'n hoër vlak moontlik gemaak en bevorder kan word. 'n Grondslag vir hoër onderwys moet gevestig word, met goed opgeleide en selfstandige burgers wat ontwikkel word en vir wie die geleentheid geskep word vir lewenslange leer. Integrasie van onderwys en opleiding vind effektief plaas binne die verdere onderwysbaan.

Die Groenskrif maak voorsiening vir 'n verskeidenheid van voorsiener van verdere onderwys wat komplementêre rolle te speel het in die voorsiening van sosiale, ekonomiese en persoonlike behoeftes wat hierdie sektor moet aanspreek. *These roles are not based on arbitrary or rigid distinctions between types of institutions, but flow naturally from the various constituencies and purposes which institutions serve* (RSA DoE 1998:14). Die volgende tipes verdere onderwysvoorsiener word genoem: openbare

skole, openbare kolleges, onafhanklike skole, onafhanklike kolleges en personekragontwikkelingsentra. Wat verdere onderwyskolleges betref, meld die Groenskrif (RSA DoE 1998:16) dat *some colleges may choose to focus their energies on self-employment, small business, entrepreneurial, community development and self-improvement programmes relevant to their local communities. Other colleges, more closely integrated into the formal economy, may concentrate on the provision of intermediate to high-level skills required by an increasingly export-competitive manufacturing economy. The different institutional missions and relationships to the economy will evolve in local and regional contexts, driven by local and regional needs.* Dit is dus duidelik dat hierdie beleidsdokument voorsiening maak vir die instelling van gemeenskapskolleges wat spesifiek in die behoeftes van 'n plaaslike gemeenskap voorsien.

Hierdie onderwysvlak (baan) is sentraal tot die land se ekonomiese ontwikkeling en beleid, en kan 'n impak hê op die herontwikkelingsprogram van die land. Dit beteken dat die nuwe stelsel gegrond sal wees op sleutelbeginsels soos die van samewerking en vennootskappe ("partnerships"), koördinerende en beplanning, en aanpasbaarheid. Dit beteken ook dat hierdie stelsel 'n gespesialiseerde infrastruktuur benodig vir verskaffers. Dit bring dus mee dat daar nuwe kombinasies van leerplanne, nuwe weë van onderwys en groter onafhanklikheid van instellings sal wees.

Finansiële toekennings sal dus, soos voorgestel deur NCFET, gegee word aan programme eerder as vir die aantal leerders by 'n instelling. Die Groenskrif oor Verdere Onderwys en Opleiding stel voor dat leerplanne gesamentlik ontwikkel word tussen senior sekondêre skole, kolleges en private voorsieners van onderwys en opleiding. Jong leerders sal dus blootgestel word aan 'n reeks leerkeuses, wat oor die tradisionele skeidings van

akademiese en vakopleiding, en ondervinding in die werkplek en klaskamer/kollege-gerigte ondervinding strek (RSA DoE 1998: 42).

Die konsep van lewenslange leer en erkenning van vorige leer ("recognition of prior learning"/RPL) kan in hierdie verband 'n belangrike rol speel. Krediete moet dus gegee word aan leerders op grond van hul ervaring en wat hulle kan doen. Leer vind op verskillende maniere en plekke plaas. Erkenning van vorige leer hou die volgende voordele in:

- Dit sal leerders aanmoedig om aan te sluit by verdere onderwys om kwalifikasies te verbeter, omdat erkenning gegee word aan wat hulle ken en hulle dus motiveer tot verdere leer;
- Hierdie erkenning bied 'n meer buigbare en visuele roete tot erkenning van wat bereik is binne die raamwerk van gelyke geleenthede;
- Dit sal ook tyd- en koste-effektief wees omdat krediete toegeken word;
- Geleenthede tot verdere en hoër onderwys word moontlik gemaak;
- Geleentheid word geskep om beroepe te beplan deur stelselmatig aspekte te kombineer, krediete te kry en aanvullings te doen ten einde suksesvol binne 'n beroep te kwalifiseer.

Die moontlikhede van erkenning van vorige leer, of akkreditasie en artikulاسie binne die verdere onderwys by 'n gemeenskapskollege is redelik uitvoerbaar omdat leerders korrek geplaas word. 'n Nuwe leerplan met 'n breë grondslag sal skole, kolleges, instellings vir hoër onderwys en werkplek verbind. Hierdie verbinding met die werkplek het sekere implikasies wat voordelig vir die leerder is, naamlik dat werkplekke besoek kan word deur leerders om praktiese ondervinding op te doen. Hierdeur kan die leerder verstaan hoe akademiese werk in verhouding met die werksituasie gebring word.

Nywerheidshulpbronne kan toepaslik gebruik word en sodoende kan instansies in agtergeblewe gebiede dus hierdie werksplekke maksimaal benut. Leerkragte mag dan ook die geleentheid gebied word om opknappingskursusse by nywerheids- of besigheidsinstansies by te woon en daardeur die geleentheid gebied word om tegnologie te gebruik wat nie beskikbaar is by die kollege nie.

Pretorius en Lemmer (1998:2) huldig die volgende mening:

An integrated approach encompasses the abolition of the restricting boundaries between the tasks of the educational institutions on the one hand and the employment sectors on the other hand. A flexible educational provision system is the aim which would bring education and the employment sectors closer to each other and develop human resources with... 'a strong foundation of general education, the desire and ability to continue to learn, to adapt to and develop new knowledge, skills and technologies, to move flexibly between occupations, to take responsibility of personal performance, to set and achieve high standards, and to work co-operatively'.

Dit kan ook lei tot hoër produktiwiteit en kwaliteit werk. Die ekonomie word dan gestimuleer en werkloosheid mag aangespreek word. Uitkomstgebaseerdheid word dan 'n werklikheid omdat leerders nie net tot teorie beperk word nie, maar ook praktiese opleiding en ondervinding opdoen.

Minister Bengu benadruk die feit dat 'n goed ontwikkelde verdere onderwyssektor in Suid-Afrika sal bydra tot ekonomiese groei en ontwikkeling van die land. Hierdie sektor is juis geleë binne die interseksie waar 'n wye verskeidenheid van aktiwiteite die regering se ekonomiese

beleid wil aanspreek (RSA DoE 1998: iii). Hierdie sektor sal dus doeltreffender koördinerings deur die staat, meer beleggings en betrokkenheid van die private sektor en 'n groter inisiatief van gemeenskappe en individue verg.

Wat die Groenskrif op Verdere Onderwys en Onderwys betref kan die volgende punte van kritiek gelewer word:

- Die ekonomiese belangrikheid van die sektor teenoor die sosiale en kulturele dimensies word oorbeklemtoon;
- Daar word te min gesê oor skole in die sektor, terwyl ook nie veel openbaar word oor die tussenfase tussen verdere onderwys en hoër onderwys nie;
- Daar word min aandag gegee aan die skakel tussen die Ministerie van Onderwys en sy verdere onderwysbeleid en die vaardigheidsontwikkelingsstrategie van die Ministerie van Arbeid.

4.7.7 Vaardigheidsontwikkelingsstrategie (Groenskrif) en die Wet op Vaardigheidsontwikkeling van die Departement van Arbeid

Aangesien verdere onderwys en opleiding op die kruispunt lê van die onderwysstelsel en die opleidingstelsel, is dit belangrik om ook kennis te neem van beleidsontwikkelings in hierdie verband van die Departement van Arbeid. Verskillende pogings is die afgelope vyf jaar aangewend om 'n integrasie van of ten minste nouer samewerking tussen die Departement van Onderwys en die Departement van Arbeid te bewerkstellig sodat daar 'n meer gekoördineerde en effektiewe onderwys- en opleidingsstelsel tot stand gebring kan word. Daar is byvoorbeeld 'n inter-ministeriële werkgroep gestig wat die aanvanklike dryfkrag agter die Nasionale Kwalifikasieraamwerk was. 'n Inter-ministeriële Komitee vir Personekragontwikkeling is

ook gestig *to co-ordinate education and training policy and to ensure an effective linkage between the country's economic and human resources development strategies*. Hierdie komitee het die Ministers van Onderwys en Arbeid as gesamentlike voorsitters en sluit ook die volgende Ministers in:

- Handel en Nywerheid
- Omgewingsake en Toerisme
- Staatsdiens en Administrasie
- Gesondheid
- Minerale en Energie
- Provinsiale Sake en Konstitusionele Ontwikkeling.

Bo en behalwe hierdie komitees en die NKR is ander voorbeelde van groter samewerking die aanvaarding van 'n uitkomsgebaseerde benadering tot onderwys en die Vaardigheidsontwikkelingstrategie van die Departement van Arbeid. Die Groenskrif van die Departement van Arbeid ("A Skills Development Strategy for Economic and Employment Growth in South Africa") het alom bekend geword as die Vaardigheidsontwikkelingstrategie. Dit het van die aanname uitgegaan dat *the development of an effective enterprise-based industrial training system requires a balance between the responsiveness of FET to market demand on the one hand and the state co-ordination of supply-side provision on the other hand* (J.A Strydom 1999:7). Hierdie strategie het gelei tot die Vaardigheidsontwikkelingswet (Wet 97 van 1998).

Die doelstellings van hierdie wet is as volg:

- Om die vaardighede van die Suid-Afrikaanse arbeidsmag te ontwikkel;

- Om die vlakke van investering in onderwys en opleiding deur die arbeidsmark te verhoog en om die opbrengs op daardie investering te verbeter;
- Om werkgewers aan te moedig om by vaardigheidsontwikkeling betrokke te raak;
- Om werkers aan te moedig om in leerskappe ("learnerships") en ander opleidingsprogramme betrokke te raak;
- Om die indiensnemingsvooruitsigte van histories benadeelde persone te verbeter en om daardie agterstande deur middel van onderwys en opleiding uit te wis;
- Om die gehalte van onderwys en opleiding in en vir die werkplek te verseker;
- Om werksoekers en afbetaaldes by te staan en werkgewers te help om gekwalifiseerde werknemers te vind;
- Om indiensnemingsfasiliteite te voorsien en te reguleer (RSA 1998).

Hierdie wet maak ook voorsiening vir "Sector Education and Training Authorities" (SETAs) wat verantwoordelik is vir die bevordering van en beheer oor vaardigheidsopleiding in die werkplek.

Dit is duidelik dat hierdie beleidsontwikkeling en wetgewing ook besondere implikasies inhou vir die beplanning en implementering van gemeenskapskolleges in Suid-Afrika. In vele opsigte kan hierdie instellings beantwoord aan die beleidsdoelstellings wat hierbo gestel is.

4.7.8 Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding

Die Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding beklemtoon die belangrikheid van hierdie sektor met byna 8 000 onderwys- en opleidingsvoorsieners en ongeveer drie miljoen leerders. Dit

verteenwoordig 'n belegging van meer as R 10 miljard per jaar (RSA DoE 1998:4). Die Witskrif voer die volgende redes aan vir die belangrikheid van hierdie sektor: *Apart from the sheer scale and complexity of the FET system, its importance stems from the fact that learners are situated at the cross-roads between general education and training, and entry to higher education and the world of work. FET is an important allocator of life-chances. As such, it provides both initial and second-chance opportunities to young people and adults* (RSA DoE 1998:4, 5).

Die Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding (RSA DoE 1998:9, 10) identifiseer die volgende aspekte wat binne die koördineringspoging van die mensekragontwikkelingstrategie hanteer word, naamlik:

- versterking van staatsbeheer ("steering") en koördineringspoging;
- versterking van bestuursaspekte van instellings en die verbetering van die leer-, onderwys- en dienskultuur;
- effektiewe finansiële beplanning en bestuur om sodoende effektiwiteit en onderwys en opleiding van 'n hoë kwaliteit te vestig;
- identifisering en ontwikkeling van projekte as ondersteuning vir strategiese programme vir leerders en die jeug;
- die inskakeling van onderwys- en opleidingsinligtingsisteme en -analise sodat arbeidsaspekte bygebring kan word;
- die verbetering van voorligting- en ondersteuningsdienste aan leerders, gebaseer op markgerigte inligting;
- die inskakeling van onderwys- en opleidingsvoorsiening by programme wat ekonomiese groei, werkskepping en gelykheid bevorder en armoede verminder.

'n Probleemarea wat in die Witskrif (RSA DoE 1998:15) uitgewys word het betrekking op die insluiting van skole in die verdere onderwys- en opleidingsektor. Die dokument toon aan dat dit tans nie moontlik is om

Graad 10-12 (senior sekondêre fase) te skei van Graad 8-10 nie, en daar word voorgestel dat daar aan sekondêre skole 'n moontlikheid geskep word om so kreatief moontlik te wees ten einde programme aan te bied om by hierdie verdere onderwys- en opleidingsektor se programme aan te pas. Daar moet in gedagte gehou word dat hierdie skole huidiglik befonds word onder die norme en standaarde van die Suid-Afrikaanse Skolewet. Dit maak die moontlikheid van programbefondsing in skole soos vir ander inrigtings, moeilik, alhoewel die Minister van Onderwys so 'n moontlikheid ondersoek en sekere skole hierby betrek kan word. Vennootskappe kan egter ontwikkel word tussen kolleges en skole en daardeur kan fasiliteite gedeel word vir programme.

Die Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding (RSA DoE 1998:18) maak 'n belangrike stelling met betrekking tot die verhouding tussen verdere onderwys en hoër onderwys naamlik: *The boundary between FET and HE should be seen as soft or permeable*. Verder word daar gesuggereer dat daar geen redes is waarom die verdere onderwysbaan nie hoër onderwysprogramme kan aanbied nie. Hierdie benadering gee leerders die geleentheid tot lewenslange leer, maar terselfdertyd bevorder dit samewerking tussen die twee bane en maak dit oorskakeling en verskillende in- en uittreepunte vir leerders moontlik. Dit bied dan die geleentheid tot artikulasie en akkreditasie. Dus word leerders die geleentheid gebied om 'n kwalifikasie te verwerf. Dit sal geldbesparing, tydsbesparing en minder duplisering meebring.

Laastens stel die Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding (RSA DoE 1998: 34) dit duidelik dat verandering 'n proses is en dat nie alle inrigtings dus op dieselfde tyd sal kan oorskakel tot die nuwe verdere onderwys- en opleidingsstelsel nie. Daar moet dus veral gekyk word na progressiewe kolleges, asook 'n paar vorige benadeelde kolleges veral ten opsigte van

bemagtiging en kapasiteitsbou alvorens verandering ten volle geïmplementeer kan word. Inrigtings moet eerstens binne hulle gemeenskappe transformasie ondergaan en dus daartoe voorberei word. Die volgende drie tot vier jaar gaan dus van deurslaggewende belang wees.

Die buigbaarheid, programverskeidenheid, fasiliteite en ondersteuningsdienste binne 'n nuwe verdere onderwysstelsel en -instellings met 'n oop toelatingsbeleid sal vir baie leerders, veral volwassenes, voordelig wees en 'n tweede geleentheid tot opleiding makliker maak.

Die voorafgaande beleidsontwikkelings vanaf NEPI, NCHE, NCFET, die Groenskrif, en die Witskrif het aanleiding gegee tot die Wetsontwerp op Verdere Onderwys en Opleiding van 1998, asook tot die "National Strategy for Further Education and Training 1999-2001". Die visie van "National Strategy for Further Education and Training" (NSFET 1999-2001: 2) is as volg: *to be a unit of government that steers a high quality, co-ordinated system of Further Education and Training at national and provincial levels that is responsive, flexible and meets the needs of a learning society.*

Wat kenmerkend is, is die feit dat gemeenskapsbehoefte 'n sentrale deel is van die visie. Terselfdertyd is dit belangrik om die staat se betrokkenheid binne Verdere Onderwys en Opleiding te bevestig. Dit is Verdere Onderwys en Opleiding se missie om binne hierdie sektor 'n effektiewe en doeltreffende diens te lewer wat gefokus is op ontwikkeling van intermediêre tot hoëvlakvaardighede en bevoeghede om lewenskwaliteit te verbeter deur middel van leerprogramme (NSFET 1999-2001: 2).

Ten einde die Wetsontwerp op Verdere Onderwys en Opleiding in plek te kry is vier strategiese hoofdoelwitte uiteengesit, naamlik:

- die herstrukturering van die verdere onderwys- en opleidingsstelsel in terme van inrigtingstipe, grootte en vorm volgens nasionale doelstellingsprioriteite en arbeidsmarkbehoefte;
- die skep van nasionale strukture vir die daarstel van leerprogramme, kwalifikasies, assessering, buigbare leermoontlikhede, effektiewe leerhulpmiddels en ondersteuning en artikulasie om in die behoeftes van die gemeenskap, hoër onderwys en die werkplek te voorsien;
- om befondsing in plek te kry om transformasie van verdere onderwys moontlik te maak deur verskeie maniere van befondsing, programgebaseerde befondsing, studentehulp en "earmarked" befondsing.

4.7.9 Wet op Verdere Onderwys en Opleiding van 1998

Die Wet op Verdere Onderwys en Opleiding maak voorsiening vir sowel openbare as private verdere onderwys en opleidingsinstellings. Die implikasie hiervan vir gemeenskapskolleges is dat hulle 'n keuse in hierdie verband sal kan uitoefen. Die Wetsontwerp gee ook vir die betrokke Lid van die Uitvoerende Raad (LUR) op provinsiale vlak die mag om openbare verdere onderwys- en opleidingsinstellings te laat saamsmelt of te sluit. Noukeurige, ingeligte en weloorwoë beplanning hiervoor sal in plaaslike en provinsiale verband gedoen moet word.

Bogenoemde Wet 98 van 1998 bevat verder voorskrifte vir die beheer en bestuur van verdere onderwys- en opleidingsinstellings. Die beheerliggame bestaan uit 'n Raad (algemene beheer), 'n Akademiese Raad (verantwoordelik vir alle akademiese funksies) en 'n verteenwoordigende studenteraad. Gemeenskapskolleges sal binne die bepalings van die Wet bogenoemde beheer- en bestuursliggame moet instel. Die daaglikse bestuur en administrasie van die instelling word deur 'n prinsipaal gedoen.

Wat befondsing van verdere onderwys- en opleidingsinstellings betref wil dit voorkom asof die wetgewer 'n keuse ten gunste van die befondsing van instellings eerder as programme gemaak het.

Die voordele wat dit veral vir gemeenskapskolleges in agtergeblewe gemeenskappe kan inhou is vanselfsprekend. Dit beteken dat hierdie instellings dan nie met ander instellings sal hoef te kompeteer vir leerders in bepaalde programme nie, maar meer gefokus kan bly op die behoeftes van die betrokke gemeenskap.

Die Nasionale Raad vir Verdere Onderwys en Opleiding wat in terme van afdeling 11 van die Wet op Nasionale Onderwysbeleid (Wet 27 van 1996) ingestel is, is saam met SAKO verantwoordelik vir gehalteversekering en -bevordering in verdere onderwys en opleiding. Die Wet op Verdere Onderwys en Opleiding vereis dat 'n jaarlikse verslag oor die gehalte van VOO sowel nasionaal as in elke provinsie aan die Minister voorgeleë moet word.

Wat toelatingsvereistes betref, bepaal die Wet dat die Raad van 'n VOO-instelling, na konsultasie met die Akademiese Raad, die toelatingsvereistes moet bepaal. 'n Belangrike bepaling in hierdie verband is die volgende: *The admission policy of a public further education and training institution may not unfairly discriminate in any way and must provide appropriate measures for the redress of past inequalities* (RSA 1998 Ch.3:17(3)). Indien die gemeenskapskollege aan sy primêre doelstellings beantwoord, voldoen dit dus baie sinvol aan bogenoemde vereiste.

4.7.10 Samevattende perspektief

Die beleidsontwikkelingsproses met betrekking tot verdere onderwys en opleiding was in baie opsigte 'n lang en ingewikkelde een, veral gesien teen die agtergrond van histories gefragmenteerde onderwys- en opleidingstelsels. Die finale beleidsvoorstelle en wetgewing verskaf nou 'n bemagtigingsraamwerk waarbinne besluitnemers op provinsiale en plaaslike vlak die proses verder kan voer. 'n Belangrike voorvereiste in hierdie verband is die betrokkenheid van rolspelers oor 'n groot spektrum: besigheid, arbeid, nywerheid, sosiaal-maatskaplike groeperings, ander onderwys- en opleidingsektore, ens.

4.8 DIE ROL VAN DIE GEMEENSKAPSKOLLEGE BINNE DIE VERDERE ONDERWYSBAAN

Vier modelle word volgens Strydom et al. (1995:44) vir na-verpligte onderwys voorgestel waar elk sekere artikulasiemoontlikhede stel tussen die tersiêre en kollegesektore:

- Die **gemeenskapstersiêre model** wat alle na-verpligte onderwys onder een sambreel het. Hierdie model bied 'n verskeidenheid van moontlikhede, naamlik 'n los federasie van 'n verskeidenheid na-verpligte onderwys tot 'n volkome integrasie van alle tipes na-verpligte onderwys;
- Die **binêre model** wat aparte stelsels van tersiêre en kollege-onderwys is. Dit sal dan in lyn wees met die funksies wat voorheen aan universiteite en teknikons aan die een kant, en kolleges aan die ander kant toegewys is;

- Die **gekombineerde ontwikkelingsmodel** wat differensieer tussen universiteite, teknikons en kolleges maar voorsiening maak vir nuwe moontlikhede om skakeling en artikulasie moontlik te maak;
- Die **intermediêre veeldoienmodel** waaarin kollege-onderwys en voorgraadse onderwys die verantwoordelikheid van kolleges is terwyl universiteite konsentreer op gegradueerdes en na-graadse onderwys.

Strydom et al. (1995) stel voor dat gemeenskapskolleges deel moet wees van 'n kollegestelsel. So 'n stelsel moet alle voorgraadse onderwys hanteer. Die basiese funksies sal dus beroepsgeoriënteerde, verpligte skoolopleiding insluit wat dan aanleiding sal gee en toegang sal verleen tot hoër onderwys en werk. Hierdeur kan leerders, wat nie kan byhou by verpligte sekondêre skoolfaseprogramme nie, ook gehelp word.

4.9 TRANSFORMASIE VAN INRICHTINGS WAT VERDERE ONDERWYS AANBIED

Hoe word 'n gemeenskapskollege in Suid-Afrika begin? Daar is voorstelle dat sommige kolleges transformasie ondergaan ten einde gemeenskapskolleges 'n werklikheid te maak. Hieronder val tegniese kolleges en onderwyskolleges.

Volgens NEPI (1992:28) was daar 'n geweldige klemverskuiwing ten opsigte van geletterdheid en basiese volwasse onderwys in Westerse lande sedert 1980. Hierdie verskuiwing het vervolgens 'n invloed op basiese volwasse onderwys in Suid-Afrika gehad. Voor 1980 was geldelike bystand vir die voorsiening van volwasse onderrig en die betrokkenheid van die sentrale regering betreffende volwasse onderwys in Westerse lande minimaal. Die rede hiervoor kan wees dat volwasse-onderwys nie gekoppel was aan

werkverrigting en produktiwiteit nie, en is sodoende nie gesien as 'n goeie belegging nie.

Sedert 1980 is daar 'n verskuiwing van maatskaplike prioriteite na voorsiening van onderwys aan die laevlakonderwysgroep. Die staat het dus geld gekanaliseer na onderwys en die voorsiening van geletterdheid deur verskillende ministeries.

The conditions of economic competition have changed with developments in technology and changes in the organization. Pressure has increased for social spending to be streamlined and linked more closely with the needs of the economy (NEPI 1992:29).

Die staat het geen ander alternatief as om behoeftegeorieerd te raak nie. Om dus goed te vaar en gehalte te lewer binne die "global village", is die staat se aandeel in onderwys baie belangrik. Tegnologiese verandering vra meer vaardighede en aanpassings in die werksituasie. Heropleiding is dus belangrik. Die verdere onderwysbaan van die NKR bied 'n oplossing hiervoor en indien die staat 'n groot rol daarin speel, kan baie probleme moontlik opgelos word. Die staat moet dus instansies finansiell bystaan, wat beteken dat huidige instansies transformasie moet ondergaan, omdat daar nie genoeg geld is om nuwe inrigtings op te rig nie.

NCFET (1997:142) beveel aan dat die transformasie van bestaande inrigtings tot gemeenskapskolleges ingefaseer word en gekoppel word aan insentiewe. Verder word daar voorgestel dat die verskaffing van verdere onderwys en opleiding, soos alreeds vermeld, aan verskillende instansies oorgelaat word deur middel van vennootskappe ("partnerships"): *This should allow for permeable borders among the school, college and private*

sectors, maximum inter-and intrasectoral articulation and resource sharing, especially the sharing of specialised technology and other research resources (NCFET 1997: 142).

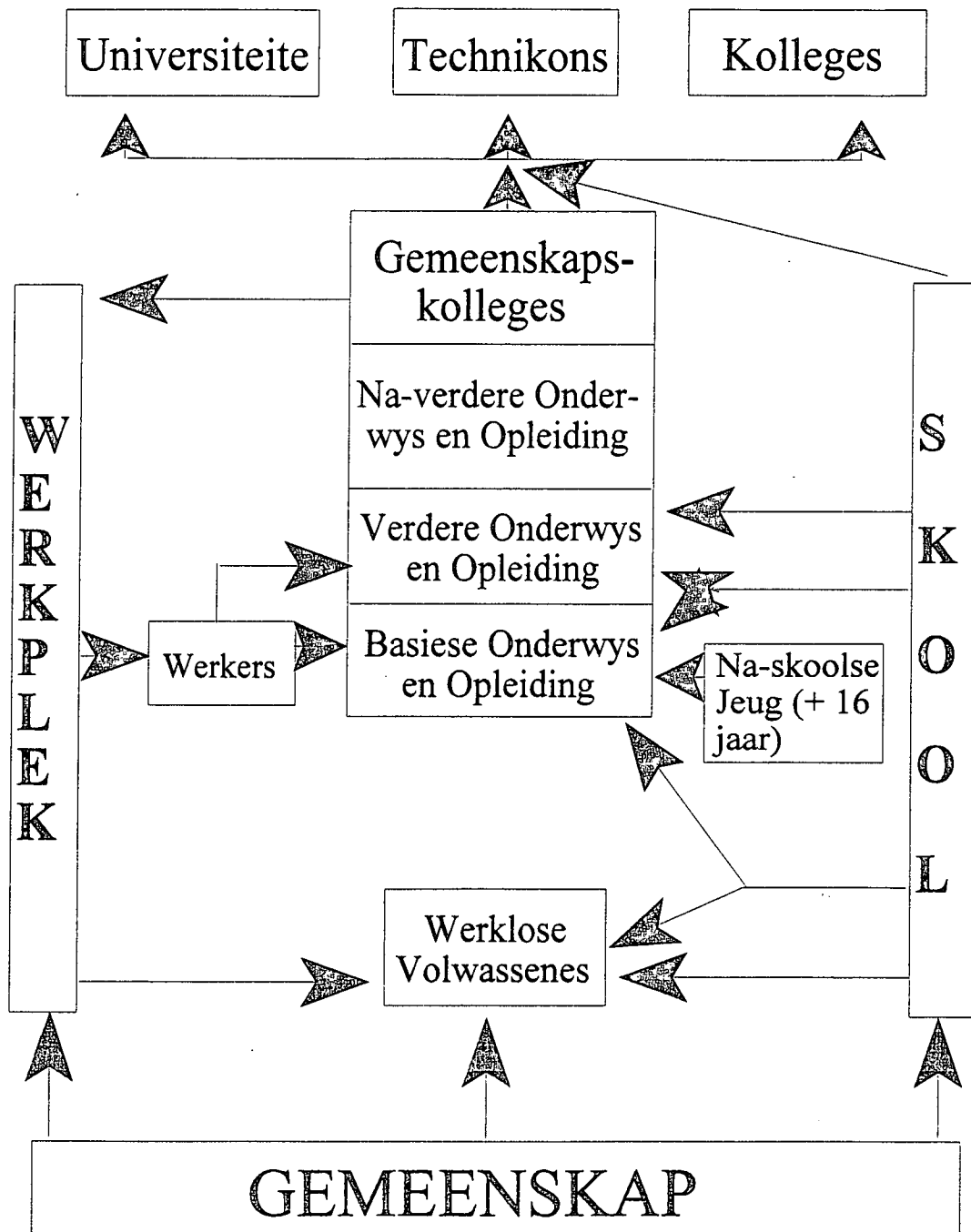
Hierdie transformasiebenadering is sinvol indien daar na die staat se finansiële posisie, veral ten opsigte van onderwysvoorsiening, gekyk word. Omdat verpligte en gratis onderwys tot graad 9 strek en dit binne die algemene onderwyssektor val, beteken dit dat geld vir instandhouding en die bestuur van sekondêre skole en kolleges wat verdere onderwys sal hanteer, nie voldoende sal wees nie. Infasering kan dien as 'n oplossing, maar die privaatsektor se bydrae wat vaardighede en hulpbronne betref, kan die situasie verlig.

Dieselfde verslag (NCFET 1997) stel dit ook dat alle verskaffers van verdere onderwys, ongeag die sektor of departement, moet registreer by die Verdere Onderwysraad en dat hierdie registrasie 'n vereiste sal wees vir die befondsing en aanbieding van verdere onderwysprogramme. Hierdie registrasie sal dan in lyn wees met die SAKO se vereistes, en sal dit moontlik maak om vas te stel watter instansies verdere onderwysprogramme aanbied.

Figuur 4.2 is 'n voorgestelde organogram wat die posisie van gemeenskapskolleges ten opsigte van ander onderwys- en opleidingvoorsieners illustreer.

Figuur 4.2

Voorgestelde organogram van onderwys- en opleidingvoorsieners

Bron: NICE 1995b:16

Die voorafgaande organogram probeer om lig te werp op watter rol gemeenskapskolleges kan speel binne die verdere onderwysbaan ten einde die gemeenskap van diens te wees. Dit blyk dat die gemeenskapskollege basiese algemene onderwys en verdere onderwys aan die jeug bo sestienjarige ouderdom kan aanbied. Sodoende kan die probleem van ouer kinders in skole uit die weg geruim word, wat terselfdertyd hierdie jeug die geleentheid bied om hulself voorbereid te kry vir tersiêre inrigtings indien hulle sou belangstel. Die gemeenskap word dus bedien en sal baat daarby vind, omdat dit ook ekonomiese voordele inhou. Terselfdertyd word werklose volwassenes die geleentheid gebied om kursusse, wat kan lei tot entrepreneurskap of werkskepping, by te woon. Werkers kan dan ook binne die verdere onderwyssektor sin vind in wat hulle doen en krediete kry, wat hulle die geleentheid sal bied om maklik van werk te verander of bevorder te word. Dit beteken dus dat die gemeenskapskollege toeganklik moet wees.

Met betrekking tot die praktiese implementering van transformasie na gemeenskapskolleges, verwys die NCFET (1997:14) na die volgende moontlikhede:

- 'n oop markbenadering waar individuele kolleges besluit om te herorganiseer op grond van hulle behoeftes en 'n keuse het om met mekaar te werk, saam te smelt, ens;
- 'n regeringsbestuurbenadering waar die regering finansiële insentiewe bied vir organisatoriese verandering, groei en innoverende bestuur;
- 'n regeringsbeheerbenadering waar strategiese planne en kontrole deur die regering ontwikkel word op institusionele, plaaslike of provinsiale vlak of deur nuwe bestuursreëlings.

Indien voorafgaande benaderings ondersoek word, moet daar veral gelet word op die volgende:

- herstrukturering van bestaande instellings se funksies om aan die vereistes van nuwe instellings te beantwoord;
- hersiening van befondsing, deur veral aandag te gee aan tegnologie, personeelopleiding, en om minimum standarde daarvoor te bepaal;
- daarstelling van opleidingsentrums wat effektief is (nywerheidsgebaseerde sentrums, skole of kolleges) om verskaffers sleutelprogramme daar te kan laat aanbied (NCFET 1997:15).

Die verslag stel dit dan pertinent dat die "government steering approach"gevolg moet word by implementering siende dat dit algemeen in die "global village" gebruik word. Myns insiens sal dit ook meer effektief wees omdat die regeringsbeheerbenadering, die privaatsektor kan afskrik en omdat die staat nie 100 persent in staat is om so 'n benadering te finansier nie. Dit mag ook instansies verhoed om eie inisiatiewe te gebruik, terwyl die eerste benadering die moontlikheid tot verandering kan vertraag.

Daar moet in gedagte gehou word dat inrigtings hulle eie belange sal wil beskerm en dat verandering nie maklik deur gevestigde instansies aanvaar word nie. Transformasiemaatreëls sal dus eers na sorgvuldige oorweging en wye raadpleging van alle belanghebbendes en rolspelers getref kan word.

4.10 SAMEVATTING

Die voorstelle in die Groenskrif en Witskrif op Verdere Onderwys en Opleiding is daarop gemik om 'n lewendige, innoverende en verantwoordbare VOO-stelsel te ontwikkel. Suid-Afrikaners kan hierdeur hul volle menslike potensiaal verwesenlik en positief tot die bou van 'n

demokratiese, regverdig en voorspoedige gemeenskap bydra. VOO word nie slegs op nasionale vlak as belangrik beskou nie maar selfs internasionaal. Dit kan dus 'n sleutelrol speel in die ontwikkeling van vaardighede wat basiese behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe bevredig en as fondament dien vir die groei van demokrasie. Met die koms van die nuwe millenium is VOO ook 'n belangrike strategiese mag veral om die land se vermoë tot 'n kompeterende internasionale ekonomie te ontwikkel en om doeltreffend mee te ding. VOO moedig lewenslange leer, ekonomiese groei, persoonlike ontwikkeling, en nasiebou aan en dra terselfdertyd by tot die skep van 'n regverdig gemeenskap.

Indien die Suid-Afrikaanse konsep van gemeenskapskolleges nie 'n wye programkeuse toelaat nie, sal 'n oop toelatingsbeleid en gelykmaking van onderwys betekenisloos wees. Terselfdertyd moet dit ook genoem word dat oop toelating nie beteken dat 'n persoon vir 'n verdere of hoër onderwys-kwalifikasie kan registreer sonder basiese onderwysagtergrond nie.

Dit is ook belangrik om te sien dat klem op die gemeenskap geplaas word en gemeenskapskolleges in die behoeftes van die gemeenskap moet voorsien. Amerika betrek besigheid, nywerhede en handel, indien daar na 'n gemeenskap verwys word en dus kan Suid-Afrika daaruit leer. Die gemeenskapskollege moet hoofsaaklik behoefte-voorsienend wees en dus sal sy programme van gemeenskap tot gemeenskap verskil.

Hierdie hoofstuk het veral gekonsentreer op die beleidsontwikkelingsproses ten opsigte van verdere onderwys en opleiding in Suid-Afrika. Dit wil voorkom of weldeurdagte beleidsdokumente en wetgewing vir verdere onderwys en opleiding in plek geplaas is. Dit sal nou van beleidsimplementeerders, veral op provinsiale en plaaslike vlak afhang of

verdere onderwys en opleiding werklik 'n verskil in Suid-Afrika gaan maak, veral vir agtergeblewe gemeenskappe.

Die volgende hoofstuk poog om die behoeftes aan gemeenskapsontwikkeling in die Vrystaat en die rol van onderwys en opleiding in hierdie verband kortliks te bespreek. Op internasionale vlak bestaan goeie voorbeelde van gemeenskapskolleges wat wel die behoeftes van spesifieke gemeenskappe aangespreek het. Die volgende bespreking is dus belangrik om agtergeblewe gemeenskappe se omstandighede in die Vrystaat te verstaan en die potensiële rol wat gemeenskapskolleges in die verband kan speel te ondersoek.

BEHOEFTE AAN GEMEENSKAPSONTWIKKELING IN DIE VRYSTAAT EN DIE ROL VAN ONDERWYS EN OPLEIDING

5.1 INLEIDING

Wanneer daar na die ontwikkeling van gemeenskappe gekyk word, moet veral die ekonomiese stand bestudeer word. Die ekonomie handel oor hoe 'n land sy geld verdien en gebruik. Dit gaan oor wat die land produseer, hoe natuurlike hulpbronne gebruik word, werkskepping, dienslewering, invoer en uitvoer van goedere, die waarde van geld, en die voorsiening van lewensbehoeftes soos behuising, gesondheid, water, onderwys en voedsel. Voorafgaande toon dat die land se ekonomie elke persoon, hetsy ryk of arm, beïnvloed.

In hierdie verband is 'n belangrike vraag of ontwikkeling nog steeds ongelyk in die Suid-Afrikaanse konteks plaasvind? Ongelykhede kan grootliks aan die vorige apartheidsbeleid toegeskryf word. Pretorius en Lemmer (1998:1) skryf as volg: *Major initiatives in all areas of national life have since 1994 been launched to create a fair and equitable society and redress the past*

inequalities of the pre-democratic era. Education which in the past was the arena for the implementation of major apartheid policies as well as powerful resistance to them, clearly forms an integral part of national reconstruction.

Die regering van die dag word dus uitgedaag om die lewens van die agtergeblewe gemeenskappe te verbeter. Een van die probleme is dat die geldvoorraad nie skielik vermeerder het na die eerste demokratiese verkiesing nie. Dit beteken dat sekere programme van die vorige regering afgeskaal of selfs gesny moet word en dat dié geld vir ander programme gebruik moet word. Terselfdertyd moet aanvaar word dat die bevolking teen 'n sneller pas groei, wat voorsiening in hulle behoeftes beïnvloed.

'n Groot aantal Suid-Afrikaners word by ongeskoolde of half-geskoolde arbeid betrek. Dit dra by tot lae produktiwiteit in vergelyking met eerstewêreldlande. Volgens die HOP, *the fragmented, unequal and undemocratic nature of the education and training system has profound effects on the development of the economy and society. This is evident in the lack of career paths offered to workers and in the effect this has on worker motivation and the general productivity of the economy* (ANC 1994:58). Hierdie stelling ondersteun voorafgaande gedagtes oor produktiwiteit. Die Departement van Arbeid noem verder dat swart Suid-Afrikaners se toegang tot die arbeidsmark in die verlede verskraal is deur 'n onderwysstelsel wat parate leer en memorisering aangemoedig het en min aandag aan die ontwikkeling van vaardighede gegee het wat volgens internasionale standaarde op 'n lae vlak was (RSA DoL 1997:7). Ontwikkelings- en opleidingsprogramme vir werkers is dus belangrik om sodoende verhoogde vaardighede en effektiewe dienslewering teweeg te bring. Geletterdheidsprogramme vir volwassenes kan ook vaardighede en dus produktiwiteit verbeter.

Dit beteken dat die hedendaagse individu bereid moet wees om van leer 'n lewenslange aktiwiteit te maak. Verandering is 'n dinamiese konsep en almal moet in pas bly daarmee. Dit kom daarop neer dat 'n mens nie eenmalig voldoende toegerus word vir die lewenslange eise wat aan hom of haar in die samelewing gestel word nie. Lewenslange leer is nie 'n voorreg of reg nie, maar 'n noodsaaklikheid vir enige persoon wat wil tred hou met die voortsnellende pas van verandering in die beroepslewe en gemeenskapslewe.

Die "South African Non-Governmental Organisation Coalition" (SANGOCO 1998: 1) maak die volgende statistiek oor armoede bekend by van hul 1998-verhore, naamlik dat:

- 53 persent Suid-Afrikaners onder die bestaansminimum van R 301 per maand lewe;
- $\pm$ 65 persent volwassenes ongeletterd is;
- 2,3 miljoen mense waarvan 87 persent swart kinders onder 12 jaar aan wanvoeding ly;
- meer as 9 miljoen mense in tydelike huisvesting ("shacks") woon (SANGOCO 1998:1).

Teen hierdie agtergrond is dit baie belangrik dat gemeenskapsontwikkeling aandag moet geniet. Ten einde ekonomiese groei moontlik te maak moet daar in die behoeftes van agtergeblewe groepe voorsien word.

Thabo Mbeki (1998: 47) skryf die volgende oor sy "werkbare droom":

For this dream to have full meaning, it has to address itself to

the total objective of all-round human fulfilment. It has to relate to the creation of enough jobs, the construction of enough clinics, the drastic reduction of the high rate of unemployment, the provision of houses to the homeless, and the establishment of a clean and healthy environment.

Hierdeur erken hy dat die regering 'n doel het, naamlik om die Suid-Afrikaanse gemeenskap se lewenstandaard te verbeter. Dit word voorgestel as 'n werkbare droom. Sosiale stabiliteit, persoonlike sekuriteit en goeie verhoudinge tussen alle Suid-Afrikaners kan hierdie droom werkbaar maak.

Witken (1984: 5) definieer die begrip behoefte as: *whatever is required for the health or well-being of a person*. Daar kan dus 'n behoefte aan verdere onderwys en opleiding wees by volwassenes en leerders om verskeie redes soos 'n gebrek aan formele onderwys wat leemtes laat ontstaan wat hulle in hulle latere lewe ernstig kan kniehalter. Die inligtingsontploffing veroorsaak ook 'n behoefte aan nuwe kennis, terwyl veranderinge in lewensituasies (soos noodsituasies, die HIV/Vigs-epidemie, misdaad, verswakkende sosio-maatskaplike omstandighede of die behoefte aan beter menseverhoudinge) dit noodsaaklik maak om bepaalde kennis en kundighede te verwerf.

Hierdie hoofstuk poog om ekonomiese behoeftes, arbeidsbehoefte, en sosiaal-maatskaplike behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe te bespreek. Daar word gekyk na watter rol onderwys en opleiding kan speel ten einde gemeenskapsontwikkeling moontlik te maak. Vir hierdie doel is daar nie net gebruik gemaak van dokumentasie en statistiese gegewens nie, maar is onderhoude ook gevoer met deskundige rolspelers in die provinsie. Literatuurgegewens word dus telkens aangevul deur die relevante menings en

perspektiewe van deelnemers aan onderhoude.

Onderhoude is gevoer met die volgende gemeenskapsleiers:

- Mnr M. Jordaan: lid van 'n nie-regeringsorganisasie by landbou betrokke.
- Mnr S. Odendaal: skakelbeampte – Departement van Gesondheid in Kroonstad- en Sasolburg-distrikte.
- Mnr Motseki Motlatla: skakelbeampte van "Aids Training Information and Counselling Centre".
- Brentpark-kliniekpersoneel.
- Kapt. Earle: Stasiebevelvoerder van die SAPD Welkom-distrik.
- Area-Polisiekommissaris L. Gibson: SAPD Noord-Vrystaat
- Respondente by BVOO sentrums en in die gemeenskappe van Kroonstad, Bethlehem, Bloemfontein, Welkom en Sasolburg.

5.2 EKONOMIESE BEHOEFTE EN GEBREK AAN GROEI

In die Sake Volksblad van 3 Mei 1999, skryf Van Zyl: *Ekonomiese groei kom nie maklik nie. Dit benodig 'n spesifieke kultuur en 'n begrip van die onderliggende kragte wat ekonomiese groei en ontwikkeling kan bevorder* (Sake Volksblad 3 Mei 1999: 3).

Ekonomiese groei is een van die belangrikste maatstawwe waaraan die doeltreffendheid van die land se regering gemeet word. Bogenoemde aanhaling toon dat begrip van die kragte wat ontwikkeling moontlik maak, nodig is. Die volgende kritiese faktore waarvan ekonomiese groei afhanklik is word onderskei: 'n hoër besparings-/ Bruto Binnelandse Produk (BBP)-verhouding; 'n hoër investerings-/BBP-verhouding; 'n hoër verhouding van

geskoolde tot ongeskoolde arbeid; 'n styging in reële lone wat nie die arbeidsproduktiwiteitsverbetering oorskry nie; 'n skerp vermindering in die begrotingstekort as 'n persentasie van die BBP; die privatisering van staatsbates ten einde produktiwiteit te bevorder en staatskuld te verminder; en die voorsiening en instandhouding van 'n geskikte infrastruktuur (Sake Volksblad 3 Mei 1999: 3). Die invloed van voorafgaande kragte op 'n land se ekonomie is voor die handliggend. Die vraag bly of die huidige regering groei sal kan skep. Blywende probleme sluit in enorme staatskuld, hoë persoonlike belasting, en hoë werkloosheidsyfer wat tot grootskaalse armoede lei.

Die Heropbou en Ontwikkelingsplan (HOP) is 'n program waarmee die regering die lewenstandaard van agtergeblewe gemeenskappe wil verbeter en terselfdertyd ekonomiese groei wil bewerkstellig. Die HOP het dan verskillende strategieë, voorstelle en beleidsaspekte om lewenstandaarde te verbeter soos

- basiese behoeftebepaling;
- ontwikkeling van menslike hulpbronne;
- ekonomiese groei;
- demokratisering; en
- die implementering van ontwikkelingsprogramme (SAKD 1994: 1, 2):

Kritici beweer dat die HOP nie juis suksesvol was nie weens korrupsie onder sommige amptenare. Tog is daar gepoog om die gemeenskapslewe stelselmatig te verbeter.

Umrabulo Departement van Politieke Onderwys en Opleiding verskaf die volgende gegewens: in 1995 was groei in die ekonomie 3,5 persent en is daar slegs 55 000 nuwe werksgeleenthede geskep. Hierdie getal was veel minder as die getal persone wat werk gesoek het. Groot getalle mense het hul werk verloor om verskillende redes, byvoorbeeld fabriek wat sluit, verlaging in die goudprys, swak landbou-omstandighede, nywerheidsomwenteling, ens. (Umrabulo 1998: 4).

Stadige groei het dan aanleiding gegee tot die alombekende "Growth, Employment and Redistribution" (GEAR)-strategie van die regering wat geloods is op 14 Junie 1996. Volgens Umrabulo (1998) wil GEAR die Suid-Afrikaanse ekonomie verbeter deur 'n kompeterende en vinnig groeiende ekonomie, wat werkskepping moontlik sal maak, asook deur herverspreiding/herverdeling van inkomste en deur geleenthede in belang van armes te bewerkstellig. GEAR wil 'n gemeenskap skep waar gesondheid, onderwys en ander dienste beskikbaar is, met 'n omgewing gekenmerk deur genoeg behuising en produktiwiteit in die werkplek. Volgens die regering se kommunikasie- en inligtingstelsel is die tweeledige doelwit van die makro-ekonomiese strategie vir Groei, Werkverskaffing en Herverdeling (GEAR) wat in 1996 aangeneem is om die verwesenliking van HOP-doelwitte te bevorder om ons ekonomie te transformeer om in die behoeftes van ons nuwe demokrasie te voorsien, en om dit terselfdertyd toe te rus vir die kompeterende wêreld ekonomie (GCIS 1998:21).

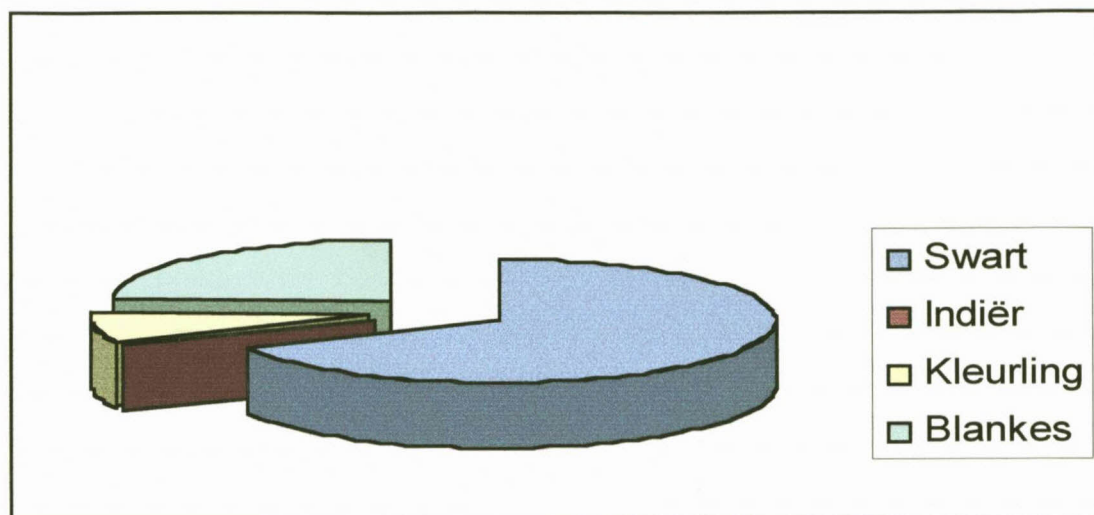
Die Gear-program word dus ten volle deur die ANC ondersteun alhoewel dit nie ten volle deur COSATU en SAKP ondersteun word nie weens die feit dat dit blykbaar privatisering aanmoedig. Tydens 'n radio-onderhoud met mnr. Tim Modise (26 Mei 1999) het Tony Leon namens die Demokratiese Party (DP) sy ondersteuning vir die GEAR-inisiatiewe uitgespreek.

5.2.1 Ekonomiese aktiwiteite in die Vrystaat

Volgens die sensusopname van 1996 bestaan die bevolking van die Vrystaat uit $\pm 2,63$ miljoen mense. Ongeveer 60 persent van hierdie mense woon in armoede (SSA 1998). In die QwaQwa gebied is hierdie persentasie soos hoog as 88 persent. Figuur 5.1 toon die bevolkingsamestelling volgens rassegroep en figuur 5.2 volgens stedelike/landelike verspreiding aan.

Hierdie data toon aan dat die Vrystaat 'n oorwegend swart provinsie is. Hierdie inligting beïnvloed die provinsie in terme van produktiwiteit en werkskepping omdat agtergeblewe gemeenskappe volgens begripsverklarings hoofsaaklik bestaan uit swart gemeenskappe. Die provinsie is dus arm aan ontwikkelde en opgeleide personekrag, sowel as aan finansiële bronne. Die verhouding tussen stedelike en landelike bevolking het terselfdertyd 'n invloed op die ekonomie. Die provinsie is oorwegend stedelik naamlik 68,6 persent terwyl 31,4 persent landelik is (verwys na fig. 5.1 en 5.2.).

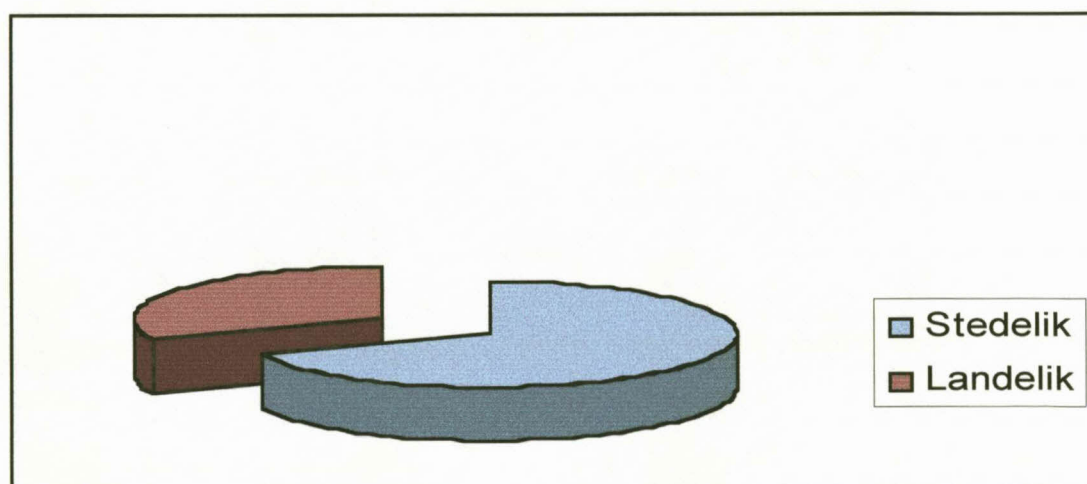
Figuur 5.1
Bevolkingssamestelling van die Vrystaat volgens Rassegroepe :
Sensusopname van 1996

Swart	=	67,96
Indiër	=	0,22
Kleurling	=	7,8
Blankes	=	24,02

Bron: DPF 1998:5

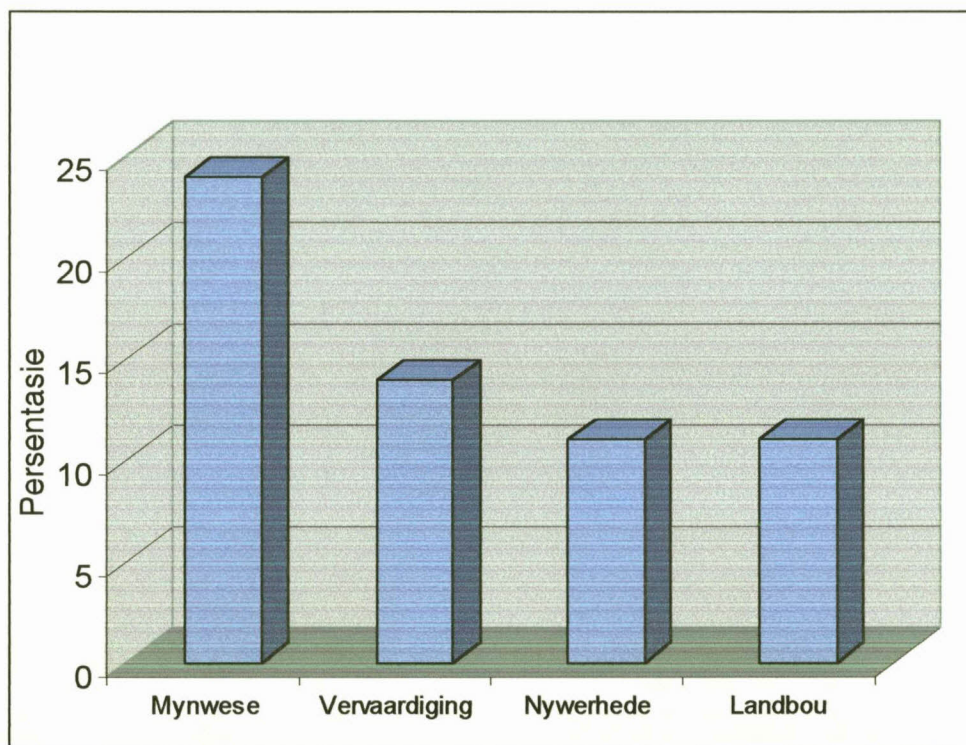
Figuur 5.2
Bevolkingsverspreiding van die Vrystaat volgens Rassegroepe :
Sensusopname van 1996

Stedelik	=	68,6%
Landelik	=	31,4%

Bron: DPF 1998:5

Figuur 5.3
Ekonomiese bedrywighede in die Vrystaat,
1997

Bron: DPF 1998:7

Die "Development Planning Framework" (DPF 1998: 6) maak die volgende stelling oor die Vrystaat: *The decline in provincial growth rate over the last two decades has resulted in a decrease in per capita income, increasing poverty and pressure on the welfare system to meet basic human needs.* Die invloed van hierdie faktore word vererger deur die groot ongelykhede in inkomste van persone in landelike en stedelike gebiede. 'n Vermindering in per kapita-inkomste beteken 'n lae lewenstandaard, wat ekonomiese groei negatief beïnvloed.

Dit is dus duidelik dat groei in die Vrystaatse ekonomie onontbeerlik is. Of dit egter moontlik is, moet ondersoek word. In hierdie provinsie is die ekonomie afhanklik van die mynwese, vervaardiging, handel en landbou (figuur 5.3). Dié provinsie se algemene bydrae tot Suid-Afrika se Bruto Binnelandse Produk (BBP) is 6,4 persent. Tot en met 1988 was die provinsie se grootste ekonomiese aktiwiteite landbou en mynwese (primêre en sekondêre sektore). Daarna het hierdie aktiwiteite afgeneem om plek te maak vir vervaardiging, handel en dienslewering (tersiêre sektor) (DPF 1998). Dit toon aan dat daar binne die ekonomie gepoog word om groei teweeg te bring.

Die verandering ná 1988 ten opsigte van vervaardiging, handel en dienslewering gaan gepaard met 'n verbetering in salarisse. 'n Eerstewêreldland se ekonomie is oorwegend in die tersiêre sektor wat beteken dat, indien aktiwiteite in die primêre en sekondêre sektore verminder, mense nog steeds staat kan maak op 'n inkomste omdat hulle lewensbestaan nie slegs op die primêre sektor staatmaak nie. Vervaardiging, handel en dienslewering vereis egter uiteraard hoër vaardighede. Werkers moet geskoolde arbeid kan lewer. Hierdie vaardighede kan ontwikkel word deur onderwys en opleiding op 'n formele en informele basis.

(a) Mynwese

Figuur 5.3 toon aan dat mynwese met ± 23 persent die grootste bydrae lewer tot die Vrystaatse ekonomie in vergelyking met landbou se bydrae van 10 persent. As mynboubedrywighede afneem, sal dit 'n negatiewe uitwerking hê op die ekonomie van die Vrystaat. Die afname in die goudprys en gepaardgaande afdankings in die mynbedryf, het mynwese in die Vrystaat ten nouste geraak. Volgens die DPF was daar vanaf 1997 tot 1998 ± 25 persent toename in werkloosheid en het ± 50 persent mynverwante werkers hul werk verloor (DPF 1998: 8).

Ten spyte hiervan is dit opvallend dat mynbou nog steeds die grootste bydrae lewer tot die Vrystaat se ekonomie. Dit gaan met bepaalde probleme gepaard. Omdat mynbou op nie-hernieubare hulpbronne berus, beteken dit dat as hulpbronne opraak, werk ook verminder en die ekonomie negatief beïnvloed word. Indien werkers egter so opgelei word dat hulle effektief van een werk na 'n ander kan oorskakel, hoef dit nie so 'n groot probleem te wees nie. As die Vrystaat ook neweprodukte uit mynbou vervaardig wat nog werk kan voorsien alhoewel myne sluit, kan werkers deur heropleiding hiervoor toegerus word.

(b) Vervaardiging

Die vervaardigingsektor dra 14,5 persent by tot die BBP van die Vrystaat (figuur 5.3). Volgens die DPF is daar ± 645 vervaardigingsmaatskappye in die provinsie met die grootste konsentrasie (32 persent) in Bloemfontein, Botshabelo en die Thaba'Nchu-streek. Hiervan is voedselprosessering die grootste aktiwiteit (25 persent), daarna metaalprodukte (16 persent) en mineraalprodukte (8 persent). Alhoewel chemiese stowwe in Sasolburg die hoofaktiwiteit is, word slegs 4 persent eindprodukte vervaardig. Die vervaardigingsektor in die Vrystaat word ook gekniehalter deur pad- en spoorvervoer, wat 'n baie duur kommoditeit is en nie goed deur die provinsie ontwikkel en versorg word nie (DPF 1998: 8). Ten einde vervaardiging te verbeter en ook werkskepping te bewerkstellig, sal daar gekyk moet word na moontlikhede om hierdie sektor te ontwikkel.

(c) Landbou

Die Vrystaat is die hartland van landbou in Suid-Afrika. Die provinsie se landbou-opbrengs dra 14,7 persent by tot die land se totale landbouproduksie. Hierdie sektor skep aansienlike werkseleenthede en daar is 'n toename in landbou-uitvoerinkomste sedert 1993. Die probleem rakende kommersiële landbou is dat dit 'n primêre bedryf is. Indien daar nie wigte en teenwigte ingebou word nie, kan natuurrampe negatief inwerk op hierdie sektor. Dit moet ook genoem word dat landbou beïnvloed word deur die beskikbaarheid van water.

Alhoewel landbou primêr van aard is, maak dit tog ruimte vir ander aktiwiteite soos vervaardiging en dienslewering. Laasgenoemde twee moet dus so ontwikkel word dat groei binne die Vrystaat moontlik gemaak kan word. 'n Land wat slegs staatmaak op sy nie-hernieubare hulpbronne loop die risiko dat dit verder vorentoe ekonomiese insinking sal ondervind indien ontwikkeling nie op sekondêre en tersiêre vlak plaasvind nie.

Hier word veral verwys na bestaansboerdery waar ligging, water en dienste problematies kan wees. Groei kan wel plaasvind indien hulp verleen word aan die boere in terme van oppervlakte, dienslewering, regeringsondersteuning en samewerking van kommersiële boere en die privaatsektor (DPF 1998: 9), asook die opleiding van bestaansboere in basiese boerdery-, bestuurs- en finansiële kennis en vaardighede.

In die Noord-Vrystaat is die Departement van Landbou betrokke by 'n projek vir opkomende boere vanuit agtergeblewe gemeenskappe. Volgens mnr. Jordaan wat betrokke is by 'n NRO in die Vrystaat is daar 19 distrikte wat deel uitmaak van hierdie projek. 'n Konferensie gehou op 6 en 7 Mei 1999 is deur die volgende groepe bygewoon: Dikgomo Trust, Motshego Trust en diensleweraars soos Mozala, Eskom, Landbank, Rooivleisvereniging, plaaslike regerings en die Departement van Landbou. Probleme wat uitgelig was, was onder andere dat die opkomende boere nie goed genoeg georganiseerd is nie; 'n gebrek aan inligting; visie ontbreek onder lede; kommunikasie is nie effektief nie; swak beplanning en min toewyding onder boere; geen hulpbronne en fondse beskikbaar; swak ondersteuning van die gemeenskap; vaardighede ontbreek; geen netwerk met ander organisasies; konflik kom voor wat groeperings veroorsaak; 'n gebrek aan ondersteuning van sommige plaaslike regerings; oponthoud van die regering se kant en duplisering van projekte; onvoldoende beskikbare grond; swak infrastruktuur; swak bemakingsfasiliteite; swak bestuur en diefstal.

Mnr Jordaan is van mening dat hierdie konferensie rigtinggewend was omdat soveel rolspelers betrek is en dit die boere die geleentheid gebied het om uiting te gee aan hulle frustrasies. Hy voel sterk dat vaardighedsontwikkeling en kapasiteitsbou kleinboere of opkomende boere kan help. Van die boere het geen basiese opleiding nie wat vooruitgang negatief kan teenwerk. Vanuit die konferensie is voorstelle gemaak vir:

- *clear communication channels*
- *proper networking with relevant financial institutions and community organisations*
- *availability of information to finance projects*
- *transparency within the committee*

- *conflict management training*
- *proper consultation forums with TLC projects to face challenges of development positively*
- *empowerment through training*
- *improved management*
- *improved funding and financial transparency* (Jordaan, persoonlike onderhoud 1999).

Uit voorafgaande het dit duidelik vir navorser geword dat daar 'n behoefte aan opleiding vir hierdie gemeenskappe is wat kan lei tot ekonomiese groei en beter lewenstandaarde vir agtergeblewe gemeenskappe in landelike gebiede.

(d) Dienslewering

Die grootste bydrae ten opsigte van dienslewering vind plaas in Bloemfontein. Die staatsdiens in veral die stedelike gebiede dra by tot die ontwikkeling van die ekonomie. Besighede lewer ook 'n bydrae, en dus is die lewenstandaard in die groot sentra beter as op die platteland (DPF 1998: 9).

Soos vroeër gemeld, vereis die diensleweringsektor egter hoër vlakke van kennis en vaardighede as die primêre en sekondêre sektore. Ten einde groei in hierdie sektor moontlik te maak, moet daar in die Vrystaat veral gekyk word na die vaardighede van die beskikbare arbeidskorps en selfs van persone wat werkloos is. In hierdie sektor stel nuwe tegnologie dikwels bykomende eise aan werkers. Onderwys- en opleidingsgeleenthede sal in hierdie verband geskep moet word.

5.3 ARBEIDSBEHOEFTE

Werkloosheid het in Suid-Afrika die afgelope jare toegeneem en die regering het 'n groot taak om werksgeleenthede te skep. Die GEAR-strategie probeer hierdie probleem aanspreek, tog was dit tot dusver nog nie werklik suksesvol nie. Ondernemerskap in die land en ekonomiese groei word gekortwiek deur geweld, onrus en misdaad. Die staat beoog wel om sy diensstaat in te kort sodat daar meer fondse beskikbaar sal wees om in die basiese behoeftes van gemeenskappe te kan voorsien. Die privaatsektor sal ook sy deel moet bydra ten einde werkskepping moontlik te maak. Die kleinsake-ondernemers is in dié opsig een van die belangrikste produksiefaktore wat die landse ekonomie betref. Hulle is die sleutel tot 'n mededingende markproses.

Om werkskepping moontlik te maak, speel faktore soos kapitaal, tegnologie en natuurlike hulpbronne 'n rol. Nuwe sakeondernemings kan die situasie in terme van werkskepping in die Vrystaat verlig. Die grootste werkloosheid in die Vrystaat het juis ingetree in daardie sektore wat tradisioneel die grootste welvaartskeppers was, naamlik mynwese, die vervaardigingsbedryf en landbou. Dr. Ben Vosloo, die besturende direkteur van die Kleinsake-Ontwikkelingskorporasie het by die bekendstelling van die boek "Entrepreneurship and Economic Growth" die volgende gesê: *Die geskiedenis van die ekonomie in die wêreld het bewys dat die staat nie 'n suksesvolle skepper van welvaart is nie, maar eerder 'n verbruiker daarvan* (SAKD 1994: 15). Hierdie aanhaling dra veel krag, veral wanneer die GEAR-strategie van die regering bestudeer word.

In die Vrystaat het werkloosheid veral enkelouers, gesinne en persone in landelike gebiede, na-skoolse en buite-skoolse jongmense met spesiale

behoefte, gedwing om aansoek te doen vir toelae wat deur die staat verskaf word. Welsynsdienste deur die staat beteken dat daar begroot moet word om die armes finansiële te help. By sommige agtergeblewe gemeenskappe word hierdie stelsel van toelae en pensioene uitgebuit.

In die Sake Volksblad van 5 Mei 1999 maak Hein Swart die volgende stelling:

Die onvermoë van die Suid-Afrikaanse ekonomie om genoeg werksgeleenthede te skep vir die duisende mense wat die arbeidsmark wil betree, is tans die heel grootste strukturele probleem waarmee die regering te doen het. Werkloosheid het verskeie oorsake, waarvan onbuigsame arbeidswette beslis nie die minste is nie (Sake Volksblad 5 Mei 1999: 2).

Sommige partye voel dat die regering juis sy GEAR-strategie moet implementeer om daardeur werk te kan skep. Mnr. Tony Leon maak die volgende stelling: *the business of government is not the government of business. Only business, especially small business can create jobs* (Modise 1999). Hierdeur beweer hy dat die regering, soos vroeër genoem, nie besighede moet regeer nie. Die afleiding is dat die regering die privaatsektor 'n geleentheid moet bied om sake te doen. Inmenging is negatief. Die regering moet arbeidswette in plek hou wat die privaatsektor of sake-ondernemings goedgesind is. Die privaatsektor moet beskerm word net soos die arbeiders beskerm word.

Die "Unemployed Masses of South Africa" (UMSA) skaar hulle by die Demokratiese Party se beleid van werkskepping en wel om die volgende rede:

We have a common interest in opposing the irrational and dangerous activities of COSATU in the marketplace, which has cost us 500 000 jobs since 1994 (The Citizen 4 May 1999: 8).

Voorafgaande stellings impliseer dat werkloosheid deur die huidige arbeidswette vererger word. Dit toon ook dat die werkloosheidsyfer toeneem het sedert hierdie wette in werking getree het. Navorsers se mening is dat werkskepping 'n alomvattende proses moet wees waar alle politieke partye, besighede, die regering, en gemeenskappe betrek word.

Die volgende statistiek is deur die Vrystaatse Departement van Arbeid op versoek van navorsers verskaf (persoonlike kommunikasie 1999):

- Voor April 1998 was die werkloosheidsyfer in die Vrystaat 20 962, bestaande uit persone wat werkloosheidsvoordele ontvang het, terwyl 3 485 geregistreer was as werksoekers.
- Gedurende April 1999 het 18 403 persone werkloosheidsvoordele ontvang, terwyl 2 635 as werksoekers geregistreer was.

Indien daar na hierdie getalle gekyk word, kan die afleiding gemaak word dat werkloosheid afgeneem het. Die probleem is egter dat werklose persone deur geen wet verplig word om by die Departement van Arbeid te registreer nie. Daar bestaan dus nie betroubare data in terme van werklose persone in die Vrystaat nie. Die daling kan ook 'n aanduiding wees dat mense werkseleenthede gekry het, dat sommige gesterf het of uit die provinsie getrek het. Die vraag is ook of werkloses ooit sal registreer as werksoekers. Syfers kan dus slegs 'n indikasie van die omvang van werkloosheid in die Vrystaat wees. Daar moet ook gemeld word dat sommige mense hulself as

werkloos registreer, maar tog 'n inkomste ontvang uit tuisnywerhede, snoepwinkels en/of smokkelary.

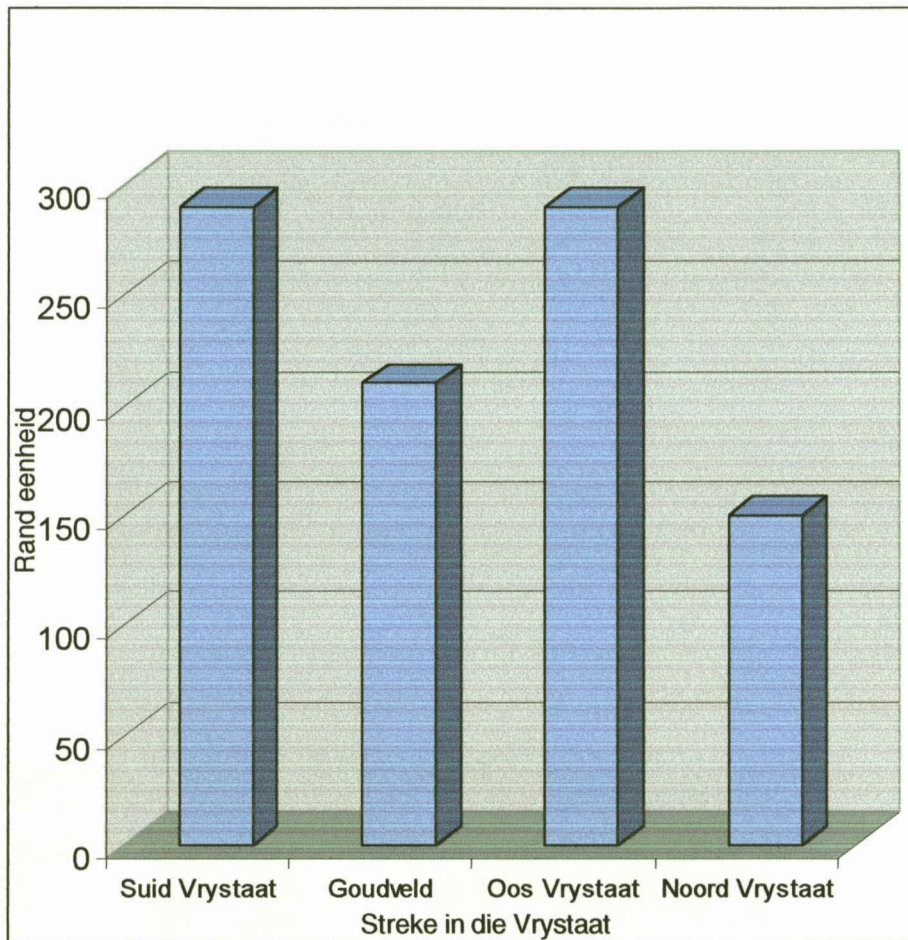
Volgens die DPF (1998) moet 'n huishouding van twee volwassenes en drie kinders gemiddeld R 840,00 per maand hê om binne die broodlyn te lewe. Hierdie R840,00 word dus as 'n minimum bedrag beskou om aan die lewe te bly. Indien 'n huishouding minder as dié bedrag vir inkomste het, lewe die gesin onderkant die aanvaarbare broodlyn. Enige bedrag minder as R 840,00 word as die armoedegaping beskou (sien figuur 5.4).

Indien figuur 5.4 bestudeer word kan die afleiding gemaak word dat die armoedegaping in die Suid-Vrystaat en die Oos-Vrystaat die hoogste is. Die gaping by gesinne in die Goudvelde is effens kleiner en in die Noord-Vrystaat die heel kleinste, hoewel dit nog steeds 'n aansienlike bedrag verteenwoordig (DPF 1998: 6).

Die Departement van Welsyn (RSA DoW 1997: 4) beweer dat die provinsies met die hoogste armoedevlakke die Oos-Kaap met 76,6 persent is, daarna die Vrystaat met 63,4 persent terwyl Gauteng se armoedevlak slegs 17,3 persent is. Die oorgrote meerderheid van mense in armoede is swartes in landelike gebiede waar die vroue alleen huishoudings behartig en na kinders moet omsien.

In die Vrystaat, wat oorwegend 'n landelike gebied is, kan werkloosheidsprobleme vererger indien die Wet op Basies Diensvoorwaardes en die Wet op Gelyke Indiensneming nie deur middel van goeie konsultasie en hantering met werkgewers uitgevoer word nie. Eersgenoemde wet is voorskriftelik wat die aantal werksure, vergoeding en werk op Sondae en openbare vakansiedae, ens. betref.

Figuur 5.4
Armoedegaping in verskillende streke van die Vrystaat, 1997

Bron: DPF 1998:6

Die tweede wet bepaal dat firmas hul werkersprofiel in ooreenstemming moet bring met die bevolkingsprofiel wat beteken dat regstellende aksie moet geskied terwyl baie swart persone nog nie die basiese vaardighede het nie. Dit beteken terselfdertyd dat alle poste wat deur blankes gevul is, indien dit vakant word deur anderskleuriges gevul moet word. Hierdie bepalings geld nie net vir rassegroepe nie, maar ook ander aangewese groepe soos vroue en gestremdes.

Hierdie bepalings kan deur sommige werkgewers as problematies ervaar word veral waar persone aangestel moet word omdat hulle swart en/of vroulik is en oor geen toepaslike vaardighede beskik nie. Verkeerde aanstellings kan produksie negatief beïnvloed en sodoende die ekonomie knou. Wat die minimumloon betref kan dit gebeur dat werkgewers, werkers afdank of selfs besighede in landelike gebiede sluit omdat hulle nie die minimumloon kan betaal nie. Huishulpe raak onbekostigbaar en werkgewers kan nie alle voordele bied soos wat die wet bepaal en dit lei tot afdankings. Dit mag dalk verdere werk-verliese veroorsaak en die GEAR-strategie 'n knou gee.

Daar is dus geen ander uitweg nie as om samewerking tussen die privaatsektor, die regering en werkersunies te bewerkstellig sodat groei gestimuleer kan word. Daar is ook 'n groot tekort aan persone in die agtergeblewe gemeenskappe wat vaardighede het om in sekere tegniese en bestuursposte te dien. Hierdie aangeleentheid beteken dat opleiding nodig is om uiteindelik die probleem van vaardighede aan te spreek om persone in die regte werk aan te stel en nie aanstellings te maak om slegs die bevolkingsprofiel te weerspieël nie. Minimumlone moet ook onderhandelbaar gemaak word.

'n Ander probleem is die feit dat daar nie veel werksgeleenthede op intreevlak is nie. Persone het wel opleiding ontvang, maar beskik oor geen ervaring nie. In hierdie verband is samewerking en vennootskappe belangrik waar besighede die opleidingsentrum of skole bystaan en 'n geleentheid bied aan leerders om ervaring op te doen terwyl hulle nog opleiding ontvang. Die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR) probeer hierdie aangeleentheid aanspreek sodat vaardighede erken kan word.

Desentralisasie van ekonomiese aktiwiteite na landelike gebiede sodat mense daar sal bly en werk en sodoende die dorpe se ekonomie verbeter, moet in die Vrystaat sterk ondersoek word. Daar moet ook 'n doelbewuste poging wees om beleggings te vermeerder, wat werkskepping teweeg sal bring. Die plaaslike regering het hier 'n verantwoordelikheid om te vervul.

Voorafgaande teoretiese bespreking word vervolgens aangevul deur middel van insette gelewer deur respondente betrokke as leerders by aandskole in die verskillende streke van die Vrystaat. Dit is egter belangrik om die tipe vrae wat gestel was tesame met die response as Addendum B te bestudeer.

Respondente uit Bloemfontein, Bethlehem en Kroonstad het dit duidelik gestel dat misdaad as gevolg van werkloosheid vererger word. In die drie dorpe is die mening geopper dat die staat die verantwoordelikheid moet neem om werk te verskaf. Respondente noem byvoorbeeld dat die ANC werk belowe het - tog is individue sonder werk. Daar is selfs gekwalifiseerde onderwysers wat werkloos is. Uit voorafgaande kan die afleiding gemaak word dat respondente wat wel onderwys en opleiding ontvang het, nie gemeenskapsgeoriënteerde onderwys ontvang het nie. Leerders is nie

voorberei om hul eie besigheid te begin nie of entrepreneurs ingestel nie.

Van die respondente was vroeë skoolverlaters. Sommige het wel matriek voltooi, maar is nogtans werkloos. Vir 'n klein groep respondente bied die vrye markstelsel 'n oplossing en verkoop hulle ware op die sypaadjie en elders. Veral by Botshabelo is vrouens sonder akademiese opleiding betrokke by haarstilering. Daar is baie smokkelhuise in Kroonstad en Bloemfontein en hierdie ekonomiese aktiwiteit blyk die enigste uitweg vir eienaars te wees.

Twee respondente het die navorser gevra hoe hulle moet oorleef as daar geen werk is nie en die besighede stuur hulle na die regering om werk te kry. Wanneer hulle inbrake of diefstalle pleeg, verkoop hulle die ware en het hulle 'n heenkome. In een gemeenskap is dit genoem dat die verkoop van dagga en dwelms 'n inkomste inbring. Respondente noem dat die polisie gefnuik kan word, aangesien daar volgens hulle polisiebeamptes is wie se vlak van onderwys onder graad 10 is en wat geen voorneme het om verder te studeer nie. Hierdie bydrae vanuit die gewone gemeenskapspersone gee 'n prentjie rakende arbeidsbehoeftes en die gepaardgaande invloed wat dit het op die lewenskwaliteit van die agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat. Vervolgens word gesondheidsbehoeftes in die Vrystaat bespreek.

5.4 GESONDHEIDSBEHOEFTE

Volgens Engel (1996: 2) is daar vier elemente wat gesondheid bepaal, naamlik:

- *Biologiese elemente, dit wil sê die gene waarmee jy gebore is;*
- *Die omgewing wat gesondheid bevorder. Hier word verwys na*

besoedeling;

- *'n Gesonde dieet;*
- *Die beskikbaarheid van gesondheidsdienste.*

Die biologiese aspekte is in die hande van die gesin terwyl die staat op ander vlakke ondersteuning kan bied, bv. omgewing, dieet en gesondheidsdienste. Huidiglik is die regering onder veel druk en wil dit voorkom asof gesondheidsdienste in die Vrystaatse hospitale nie na verwagting gelewer word nie. Sekere hospitale in die Vrystaat het in 1999 so 'n moeilike finansiële tydperk betref dat pasiënte nie eens voldoende kos en medikasie ontvang het nie.

Die Wêreld Gesondheidsorganisasie (WGO) definieer goeie gesondheid as *die toestand van algehele fisieke, geestelike en sosiale welsyn, insluitend die vermoë om 'n mens se volle potensiaal te verwesenlik en krisisse en omgewinguitdagings die hoof te bied* (Engel 1996: 2). Dieselfde skrywer (Engel 1996: 2) voeg by dat die "Ottawa Charter for Health" die definisie verder neem deur die volgende by te voeg: *vrede, skooling, opvoeding, kos, inkomste, 'n bestendige ekosisteem, standhoudende hulpbronne, sosiale geregtigheid en gelykheid. Hierdie voorvereistes is dus onontbeerlik vir goeie gesondheid. Dié Handves beklemtoon dat gesondheid eerder 'n middel tot 'n doel is as 'n doel in sigself; 'n hulpbron vir die alledaagse lewe is nie die einddoel van die lewe nie. Dit beveel aan dat ons meer moet bestee aan opvoeding en gemeenskapsopogings om siektes te voorkom, eerder as buitensporige bedrae om voorkombare siektes te genees* (Engel 1996: 2).

Die rol van gemeenskapsgebaseerde gesondheidsopvoeding word deur bogenoemde aanhaling beklemtoon. Agtergeblewe gemeenskappe is tot

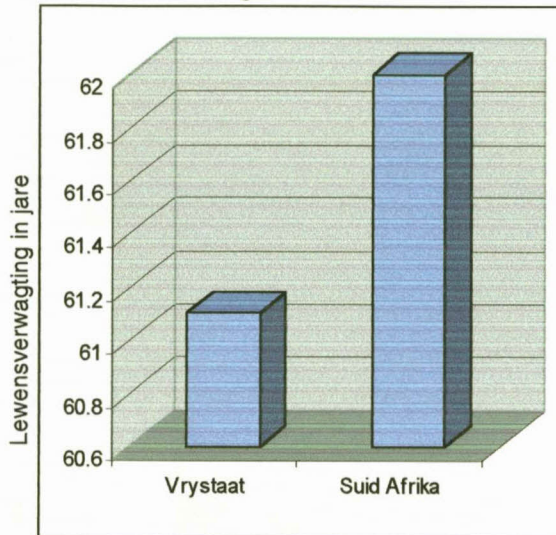
dusver nie goed genoeg toegerus om hierdie verantwoordelikheid te verstaan nie. 'n Minderwaardige opvoedingstelsel het dus negatief ingewerk op gesondheidsomstandighede. Daar is wel groot gesondheidsbehoeftes by agtergeblewe gemeenskappe wat vererger weens aspekte soos vrede, skuiling, opvoeding, kos, inkomste, sosiale geregtigheid en gelykheid wat afwesig is.

Die volgende siektes en toestande word veral by agtergeblewe gemeenskappe aangetref, naamlik, kardiosvaskulêre siektes, tuberkulose, voedingsiektes wat veral deur wanvoeding en ondervoeding veroorsaak word, tuisongelukke (paraffienvergiftiging en brandongelukke), Vigs/HIV, steekwonde en aanrandings, verkragtings, tienerswangerskappe en molestering. Die voorafgaande siektes en toestande word veral aangetref in huishoudings waar daar nie genoeg geld is nie, waar opvoeding swak en die vlak van geletterdheid laag is, waar die werkloosheidsyfer hoog is en die selfbeeld van persone laag is. In hierdie verband het onderwys en opleiding 'n rol om te vervul soos later in die hoofstuk bespreek sal word.

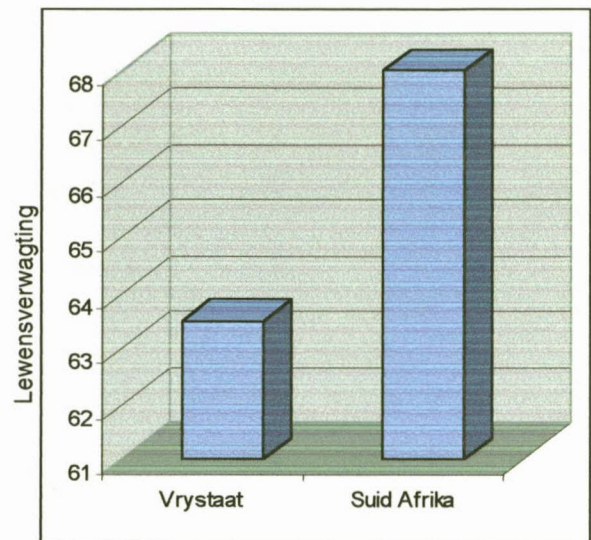
Die volgende syfers soos vervat in die DPF (1998: 9) (kyk figuur 5.5) toon aan dat die lewensverwagting van mans in die Vrystaat 61 jaar is in vergelyking met dié van mans in die groter Suid-Afrika, wat 62 jaar is. Die lewensverwagting van vroue in die Vrystaat is 62 jaar teenoor die 68 jaar van vroue in Suid-Afrika. Dieselfde statistiek toon dat kindersterftes in die Vrystaat hoër is as dié in die hele Suid-Afrika, naamlik 45,8 uit 1 000 teenoor 40,2 uit 1 000 vir die land as geheel. Siektes wat veral voorkom is, soos alreeds gemeld, nou verwant aan armoede.

Figuur 5.5
Gesondheidsindikatore :
Vrystaat vs Suid-Afrika, 1997

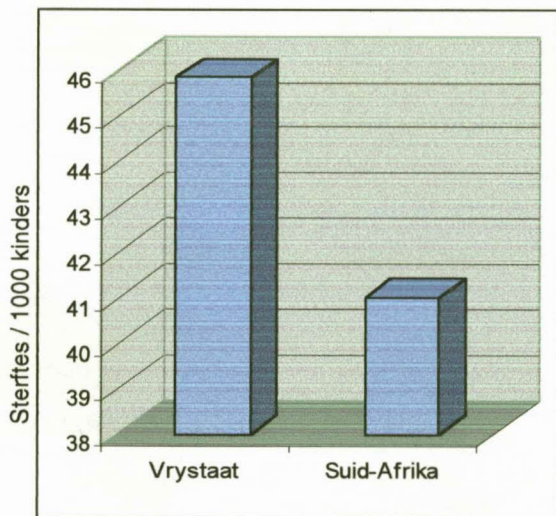
A. Lewensverwagting van manlike geboortes

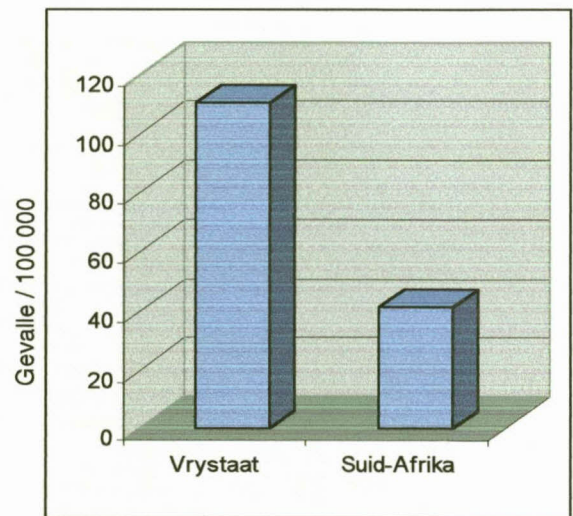
B. Lewensverwagting vroulike geboortes

C. Kindersterftes

D. Voorkoms van masels

Bron: DPF 1998:10

Die DPF (1998) verskaf die volgende gegewens: 5,9 persent van kinders onder vyf jaar is ondervoed, terwyl 59 persent kinders tussen die onderdomme van een en vier jaar wat in 1997 klinieke besoek het, ondervoed was. Die provinsiale tuberkulosevoorkoms is 315 gevalle per 100 000 persone. 'n Gemiddeld van 66 persent pasiënte met tuberkulose word genees. Dit is duidelik dat die Vrystaatse bevolking verskeie gesondheidsprobleme het wat vererger word deur die vreesaanjaende HIV- en Vigsepidemie.

Ander faktore wat bydra tot gesondheidsprobleme is tavernes en smokkelhuise asook smokkelkroeë ("shebeens") wat 'n groot rol speel by tienerswangerskappe, Vigs/HIV en seksueel oordraagbare siektes (SOS), terwyl omgewingsprobleme ook 'n bydrae lewer. Onderwys en opleiding kan hier 'n betekenisvolle rol speel.

Wat HIV/Vigs betref, is dit moeilik om betroubare statistiek te verkry. Die rede hiervoor is dat hierdie siektetoestand tot onlangs die pasiënt se geheim was en die bekendmaking daarvan as skending van sy menseregte beskou is. In gevalle by hospitale waar pasiënte gesterf het of selfs behandel word, word die woorde HIV/Vigs nie op amptelike dokumentasie aangebring nie.

Die aandrang dat Vigs 'n bekendmakende siekte word, mag dalk die situasie rondom die bepaling van die omvang daarvan vergemaklik. Data kan dan gereedelik beskikbaar word en die regering en die privaatsektor kan beter begroot daarvoor. Volgens die jongste navorsing van UnAids (Die Volksblad 11 Mei 1999: 5) het sowat 33,4 miljoen mense wêreldwyd HIV/Vigs van wie 22,5 miljoen in Afrika is. In Suid-Afrika is sowat 3,2 miljoen mense HIV positief en minstens 1 500 doen daagliks die virus op. Oor sowat drie jaar sal 250 000 Suid-Afrikaners jaarliks weens Vigs sterf en teen 2008 sal dié syfer

verdubbel het.

Die toediening van AZT aan alle swanger vroue wat HIV positief is, is die eerste stap in die stryd teen dié virus. Die statistiek soos aangehaal dui daarop dat HIV/Vigs 'n aangeleentheid is wat deur almal aangepak moet word omdat dit 'n uitwerking op verskillende vlakke het bv. werkskepping, ekonomiese groei, harmonie in gesinne en gemeenskappe, die versekerings- en bankwese, werkgewers, onderwys en opleiding, gesondheid en die lewenstandaarde van gemeenskappe. In die Vrystaat, wat oorwegend landelik is, sal die regering by wyse van onderwys en opleiding betekenisvolle veranderinge teweeg moet bring.

Die volgende response oor gesondheidsbehoeftes is weereens verkry vanaf leerders by aandskole asook van verskeie prominente persone en leiersfigure in gemeenskappe. Die inligting moet teen die agtergrond van Addendum B bestudeer word.

Uit die onderhoude blyk dit dat HIV/Vigs tans 'n belangrike onderwerp van bespreking is en probeer alle departemente bydraes lewer rondom hierdie epidemie wat duidelik 'n nasionale prioriteit blyk te wees. In Bloemfontein het respondente by die Heatherdale Kliniek genoem dat die kliniekpersoneel en gesondheidspersoneel dienste in hierdie verband lewer; tog is dit nie voldoende nie. Hulpbronne, medikasie en personeel skiet dikwels te kort.

Persone moet soms baie lank wag om gehelp te word as klinieke besoek word. 'n Verskeidenheid van dienste moet gelewer word, wat nie voorheen die geval was by klinieke nie. Pasiënte gaan nie direk na die hospitaal nie. Die afleiding kan gemaak word dat voorligting aan pasiënte nie gereeld en goed gedoen

word nie, en dit kan toegeskryf word aan die feit dat die personeel te min is.

In Bethlehem het die navorser die afleiding gemaak dat veral ouers dit moeilik vind om oor seks te praat in die gesin. Een respondent het gevoel dat dit die skool se verantwoordelikheid is en dat TV die oorsaak is dat soveel leerders seksueel aktief is. Oor die algemeen was die Bethlehem respondente wel bewus van Vigs. Van die respondente het geen probleme met die gebruik van kondome nie, tòg was daar van die jonger ouderdomsgroep wat gevoel het dat om kondome te gebruik, nie goed genoeg is nie.

Hieruit blyk dit dat meer voorligting gegee moet word en dat daar veral 'n verandering van ingesteldheid moet plaasvind. In Maokeng, Kroonstad, is daar begin met ondersteuningsdienste en 'n forum waar pasiënte byeenkom. Die nadeel is dat die Brentpark gemeenskap nog nie 'n forum het nie. Volgens die kliniekpersoneel wil pasiënte hulleself nie aanmeld of by sulke groepe inskakel nie. Hulle wil die siekte 'n geheim hou. Daar is selfs gevalle waar die pasiënte nie eens hul onmiddellike familie in kennis stel nie, wat baie gevaarlik is. In een geval het 'n veertienjarige persoon histories geraak in die kliniek toe kennis gegee is van sy gesondheidstatus. Die kliniek het nie 'n persoon wat voltyds in diens is en opgelei is om hierdie gevalle te hanteer nie.

Volgens Bartlett (1986:111) is daar 'n intensiewe bedreiging en sosiale angsk wat met die Vigsepidemie gepaardgaan. Dit het te make met die feit dat die mediese wetenskap nie 'n oplossing vir die probleem het nie. Hierdie angsk is ervaar deur die Brentpark-kliniekpersoneel toe die veertienjarige hierdie uitslag ontvang het. Volgens Illich (1976:18) word sodanige angsk aangewakker omdat die siekte onvoldoende mediese oplossings het. Van Dyk

(1991:26) beaam dit deur te noem dat dit die gevoel van verlies aan kontrole en hulpeloosheid is wat die kern van die Vigshisterie is.

Mnr. Odendaal, skakelbeampte van die Department van Gesondheid in die Kroonstad- en Sasolburg-distrikte beweer dat die probleme in terme van gesondheidsvoorsiening in die Vrystaat algemeen is. Van die Departement van Gesondheid se kant word daar veral op die voorkoming van Vigs deur die verspreiding van inligting en kondome, mobilisering van gemeenskappe en ondersteuning gefokus.

Sy departement ondervind finansiële probleme en dus kan daar nie veel meer as een-dag-projekte aan ander gesondheidsprobleme soos toring, bejaardheid en anti-rook programme bestee word nie. In die begin van 1999 het amptenare byvoorbeeld glad nie veldwerk gedoen nie omdat daar op vervoerontkoste besnoei moes word. Mnr. Odendaal noem dat *the priority for expenditure given to the buying of medicine and other emergency services, instead of health promotion remains a problem.*

Die navorser kan nie anders as om saam te stem dat prioritisering belangrik is, tóg moet voorligting en gesondheidsbevordering voorrang geniet. Dit help nie om die medisynevoorraad beskikbaar te stel, maar pasiënte is nie goed ingelig om voorkomend te lewe nie. Die agtergeblewe gemeenskappe trek aan die kortste end, veral waar gemeenskappe ongeletterd is, taal 'n probleem is en terme moeilik verstaanbaar is.

'n Onderhoud met mnr. Motseki Motlatla by die "Aids Training Information and Counselling Centre" te Bloemfontein het aan die lig gebring dat Vigs 'n tipies Suid-Afrikaanse probleem is en hoog op die gesondheidsdepartement se

prioriteitslys is. Die ergste probleem is dat daar 'n toename in voorvalle is veral onder die jeug. Volgens hom was die toename onder jeugdiges vanaf 1997 tot 1998 65,4 persent. Die voorkoms van HIV was volgens hom in 1997 12,7 persent onder jeugdiges, terwyl dit in 1998 reeds so hoog as 21 persent by hierdie ouderdomsgroep was. Die voorkomssyfer onder ander ouderdomsgroepe is onder 43 persent. Voorafgaande beteken dat daar 'n negatiewe invloed op die ekonomie van die land sal wees omdat die jeug die ouers en werkerskorps van die toekoms is. Dit beteken dat hierdie potensieel produktiewe groep van die bevolking baie vroeg kan uitsterf of weens hulle siekte 'n swaar finansiële las op die staat sal plaas.

Dit raak duideliker dat veiliger sekspraktyke, opvoedings-, voorligtings- en voorkomingsprogramme essensiële wapens teen Vigs kan wees. Dit is belangrik om te besef dat sulke programme slegs suksesvol kan wees indien hulle begrend word deur deeglike en wetenskaplike navorsing oor mense se behoeftes, houdings, kulture en gesondheidsoortuigings in die algemeen. Dit is belangrik dat individue die erns van en vatbaarheid vir HIV/Vigs verstaan. Navorsers wil die volgende gedagte van Sher (1989:317) ondersteun: *In campaigning against Aids, it seems that now, more than ever, formal sex education should be an essential part of a child's growing-up process.*

5.5 SOSIAAL-MAATSKAPLIKE FAKTORE

5.5.1 Sosio-ekonomiese indikatore

Verskeie sosiaal-maatskaplike probleme word veroorsaak deur sosio-ekonomiese vraagstukke soos werkloosheid en armoede wat aanleiding gee tot misdade soos roof, diefstal, die smokkel van drank en dwelms, prostitusie,

en ander.

Tabel 5.1 gee 'n uiteensetting van die sosio-ekonomiese indikatore in die verskillende provinsies van Suid-Afrika. Hierdie data word veral deur die Departement van Welsyn gebruik. Indien die tabel bestudeer word, is dit duidelik dat Wes-Kaap in 1991 die hoogste lewensverwagting gehad het (67,70), terwyl die gemiddelde lewensverwagting in die Vrystaat in dieselfde jaar slegs 61,90 was. Lewensverwagting beïnvloed onder andere produktiwiteit en vooruitgang van die gemeenskap.

In 1996 het Kwazulu-Natal die grootste bevolking van 7,7 miljoen gehad wat 5,3 miljoen meer as die Vrystaat s'n was terwyl Kwazulu-Natal se oppervlakte veel kleiner is. Hierdie demografiese verspreiding beïnvloed die voorsiening van noodsaaklike maatskaplike dienste.

In 1991 het die Wes-Kaap die hoogste geletterdheidsyfer gehad, terwyl die Vrystaat s'n ± 10 persent laer was. Oos-Kaap het in 1995 die hoogste proporsie van kinders wat in armoede woon gehad, naamlik 77,5 persent gevolg deur die Vrystaat met 72,7 persent terwyl Gauteng die laagste was met 20 persent. In 1995 was die armoedevlak in die Vrystaat 63,4 persent, wat kommerwekkend hoog is.

Die feit dat die Vrystaat tydens dié opname die hoogste proporsie van kinders gehad het wat in armoede lewe, impliseer dat ondervoeding, wanvoeding en siektes algemeen is en dat kinders as gevolg hiervan nie goed sal kan presteer op skool nie. Sosio-maatskaplike probleme het dus 'n direkte invloed op onderwys en opleiding.

Tabel 5.1

Sosio-ekonomiese statistiek en indikatore in die RSA

Indikator	Oos-Kaap	Wes-Kaap	Noord-Kaap	Vrystaat	KZN	Mpumalanga	N. Prov.	N/W	Gauteng	RSA
Bevolking (km2)	170,616	129,386	363,389	129,437	91,481	82,333	116,824	118,710	21,025	1,233,201
Bevolking sensus 1991	5,9	4,1	0,8	2,5	7,7	2,6	4,1	3,0	7,2	37,9
Ekonomiese ontwikkelings- indeks - 1991	0.507	0.677	0.698	0.657	0.602	0.694	0.470	0.543	0.818	0.677
Arbeidloosheid (%)	70.7	28.0	64.9	63.4	51.9	57.3	59.1	62.1	17.3	50.0
Prosent wat in stadse woon in (%)	77.5	34.8	59.2	72.7	59.3	61.3	60.9	67.7	20.0	60.0
Arbeidloosheid-syfer (%)	72.34	94.57	79.83	84.42	84.26	75.48	73.64	69.46	92.91	82.16
Arbeidloosheid- syfer 1991	60.65	67.70	62.69	61.90	61.55	62.38	62.67	59.66	66.00	62.77
Arbeidloosheid- syfer 1991	58.2	26.8	31.5	45.4	44.7	41.2	57.0	43.3	35.2	41.8
Arbeidloosheid-syfer (%)	45.3	17.4	32.5	24.4	32.2	36.4	47.0	36.6	28.7	32.6
Arbeidloosheid- syfer 1991	3.7	1.2	1.6	1.4	2.3	2.1	4.8	1.6	0.9	1.9

DoW (Departement van Welsyn) Department of Welfare: 1997: 105

5.5.2 Misdaad

Ten einde gemeenskapsontwikkeling volledig te verstaan, is dit belangrik om misdaad as onderwerp te bespreek. Die volgende vrae ontstaan: Waarom vind misdaad plaas? Wie is veral betrokke by misdaad in die gemeenskappe? Watter effek het misdaad, veral op agtergeblewe gemeenskappe?

Misdaad word in die meeste gevalle gepleeg deur mense wat meer geld wil hê. Geldmagnate buit persone met sosiaal-maatskaplike behoeftes se omstandighede uit deur misdaad as oplossing vir armoede te bied. Vir sommige mense is misdaad 'n betalende bedryf.

Die Minister van Veiligheid en Sekuriteit, Sydney Mufamadi, het op 28 April 1999 misdaadstatistiek bekend gemaak. Hierdie statistiek is verkry van die SAPD-Misdaadinligtingsbestuursentrum (SAPD MIBS 1998/99) en het getoon dat ernstige misdade soos moord, gewapende roof en verkragting vanaf Desember 1998 tot Februarie 1999 gestabiliseer het. Vir politici mag dit dalk positief wees, maar gemeenskappe wil in misdaadvrye areas woon met 'n zero-vlak misdaad. Dit is egter 'n mistasting om slegs van die regering te verwag om die misdaadsyfer te verminder en te ontken dat gemeenskappe ook 'n verantwoordelikheid het. Onderwys en opleiding het beslis 'n rol om te speel veral met betrekking tot maatskaplike misdaadvoorkoming, wat sou kon insluit die bevordering van sport, ontspanning en gemeenskapswaardes.

Mnr. Mufamadi het beklemtoon dat 15 soorte misdade gestabiliseer het en dat die Noordelike Provinsie die veiligste is, terwyl Gauteng en Wes-Kaap kop aan kop loop ten opsigte van geweldsmisdaad. Die Vrystaat val sedert Junie 1998 in die middel tot laer posisie wat misdaadsyfers betref.

Die misdade wat wel landswyd die skerpste toegeneem het, is gewapende roof. Die syfer per 100 000 van die bevolking staan op 54,3 teenoor 50,7 in 1994/95. Huisbraak het toegeneem vanaf 155,8 tot 169,2 en ander rooftogte vanaf 21,4 tot 40,1 per 100 000 van die bevolking. Motorkapings en vragmotorkapings het albei skerp toenames getoon tot onderskeidelik 9,1 en 3,5 per 10 000 van die bevolking, terwyl verkragtings, aanranding, motordiefstal, onwettige besit van vuurwapens en transito- en bankrooftogtesyfers gestabiliseer het. Dwelmverwante misdaad het 'n daling getoon vanaf 27,3 per 1 000 van die bevolking in 1994/95 tot 20,5 in 1998/9 (SAPD MIBS 1999:2).

Volgens die DPF (1998) het die Vrystaat 'n hoë misdaadvoorkoms in die volgende areas: veediefstalle, aanrandings, inbraak by besighede, diefstal en verkragting. Die afgelope jaar of twee het plaasmoorde en -aanvalle ook skerp toegeneem. Hierdie provinsie is oorwegend landelik en die vlak van onderwys en opleiding van die bevolking is laag wat 'n invloed het op sosio-maatskaplike probleme. Die toename in veral geweldsmisdade mag wees as gevolg van die proses van verstedeliking, werkloosheid, en die verval van die gesinslewe.

Die onderhoud met Areakommissaris Gibson en Kaptein Earle van die SAPD in die Vrystaat het uitgewys dat geweldsmisdade in die algemeen die prominentse misdade is wat in die Noord-Vrystaat gepleeg word en dat drankmisbruik hier 'n groot rol speel, veral onder die agtergeblewe gemeenskap. Die sosio-ekonomiese toestande in die Goudvelde speel ook 'n rol in drankmisbruik en die gepaardgaande pleeg van misdade soos aanranding, verkragting en roof. Hierdie respons stem oorwegend ooreen

met die van die respondente by BVOO-groepe in die verskillende dorpe wat deel uitmaak van die kommissaris se streek.

Gibson noem verder dat poging tot moord en moord ook baie voorkom en word veral gepleeg word met gelisensieerde vuurwapens. Hier is nie 'n toename in die misdaad aanranding met die opset om ernstig te beseer nie omdat die wapen verander het vanaf 'n mens na 'n vuurwapen wat poging tot moord of moord daarstel. In Kroonstad en Bethlehem is daar nie veel genoem in terme van gewapende aanvalle nie en kan daar afgelei word dat Welkom en Sasolburg hierdie probleem tot 'n groter mate ervaar.

Ekonomiese misdade soos diefstal is ook algemeen as gevolg van die feit dat werkloosheid baie hoog is in die Noord-Vrystaat. Hier dra die ekonomiese toestand van die myne waar duisende werkers afgedank is, by tot die toename in gemelde misdaad. Volgens Gibson is daar in die Noord-Vrystaat ook geweldig baie verbode immigrante wat voorheen op die myne gewerk het en nie teruggekeer het na hul lande van herkoms nie.

Die Vrystaat bestaan uit drie areas nl. Noord- (Welkom), Suid- (Bloemfontein), en Oos- (Bethlehem) Vrystaat. Soos reeds vermeld, het die Noord-Vrystaat 'n probleem met verbode immigrante en dit maak dat hierdie area uniek is teenoor die ander areas in die Vrystaat. Ten opsigte van geweldsmisdade bly die tendens deur die provinsie dieselfde.

Kaptein Earle voel dat die moontlike oorsake van misdaad in die streek veral gekoppel is aan drankmisbruik, onverdraagsaamheid van gemeenskappe onderling en die feit dat die Noord-Vrystaat grens aan Gauteng. Kommissaris Gibson noem ook dat as gevolg van die lae onderwyspeil wat benodig word

om op 'n myn te kan werk en die hoë inkomste wat die mynwerkers ontvang daar 'n geneigtheid in die Noord-Vrystaat is dat kwalifikasies nie so 'n belangrike rol speel om 'n werk te bekom nie. Aangesien die myne afskaal, het dit ook 'n probleem geword omdat die werkers oor die algemeen onopgelei is om enige ander take te verrig.

Kaptein Earle voel dat 'n opgevoede gemeenskap gewoonlik nie oorgaan tot gewelddadige handeling nie, maar geskille op 'n ordelike wyse besweer. By ongeskooldes is dit oor die algemeen gewoonlik nie die geval nie. Indien die lede van 'n gemeenskap hoër skoolastiese vlakke bereik het, sou veral geweldsmisdade nie so prominent gewees het nie. Hierdie stelling lok kritiek uit in die sin dat geweld met ongeskooldheid geassosieer word.

Die twee respondente het verder aangedui dat as gevolg van die uitvloeï van kundiges uit die Suid-Afrikaanse Polisiediens na die privaatsektor 'n leemte in die Polisiediens ontstaan het en dit baie geld sal kos om die Polisie weer op dieselfde standaard te kry as 'n paar jaar gelede. Lede is wel toegerus om misdaad te bekamp maar as gevolg van die moraal van die lede is hul nie meer bereid om die nodige voorsorg en voorkomende optredes te loods nie. Dit is duidelik dat misdaad gemeenskapsontwikkeling teenwerk. Dit het 'n impak op die ekonomie en moet deur middel van opvoedingsprogramme aangespreek word.

5.6 SAMEVATTENDE PERSPEKTIEWE

Ten slotte kan daar afgelei word dat sosio-maatskaplike probleme eie is aan die agtergeblewe gemeenskappe. Alhoewel die regering poog om lae-kostehuse te bou, bly oorbevolking 'n probleem. Daar is nog gevalle waar

private eienaars hul huise met slegs een toilet aan vier of meer gesinne uitverhuur. Hierdie samedromming kan tot allerlei maatskaplike wanpraktyke en die voorkoms van misdaad lei. Wanbesteding van pensioengeld vind dikwels plaas, veral waar die bejaarde saam met kinders en kleinkinders woon en die broodwinners werkloos is. Kindermolestering, wat in baie gevalle nie eens aangemeld word nie, bly 'n probleem - moontlik omdat die moeder werkloos is en die man of molesteerder die bron van inkomste is. Indien hy dus aangemeld sou word, sou dit finansiële implikasies hê. Dranksmokkelary en dwelms is aan die orde van die dag, wat gepaard gaan met hoë tienerswangerskappe.

'n Groot bron van kommer in die Vrystaat is die hoë persentasie persone sonder enige skoolopleiding en die hoë persentasie wat nie geletterd is nie. 'n Gebrek aan onderwys werk dus beperkend in op die ekonomie van 'n land en so ook van die Vrystaat. Matrikulante is dikwels werkloos omdat hulle geen ondervinding het nie en as gevolg van die feit dat werkgewers ervare persone aanstel.

Ander faktore wat die behoefte aan onderwys en opleiding beklemtoon, is 'n snelveranderende lewenswerklikheid, die kennisontploffing, die veranderende sosiale rol van die vrou, veranderende beroepspatrone en arbeidsmark, en tegnologiese veranderinge.

Daar is dus 'n behoefte aan onderwys en opleiding in die Vrystaat wat sinvol aangespreek moet word deur 'n visie met doelgerigte planne wat verandering kan meebring. 'n Nadeel van die vorige onderwysstelsel was die feit dat enige instelling onderrig- en opleidingsprogramme kon aanbied wat uiteraard nie deur besighede of ander instansies erken is nie. Dit het dus probleme

geskep wat die oordrag van kwalifikasies betref. Die daarstel en implementering van die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR) wat vergelykbaarheid rondom kwalifikasies meebring, kan hierdie probleme verlig.

Om belangstelling te wek en te behou onder potensiële leerders sal daar ag geslaan moet word op die volgende faktore:

- die aanbieding van relevante programme;
- verskillende intree-en uitreevlakke vir leer;
- assessering en erkenning van vorige leer;
- kapasiteitsbou in terme van uitkomsgebaseerde onderwys by fasiliteerders;
- goed toegeruste leersentrums;
- finansiële bystand deur alle sektore;

Daar is 'n behoefte aan kursusse en opleiding vir persone wat alreeds sertifikate, diplomas, en grade het om effektief by te dra tot gemeenskapsontwikkeling. Opknappingskursusse beteken dat lewenslange leer 'n werklikheid word. Van Vuuren et al. (1991:456) skryf dat *regular in-service training and training to upgrade existing skills should be seen as part of the social responsibility of employers and managers in the formal market*. Verder noem Pretorius en Lemmer (1998:3) dat deurlopende heropleiding van menslike hulpbronne baie belangrik is in 'n vinnig en ewigdurend veranderende wêreld waar nuwe kennis en tegnologiese vaardighede oorgedra moet word.

5.7 DIE ROL VAN ONDERWYS EN OPLEIDING IN GEMEENSKAPS- ONTWIKKELING

5.7.1 Inleidende opmerkings

Gemeenskapsontwikkeling word beïnvloed deur 'n aantal faktore waarvan enkeles hierbo bespreek is. Dit blyk dat ernstige behoeftes in die Vrystaat op elkeen van voorafgaande terreine bestaan. Daar sal nou aandag geskenk word aan die moontlike rol wat onderwys en opleiding kan speel om van hierdie behoeftes aan te spreek.

Ontwikkellende gemeenskappe sien onderwys sonder uitsondering as die weg na 'n verhoogde lewenstandaard. Gevolglik ondervind die land in die reël sterk maatskaplike, ekonomiese en politieke aandrang op onderwys van 'n hoë gehalte. 'n Ontwikkelde en geskoolde arbeidsmag is noodsaaklik vir ekonomiese ontwikkeling. Ten einde dit te vermag, veral in die Vrystaat, sal daar baie opheffingswerk gedoen moet word. In baie gevalle word daar gevind dat die "verlore geslag" (volwassenes en leerders wat vroeër uitgesak het langs die onderwyspad) nou wil teruggaan skool toe. Daar is dus 'n begeerte na 'n verhoging in opvoedingspeil. Sodanige verhoging kan bydra tot gemeenskapsontwikkeling, omdat leerders hulle kennis en vaardighede verhoog, 'n beter kans het op indienstreding en so 'n geleentheid gebied word tot beter lewenskwaliteit. In die Vrystaat is daar volgens die woordvoerder oor Basiese Volwasse Onderwys en Opleiding van die Departement van Onderwys tans 150 sentrums vir volwassenes wat hul onderwysvlak wil verbeter. Die sentrums word in die volgende distrikte aangetref:

Distrik	Aantal sentrums
Bethlehem	12
Bloemfontein-Oos	13
Bloemfontein-Suid	20
Bloemfontein-Wes	22
Harrismith	11
Kroonstad	8
Ladybrand	8
Odendaalsrus	11
Phuthaditjhaba	11
Reitz	10
Sasolburg	14
Welkom	8

Bo en behalwe bogenoemde sentrums is daar ook nie-regeringsorganisasies wat betrokke is by die verbetering van die opvoedingspeil van gemeenskappe. Volgens Slowey (1988: 303) het navorsing getoon dat daar 'n duidelike verband bestaan tussen die peil van persone se opvoedkundige kwalifikasies en hul behoefte aan verdere opleiding. Daar kan dus verwag word dat volwassenes wat basiese geletterdheid verwerf het ook 'n behoefte aan verdere opleiding sal ontwikkel.

5.7.2 Beroepswisseling

Toenemende beroepswisseling veroorsaak 'n behoefte aan opleiding. Van Zyl (1991:3) noem dat die geneigdheid tot beroepswisseling toegeskryf kan word

aan aspekte soos langer beroepsbetrokkenheid weens langer lewensverwagting, groter kompetisie op beroepsgebied, hoër beroepsaspirasies en groter sosiale aanvaarbaarheid van beroepswisseling. Woodhall (1988:79) en Kasworm (1993:412) beweer dat beroepsoorbodigheid weens tegnologiese vooruitgang lei tot groter opleidingsbehoeftes. In die Vrystaat, wat 'n oorwegend landbou- en mynbouprovinsie is, word tradisionele aktiwiteite deur nuwe beroepe vervang en die persone wat daardeur geraak word, moet toepaslike opleiding ontvang.

5.7.3 Bemagtiging

Agtergeblewe gemeenskappe het bystand van buite nodig om bemagtig te word. In hierdie verband verwys Racelis (1986: 178) na vaardigheids- en organisatoriese opleiding, krediete, inkomstesemas, tegnologie, onderwys en toegang tot basiese dienste. Sowel konkrete as abstrakte behoeftes moet deur bemagtiging aangespreek word. Swanepoel (1997: 24) beweer dat bemagtiging 'n leerproses is waar probleemoplossing plaasvind, dit wil sê dit is 'n kollektiewe aksie waar 'n groep persone saamwerk om 'n behoefte aan te spreek weens hul belangstelling daarin. Die potensiaal vir suksesvolle bemagtiging, veral op grondvlak ("grassroots level"), word vergroot wanneer dit deur gemeenskapsgebaseerde groepe hanteer word. Volgens deskundiges ontwikkel bemagtiging selfbewustheid sodat ontwikkelingsbehoeftes geïdentifiseer kan word. In die Vrystaatse gemeenskap is die teendeel egter waar.

Selfbewustheid het reeds plaasgevind en gemeenskappe op die grondvlak is bewus van hul omstandighede. Dit is ook duidelik dat dit 'n gemeenskap uit hierdie poel van armoede wil beweeg. Dit wil egter voorkom asof bemagtiging sonder onderwys en opleiding 'n verlore taak is en bemagtiging

sonder die aanleer van vaardighede vrugteloos.

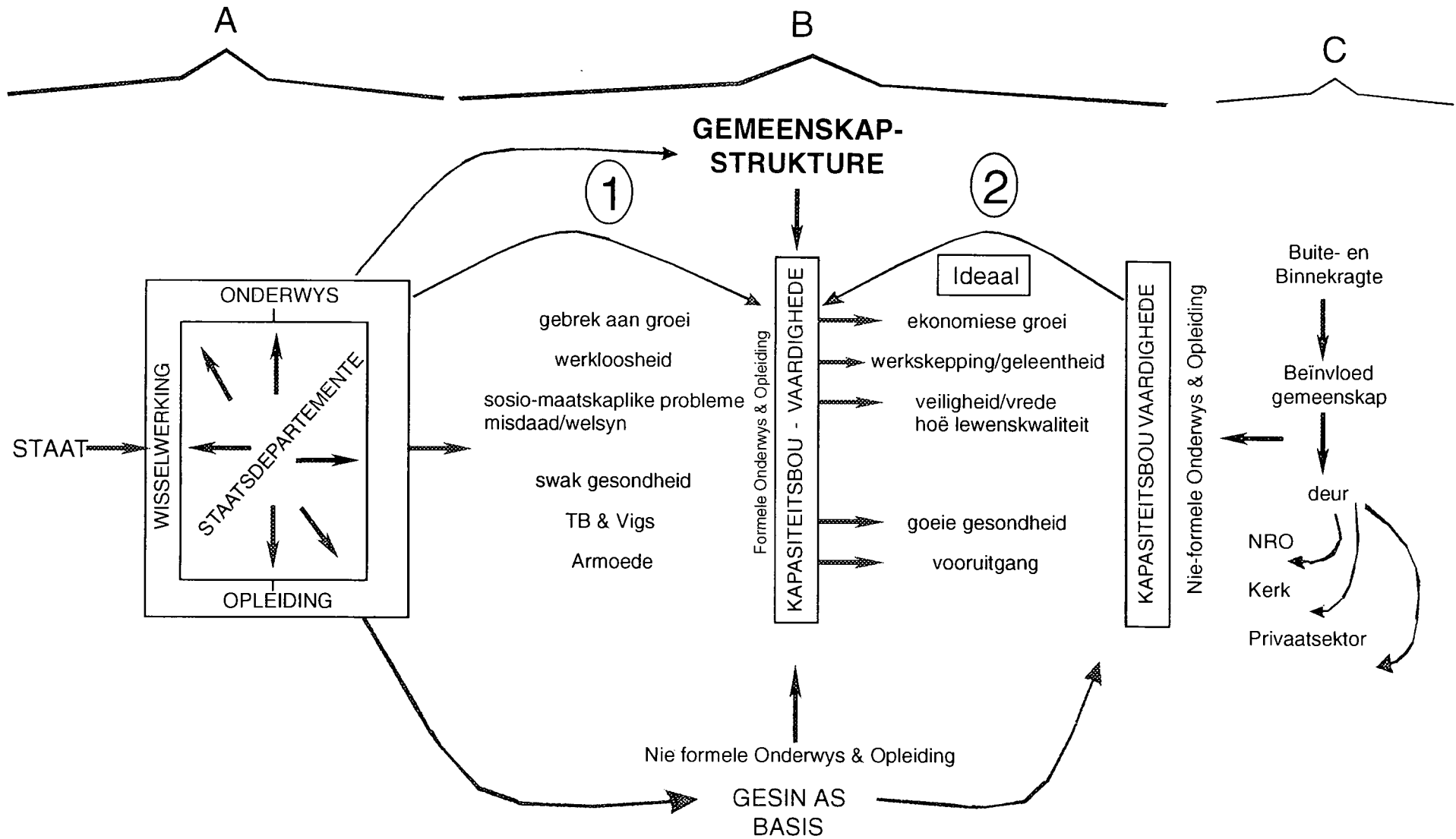
5.7.4 Rolspelers by gemeenskapsontwikkeling

Figuur 5.6 is 'n voorstelling van hoe gemeenskapsontwikkeling aan die hand van die sosiaal-demokratiese model (vgl. 1.2.3) aangepak kan word. Hierdie voorstelling is deur die navorser ontwikkel om die belangrikheid van die betrokkenheid en interaksie tussen gemeenskappe, nie-regeringsorganisasies, die staat en die privaatsektor te illustreer. Deur samewerking en vennootskappe kan alle rolspelers agtergeblewe gemeenskappe help groei tot nuttige, bemagtigde gemeenskappe.

A in die diagram toon die rol van die staat aan waar daar wisselwerking moet wees tussen staatsdepartemente om vaardighede te ontwikkel en om ontwikkelingsgeleenthede te skep. Staatsdepartemente moet inderwaarheid uitreik na onderwys en opleiding, wat die sleutel tot ontwikkeling is. 'n Onderwys- en opleidingsbeleid wat tred hou met verandering en gemeenskapsbehoeftes het die voordeel dat dit 'n land mededingend maak met ander lande.

Daar kan egter nie net van die regering verwag word om opheffingswerk te doen nie. In die diagram toon C aan watter ander strukture ook 'n rol kan speel. Dit is die ander kragte binne en buite die gemeenskap wat beweging moontlik kan maak. Vaardighede moet ontwikkel word, en groepe soos nie-regeringsorganisasies (NRO's), die kerk wat binne die gemeenskap 'n behoudende waardesisteem kan vestig, die privaatsektor wat by wyse van vaardighede en finansieel 'n gemeenskap kan bemagtig, het almal 'n rol te speel. Die bereidwilligheid van die gemeenskap tot ontwikkeling is net so belangrik.

FIGUUR 5.7
Diagrammatiese Voorstelling van Rolspelers in Gemeenskapsontwikkeling

B 1 van die diagram toon aan wat die gemeenskapsbehoeftes is en dat gemeenskappe op hierdie terreine bemagtig moet word. Kapasiteitsbou moet plaasvind en vaardighede moet ontwikkel word. Onderwys en opleiding wat hierdie probleme aanspreek moet verskaf word sodat die gemeenskap kan beweeg na B 2, wat die ideaal is van elke gesin of gemeenskap.

5.7.5 Ekonomiese groei

Onderwys en opleiding het 'n positiewe rol te speel wanneer daar na ekonomiese groei gekyk word. Indien die Vrystaat ekonomiese groei wil bewerkstellig, moet daar gekyk word na die soort inkomste wat die BBP beïnvloed. Investerings is belangrik, maar word negatief beïnvloed deur misdaad. *Opportunities to create a safe and secure environment in which crime is at manageable levels are inextricably linked with continued socio-economic development, investment and job creation* (DPF 1998:13). Die Vrystaat se grootste probleem is dat daar nie genoeg verwerking plaasvind van die primêre hulpbronne nie. Die DPF (1998:8) beweer dat daar in die Vrystaat heelwat geleenthede bestaan vir die verwerking van petro-chemiese en farmaseutiese produkte, asook vir die vervaardiging van landbou-implemente en ander toerusting, asook juweliersware. Omdat daar egter nie genoeg fabriek is om hierdie produkte te verwerk nie, word dit eerder na die ander provinsies vir verwerking gestuur.

Indien onderwys en opleiding so gestruktureer kan word dat inrigtingskursusse aangebied om verwerkingsvaardighede te ontwikkel, kan hierdie sektor aansienlik uitgebrei word. Fabriek wat dan ontstaan vir die verwerking van grondstowwe wat uit mynbou verkry word, kan baat by

uitvoere en meer geld in die Vrystaat inbring wat alle Vrystaters sal bevoordeel. Ander fabrieke wat neweprodukte vervaardig, sal dan ook hierby baat en meer werkers kan in diens geneem word. Daar moet dus 'n goeie verstandhouding wees tussen onderwys- en opleidingsverskaffers en mynbou. Beroepsontwikkeling moet ook by myne plaasvind sodat werkers op enige stadium van werk kan verander en hulle vaardighede effektief in 'n nuwe veld kan aanwend. Die NKR maak voorsiening vir erkenning van vorige leer en vaardighede en ervaring wat opgedoen is.

Klein en medium sake-ondernemings in die Vrystaat kan bydra tot werkskepping en ekonomiese groei. Dit is belangrik om te aanvaar dat die regering nie alleen werk kan verskaf nie, maar die weg moet baan vir werkskepping deur ander sektore. Die privaatsektor speel in hierdie geval 'n belangrike rol. Die probleem is dat baie klein en medium sakeondernemings nie goed toegerus is met opgeleide personeel nie en hier kan onderwys en opleiding 'n belangrike rol speel. Entrepreneurskap kan as basis dien. Personeel moet weet hoe so 'n besigheid bedryf word en sal dus opleiding nodig hê in bestuurs-, bemarkings-, kommunikasie- en finansiële vaardighede.

Indien daar 'n sentrum is waarheen leerders kan gaan om hiervoor toegerus te word, sal dit 'n belangrike bydrae lewer. Ongelukkig het groot getalle lede van agtergeblewe gemeenskappe nooit geleer om hul eie ondernemings te begin nie. Die vorige skoolsisteem het hulle ook nie toegerus om suksesvolle entrepreneurs te word nie.

Gemeenskapskolleges geïnisieer deur die staat en ondersteun en geborg deur die privaatsektor, besighede, gemeenskappe en plaaslike rade kan daartoe

bydra dat 'n gemeenskap soos in die voorafgaande diagram (figuur 5.6) beweeg vanaf B 1 na B 2.

5.7.6 Misdaadvoorkoming

Misdaad kan ook aangespreek word deur middel van effektiewe opleiding van polisiebeamptes en van die gemeenskap. Daar is wel polisiebeamptes wat tot op datum nie 'n Graad 12-kwalifikasie het nie en wat nie genoeg verdien om gesinne aan die gang te hou nie. Die regering moet kyk na kursusse om polisiemanne beter toe te rus vir misdaadvoorkoming en effektiewe polisiëring. Hoëvlak moet aangeleer word om wet en orde te kan handhaaf, maar ook om effektiewe misdaadvoorkoming in die Vrystaat teweeg te bring.

Instellings soos gemeenskapskolleges in elke streek kan help om onderwys- en opleidingsprogramme vir polisiebeamptes aan te bied. Respek vir wet en orde is ook 'n belangrike aspek wat as voorkoming kan dien. Buitekragte soos die kerk, NROs en die gemeenskap moet 'n rol speel. Hierdie buitekragte kan by wyse van seminare, inligtingstukke en kort- of kitskursusse betrek word by misdaadvoorkoming.

'n Kultuur van samewerking met die polisie moet gekweek word. Gemeenskappe moet dus deur middel van polisiëringsforums geleer word om betrokke te raak by misdaadbekamping en -voorkoming. Die polisie moet ook verseker wees van die gemeenskap se ondersteuning.

5.7.7 Werkskepping

In die Vrystaat kan landbou in 'n mate bydra tot werkskepping alhoewel hierdie sektor met verloop van tyd meer gekommersialiseerd geraak het. Die feit dat daar huidiglik 'n wet op landhervorming is, beïnvloed landbou in die Vrystaat. Boere wat redelike groot oppervlaktes grond besit, kan 'n gedeelte van hul grond afstaan aan kleiner boere of selfs aan hul werkers om op te boer. Hierdie proses in samewerking met banke kan daartoe lei dat kleinboere gehelp word.

Op hulle beurt kan die kleinboere werk skep vir werklose persone. Ten einde hierdie proses 'n sukses te maak sal hierdie klein- en nuwe boere opgelei moet word om sake te doen. Hierdie vaardighede kan alleenlik ontwikkel word deur opleiding. Indien daar 'n sentrum is wat dan ook kan help met navorsing en kwaliteitbepaling en -versekering van produkte, kan almal daarby baat.

Ander aktiwiteite soos vervoer, finansiering en dienste kan werkskeppend wees. Beginnerboere kan dus voedsel verskaf vir 'n kleiner mark en om 'n bestaan te maak. Die verskil met die vorige regering se bestaansboerdery is dat die eienaars nie opleiding gehad het nie en dat die verkeerde produkte in verkeerde grond gekweek is. Dit beteken produksie was swak. Daar was geen beskerming in terme van omgewingsrampe nie. In dié verband kan bestuurskursusse aangebied word aan voornemende boere.

Bemaking moet gedoen word en so kan 'n aantal moontlikhede in plek gestel word wat deur kommersiële boere gebruik kan word. Vennootskappe kan gesluit word met groter korporasies en weereens is entrepreneurskap die

wagwoord. Diensleweraars, bv. finansiële adviseurs, Eskom, Landbank/banke, die munisipaliteite, die Departement van Landbou, ens. het ook 'n rol om te speel. 'n Gemeenskapskollege kan hierby betrek word en 'n belangrike bydrae lewer.

5.7.8 Lewensomstandighede

Wat gesondheidstoestande betref en veral Vigs, het onderwys en opleiding 'n kardinale rol om te vervul. Gemeenskapsontwikkeling vereis beter lewensomstandighede en 'n langer lewe. Vigs is 'n werklikheid en talle organisasies probeer om dit tuis te bring by Suid-Afrikaners. Ongelukkig is dit nie goed genoeg nie, want syfers neem toe wat die voorkoms van HIV/Vigs betref (vgl. 5.4).

Indien daar in elke streek van die Vrystaat 'n Vigsinligtingsentrum is wat gekoppel is aan 'n gemeenskapsonderwys- en -opleidingsentrum, kan baie persone bereik word. Daar moet dus gemeenskapsinrigtings wees waarheen baie mense gaan en Vigsvoorligting moet hier aangebied kan word.

As die staat die verantwoordelikheid vir die opheffing van agtergeblewe gemeenskappe aanvaar, sal dit die verpligting om ouers uit hierdie gemeenskappe op te voed, moet insluit. Ouers het 'n kardinale rol om te speel, maar hulle beskik nie oor vaardighede om dit te doen nie. 'n Openbare gemeenskapskollege wat deur die plaaslike regering, die privaatsektor en besighede ondersteun word, kan as basis dien vir verskillende vorme van gemeenskapsontwikkeling deur die aanbieding van formele en nie-formele programme.

Skinner, Mersham en Rensburg (1995: 1-3) beweer dat die volgende faktore saamwerk om toestande in 'n armoedige omgewing te verlig en om ontwikkeling mee te bring: eerstens is daar faktore in die natuurlike omgewing wat enersyds hulpbronne verskaf en andersyds ontwikkeling kan stuit. 'n Tekort aan water en swak grond in landelike gebiede sal voedselverkryging beïnvloed, terwyl vloede ook negatief kan inwerk. Hierdie omgewing bepaal verder of huise daar gebou kan word al dan nie. Tweedens is daar die sosiale omgewing wat te doene het met die interaksie van mense of gemeenskappe. Gemeenskappe word georganiseer in strukture, skole, belangegroepes, organisasies, ens. Hoewel hierdie strukture 'n besondere stabiliserende rol kan speel, kan hieruit ook anti-sosiale gedrag voortspruit soos misdaad, kindermolestering, prostitusie, ens. Daar is ook 'n politieke omgewing wat ontwikkel moet word. In die politieke omgewing kan verskillende partye binne dieselfde gemeenskap aangetref word, wat veral in agtergeblewe gemeenskappe aanleiding kan gee tot konflik, intimidasie en afdreiging. Op hierdie gebied het reeds heelwat positiewe ontwikkeling plaasgevind, veral indien daar gekyk word na die era na apartheid waartydens die voorkoms van politieke moorde in veral Kwazulu-Natal hoog was. Die politieke omgewing in die Vrystaat was gelukkig nog altyd relatief stabiel.

'n Belangrike aspek van gemeenskapsontwikkeling is die ekonomiese omgewing waar die vlak van werkloosheid in berekening gebring word, waar kommersiële en nywerheidsaktiwiteite ter sprake is en waar formele ekonomiese aktiwiteite in oënskou geneem word. Dit op sigself bepaal die moontlikheid van die betaling van dienste gelewer deur die munisipaliteit en die voorsiening van daaglikse behoeftes soos voedsel, klere, onderwys en skuiling. Die infrastruktuur word ook hierdeur beïnvloed. 'n Ander faktor

wat ontwikkeling beïnvloed is 'n sielkundige omgewing. Skinner et al. (1995: 4) stel dit as volg: *Lack of self-esteem is a psychological characteristic of people caught in a poverty situation. They often believe that they lack the ability to do something.* Daar kan afgelei word dat talle werklose mense slegs op 'n staatstoelae staatmaak. Die onderwyssisteem het geen entrepreneurskap by hulle ontwikkel nie. Laastens verwys bogenoemde skrywers na die kulturele omgewing wat die norme en waardes van 'n gemeenskap bepaal. Hierdie kulturele omgewing verander ook volgens die behoeftes van die gemeenskap.

Indien hierdie faktore bestudeer word, is dit duidelik dat elkeen van hulle 'n invloed kan hê op gemeenskapsontwikkeling. Dit is ook belangrik om te besef dat daar 'n wisselwerking tussen die faktore moet wees. Wat nie uit die oog verloor moet word nie, is dat die faktore ontwikkeling kan strem of vooruitgang kan bewerkstellig. Dit moet genoem word dat onderwys en opleiding in elke omgewing 'n rol het om te speel, en dus die stremmende faktore sal moet neutraliseer of teenwerk, terwyl dit die gunstige faktore versterk en bevorder.

5.8 SAMEVATTING

Ten slotte kan daar sonder twyfel gesê word dat breë sosio-ekonomiese agterstande 'n effek het wat beperkend inwerk op onderwys en opleiding. Die regstelling hiervan is miskien nie die verantwoordelikheid van die onderwys nie, alhoewel onderwys en opleiding tog oor die langer termyn 'n positiewe bydrae kan lewer. Onderwys en opleiding in die Vrystaat sal van waarde wees indien leerders toegerus word om 'n betekenisvolle bydrae te lewer tot ekonomiese groei. Onderwys en opleiding kan nie alleenlik die

verantwoordelikheid van die staat/regering wees nie, maar ook van die gemeenskap, die privaatsektor, nie-regeringsorganisasies, besighede en die handel.

Daar kan afgelei word dat gemeenskapsprobleme en -behoeftes soos uiteengesit in hierdie hoofstuk lewenslange leer vereis ten einde gemeenskapsontwikkeling 'n werklikheid te maak. 'n Gemeenskap moet deurentyd leer en vaardighede ontwikkel om sinvol aan te pas. Wat ook belangrik is, is dat die skolestelsel nie vir altyd plek sal kan maak vir leerders nie en 'n gemeenskapskollege 'n alternatief kan bied veral vir die "verlore geslag", werkloses, werkendes en die privaatsektor. Die sosiaal-maatskaplike probleme van agtergeblewe gemeenskappe kan by wyse van bemagtiging, kapasiteitsbou, die aanleer van vaardighede, werkskepping en ekonomiese groei aangespreek word.

In die Vrystaat is daar 'n tekort aan behuising, onvoldoende fisiese en sosiale infrastruktuurprogramme, 'n hoë vlak van ongeletterdheid en 'n swak basis van vaardighede, terwyl die agtergeblewe gemeenskappe nog nie tegnologies goed genoeg toegerus is nie. Die inkomste tussen landelike en stedelike gemeenskappe verskil, wat armoede en swak lewensomstandighede tot gevolg het. Dit beïnvloed dus ontwikkeling oor 'n breë vlak heen en onderwys- en opleidingsaktiwiteite is dringend noodsaaklik.

VOORSIENING VAN ONDERWYS EN OPLEIDING IN DIE VRYSTAAT

6.1 INLEIDING

Hierdie hoofstuk gee 'n oorsig oor die voorsiening van onderwys en opleiding in die Vrystaat. Terselfdertyd word daar ook gekyk na "A Secondary Curriculum for Adults" (ASECA) as program vir volwassenes en die rol wat die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR) in onderwysvoorsiening speel.

Primêre, sekondêre, tersiêre en volwasse-onderwys word in die Vrystaat voorsien om die vlakke van opvoeding, geskooldheid en opleiding te verhoog en om te verseker dat werkers in terme van vaardighede goed toegerus is. Hierdie onderwys word onderskei in formele en nie-formele onderwys en die begrippe sal vervolgens gedefinieer word.

Volgens Peyper (1978: 2) is formele onderwys gestruktureerde, georganiseerde, voltydse, kronologies-gegradeerde onderwysvoorsiening ingestel op algemene akademiese studie en studiedoelwitte. Dit strek

gewoonlik vanaf die primêre skool deur tot by die universiteit en sluit ook 'n verskeidenheid voltydse tegniese en professionele opleidingsrigtings in.

Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN 1981: 93) definieer formele onderwys saaklik as: *onderwys wat bepland verloop in erkende onderwysinstellings soos skole, kolleges, teknikons, universiteite, en dies meer.*

Formele onderwys word deur Pretorius en Lemmer (1998: 6) as volg gedefinieer:

Education provided at or by a school, college, technikon, university or other education institution with a view to obtaining a degree, certificate or diploma instituted by law. This kind of education runs a planned or controlled course, is graded chronologically and takes place in education institutions subsidised by the state and provided for in legislation.

Nie-formele onderwys word normaalweg omskryf as enige leeraktiwiteit wat buite die formele skoolstelsel georganiseer word. Nie-formele onderwys is ingestel om leergeleenthede te skep vir besondere groepe leerders met duidelik geïdentifiseerde leerbehoeftes, veral agtergeblewe gemeenskappe. Nie-formele onderwys poog dus om behoeftes aan te spreek deur die skepping van buiteskoolse benaderings.

Volgens Coles (1982: xi) is nie-formele onderwys die volgende:

Any organized learning activity outside the structure of the formal education system that is consciously aimed at meeting

specific learning needs of particular subgroups in the community - be they children, youth or adults.

Dit sluit in alle opleiding en onderwys buite die skool en ander formele onderwysinstellings. 'n Vorm hiervan is basiese volwasse-onderwys en -opleiding (BVOO) wat geletterdheidsprogramme, lewenslange leer, beroepsonderwys en gemeenskapsonderwys omvat. Nie-formele onderwys sluit programme in waardeur vir volwassenes voorsiening gemaak word vir byvoorbeeld godsdiensonderwys, beroepsopleidingsprogramme, burgerlike en sosiale onderwys wat aangebied kan word deur middel van byvoorbeeld aandstudies en korrespondensiekursusse (Fourie 1980: 50 - 52). Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN 1981: 91-92) definieer nie-formele onderwys soos volg:

Education offered in a planned but highly adaptable way in institutions, organizations and situations outside the sphere of formal and informal education. It is directed towards literacy, induction, in-service training, retraining, support programmes (for parents, for example), ad hoc needs, a second chance for those who either never entered the formal system or left it early, and upgrading of individuals.

Die oorsig van die voorsiening van onderwys en opleiding in die Vrystaat sal, vir sover gegewens beskikbaar is, dus beide formele en nie-formele aanbiedings dek. Om die verband tussen formele en nie-formele onderwys, ascok die verwantskappe tussen basiese volwasse-onderwys en -opleiding, algemene onderwys, verdere onderwys en opleiding en hoër onderwys te verstaan, sal daar egter eers in meer besonderhede gekyk word na die Nasionale Kwalifikasieraamwerk.

6.2 ROL VAN DIE NASIONALE KWALIFIKASIERAAMWERK (NKR)

Die Nasionale Kwalifikasieraamwerk is 'n nuwe benadering tot onderwys en opleiding in Suid-Afrika. Die vorige onderwys- en opleidingstelsel het agtergeblewe gemeenskappe nie optimaal voorberei om volwaardige en effektiewe burgers van Suid-Afrika te word nie. Tydens die periode 1989-1994 het COSATU, werkgewers, voorsieners van onderwys en opleiding, verteenwoordigers van die verskillende onderwysdepartemente en van arbeid, die ANC en die "Centre for Policy Developmental Framework" (CEPF) gekyk na maniere om onderwys en opleiding in Suid-Afrika te verander sodat dit meer gekoördineerd en dus meer effektief kon plaasvind. In April 1994 het 'n taakgroep 'n besprekingsdokument oor die Nasionale Opleidingstrategie-inisiatief (1994) opgestel. Een van die sleutelvoorstelle in hierdie dokument was om die NKR te stig. 'n Jaar later het die regering se beleidsdokument, die Witskrif op Onderwys en Opleiding (1995), detail gegee van die NKR en die Suid-Afrikaanse Kwalifikasie-owerheid. Hierdie wet (SAKO Wet 58 van 1995) is op 4 Oktober 1995 aanvaar (EIC 1996: 6-7).

Die afleiding kan gemaak word dat die NKR erkenning wil gee aan die feit dat daar 'n behoefte tot verandering in onderwys en opleiding is om sosiale en ekonomiese verandering in die Suid-Afrikaanse gemeenskap moontlik te maak. Uitkomsgebaseerde onderwys (UGO) (alombekend as "Outcomes Based Education" of OBE) word voorgestel. Hierdie benadering fokus op wat geleer is en hoe dit geleer is eerder as op watter leerstof geleer is.

Dit beteken dus dat 'n Nasionale Kwalifikasieraamwerk leer erken wat aan spesifieke bevoegdheidskriteria voldoen en wat gedemonstreer word deur 'n gepaste kombinasie van bevoegdhede, kennis en vaardighede op 'n

spesifieke vlak. Kwalifikasies kan verkry word deur leerders wat voltydse, deeltydse of afstandsleer ondergaan, en kan gebaseer wees op 'n kombinasie van beide vorige leer en werksondervinding.

6.2.1 Funksies van die SAKO

Die SAKO voorsien en beheer die ontwikkeling van die NKR en koördineer die daarstelling van standaarde in spesifieke velde. Volgens die toepaslike wetgewing sal die SAKO:

- die vlakke van die NKR definieer;
- die formaat waarin 'n eenheidstandaard ("unit standard") aangebied moet word om geregistreer te word, definieer;
- die vereistes vir die registrasie van kwalifikasies op verskillende vlakke definieer.

Die SAKO moet dus standaarde vir kwalifikasies ontwikkel, handhaaf en kontroleer. Die SAKO, Nasionale Standaardeliggame (NSL), Standaardontwikkelingsliggame (SOL), en Onderwys- en Opleidingskwaliteitsversekeraars (OOKV) speel 'n belangrike rol by die registrasie van standaarde.

Die funksies van SAKO word soos volg omskryf:

- *recommend a framework of subfields to be used as a guide for the recognition and/or establishment of Standard Generating Bodies (SGBs);*
- *recognise or establish SGBs;*
- *ensure that the work of SGBs meets the SAQA requirement for the registration of unit standards and qualifications;*

- *recommend the registration of unit standards on the NQF to SAQA;*
- *recommend qualifications to SAQA;*
- *define requirements and mechanisms of moderation to be applied across ETQAs (Mosdell 1998:140).*

Eenheidstandaarde moet ontwikkel en saamgestel word vir kwalifikasies op verskillende vlakke. Die SOL ontwikkel standaard en die proses daarvan tot op die vlak van aanbidding. Enige groep wat standaard wil ontwikkel moet daarom die SAKO nader om as 'n SOL aanvaar te word.

Die NSL is 'n integrale komponent van die SAKO met een NSL per veld. Dit is die taak van die NSL om standaard te beheer en te kontroleer vir die verskillende vlakke van NKR. SAKO hanteer slegs kwalifikasies en registreer hulle op die NKR.

Ten einde gehalte te verseker moet OOKVs gevestig word. Hierdie liggame sal 'n kardinale rol speel in die kontrolering van gehalte van die verskillende onderwys- en opleidingsprogramme wat deur voorsieners aangebied word.

6.2.2 Doelstellings van die NKR

Volgens Strydom (1996: 1) is die NKR ontwerp met die oog op die volgende:

- Om 'n regverdige evalueringstelsel ("assessment system") wat prestasie aan duidelik omskrewe standaard meet, bekend te stel;
- Om 'n dinamiese en buigbare stelsel te skep wat in staat is om vinnig aan te pas by ontwikkeling in die arbeidsmark, in die werkplek en in onderwys en opleiding;

- Om meer mense aan te moedig om deel te hê aan verdere onderwys en opleiding;
- Om leer te ontwikkel wat relevant is en wat sal reageer op die behoeftes van die individu, die ekonomie en gemeenskap;
- Om toegang tot onderwys en opleiding en tot kwalifikasies vir groot dele van die bevolking wat in die verlede nie toegang tot formele onderwys en opleiding gehad het nie, te bevorder;
- Om 'n verskeidenheid van roetes tot die verkryging van kwalifikasies te voorsien;
- Om die struktuur van kwalifikasies te vereenvoudig;
- Om 'n nasionale kwaliteitsversekeringstelsel te voorsien.

Die sukses van die NKR berus geheel en al op goeie voorbereiding en goed tegeruste amptenare om dit te ontwikkel en implementeer en seker te maak dat die oogmerke toegepas word. Tans is onderwysers nie almal ewe goed toegerus om die implikasies van die NKR te hanteer nie, en veral in agtergeblewe gemeenskappe is daar nog 'n groot leemte wat kennis en begrip van die NKR betref asook wat van elke leerkrag/fasiliteerder verwag word. Sekondêre skole is selfs nie op hoogte van wat hulle moet doen ten opsigte van die integrasie van onderwys en opleiding (as deel van die verdere onderwys- en opleidingsektor) nie. Voordele van die NKR soos die feit dat toegang tot verdere onderwys moontlik is vir vroeë skoolverlaters en dat dit 'n verskeidenheid van roetes tot die verkryging van kennis, vaardighede en kwalifikasies voorsien, sal min werd wees indien hierdie inligting nie bekend is aan die groepe persone vir wie dit die meeste kan beteken nie.

6.2.3 Struktuur van die NKR

Tabel 6.1 gee 'n uiteensetting van die verskillende onderwys- en opleidingsbane, vlakke, en kwalifikasies soos hulle op die NKR verskyn.

Tabel 6.1**Struktuur van die Nasionale Kwalifikasieraamwerk**

SKOOL GRADE	NKR VLAK	BAND	TIPE KWALIFIKASIE EN SERTIFIKATE
	8	HOËR ONDERWYS EN OPLEIDING BAAN	Doktorate & Verdere navorsingsgrade
	7		Grade, Diplomas & Sertifikate
	6		
	5		

Verdere Onderwys en Opleidingsertifikate

12	4	VERDERE ONDERWYS EN OPLEIDING BAAN	Skool/Kollege/NGO's Sertifikate en Eenhede
11	3		Skool/Kollege/NGO's Sertifikate en Eenhede
10	2		Skool/Kollege/NGO's Sertifikate en Eenhede

Algemene Onderwys-en Opleidingsertifikate

9	1	ALGEMENE ONDERWYS EN OPLEIDINGBAAN	Senior Fase	"ABET" 4
8			Intermediêre Fase	"ABET" 3
7			Grondslagfase	"ABET" 2
6			Voorskool	"ABET" 1
5				
4				
3				
2				
1				
R				

Bron: NQF 1996.

Die volgende onderwysbane word verduidelik aan die hand Tabel 6.1.

1. Algemene Onderwys en Opleiding (AOO)
2. Verdere Onderwys en Opleiding (VOO)
3. Hoër Onderwys en Opleiding (HOO)

Die enigste verpligte onderwys is die AOO baan, wat die eerste nege skoolgrade dek. Indien 'n persoon 'n volwassene en 'n vroeë skoolverlater is, sal hy/sy nie betrokke wees by AOO nie, maar wel by Basiese Volwasse-Onderwys en -Opleiding (BVOO). BVOO vlak 4 is die ekwivalent van Graad 9 en dieselfde sertifikaat sal by voltooiing verskaf word, naamlik 'n AOO-sertifikaat. Hierdie sal dus die eerste geleentheid wees waar vir BVOO gestandaardiseerde en erkende sertifikate verskaf word. Die grondslagfase binne die AOO-baan sal grade 1 tot 3 dek, terwyl grade 4 tot 6 die intermediêre fase en grade 7 tot 9 die senior fase sal vorm. Leerders sal nie grade slaag of druip nie, maar eerder saam met hulle portuurgroepe deur die verskillende grade tot by graad 9 beweeg, waarna 'n openbare eksamen geskryf sal word om die leerder se bekwaamheid en vaardighede te bepaal. In baan 2 word die VOO-sertifikaat uitgereik aan leerders (volwassenes ingesluit) wat graad 12 voltooi het. In baan 3 (HOO) kry die leerder 'n sertifikaat of diploma wat meestal deur kolleges uitgereik word en graadsertifikate wat deur teknikons en universiteite toegeken word.

Die toepassing van die NKR sou goed binne 'n gemeenskapskollege kon realiseer, en so kon die kollege sy doel bereik. Die NKR bring onderwys en opleiding bymekaar, wat daarop neerkom dat leerders van een leerplek na 'n ander sal kan beweeg. Die Nasionale Departement van Onderwys is van mening dat die NKR moet verseker dat:

- leer erken word, of dit binne 'n formele, nie-formele of informele situasie plaasvind;

- leerders die geleentheid kry om tussen onderwys en werksomgewing te beweeg;
- leerareas bymekaar aanskakel sodat leerders verder kan bou aan wat hulle geleer het terwyl hulle van een situasie na 'n ander beweeg;
- krediete en kwalifikasies maklik oorgedra kan word van een leerarea (situasie) na 'n ander;
- die behoeftes van die leerder en die gemeenskap (nasie) aangespreek word; en
- kwalifikasies nasionaal en internasionaal erken word.

Teen hierdie agtergrond is dit belangrik om begrippe soos "standaard" en "kwalifikasie" te definieer. Volgens die SAKO (SAQA 1997) word die term *standard* en *qualification* in die wet as volg gedefinieer:

- *Standard means registered statements of desired education and training outcomes and their associated assessment criteria.*
- *Qualification means the formal recognition of the achievement of the required number and range of credits and such other requirement at specific levels of the "NQF" as may be determined by the relevant bodies registered for such purpose by "SAQA" (Clause 1 (viii)).*

Die uitgangspunt van die SAKO ("SAQA") en die NKR ("NQF") is om lewenslange leer aan te moedig en die ontwikkeling van vaardighede en kritiese denke te bevorder. Dit op sigself dui aan dat volwasse onderwys nie buite rekening gelaat kan word wanneer die vlakke binne die NKR hanteer word nie. Volwassenes kan dan ook deur die hoofstroomkwalifikasies van formele onderwys geakkommodeer word, maar dan by 'n sentrum soos 'n gemeenskapskollege. Hierdie is 'n proses waarin die leerders (burgers) van Suid-Afrika kennis, vaardighede vir

beroepstake, sosiale, kulturele, intellektuele en politieke rolle aanleer en ontwikkel. Leerders moet hulle vaardighede en kennis kan bemark.

Voorafgaande sal 'n geïntegreerde benadering tot onderwys en opleiding, gemik op menslike hulpbronontwikkeling, vergemaklik. 'n Aantal eenheidstandaarde vorm 'n leerprogram. 'n Leerder sal dus krediete kry vir die eenheidstandaard(e) wat suksesvol voltooi is. Daar is terselfdertyd geen tydlimiet om 'n uitkoms te voltooi nie.

6.2.4 Beginsels van die NKR

Ten einde verandering binne die Suid-Afrikaanse onderwys- en opleidingsektor en menslike hulpbronontwikkeling, asook toeganklikheid en die regstelling van agterstande moontlik te maak, word die NKR deur die volgende beginsels gerugsteun:

Tabel 6.2

Beginsels van die NKR

Beginsel	Omskrywing
Legitimiteit	Gemeenskappe of burgers kry die geleentheid om deel te wees van die beplanning en koördinerings van eenheidstandaarde en kwalifikasies. Hierdie burgers kan verteenwoordigers wees van die regering, gemeenskappe, arbeidsbeweging, onderwys en opleiding, besigheid en nywerhede.

Integrasie	Onderwys en opleiding word as 'n eenheid gesien en dus geïntegreerd aangebied, wat verskil van die ou stelsel waar onderwys as 'n leergebied vir kennis beskou is en opleiding as 'n leergebied vir vaardighede.
Relevansie	Die NKR moet veral klem lê op die behoeftes van die leerders en die behoeftes van die nasie. Die geleentheid word dus gebied dat vaardighede, kennis, en ondervinding opgebou word om 'n sterk en produktiewe werkerskorps en ekonomie te ontwikkel.
Geloofwaardigheid	Die standarde en kwalifikasies moet nasionaal en internasionaal waarde hê en aanvaar word.
Samehang	Dit werk binne 'n konsekwente raamwerk van beginsels en sertifisering wat leerders toelaat om krediete aan mekaar te koppel vir sinvolle leer- of beroepsvordering.
Buigbaarheid	Leerders kan dieselfde leeruitkomste op verskillende maniere bereik, dit wil sê deur formele of nie-formele opleiding wat deur verskillende verskaffers aangebied word.
Kwaliteit	Standaard en kwalifikasies wat ontwikkel word sal goeie kwaliteit onderwys en opleiding verseker. Hierdie gehalte sal uitgedruk word in terme van nasionaal aanvaarde uitkomste en assesseringskriteria.
Toeganklikheid	Die NKR voorsien 'n oop sisteem waar 'n persoon die geleentheid gebied word om op enige onderwysvlak te kan in- en uittree binne die onderwys- en opleidingsisteem.
Vordering	Die NKR bied leerders die geleentheid om te beweeg deur die verskillende vlakke (vergelyk tabel 6.1) deur die verwerwing van toepaslike kombinasies van krediete en kwalifikasies.
Oordraagbaarheid	Die NKR laat leerders toe om kwalifikasies en krediete oor te dra van een leer-/werksituasie na 'n ander.

Artikulasie	Leerders beweeg tussen onderwys en werksomgewings wanneer hulle suksesvol krediete verwerf het.
Gelyke geleentheid	Die NKR bied aan alle leerders gemeenskaplike leeruitkomste waar leerders met verskillende behoeftes en vermoëns kan voortbeweeg teen hulle eie pas, bv. kinders en volwassenes sowel binne as buite die hoofstroomonderwys .
Erkenning van vorige leer	Leerders se vorige leer wat in formele of nie-formele situasies opgedoen is, kan deur assessering krediete verwerf.

Bron: EIC 1996 : 15-18

Hierdie beginsels is belangrik deurdat dit leerders 'n geleentheid bied om op dieselfde vlak te wees. Dit maak integrasie van onderwys en opleiding maklik en erken verskillende vorme van leer hetsy voltyds, deelyds, afstandslere, werkgebaseerde opleiding en lewenservaring waar krediete verwerf en behou word. Agtergeblewenes kry die geleentheid tot onderwys en opleiding en so word inligting, vaardighede, kennis en ervaring ontwikkel. Leerders is nie meer vasgevang binne een leerarea nie maar kan beweeg tussen leerareas en krediete is oordraagbaar. Leer is nie meer tydsgebonde nie en lewenslange leer word moontlik gemaak.

6.2.5 Velde binne die NKR

Die volgende velde van leer word deur die NKR gedek:

- Landbou en natuurbewaring
- Kuns en kultuur

- Besigheid, handel en bestuurstudies
- Kommunikasie en taal
- Onderwys, opleiding en ontwikkeling
- Vervaardiging, ingenieurswese en tegnologie
- Menslike en sosiale studies
- Regte, weermag en sekuriteit
- Gesondheidswetenskappe en sosiale studies
- Fisiese, wiskundige, rekenaar- en lewenswetenskappe
- Dienste
- Fisiese beplanning en konstruksie.

In elkeen van hierdie leervelde sal 'n Nasionale Standaardeliggaam (NSL) gestig word. Meer as een Standaardontwikkelingsliggaam (SOL) kan per leerveld bestaan, terwyl Onderwys- en Ontwikkelingskwaliteitversekeraar (OOKVs) waarskynlik sal verskil volgens die verskillende onderwys- en opleidingsbane.

6.3 FORMELE ONDERWYSVOORSIENING IN DIE VRYSTAAT

6.3.1 Voorskoolse Onderwys

Onder die vorige apartheidsregering was daar nie onder alle bevolkingsgroepe dieselfde mate van betrokkenheid by voorskoolse onderwys nie. In baie gevalle moes die werksaamhede op hierdie terrein as gevolg van ernstige begrotingsbeperkings afgeskaal word.

In 1987 is daar besluit dat leerders wat in hulle eerste skooljaar getoon het dat hulle nog nie genoegsaam skoolgereed is nie, die voordeel van 'n spesiale oorbruggingsprogram gedurende daardie jaar moes geniet. Afhangende van hul vordering in die oorbruggingsprogram kon hulle weer

gedurende hulle eerste of tweede skooljaar by die normale skoolprogram aansluit, of hulle eerste skooljaar herhaal. Hierdie besluit het nie veel verbetering te weeg gebring nie omdat leerkragte nie voldoende toegerus was hiervoor nie en nie alle skole die stelsel gebruik het nie. By die model C-skole was daar wel pre-primêre klasse met gekwalifiseerde leerkragte wat die slaagpersentasie in hoër standerds positief beïnvloed het (RSA DNO 1991).

Tans het alle ex-model C-skole in die Vrystaat pre-primêre klasse terwyl daar binne die bevoorregte gemeenskappe ook kleuterskole met gekwalifiseerde leerkragte is. Indien daar na die agtergeblewe gemeenskappe se skolestelsel gekyk word, is daar egter baie min of geen voorsiening vir voorskoolse onderwys nie.

Nie alle onderwysers is goed toegerus om met voorskoolse leerders te werk nie. Skoolgereedheid en skoolrypheid word nog nie genoegsaam bevorder nie, wat lei tot hoë druipsyfers. Die feit dat daar departementeel besluit is dat vanaf 1999 leerders vanaf sewe jaar skoolpligtig is, mag dalk 'n positiewe invloed op skoolgereedheid hê, aangesien jonger leerders nou nie meer aanvaar word nie (Free State Department of Education 1998).

Die grootste gedeelte van voorskoolse onderwysvoorsiening word tans buite die formele onderwyssektor aangetref, maar gewoonlik met 'n mate van skakeling met die formele onderwyssektor. Van dié skole ontvang subsidie en weereens geld dit veral vir die vorige bevoorregte gemeenskappe (Free State Department of Education 1998). In die agtergeblewe gemeenskappe is daar wel kleuterskole, maar ongelukkig opereer hulle as bewaarskole en is die onderwysers met enkele uitsonderings nie opgelei of gekwalifiseerd nie.

'n Nie-regeringsorganisasie, Ntataise Trust, werk saam met die Vrystaatse Onderwysdepartement om kleuterskole in agtergeblewe gemeenskappe op te hef deur middel van opleidingsprogramme (Ntataise Trust 1998 : 4). Ntataise lê besoeke af by die kleuterskole en is betrokke by $\pm$ 60 skole in die Noord-Vrystaat wat die dorpe Viljoenskroon, Wesselsbron, Bothaville en Kroonstad betrek. 'n Ander groep is die Ntsoanatsatsi Educare in Qwaqwa wat 210 speelgroepe beheer.

In die Oos-Vrystaat is 'n soortgelyke groep, Tsepang, werksaam, terwyl die Lesedi Educare groep die Suid-Oos Vrystaatstreek bedien. Die probleem met voorskoolse onderwys is dat dit nog nie goed gekoördineer is in die Vrystaat nie en die feit dat enige persoon enige plek met speelgroepe mag begin, maak dit moeilik beheerbaar. Daar is 'n groot aantal speelgroepe wat nie by die Departement van Onderwys geregistreer is nie (Ntataise Trust 1998).

Voorskoolse onderwys en veral Graad R (voorskoolse jaar) kan voordele inhou vir die agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat. Selfs net een jaar van voorskoolse onderwys verhoog die potensiaal van suksesvolle aanpassing en vordering deur leerders aansienlik. 'n Gebrek aan finansies benadeel egter hierdie vlak van onderwys tot so 'n mate dat daar nie genoegsame Graad R klasse by agtergeblewe gemeenskappe se skole is om voorsiening vir al die potensiële leerders te maak nie. Inteendeel, die meeste leerders kan eers in Graad 1 geregistreer word wanneer hulle sewe jaar is d.w.s in die jaar waarin hulle skool toe gaan. Bogenoemde mag moontlik een van die redes wees waarom daar nou nog so 'n hoë uitsakkoers en herhaalkoers by skole in agtergeblewe gemeenskappe is. Departementeel is daar tot op datum van die navorsing geen beleid wat voorskoolse onderwys betref nie (Free State Department of Education 1998).

6.3.2 Algemene Onderwys

Algemene onderwys en opleiding sluit in Graad R tot Graad 9. Leerders wat Graad 9 voltooi, ontvang 'n sertifikaat terwyl volwasse leerders wat BVOO-vlak 4 voltooi, dieselfde sertifikaat ontvang. Leerders kan dan oorgaan na die senior sekondêre skoolfase wat Graad 10 tot Graad 12 behels.

Aangesien daar tans nog 'n skeiding is tussen die tegniese kolleges en sekondêre skole wat vakke/kursusse aanbied vir Graad 10 - 12 sal navorser die twee groepe instellings apart bespreek. Sekondêre skole word onder algemene onderwys bespreek terwyl die tegniese kolleges as verdere onderwys hanteer word. Daar moet egter nie uit die oog gelaat word dat die nuwe beleid bepaal dat sekondêre skole voorsieners is van verdere onderwys. Sekondêre skole word tans deur die Suid-Afrikaanse Skolewet en gepaardgaande beleid befonds en beheer.

Die volgende tabel (tabel 6.3) illustreer die aantal skole en klaskamers in die Vrystaat teen September 1998:

Tabel 6.3

Skole en leerders in die Vrystaat, September 1998

AANTAL	LEERDERS
Skole op plase gekombineerd = 1837	78 424
Onafhanklike skole (privaat, primêr, gekombineerd, sekondêr, komprehensief) = 57	12 423
Mynskole (primêr, intermediêr) = 7	2 741

Openbare skole:		721 478
Primêr	452	
Intermediêr	99	
gekombineerd	70	
sekondêr	229	
komprehensief	20	
spesiale	7	
gespesialiseerde	13	
landbou	11	
tegnies sekondêre	9	

Bron: EMIS 1998.

Onafhanklike skole is skole wat of gedeeltelik deur die staat gesubsidieer word of geen finansiële bystand ontvang nie. Mynskole is skole wat oorwegend deur myne in stand gehou word. Sulke skole is ook deur die myn gebou en in sommige gevalle op die mynsterrein geleë, en bied dienste aan kinders van mynwerkers. Openbare skole is staatsondersteunde skole. 'n Intermediêre en gekombineerde skool is 'n skool wat beide primêre en sekondêre klasse het terwyl primêre skole gewoonlik slegs Gr.R of Gr.1 tot Gr. 7 aanbied. Die meeste sekondêre skole bied Gr. 8 tot Gr. 12 aan. Teoreties word skole egter ingedeel in die volgende fases, naamlik:

- Junior primêre fase (fase 1) : Graad 1 - 3
- Senior primêre (fase 2) : Graad 4 - 6
- Junior sekondêre (fase 3) : Graad 7 - 9
- Senior sekondêre (fase 4) : Graad 10 - 12

Landbouskole bied landbougerigte vakke terwyl tegniese skole tegniese vakke aanbied en 'n komprehensiewe skool 'n kombinasie van tegniese en akademiese vakke aanbied. Spesiale skole maak voorsiening vir leerders met spesiale behoeftes, bv. fisiese of intellektueel gestremdes.

Die totale aantal primêre, sekondêre en spesiale skole in die Vrystaat beloop 2 812. Meer as die helfte van die 57 onafhanklike skole ontvang subsidie vanaf die provinsiale regering wat $\pm$ R 13,75 miljoen vir die 98/99 boekjaar beloop het (Kganare 1998). Hierdie subsidie help skole met die betaling van onderwyssalarisse en om hulpbronne te bekom. Hierdie skole word ook gemonitor om seker te maak dat die geld goed gebruik word en om "fly-by-night" praktyke te verhoed.

Die leerder:onderwyser-verhouding in die Vrystaat vir 1997 was as volg:

Tabel 6.4

Leerder:onderwyser-verhouding in die Vrystaat, 1997

Tipe skool	Leerders	Onderwysers	Verhouding
Plaas	78 424	3441	23:1
Myn	2741	88	31:1
Openbare	721 478	21 890	33:1

Bron: EMIS 1998

Wanneer die verspreiding van skole in die Vrystaat bestudeer word, blyk dit dat die oorgrote meerderheid in die volgende distrikte voorkom naamlik Bloemfontein-Wes (355), Reitz-distrik (353), Kroonstad-distrik (340) en Odendaalsrus (314). Die meeste skole in die Vrystaat is primêre skole (84,13 persent) gevolg deur sekondêre skole (9,14 persent),

gekombineerde skole (4,9 persent), middelbare skole (1,21 persent) en spesiale skole (0,62 persent). Die hoogste persentasie skole kom voor op plase, naamlik 52,66 persent. Slegs 4,28 persent van die skole word gebruik vir BVOO, terwyl 2,93 persent vir gemeenskapsdienste en 11,59 persent vir ander doeleindes gebruik word (EMIS 1997).

Tabel 6.5 gee 'n opsomming van die uitslae van Graad 12-leerlinge in die Vrystaat vir die jare 1996 tot 1998.

Tabel 6.5

Uitslae van ingeskrewe Graad 12 leerlinge in die Vrystaat, 1996 - 1998

Jaar	Ingeskrewe leerlinge	Slaag	Vrystelling	Druip
1996	35 526	18 153	4 208	17 373
1997	40 027	16 944	4 277	23 083
1998	40 380	17 699	4 338	22 681

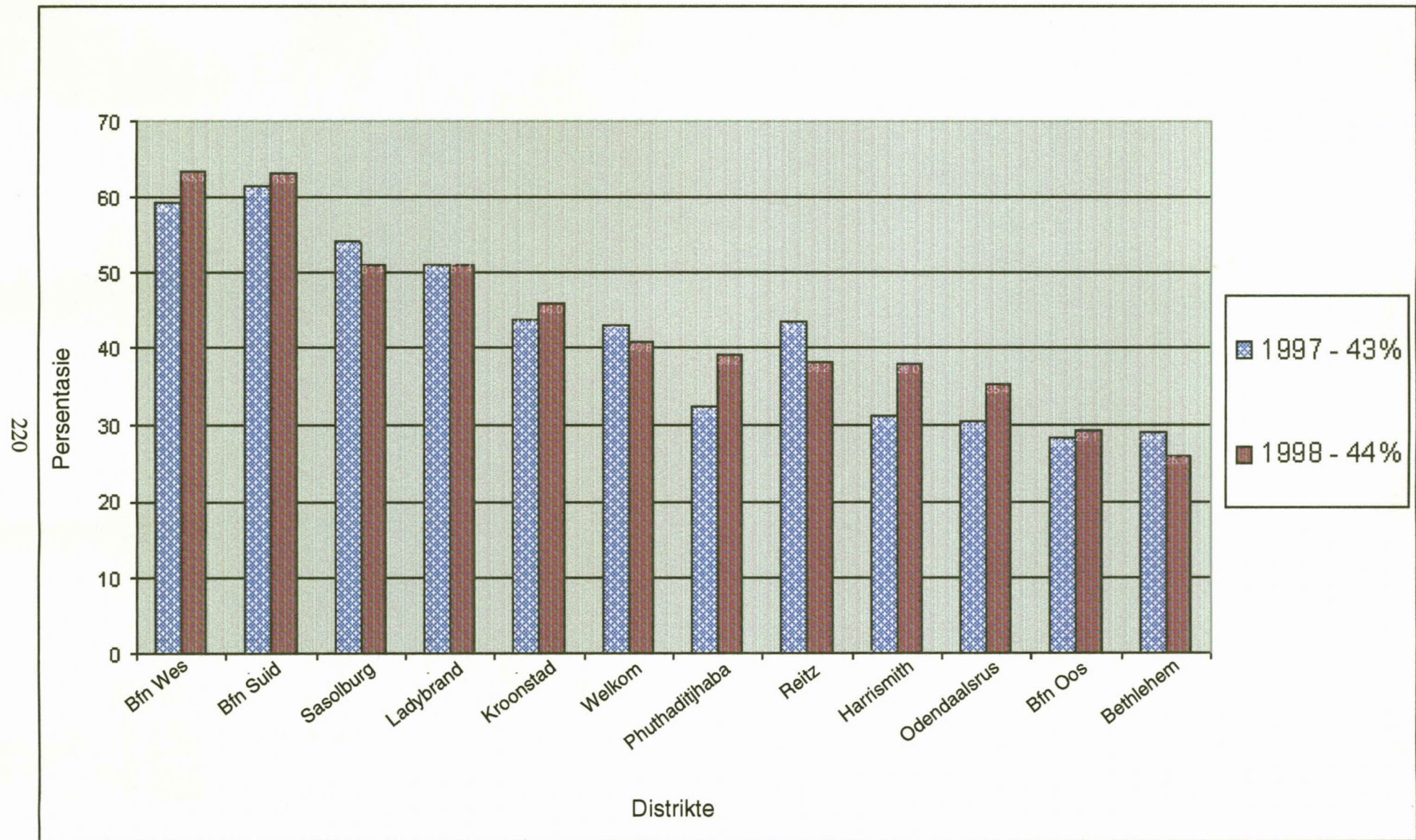
Bron: EMIS 1999.

Die gegewens in Tabel 6.5 skets 'n prentjie van die aantal leerlinge wat nie Graad 12 kon slaag nie. 'n Groot aantal van hulle gaan nie terug skool toe nie en is oorgelaat aan hul lot. In die verlede kon druipelelinge teruggaan skool toe, maar in 1999 is dit slegs in uitsonderlike gevalle toegelaat. Waarheen moet die 22 681 druipelelinge van 1998 gaan? Indien die formele skolesektor hulle nie kan akkommodeer nie, moet daar 'n ander alternatief geskep word. So 'n alternatief sou deur die gemeenskapskollege daargestel kon word.

Tabel 6.6 breek bogenoemde syfers vir 1997 en 1998 af volgens onderwysdistrikte in die Vrystaat, en dui die slaagpersentasies in die distrikte afsonderlik aan.

Tabel 6.6

Vrystaat Onderwysdepartement : Graad 12 Slaagpersentasie per distrik, 1997 en 1998

Bron: EMIS 1999

Aansienlike verskille in die slaagpersentasies van distrikte is duidelik met die verskil tussen die hoogste en die laagste slaagpersentasies in 1998 soveel as 37,6 persent! Distrikte wat kommerwekkende uitslae in sowel 1997 as 1998 gehad het, was Bethlehem met 28,7 persent en 25,9 persent; Bloemfontein-Oos met 28,4 persent en 29,1 persent; Odendaalsrus met 30,5 persent in 1997; Harrismith met 31,3 persent in 1997, en Phuthaditjhaba met 32,4 persent in 1997 (EMIS 1999). Dit beteken dat meer as twee-derdes van Graad 12-leerlinge in hierdie distrikte gedruip het. Dit is ook opmerklik dat die stedelike distrikte oor die algemeen hoër slaagsyfers het as die landelike distrikte.

Vrae wat ontstaan wanneer hierdie slaagkoerse bestudeer word is byvoorbeeld die volgende: Is hierdie streke goed toegerus ten opsigte van personeel en hulpbronne? Is onderwysers goed opgelei om hulle vakke aan te bied? Is leerders genoegsaam gemotiveer? Het hulle 'n goeie basis vir hulle Graad 12-jaar dwarsdeur hulle skoolloopbaan ontvang? Indien nie, moet maatreëls getref word om agterstande in te haal en uit te wis. In hierdie verband kan 'n gemeenskapskollege 'n groot bydrae lewer. Dit moet 'n geïntegreerde stelsel voorsien waar onderwysers (veral tydelike onderwysers) indiensopleiding of heropleiding kan ontvang en leerders ook ekstra klasse (remediëring) kan ontvang.

Volgens Prof. van der Linde (persoonlike onderhoud, 1999) by die Navorsingsinstituut vir Onderwysbeplanning aan die Skool vir Opvoedkunde van die Vrystaatse Universiteit kos leerlinge wat 20 jaar en ouer is die Vrystaatse Onderwysdepartement jaarliks sowat R380 miljoen. Dit is bereken volgens die minimum vasgestelde bedrag van R2 200 wat onderwysdepartemente jaarliks per leerling moet bestee. Sowat 60 000 lerlinge in Vrystaatse skole is 20 jaar en ouer en nagenoeg 110 000 van

1999 se 800 000 leerlinge is druipele wat 'n standaard herhaal. Volgens Prof. van der Linde kan hierdie syfers selfs hoër wees, omdat dit geskatte syfers is volgens navorsing en opnames wat in 1996 gedoen is.

Prof. Van der Linde noem dat baie onderwysers opgelei is om ondergeskikte leerplanne aan te bied, en selfs met geen tersiêre opleiding nie, toegelaat is om skool te hou. Daar is dan ook 'n wanverhouding tussen die onderwysers wat 'n sekere vak aanbied en die opleiding wat hulle vir daardie vakke gehad het, veral in vakke soos Wiskunde en Skeinat. Baie onderwysers in die Vrystaat bied vakke aan waarvoor hulle geensins opgelei is nie. Dit veroorsaak dat leerlinge nie goeie onderrig ontvang nie, swak presteer en nie glad deur die onderwysstelsel vloei nie.

Tabel 6.7 verskaf 'n uiteensetting van die onderwysertekorte in sommige sleutelvakke in die Vrystaat in 1997.

Tabel 6.7

Aantal onderwysertekorte in sleutelvakke in die Vrystaat, 1997

Vak	Kroonstad	Bethlehem	Welkom	Phuthadi-tjhaba	Bfn-oos	Harrismith
Wiskunde	23	10	16	8	3	8
Biologie	13	9	3	3	6	4
Wetenskap	14	4	17	3	3	5
Rekening-Kunde	12	7	5	2	2	2
Tegniese vakke	9	5	3	1	1	0

Bron: Vrystaatse Onderwysdepartement Menslike Hulpbronne Direktoraat 1998

Die tabel toon aan watter nood daar is in terme van leerkragte wat hierdie vakke betref. Baie goed opgeleide onderwysers het pakkette geneem en

dit het negatief ingewerk op onderwysvoorsiening in die Vrystaat. Dikwels sien goed opgeleide en ervare onderwysers, veral in die bogenoemde sleutelvakke nie kans om na agtergeblewe gemeenskappe se skole oorplasings te neem nie, selfs al word hulle oortollig verklaar by meer bevoorregte skole.

6.3.3 Verdere Onderwys en Opleiding

Verdere onderwys en opleiding het tradisioneel bestaan uit alle kolleges wat beroepsopleiding verskaf, insluitend verplegingskolleges, onderwyskolleges, polisiekolleges en landboukolleges. Verder het tegniese kolleges en mannekragssentrums ook deel van verdere onderwys en opleiding gevorm. Met die aanvaarding van die nuwe beleid en wetgewing vir algemene, verdere en hoër onderwys in Suid-Afrika het die totale institusionele landskap egter dramaties verander. Tans is die nasionale en provinsiale onderwys- en opleidingstelsels nog in 'n oorgangsfase wat gekenmerk word deur heelwat onsekerhede, en dit is dus moeilik om die grense tussen die verskillende onderwyssektore noukeurig te bepaal. (Daar is reeds onder 6.3.2. verwys na die vloeibaarheid van grense tussen algemene onderwys en verdere onderwys en opleiding wat die senior sekondêre skoolfase betref.)

Die Wet op Hoër Onderwys van 1997 bepaal dat alle kolleges vir beroepsopleiding by hoër onderwysinstellings (dit wil sê universiteite en teknikons) geïnkorporeer moet word. Hierdie proses is egter nog ver van voltooi. Daar word ook verwag dat tegniese kolleges transformasie sal ondergaan en verdere onderwys- en opleidingsinstellings sal word. Ook hierdie proses is in verskillende stadia van vordering in die verskillende provinsies. Die bespreking van verdere onderwys en opleiding in die Vrystaat sal dus fokus op tegniese kolleges en mannekragssentrums.

Dit moet ook genoem word dat die 1998 Jaarverslag van die Vrystaatse Departement van Onderwys toon dat tegniese kolleges een of ander tyd tot gemeenskapskolleges getransformeer gaan word. Tans is daar elf tegniese kolleges in die Vrystaat. Tabel 6.8 dui die aantal instellings, leerders en onderwysers in 1999 aan.

Tabel 6.8

Tegniese Kolleges met aantal leerders en onderwysers, 1999

PLEK	TEGNIесе KOLLEGE	LEERDERS	ONDERWYSERS
Bethlehem	1	915	15
Bloemfontein-Suid	1	2 438	88
Kroonstad	1	583	44
Ladybrand	1	544	64
Phuthaditjhaba	3	2 536	81
Sasolburg	1	1 599	51
Welkom	2	3 157	89
Bloemfontein-Wes	1	2 507	84

Bron: EMIS 1999

Huidiglik is daar in die Vrystaat 'n Nasionale Geïntegreerde Opleidings- en Onderwys- ("NITE") projek om kapasiteitsmoontlikhede binne verdere onderwys te bewerkstellig. Daar word ook gepoog om aktiwiteite of programme binne die 55 verdere onderwysinrigtings aan te bied. Indien gemeenskapskolleges 'n werklikheid word, beteken dit dat die Vrystaat nie

veel probleme sal hê wat strukture betref nie. Opgradering in samewerking met die privaatsektor kan omstandighede verbeter.

Die Thaba'Nchu Mannekragssentrum is op 27 Maart 1998 geïnkorporeer in die Vrystaatse Departement van Onderwys as tegniese kollege, terwyl die Lere-La-Tshepe-inrigting in Qwaqwa as 'n verdere onderwys- en opleidingsinstelling geoormerk is. Tans is daar verkennende gesprekke met die Departemente van Landbou, Gesondheid en Toerisme om 'n werksverhouding aan te knoop wat waarskynlik sal lei tot verdere onderwys- en gemeenskapskollegeprogramme (Free State Department of Education 1998).

Uit die voorafgaande blyk koördinasie tussen verdere onderwysverskaffers in die Vrystaat problematies te wees. Daar word wel uitgereik na Landbou, Gesondheid en Toerisme, maar dit wil voorkom dat Polisie, Verdediging en Korrektiewe Dienste nog nie aan boord is nie. 'n Gemeenskapskollege in groot dorpe kan hierdie groepe sinvol akkommodeer en gemeenskapsbehoeftes aanspreek.

Kan 'n tegniese kollege 'n gemeenskapskollege wees? Albei instansies verwys na beroepsgeïntereerde, tegniese, liberale en basiese studies. Tegniese kolleges kan dus nie-formele en formele programme aanbied. Die een verskil mag dalk wees dat die gemeenskap en privaatsektor nie volkome betrokke is by die tegniese kollege soos die geval is met gemeenskapskolleges in Amerika nie. Programme by tegniese kolleges beantwoord nog nie aan die behoeftes van die gemeenskappe nie en daar is nog nie 'n toe-eiening van die inrigtings by veral die agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat nie. Daar is ook die negatiewe persepsie dat tegniese kolleges vir die leerders is wat nie presteer by senior sekondêre skole nie (NCFET 1997:22, 33).

6.3.4 Hoër Onderwys en Opleiding in die Vrystaat

Dit is belangrik om daarop te let dat algemene en verdere onderwys en opleiding provinsiale aangeleentheid is; instellings in hierdie bane val dus onder die provinsiale regering, meestal onder die Departement van Onderwys. In teenstelling hiermee is hoër onderwys 'n nasionale aangeleentheid en universiteite en teknikons val dus nie onder provinsiale regerings nie. Ter wille van volledigheid sal hoër onderwysvoorsiening in die Vrystaat egter kortliks bespreek word. Hierdie bespreking word beïnvloed deur die feit dat onderwyskolleges tans in 'n oorgangsfase is waar sommige by die hoër onderwysbaan sal inskakel as deel van hoër onderwysinstellings, terwyl ander in verdere onderwys- en opleidingsinstellings getransformeer sal word.

Die Navorsingsinstituut vir Onderwysbeplanning (NIOB) het navorsing gedoen vir die Vrystaatse Onderwysdepartement om die herstrukturering en rasionalisering van onderwyskolleges te ondersoek. Tans is daar sewe onderwyskolleges in die Vrystaat. Voortspruitend uit die NIOB-navorsing het die Vrystaatse Onderwysdepartement volgens hulle 1998 Jaarverslag beoog om twee van die drie kolleges in Qwaqwa te sluit en slegs een in daardie streek te hê, om die Kagisanong en Bloemfontein Onderwyskolleges te laat saamsmelt tot een, en om die Thaba'Nchu en Mphohadi Onderwyskolleges te behou. Dit beteken dat daar in die Vrystaat moontlik slegs vier onderwyskolleges sal wees.

Tabel 6.9***Onderwyskolleges, studente en dosente in die Vrystaat, 1999***

PLEK	KOLLEGE	LEERDERS	DOSENTE
Bloemfontein-Suid	1	459	33
Kroonstad	1	1 072	26
Ladybrand	1	854	23
Phuthaditjhaba	3	2 260	228
Welkom			
Bloemfontein-Wes	1	247	29

Bron: EMIS 1999

Finale besluite oor die toekoms van beroepskolleges word egter in oorleg met provinsiale regerings en die betrokke instellings op nasionale vlak geneem en die jongste inligting dui daarop dat ten minste twee kolleges (Thaba 'Nchu en Bloemfontein Onderwyskollege) met universiteite sal amalgameer, sodat die finale getal onderwyskolleges in die streek selfs laer sal wees.

Wat hoër onderwys betref, is daar drie gevestigde universiteite en 'n technikon in die Vrystaat, naamlik die Universiteit van die Oranje-Vrystaat, Uniqwa, Vista Universiteit en Technikon Vrystaat. Ander universiteite het satellietkampusse in die streek of bied, net soos Unisa en Technikon SA afstandsonderrig aan.

6.3.5 Tendense in formele onderwysvoorsiening

Die RGN het reeds in 1981 aan die lig gebring dat daar 'n sterk akademiese waardesisteem in onderwys is met gepaardgaande verwaarlosing van tegniese en ander vorme van loopbaan-onderwys (RGN 1981: 31). Byna twintig jaar later blyk daar min of geen verandering in hierdie waardesisteem te wees. Die volgende is enkele voorbeelde ter staving van hierdie stelling:

- Tegniese kolleges het relatief klein gebly. Vergeleke met die aantal kandidate wat senior sertifikate verwerf, word betreklik min Nasionale Sertifikate en Nasionale Diplomas op Gr.12-vlak of hoër deur tegniese kolleges toegeken - in die geval van swart studente was daar selfs 'n dalende tendens (RSA DNO 1991: 10).
- Die situasie in 1991 was dat daar nog steeds sewe universiteitstudente vir elke twee technikonstudente was (RSA DNO 1991: 12).
- Die getal leerlinge wat in die senior sekondêre skoolfase tegniese vakke aanbied, is in verhouding met die groottotaal minimaal (RSA DNO 1991: tabel 3.5).
- Swart leerlinge skram weg van die natuurwetenskaplike studierigtings. In 1988 was die persentasie swart leerlinge in hierdie vakke as volg:

- Natuur en Skeikunde	15,1 persent
- Wiskunde	32,8 persent

- Die akademiese prestasie van leerlinge van alle bevolkingsgroepe wat wel natuurwetenskaplike vakke neem is oor die algemeen swak (RSA DNO 1991: 46).
- Dit is ook bekend dat die kwaliteit van onderwysvoorsiening in swart skole weens 'n verskeidenheid van redes gebrekkig is en ondanks beduidende stygings in bestedings, geen wesenlike verbetering toon nie. Dit word geïllustreer deur 'n gemiddelde slaagsyfer van ± 40 persent in die Graad 12 eindeksamen.
- Daar bestaan 'n ongunstige leermilieu in baie skole in agtergeblewe gemeenskappe, soos onder andere meegebring deur groot klasgroepe, klaswisseling deur onderwysers (dit wil sê geen klasatmosfeer en mediagebruik), handboektekorte, gebrek aan elektrisiteit, lopende water en riolering, ens. Daar is 'n bedreiging van die funksionaliteit van die skole deur georganiseerde ontwigting by wyse van "chalk-downs", opmarse, intimidasie, besetting, en vandalisme (Cahill & Kamper 1990: 381).

Voorafgaande statistiek moet in samewerking met die inligting van die Vrystaat gelees word naamlik tabelle 6.5, 6.6 en 6.7 vir sekondêre skole.

Die navorser wil dus beweer dat onderwys, veral in agtergeblewe gemeenskappe, nie aan sy doel beantwoord nie. Verder word leerders in Suid-Afrika grotendeels as instrumente voorberei en nie as samelewingspersone nie. Leerders wat hulle skoolloopbaan en/of opleiding voltooi het, kan ook nie gemaklik van een werksposisie na 'n ander beweeg nie. Volgens die Witskrif op onderwys moet die nuwe onderwys lei tot... *a strong foundation of general education, the desire and ability to continue to learn, to adapt to and develop new knowledge, skills and*

technologies, to move flexibly between occupations, to take responsibility for personal performance, to set and achieve high standards, and to work co-operatively (RSA DoE 1995:15).

Bogenoemde faktore het na 1994 bygedra tot die nuwe onderwysbenadering naamlik uitkomsgebaseerde onderwys. Hierdie nuwe benadering gaan hand aan hand met die NKR en SAKO. Ten einde Suid-Afrika deel te maak van die "global village" en ekonomiese welstand te verbeter moet daar gekyk word waarvandaan ons kom en waarheen ons gaan. Vir die leerders uit die vorige era moet daar voorsiening gemaak word, sodat hulle effektief in die nuwe Suid-Afrika kan woon en werk. Ook moet alle leerders toegerus word om die uitdagings van die toekoms te kan hanteer.

6.4 NIE-FORMELE ONDERWYS EN OPLEIDING IN DIE VRYSTAAT

Dit is belangrik om te beseft dat formele onderwys en veral apartheidsonderwys grotendeels agtergeblewe gemeenskappe nagelaat het. Nie-formele onderwys kan gesien word as 'n strategie om hierdie agterstande in te haal. Die praktiese toepassing daarvan sal afhang van die finansiële bystand wat verskaf word aan hierdie tipe onderwys. 'n Tweede geleentheid word hierdeur aan persone gegee om te ontwikkel en hulleself te bekwaam.

Die navorser wil Evans (1981: 13-22) ondersteun met die gedagte dat nie-formele onderwys in die volgende kategorieë verdeel kan word, naamlik:

- (i) *Komplementêre onderwys* waar die onderwys aanvullend is tot formele onderwys. Dié leeraktiwiteit kan nie in 'n klassituasie plaasvind nie.

- (ii) **Aanvullende onderwys** waar daar veral na indiensopleiding verwys word. Werkers ondergaan hierdie opleiding tydens 'n werksituasie.
- (iii) **Vervangingsonderwys** waar die leerder uitgesluit is van formele onderwys en waar BVOO programme gevolg word. Voorafgaande kan suksesvol binne die gemeenskapskollege-idee toegepas word. Dit is dus omgewings-georiënteerd vir 'n spesifieke gemeenskap en sal buigsaam wees sodat leerders kan leer en vaardighede stelselmatig ontwikkel.

6.4.1 Indiensopleiding

'n Oorsig van indiensopleiding in die Vrystaat is 'n probleem omdat daar geen koördinerende of kontrole is tussen die verskillende departemente en die privaatsektor/nywerhede nie. Elkeen het sy eie indiensopleiding en gebruik selfs inrigtings wat nie in die Vrystaat is nie om hierdie opleiding te verskaf. Die rede hiervoor is dat besigheid en die privaatsektor geen vertroue het in die opleiding wat verskaf word nie en/of selfs geen samewerkingsooreenkomste met plaaslike opleidingsinstansies het nie. Dit op sigself beteken dat hierdie opleidingsgelde en die toerusting wat daarmee gepaard gaan, buite die provinsie bly. Sodra die Vrystaat se besigheid en privaatsektor inrigtings naby hulle gebruik en ondersteun, word vaardighede ontwikkel en bly die geld in die provinsie.

Die NKR kan 'n positiewe impak hê op indiensopleiding weens die integrasie van onderwys en opleiding. Deur die verskillende beginsels van die NKR soos in Hoofstuk 5 bespreek, te bestudeer blyk indiensopleiding meer betekenisvol te wees vir gemeenskappe, die provinsie en die ekonomie. Erkenning van leer en die feit dat krediete gegee word wat oordraagbaar is kan as motivering dien vir werkers en werkgewers. Nywerhede en besighede kan ook baat by die een persent bydrae van

werkgewers tot vaardigheidsontwikkeling en opleiding omdat werkers beter diens lewer in terme van produktiwiteit en kwaliteit.

Banke, versekeringsmaatskappye, nywerhede, klein- en mediumsake-ondernemings moet saamwerk om hulle vaardighede, kursusse en opleiding by een sentrum te koördineer wat hulle dan finansieel ondersteun. Die probleem mag wees of die inrigting se kwalifikasies geakkrediteer sal wees. Die inrigting moet sy programme by die NKR registreer waar die programme geëvalueer kan word om die kwaliteit te verseker en werkers terselfdertyd die geleentheid gebied kan word om oordraagbare krediete te verwerf.

6.4.2 Volwasse-onderwys

Die verbetering van die lewenstandaard in Suid-Afrika en die toenemende belangrikheid van geletterdheid het 'n bewustheid van die waarde van onderwys onder die gemeenskap aangewakker. By gebrek aan gratis en verpligte onderwysstelsels, word, as gevolg van die knellende sosio-ekonomiese omstandighede waaronder baie mense gebuk gaan, alle pogings om hul onderwysstandaard wesentlik te verbeter, egter gekortwiek. Baie kinders wat wel skool bygewoon het, het dit slegs vir 'n kort tydjie gedoen, met die gevolg dat hulle funksioneel ongeletterd is.

Wêreldwyd is daar 'n strewe om volwasse-onderwys te verbeter omdat die wêreld deurentyd veranderinge ondergaan. Volwassenes wil nie vir jare in dieselfde werk bly nie, maar soek 'n geleentheid om van een werk na 'n ander te verander. Die tegnologie verander ook teen 'n geweldige tempo en werkende persone moet kan byhou. Die volwassene hou nie op om as mens te ontwikkel nie. Ontwikkeling is 'n kontinue proses veral indien die volwassene tot nuwe aanpassings en insigte gelei word.

Daar word wel in die Vrystaat gebruik gemaak van leersentrums vir volwassenes om lewenslange leer in plek te kry. Huidiglik is daar 150 BVOO-sentrums in die Vrystaat. Die getalle van ingeskrewe leerders vir BVOO-klasse is soos volg:

1998: 7 000 (vlak 1-3)

1999: 10 350 (vlak 1-4) (Vrystaatse Onderwysdepartement 1999).

Hierdie getalle is slegs ingeskrewe leerders, terwyl die aantal ongeletterde, ongeskoolde en halfgeskoolde Vrystaters baie groter is.

Wat die verdere onderwysvlak betref, het daar tot op datum 12 446 volwasse leerders geregistreer vir NKR 2-4. Behalwe die regering is besighede en nie-regeringsorganisasies ook betrokke by BVOO-programme. Geen gegewens hiervoor is egter beskikbaar nie.

Hierdie data is 'n indikasie dat daar 'n groot behoefte aan onderwys en opleiding is. Indien daar na die getal ingeskrewe persone by BVOO-programme gekyk word, is dit kommerwekkend dat die ingeskrewe getalle nie baie hoog is nie. Dit mag moontlik wees dat sommige persone by hul besondere werkplekke BVOO-programme bywoon. Die feit dat daar so min persone is wat graad 12 voltooi het, laat ruimte vir beter onderwys- en opleidingsprogramme binne die verdere onderwysbaan. Die Vrystaatse regering moet nie slegs matrikulante kweek nie, maar ook leerders die geleentheid tot verdere studies in die geval van hoër onderwys bied.

Die kritiek deur leerders in BVOO-programme wat deur die staat aangebied word, is die negatiewe wat daarmee gepaard gaan. In die verlede het die staat nie veel bygedra tot hierdie stelsel van onderwys nie. Programme

was nie uitdagend genoeg nie en het ook nie gemeenskapsbehoefte aangespreek nie. Fragmentasie van die stelsel het verder 'n negatiewe invloed gehad, terwyl bedrog en 'n gebrek aan visie die stelsel benadeel het. Ander faktore is sterftes onder leerders, die trek van leerders na ander gebiede en die verloor van belangstelling in klasse wat BVOO en aandskole in die Vrystaat negatief beïnvloed. Eksamens mag dalk ook negatief op leerders inwerk.

Die National Curriculum Development Committee (NCDC 1996:13) stel dit as volg:

Lifelong learning development is a dynamic process. It should therefore be able to take cognisance of continually changing demands. At the same time it should be an accountable and transparent process, open to public scrutiny. A progressive curriculum transformation process should, therefore, be developed and should include, as crucial elements, research, continuous review and evaluation of curriculum.

Lewenslange leer is dus belangrik en voorbereiding word hiervoor gedoen deur 'n verdere onderwysbeleid in plek te hê binne die raamwerk van die NKR.

6.5 EMPIRIESE ONDERSOEK

6.5.1 Inleiding

Die voorafgaande bespreking oor formele en nie-formele onderwys- en opleidingvoorsiening in die Vrystaat word nou verder toegelig met 'n

empiriese ondersoek wat gedoen is deur middel van onderhoude wat gevoer is en vraelyste wat toegepas is.

Onderhoude is gevoer met die volgende verteenwoordigers van die Vrystaatse Departement van Onderwys om 'n amptelike siening te kry rakende gemeenskapskolleges en onderwysvoorsiening in die Vrystaat:

- Dr. Thoahlane: Direkteur, Verdere Onderwys
- Mev. Mashimbye: Direkteur, Skoolbestuursontwikkeling en BVOO
- Mnr. Khambule Adjunkhoofonderwyskundige, BVOO, Sasolburg
- Mnr. Ntloko Adjunkhoofonderwyskundige, BVOO, Kroonstad
- Mnr Majolo Adjunkhoofonderwyskundige, BVOO, Welkom
- Mnr. Seqebo Adjunkhoofonderwyskundige, BVOO, Bfn.
- Mnre. Masiu, Matjie en Mokoena Toesighouers by aandskole
- Mnr Monane Onderwysdistriksbestuurder, Welkom
- Mnr. Dibe Skoolbestuursontwikkelaar, Kroonstad

Die doel van hierdie onderhoude was veral om onderwys- en opleidingsvoorsiening aan volwasse leerders en behoeftes in hierdie verband in die Vrystaat te ondersoek. Die volgende aspekte het duidelik geword uit die onderhoude wat gevoer is en word vervolgens bespreek:

- Voorsiening van onderwys vir volwasse leerders: akkommodasie, hulpbronne, programme en leerkragte
- Privaatsektor se betrokkenheid by onderwys
- Verhouding met die gemeenskap
- Beheer/beleid/wetgewing
- Toelating
- Artikulasie.

6.5.2 Voorsiening van onderwys vir volwassenes

Uit die onderhoude het aan die lig gekom dat fasiliteite vir volwasse-onderwys in die verskillende onderwysdistrikte problematies is. Dagskole is nie aldag geneë om fasiliteite beskikbaar te stel nie en daar word ook nie veel hulp van die departement se kant verskaf om bestaande geboue vir gebruik beskikbaar te stel nie, volgens mnr. Mokoena. Mnr Masiu noem dat hulle op 'n tydelike basis in 'n primêre skool gehuisves word, wat problematies raak omdat onderwysers van die dagskole nie gewillig is om hul klasse beskikbaar te stel nie. Hulpbronne is 'n groot tekort en die departement verskaf volgens mnr. Mokoena min of geen materiaal nie. 'n Ander probleem is dat leerkragte nie betyds besoldig word nie wat onderwysvoorsiening benadeel. Hierdie probleem bestaan al 'n geruime tyd (sedert die vorige onderwysbedeling) en is tot op hede nog nie goed aangespreek nie.

Volgens mev. Mashimbye plaas die regering 'n hoë premie op volwasse-onderwys of die alombekende BVOO. Sy noem dat leerkragte betrokke by BVOO kapasiteitsboukursusse ontvang wat ooreenstem met dit wat mnre. Ntloko en Khambule tydens die onderhoude genoem het. In 1998 is daar opleiding verskaf aan leerkragte met die doel om uitkomsgebaseerde onderwys aan te bied en in Mei 1999 is 'n program in assessering aangebied. Leerkragte word dus voorberei om volwassenes in agtergeblewe gemeenskappe vaardighede te leer.

Mev. Mashimbye noem egter dat die Onderwysdepartement graag die werksomstandighede van onderwysers wat betrokke is by volwasse-onderwys wil verbeter met beter diensvoorwaardes soos vervat in die "Employment of Educators Act No. 76" van 1998. Hiervolgens moet alle opvoeders, hetsy deeltjds of voltyds, 'n professionele gedragskode

onderteken. Mnr Seqebo noem dat 'n probleem by BVOO is dat daar vir die afgelope twee jaar gebruik gemaak word van pas afgestudeerde leerkragte wat nie verstaan dat die aanbieding van programme aan volwassenes verskil van die aan skoliere nie. Hy en mnr. Mokoena voel dat daar spesiale kursusse vir hierdie tipe leerkragte aangebied moet word.

Volgens Mokoena is programme in die senior klasse dieselfde as die van die dagskool en hy beskou dit as 'n probleem. Mnr Seqebo noem verder dat onderwysers betrokke by BVOO nie uitkomsgebaseerde programme kan aanbied nie. Van die leerders noem dat leerkragte nie die leermateriaal goed oordra nie. Mnr. Seqebo voel dat die BVOO-programme nie behoefte-georiënteerd is nie en beantwoord 'n vraag in hierdie verband as volg: *No, because these learners are following the same curriculum like the day-scholars and the subject choice is also limited.* Hy noem dat tale, Fisiologie, Geskiedenis en Bybelkunde in die senior klasse aangebied word, terwyl 'n kleiner groep leerders Wiskunde, Wetenskap en Bedryfseksonomie neem. Dieselfde gedagte word uitgespreek deur mnr. Majolo.

Mnr. Monnane noem egter dat programme behoeftes moet aanspreek. Dit is volgens hom moontlik binne gemeenskapskolleges. Hy noem dat gemeenskapskolleges nie meer net tradisionele kursusse aanbied nie maar dat daar programme moet wees wat nie sertifikaatgebonde is nie. Dit moet buigbaar wees en die kurrikulum moet ock aanpasbaar wees, terwyl leerders by enige vlak kan intree en uittree.

Mnr. Dibe voel dat daar 'n behoefte aan hierdie tipe onderwys en opleiding is en dat veral tegniese vaardighede ontwikkel moet word. Die vraag bly of die staat genoop moet word om hierdie tipe van onderwys te ontwikkel. Ontwikkelingsmoontlikhede word dus bevraagteken.

'n Verdere vraag is of daar 'n verband tussen die tipe onderwysprogramme en die werklike werksituasie is? Die navorser wil die afleiding maak dat daar geen direkte verband is nie. Die vakke wat leerders neem, is nog steeds op die skoolprogram geskoei en dieselfde vraestelle wat matrikulante skryf word deur aandskool leerders geskryf. Wat Basiese Volwasse- Onderwys- en Opleidingprogramme betref, mag dit in lyn wees met leerders se werksituasie en gemeenskapsbehoeftes. Dit is te verstane dat hierdie tipe onderwys nog nie genoeg geloofwaardigheid in die gemeenskappe het nie. Die feit dat onderwysers nie betyds betaal word nie en dat die leerders by sommige sentrums nie gereeld klasse bywoon nie, laat dit 'n stigma van tweedegraadse onderwys kry. Verdere bydraende faktore is die gebrek aan hulpmiddels en die feit dat klasse nature by bestaande skole aangebied word.

6.5.3 Verhouding met die gemeenskap

Die gedagte is dat die aanbieding en programme vir Basiese Volwasse- Onderwys en Opleiding (BVOO)-leerders die verhouding met die gemeenskap in ag moet neem. Daar moet ook in gedagte gehou word dat die volwassene 'n lid van die gemeenskap is wat optree as 'n werker, eggenoot, ouer, komiteelid, werklose, ens.

Mnre. Segebo, Mokoena, Masiu en Matjie is dit eens dat onderwys en opleiding 'n groot rol het om te speel in agtergeblewe gemeenskappe. Strukture moet in plek wees en lewenslange leer moet aangemoedig word. Die bogenoemde persone beweer dat gemeenskappe verander word indien hulle vlak van geleerdheid verbeter word. Daar word erkenning gegee dat die Vrystaatse Onderwysdepartement strukturele verandering meegebring het; tog is daar nog steeds agterstande en hierdie direktoraat moet deur

almal ondersteun word. Die gedagte van gemeenskapskolleges word ondersteun en daar word gevoel dat besigheid/die privaatsektor 'n rol het om te speel en daardeur lewenstandaarde kan verbeter.

6.5.4 Privaatsektor en BVOO

Mnr Mokoena is ook betrokke by volwasse-onderwys van werknemers van Clover. Dit het hom laat besef hoeveel insette Clover in sy werkers se opleiding maak. Voorbeelde hiervan is die volgende: Mnr Mokoena het 'n opleidingskursus op Clover se onkoste ondergaan. Hy hanteer nie meer as tien leerders per groep nie. Leerders word toegelaat om klasse by te woon tydens werkure. Dit is volgens hom bewyse dat die privaatsektor meer toegewyd is tot volwasse-onderwys as die regering. Hy stel voor dat volwasse-onderwys geprivatiseer word.

Volgens mnr Khambule is daar 'n samewerkingsooreenkoms tussen die privaatsektor en die Onderwysdepartement in Sasolburg. Groot maatskappye, o.a Sasol, is by BVOO-programme betrokke, veral waar werkers vaardighede nodig het. Daar word ook bepaal watter vaardighede benodig word. Daarna word 'n eenheidstandaard in lyn met SAKO en NKR-voorskrifte bepaal sodat leerders doelgerig opgelei kan word.

Mnr Monnane noem dat daar agteruitgang in Welkom is wat 'n myngebied is en waar myne self skole bestuur en finansieel bygestaan het. Volgens mnr. Monnane ondervind die myne 'n ekonomiese resessie wat aanleiding gee tot 'n hoë afdankingsyfer en werkloosheid. Hierdie resessie beïnvloed terselfdertyd sekondêre industrieë en werkloosheid word vererger. Anglo-American het wel BVOO-programme vir hul werkers goed ondersteun en hulle het ook mynstrukture hiervoor gebruik, aldus mnr. Monnane.

Volgens mnr Dibe het die privaatsektor nie genoeg bygedra tot die ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe nie. Hy maak die volgende bewering: *There isn't a good cohesion of the people in Welkom / Virginia because they came from different places, have different cultural backgrounds and different value systems, they don't have shared goals and don't even have their own role models.*

6.5.5 Beheer, wetgewing en beleid

Volgens mnr. Seqebo was daar in 1996/7 sprake dat die BVOO-direktoraat van die Onderwysdepartement by verdere en hoër onderwys ingelyf sou word. Dit sou beteken dat BVOO deel word van gemeenskapskolleges. Hierdie gedagte het volgens hom doodgeloop. Daar is volgens die navorser geen skakeling tussen verdere en hoër onderwys en BVOO in die Vrystaat nie soos afgelei uit mnre Seqebo, Khambule en Majolo se onderhoude. Indien gemeenskapskolleges deel moet wees van verdere en hoër onderwys terwyl BVOO onder 'n skoolbestuursdirektoraat (Mev. Mashimbye) val, beteken dit dat die kolleges slegs leerders betrokke by verdere onderwys sal hanteer en nie diegene wat by BVOO 1 tot 4 betrokke is nie. Volgens mev. Mashimbye sal die inskakeling van BVOO by die gemeenskapskollegedirektoraat problematies wees omdat daar tans 'n groenskrif oor BVOO besaam, terwyl die Vrystaat besig is met die opstel van 'n gemeenskapskollegewetsontwerp.

Die provinsiale wetsontwerp op gemeenskapskolleges beoog die volgende:

- om gemeenskapskolleges te reguleer;
- om voorsiening te maak vir die daarstelling, bestuur en befondsing van gemeenskapskolleges;

- om voorsiening vir die registrasie van private gemeenskapskolleges te maak;
- om kwaliteitsversekering daar te stel;
- om oorgangs- en transisiemoontlikhede daar te stel (persoonlike onderhoud: Dr. Thoahlane).

6.6 ASECA (A SECONDARY EDUCATION CURRICULUM FOR ADULTS) AS GEMEENSKAPSKOLLEGE PROGRAM

6.6.1 Inleiding

ASECA as program word krities ondersoek ten einde moontlikhede vir volwasse-onderwys binne gemeenskapskolleges te oorweeg. 'n Historiese agtergrond en doelstellings van ASECA word weergegee en daar word gekyk na hoe dit die verdere onderwysvlakke 2-4 kan bevoordeel.

ASECA is geïnisieer as deel van die "South African Committee for High Education" (SACHED) Trust. Hierdie Trust is in 1959 gestig as teenvoeter vir apartheidsonderwys. SACHED het met leerders gewerk wat deelyds studeer het. Die doel van ASECA was om aan volwassenes die geleentheid te gee om 'n sekondêre onderwysstifikaat te verwerf en sodoende met ander onderwys- en opleidingsinstansies te artikuleer.

In 1992 is die ASECA-program bespreek en onderhandel met internasionale sleutelfigure en -instansies (+100 organisasies). Afgevaardigdes is in Johannesburg byeengebring deur die "Community Agency for Social Enquiry" (CASE) wat 'n ASECA-leerdertal van ±2 000 verteenwoordig het. Daar was ook belanghebbendes wat werkgewers, tersiêre inrigtings en opleidingsrade in samewerking met die Onafhanklike Eksamenraad ("Independent Examinations Board" of IEB) betrek het.

Hieruit is 'n kurrikulumadvieskomitee op die been gebring, wat bestaan het uit verteenwoordigers van politieke groeperings, akademiese inrigtings, werkersunies en die volwasse geletterdheidsektor.

6.6.2 Doelstellings van ASECA

Die algemene doelstellings van ASECA was om:

- Historiese sosio-ekonomiese ongelykhede aan te spreek;
- 'n Tweede geleentheid te bied veral binne die sekondere skoolfase (Verdere Onderwys) aan leerders wat nie die geleentheid gehad het of geredelik toegang daartoe verkry het nie;
- Ontwikkeling van die werkerskorps mee te bring wat vaardighede verbeter en dus die werker die geleentheid bied om van een werk na 'n ander te kan beweeg;
- Ontwikkeling van kreatiwiteit;
- Die skep van artikulasiemoontlikhede sodat 'n nasionale benadering tot volwasse-onderwys verwesenlik kan word.

Bogenoemde doelstellings is in lyn met dié van 'n gemeenskapskollege en terselfdertyd dek hulle ook verskeie aspekte vervat in die Verdere Onderwys en Opleiding Witskrif van 1998. Die een probleem van geskrewe dokumente soos hierdie, is dat implementering nie noodwendig plaasvind nie, omdat instansies of strukture is nie altyd bereid is om te verander nie. Of ASECA wel hierdie doelstellings verwesenlik het, en hoe suksesvol, sal ondersoek moet word.

ASECA se spesifieke doelwitte sou wees om:

- Kursusse aan te bied vir volwassenes wat 'n basis kan lê waardeur hulle tot op die hoogste vlak van sekondêre onderwys kan beweeg;
- Programme aan te bied wat ongeletterdheid teenwerk;
- 'n Sertifikaat aan te bied wat leerders toeganklikheid bied tot beroepsopleiding, hoër onderwys of werk in die informele of formele sektor;
- Programme wat uitkomsgebaseerd is te ontwikkel (ASECAn.d.(b):4&5).

Hierdie spesifieke doelwitte kan alleenlik moontlik gemaak word indien alle struikelblokke vir leer uit die weg geruim word. Een daarvan is motivering en gereelde kontakssessies. Dit kan lei tot suksesvolle leer en goeie uitslae. Ook moet daar gekyk word na 'n meer komprehensiewe program sodat leerders naas basiese en algemene onderwys ook indiensopleiding kry. Dit sal beroepsmoontlikhede vergroot. ASECA moet dus hul programme gereeld evalueer en seker maak dat dit aan die behoeftes van die gemeenskap, besighede en nywerhede voldoen.

Voorafgaande doelwitte is deur die Nasionale Onderwyskonferensie van Maart 1992 onder die volgende beginsels aanvaar, naamlik dat: onderwys 'n basiese menslike reg is en aan almal verskaf moet word ongeag ras, geslag, klas en ouderdom en dus uitgebrei moet word sodat agtergeblewe groepe daarby kan baat, veral op die platteland, sodat ongelykhede uitgeskakel word, asook die integrasie van onderwys en opleiding tot 'n komprehensiewe onderwysstelsel waardeur die volgende aangespreek kan word: menswaardigheid, vryheid, geregtigheid, demokrasie, en gelykheid.

ASECA het 'n oop leer-benadering wat hulle as volg definieer:

Open learning is characterised by the removal of restrictions, exclusions and privileges, by recognition of students'

previous experience, by the opportunity for students to manage their own study time, and by substantial change in the traditional relationship between learning materials, tutors and students (ASECAn.d(a) : 5).

Hierdie benadering impliseer dat leerders dus op hul eie tyd studiemateriaal moet hanteer en werkopdragte afhandel. Hulle kry dus die geleentheid om verantwoordelikheid te aanvaar ten opsigte van wat hulle wil bereik. Die benadering (in lyn met die progressiebeginsel van die NKR) maak dit dus moontlik dat werk nie binne 'n sekere beperkte tyd voltooi hoef te word nie. Die leerder kan nou werk met studie kombineer, veral wanneer daar 'n uitkomsgebaseerde benadering gevolg word. Die materiaal moet dus van so 'n aard wees dat dit die uitkomst moontlik maak waarop leerders geëvalueer kan word. Fasiliteerders moet die vaardighede ontwikkel om programme so aan te bied dat leerders die nut van studie verstaan en vordering moontlik is.

Toegang tot onderwys word dus prakties moontlik vir leerders wat hul lewenstandaarde wil verbeter. Die potensiaal van die leerders word dan maksimaal ontgin. Hierdie oop leer-benadering voorsien in die behoeftes van volwasse leerders wie se omstandighede 'n aanpasbare kurrikulum regverdig. Volwasse leerders het ryk bronne van kennis en ervaring wat as toepassing kan dien wat soms spannend inwerk op gewone (formele) skoolopleiding; dus is 'n oop leer-benadering baie meer effektief.

Aan die ander kant word die aanname deur die oop leer-benadering gemaak dat alle volwasse leerders gedissiplineerd is wat ongelukkig nie altyd waar is nie. ASECA moet binne sy program ook kursusse insluit wat veral studiemetodes en tydsbestuur dek. Hierbenewens kan beroepsielkundiges betrek word om motivering te doen en leerders op 'n persoonlike

vlak te ondersteun, selfs al doen die fasiliteerder dit ook binne vakverband. 'n Gemeenskapskollege wat die ASECA-program aanbied kan sulke persone op 'n tydelike of permanente basis aanstel. Op die wyse kan leerders uit verskillende agtergronde geakkommodeer word.

Tans is kritiek teen die stelsel dat dit in die Vrystaat nie goed ondersteun word nie. Daar is op die oomblik een sentrum by die Bloemfontein Kollege wat die ASECA-program hanteer. Indien hierdie benadering dan oop is, ontstaan die vraag waarom die leerdertal so laag is en waarom net een sentrum in die Vrystaat waar die behoeftes vir onderwys en opleiding so groot is, bestaan.

'n Afleiding wat die navorser kan maak is dat die konsep en die beleid goed is, maar dat implementering nie suksesvol plaasvind nie. Die gemeenskap wat hierdie vorm van onderwys nodig het is moontlik te ver van die inrigting wat finansiële implikasies meebring, terwyl die staat 'n goedkoper produk het - tog is sy programme veral by NKR 2-4 nie behoeftegeoriënteerd genoeg nie.

6.6.3 Kenmerke en behoeftes van afstandsléerders

Kenmerke en behoeftes van ASECA-leerders toon sekere basiese ooreenkomste, selfs al kom leerders uit verskillende oorde en agtergronde na die inrigtings. Oor die algemeen sal die meeste hiervan volwassenes wees wat daaglikse verpligtinge het soos werk en huishouding. Sommige van die leerders (veral vroue) is nie die geleentheid gebied tot verdere onderwys nie. Hierdie groep mag 'n te lae selfvertroue en swak selfbeeld hê om terug te keer skool toe.

Sommige leerders mag werkloos wees en dus sluit hulle by ASECA aan om hulle indiensnemingsmoontlikhede te verhoog. Sommige leerders mag jong volwassenes wees wat as gevolg van die vorige beleid 'n minderwaardige opvoeding ontvang het en dus onseker is van hul toekoms. Sommige leerders mag vertrouwe in hulself verloor het, omdat hulle in die verlede swak presteer het. 'n Ander groep se huislike omstandighede mag so wees dat 'n klimaat vir leer tuis moeilik is. Die feit dat daar eksaminering is, mag dalk negatief inwerk op leerders. ASECA kan nie werk bied nie; tóg moet sy programme van so 'n aard wees dat leerders die geleentheid gebied kan word om self entrepreneurs te kan word.

Volgens die ASECA "Tutor Manual" het leerders die volgende behoeftes:

- Leerders wil presies weet wat van hulle verlang word binne die program.
- Leerders het 'n behoefte aan leermateriaal wat verstaanbaar en interessant is en aangevul word met aktiwiteite wat enige tyd en plek bestudeer kan word.
- Leerders wil weet hoe die fasiliteerder bystand sal bied.
- Leerders wil bewus wees van die tutor (fasiliteerder) se belangstelling in hulle en aanmoediging om vertrouwe te bou.
- Leerders het 'n behoefte om die gemeenskapsentrum te besoek en ander leerders daar te ontmoet.
- Leerders wil graag terugvoer van werkopdragte hê wat opbouend is.
- Leerders verlang ook empatie en begrip omdat die leerder ander daaglikse take ook het, byvoorbeeld werk.

Daar is verskeie redes waarom volwassenes hulself tot leer wend, naamlik:

- 'n Snelveranderende lewenswerklikheid. Hier word na lewenslange leer verwys. In die verlede was die pas van verandering stadig genoeg dat dit vir die individu moontlik was om geleidelik by die verandering aan te pas. Dit het egter dramaties verander en lewenslange leer het onontbeerlik geword.
- Tegnieiese ontwikkeling en kennisuitbreiding. Kennis, byvoorbeeld van ingenieurswese en rekenaars, het 'n geldigheids tyd van vyf jaar. Om 'n beroep te beoefen is lewenslange leer belangrik.
- Verhoging in opvoedingspeil en lewenstandaarde. Veral die rol van die vrou het drasties verander waar sy nie net meer 'n huisvrou is nie, maar self die arbeidsmark betree. Apps (soos aangehaal deur Brookfield 1988:184) meld dat vroue van 35 jaar en ouer, die vinnigs groeiende studentegroep aan kolleges en universiteite in die Verenigde State van Amerika is. Dieselfde tendens kom voor aan universiteite in Suid-Afrika (Rapport 5 Junie 1998).
- Verandering van beroepe. Darkenwald en Merriam (1982:5) noem ook veranderende beroepspatrone as rede vir die toename in volwasse leerders. Hiermee gaan beroepsoorbodigheid weens tegnologiese vooruitgang gepaard. Toepaslike opleiding is dus nodig.

6.6.4 Voor- en nadele van die ASECA-benadering

ASECA se alternatiewe kurrikulum beteken dat artikulasie met ander opvoedingsinstansies waar programme erken word deur ander inrigtings, moontlik gemaak word. Hierdie artikulasie sal gewaarborg wees indien die programme aan die vereistes van die NKR beantwoord en geakkrediteer is. ASECA se kurrikulum is buigbaar sodat leerders by enige vlak kan intree en uitree en teen hulle eie pas, en waar en wanneer hulle wil kan vorder.

Leerders moet beseft dat leer nie by voltooiing van die ASECA-program ophou nie. ASECA moet dus saamwerk met ander programme wat nie noodwendig vir krediete gedoen hoef te word nie. Om dit verder aan te moedig moet die program binne 'n gemeenskapskollege aangebied word waar hoër onderwysprogramme ook aangebied word vir leerders wat verder wil studeer.

Tegniese en tegnologiese inhoude kom nog nie sterk na vore in die ASECA-program nie. Dit is veral belangrik vir die toekoms en om Suid-Afrika uiteindelik deel van die "global village" maak. 'n Probleem met die program in die Vrystaat mag wees dat daar nie genoeg gesprekvoering met besigheid, handel en die private sektor rondom die program is nie, sodat die program beter ondersteun kan word.

Bloemfontein Kollege (waar die program aangebied word) is ook nie as instansie betrek met sy personeel nie; hoewel sy fasiliteite gebruik word, word die program eintlik deur die UOVS bedryf. Daar is dus min betrokkenheid van die gemeenskap.

Die ASECA-kurrikulum is saamgestel om volwassenes te begelei tot die hoofstroom van sekondêre onderwys, opleiding en werk. Hierdie benadering is daargestel om afstandslêer moontlik te maak, en om parate leer te vervang met die ontwikkeling van vaardighede. Leerders kan by voltooiing van hierdie sekondêre program toegang tot hoër onderwys verkry. ASECA stel ook 'n geïntegreerde benadering voor om die volgende redes:

- Dit is prakties en gee toegang tot naskoolse opleiding en werk.
- Volwasse leerders se ervaring dra by tot kennis wat uitgebrei word.
- Dit kombineer inhoude en vaardighede met toepassings.

- Artikulasie met ander programme is moontlik.
- Leerders kry breë perspektiewe wat tot die spesifieke herlei kan word.
- Dit het wye toepassingsmoontlikhede.

Hierdie benadering sal dus die volgende bevorder:

- Bestaande kennis en ervaring kan tot nuwe leer en vaardighede lei.
- Analitiese denke word ontwikkel waar sekere vaardighede en kennis oorgedra kan word na ander velde/vakke.
- Studievaardighede ontwikkel.
- Oorvleueling en verskille in kennis en inligting word verstaan.
- Kritiese denke word bevorder.
- Toepassing van kennis en vaardighede vind plaas (ASECAn.d(c):2&3).

6.6.5 Volwasse leerders vs jeugdige leerders

Die vraag bly of die gemeenskapskollege die enigste inrigting vir volwasse leerders is. Kan volwasse leerders inskakel by die formele skool met jeugdige leerders? Is daar verskille tussen die volwasse leerders en jeugdige leerders?

Volgens sommige skrywers is daar beslis 'n verskil tussen jeugdige leerders en volwasse leerders, en behoort die onderrigbenadering tot die twee groepe ook te verskil. *Although adults may or may not differ from pre-adults in respect to the basic cognitive processes of learning, the context of adult education differs substantially from the context of pre-adulthood. Hence adults should be educated differently from pre-adults* (Beder 1989: 48). Dit impliseer dat die materiaal so gekies moet word dat volwasse leerders dit verstaan en interessant en stimulerend vind, alhoewel hulle met lewenservaring en ondervinding na die lokaal kom.

Ander skrywers soos Brundage en Mackeracher (1980:11) wys egter daarop dat die interne en fisiologiese prosesse betrokke by leer dieselfde mag verloop by kinders en volwassenes, omdat dieselfde biologiese strukture by die leer van kinders en die leer van volwassenes betrokke is. Brookfield (1988:319) staan ook krities teenoor verskille wat tussen kinders se leer en volwassenes se leer aangedui word. Hy wys daarop dat oorkoepelend gesien, leer by kinders, adolessente en volwassenes meer ooreenkomste as verskille toon. Die afleiding kan gemaak word dat volwasse leerders wel verskil van kinders in terme van verantwoordelikheid, selfbeoordeling en selfstandige besluitneming. Die navorser wil homself skaar by die gedagte dat sosiale en psigologiese aspekte 'n rol speel wat volwassenes se leerproses anders maak as die van kinders.

Uit voorafgaande is dit belangrik om daarop te wys dat die aard van volwassene wees, in aanmerking geneem moet word indien daar na leer verwys word. Daar is 'n verskeidenheid van aspekte wat in oënskou geneem moet word, soos verantwoordelikheid, selfbeoordeling, besluitvorming, konsentrasiespan, outonomie, aktiewe deelgenootskap aan maatskaplike lewe. Volwassenes moet 'n verskeidenheid van rolle vervul, onder andere: werker, eggenoot, ouer voorsitter/lid van 'n organisasie en dies meer.

Al bogenoemde beteken dat die onderriggewer van volwassenes kennis moet dra van die aspekte by volwasse leerders. ASECA-programme, soos alreeds gemeld, probeer sover moontlik voorafgaande aanspreek.

6.6.6 Vraelys aan ASECA-leerders

Die enigste ASECA-program wat in die Vrystaat aangebied word, maak voorsiening vir 17 volwasse-leerders by die Bloemfontein Kollege. Soos vroeër vermeld, word hierdie program bedryf deur die Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Navorsers het 'n vraelys toegepas met die doel om die program te evalueer. Al 17 leerders het die vraelys voltooi, dit wil sê daar was 'n responskoers van 100 persent. (Sien Addendum A vir 'n voorbeeld van die vraelys.) Die onderstaande tabel bevat 'n opsomming van die response van leerders:

	Uitstekend	Goed	Aanvaarbaar	Onaanvaarbaar	Geen respons
1. Wat dink u van die ASECA-program	14	3	0	0	0
2. Hoe vind u die groepsdebat, gonsgroepe, vraag en antwoord-aktiwiteite tydens kontakssessies?	6	1	6	1	3
3. Hoe vind u die volgende evalueringsmetodes? (a) Werktake (b) Toetse	5	7	1	1	3
4. Is die lokaal/area van klasse aanvaarbaar?	3	14	0	-	-
5. Pas die lesingstye u?	8	6	3	-	-
6. Indien nie, waarom nie?	Geen tyd vir leeswerk/studietyd - unie/vakbond verpligtinge - te laat en onveilig snags - te ver van die huis - vervoerprobleme				
7. Is die kursus aan u verduidelik toe aangesluit/ingeskryf het?	Ja 17	Nee 0			

8. Help die lesingsmateriaal u om die volgende te verstaan (a) Werkboek (b) Om probleme op te los?	Ja 12 12	Nee 5 5	Moet klasse bywoon om te verstaan Kan slegs behandelde werk hanteer.		
9. Hoeveel ure per dag gebruik u vir studies ?	Respon dente 2 1 9 5	= = = =	Tyd/ure 0 1 2 3		
10. Waar studeer u?	Tuis 10	Klas 6	Ander 1		
11. Indien u nie tuis studeer nie, verskaf redes.	Maak gebruik van etenstyd of ekstra ure by die werk om te studeer - geen ruimte en geleentheid huis.				
12. Is u gelukkig met u vordering?	Ja 12		Nee 5		
13. Indien vooraf nee geantwoord het, verskaf 'n rede.	Evalueringspunte is laag - tyd is beperk - huislike probleme meng in met studies - Geen vordering in Wiskunde en Wetenskap nie.				
14. Enige aangeleentheid wat u graag wil noem?	Leerkragte/fasiliteerder moet meermale die skryfbord gebruik om te verduidelik en nie slegs lees nie. Leerders in Engels moet 'n geleentheid kry om te lees in die klas. Wiskunde bly 'n probleem. Fasiliteerders moet onderrig en nie net vra watter probleme ondervind word in die werk want sommige sal nie sê wat hul probleme is nie. Engels program is goed. Klasse moet daagliks aangebied word en klasgelde verminder word. Hulpmiddels is nodig. Ekstra studietyd word benodig.				

Die program word oor die algemeen baie positief geëvalueer deur die leerders. Hulle het die metode van onderrig, evalueringsmetodes, lokaal en lesingtye alles redelik positief ervaar. 'n Probleem wat uit die response duidelik word, is dat leerders waarskynlik te min tyd aan voorbereiding en

studie bestee. Hoewel die meeste leerders tuis studeer, is daar gevalle waar huislike probleme met leerders se studies inmeng.

Voorstelle wat leerders maak vir die verbetering van die program dek 'n wye verskeidenheid aspekte en wissel van die groter gebruik van hulpmiddels, tot laer klasgelde en meer gereelde kontakssessies.

Na aanleiding van bostaande oorsig oor die ASECA-program en die gegewens wat uit die onderhoude en vraelys afgelei kan word, kom sekere perspektiewe na vore met betrekking tot die behoeftes van volwasse leerders wat by die beplanning en ontwikkeling van gemeenskapskolleges in ag neem moet word. Met betrekking tot programbeplanning is dit duidelik dat leerders groepaktiwiteite hoog aanskryf. In die aanbieding van programme moet dus daarvoor voorsiening gemaak word. Respondente het ook aangedui dat hulle werktake en toetse nuttig vind en dus moet programbeplanners hieraan ook oorweging skenk.

Wat toeganklikheid betref, blyk dit dat volwasse leerders nie net onderrig wil ontvang nie, maar ook studielokale nodig het. Voorsiening moet dus gemaak word dat dit binne 'n gemeenskapskollege beskikbaar is. Die aanbieding van na-uurse programme maak die gemeenskapskollege ook toeganklik vir werkende volwassenes. 'n Verdere belangrike aspek ten opsigte van toeganklikheid behels die kwessie van klasgelde wat volgens die vraelysrespondente ook aandag moet geniet.

Wat die ASECA-vraelys betref, is dit belangrik om in ag te neem dat die ondersoekgroep relatief klein was en beperk tot 'n bepaalde streek. Hierdie resultate kan dus nie veralgemeen word vir die ASECA-program landswyd nie.

6.7 SAMEVATTING

Hierdie hoofstuk het onderwysvoorsiening in die Vrystaat bespreek. Die ASECA-model as 'n voorbeeld van 'n nie-formele volwasse-onderwys-program is ook kortliks bespreek. Perspektiewe wat verkry is uit onderhoude wat gevoer is, het inligting uit dokumentasie aangevul. Die volgende hoofstuk bevat samevattende perspektiewe van die gevolgtrekkings, afleidings en aanbevelings van die studie.

GEVOLGTREKKINGS, AANBEVELINGS EN SLOTGEDAGTES

7.1 INLEIDING

*I*n die vorige hoofstukke is aandag geskenk aan:

- Die aard en wese van gemeenskapskolleges, met spesifieke verwysing na 'n vergelykende oorsig van instellings in die VSA;
- Nasionale perspektiewe, beleidsdokumente en wetgewing rondom onderwys en opleiding, en die ontwikkeling van veral verdere onderwys en gemeenskapskolleges in Suid-Afrika;
- Hoofstuk 5 het die verskillende gemeenskapsbehoefte in die Vrystaat en die rol wat onderwys kan speel om hierdie behoeftes aan te spreek, hanteer;
- Hoofstuk 6 het gepoog om voorsiening van onderwys in die

Vrystaat te bespreek in terme van formele en nie-formele onderwys. Hierdie hoofstuk is verder toegelig met 'n bespreking van ASECA as 'n nie-formele onderwysprogram vir volwasse leerders.

In hierdie hoofstuk sal samevattende perspektiewe gegee word wat gebaseer is op die literatuurstudie en beleidsondersoek, asook op die empiriese ondersoeke wat gedoen is. Hierdie perspektiewe sal uitloop op aanbevelings vir die beplanning van 'n gemeenskapskollege wat in die onderwys- en opleidingsbehoefte van agtergeblewe gemeenskappe sal voorsien.

7.2 GEVOLGTREKKINGS UIT DIE VERGELYKENDE STUDIE

Na aanleiding van die vergelykende literatuurondersoek sowel as die empiriese ondersoek in die VSA kan verskeie gevolgtrekkings rakende gemeenskapskolleges gemaak word. Hierdie gevolgtrekkings moet gesien word teen die agtergrond van die feit dat die navorser slegs drie gemeenskapskolleges in die VSA besoek het. Dit is egter belangrik om te noem dat die drie gemeenskapskolleges met behulp van die skakelbeampte van die "American Association of Community Colleges" gekies is op grond van die verskeidenheid wat hulle vertoon ten opsigte van grootte, ligging, studentesamestelling, ens. Hierdie besoeke is aangevul deur onderhoude wat met onderwyskundiges van ander toepaslike instansies gevoer is (sien 3.7.6).

Onderstaande gevolgtrekkings is gemaak om breë riglyne ten opsigte van die beplanning en organisasie van gemeenskapskolleges aan te dui. Hierdie riglyne moet met die nodige omsigtigheid op die Suid-Afrikaanse situasie van toepassing gemaak word, aangesien die konteks en behoeftes

plaaslik heel anders sal wees (sien 3.7.7 g).

Uit die empiriese ondersoek wat onderneem is met betrekking tot gemeenskapskolleges in Amerika het na vore gekom dat gemeenskapskolleges in 'n groot mate deur gemeenskappe (individue, besighede, onderwysinstansies, plaaslike regerings) ondersteun word en dat die gemeenskapskolleges die behoeftes van die gemeenskap aanspreek. In die Suid-Afrikaanse konteks is daar 'n omvattende vraag na onderwys en opleiding in veral die agtergeblewe gemeenskappe wat nie beperk kan word tot dit wat val onder die gesag van 'n Minister van Onderwys nie, maar eerder 'n gemeenskapsnetwerk van leergeleenthede vereis. Daar moet dus leerhulpbronne uit verskeie oorde wees wat finansiële, materiële en menslike hulpbronne insluit, en hierin het alle rolspelers in gemeenskappe 'n belangrike aandeel te lewer.

Wat toeganklikheid betref, is studente aan Amerikaanse gemeenskapskolleges gemotiveerd om aan hierdie instellings te studeer, want dit bied hulle die geleentheid om krediete te verwerf wat artikulasie moontlik maak. Gemeenskapskolleges roem daarop dat hulle toegang bied vir alle studente - tóg word daar gediskrimineer teen die wat nie hulle sekondêre skoolloopbaan voltooi het nie. Toeganklikheid in hierdie geval het sy beperkinge, en dus voel die navorser dat die stelsel nie onveranderd oorgeneem moet word nie. In Suid-Afrika sal dit raadsaam wees om aan daardie leerders wat ongeletterd is toegang te bied en hulle nie slegs vir remediëring te akkommodeer nie. Die onderwysprogramme binne 'n gemeenskapskollege vir agtergeblewe gemeenskappe moet beskik oor 'n soepel en aanpasbare struktuur wat verskillende intreevlakke het en in 'n verskeidenheid van leerbehoefte sal voorsien.

Wat befondsing betref het die Amerikaanse inrigtings min probleme aangesien van gediversifiseerde bronne van finansiering gebruik gemaak word, bv. klasgelde, bydraes van munisipaliteite, die regering, besighede en nywerhede (sien 3.7.4. en 3.7.7d). Hierdie instellings is goedkoper as vierjaar inrigtings en universiteite. Ook hieruit kan die Suid-Afrikaanse model belangrike lesse leer, naamlik die voordele daaraan verbonde om nie net van een bron van finansiering (bv. die staat) afhanklik te wees nie, asook om die geldelike bydraes wat van leerders verwag word, so laag moontlik te hou, ten einde die instelling so toeganklik as moontlik te maak.

Standaard aan Amerikaanse gemeenskapskolleges is hoog omdat inrigtings gereeld geëvalueer word deur akkrediteringsliggame en 'n verskeidenheid van programme aangebied word waartoe bygedra word deur 'n verskeidenheid van kundiges. Gemeenskapskolleges in Suid-Afrika sal as deel van die Verdere Onderwys- en Opleidingsektor ook onderhewig wees aan die gehalteversekeringstelsel wat vir hierdie sektor beplan word. Voorts kan die kollege van al die bestaande en beskikbare kundigheid in die gemeenskap gebruik maak by die beplanning en aanbieding van programme.

Ter samevatting: gemeenskapskolleges in Amerika bedien die gemeenskap en spreek hulle behoeftes aan, terwyl besighede, nywerhede en die groter gemeenskap baat daarby vind (sien 3.7.2 en 3.7.7e). Die gemeenskapskollege kan werkloosheidsprobleme verlig en dien as sentrums vir leer, die verskaffing van inligting en menslike hulpbronontwikkeling. Die ideaal van gemeenskapsonderwys deur middel van gemeenskapskolleges is moeilik denkbaar sonder 'n hoë mate van gemeenskapsbetrokkenheid by onderwysvoorsiening. Dit is veral waar vir gemeenskapskolleges in agtergeblewe gemeenskappe.

7.3 GEVOLGTREKKINGS RAKENDE GEMEENSKAPSBEHOEFTE IN DIE VRYSTAAT

7.3.1 Gesondheidsbehoefte

Sowel die literatuurstudie (sien 5.4) as die empiriese ondersoek wys daarop dat agtergeblewe gemeenskappe se gesondheidsbehoefte basiese vraagstukke soos behoorlike voeding, higiëne, en sanitêre maatreëls, veral met die oog op die verlaging van kindermortaliteit insluit. Ander siektetoestande wat algemeen in agtergeblewe gemeenskappe voorkom, is tuberkulose, kardiovaskulêre siektes en veral Vigs/HIV. Promiskuiteit en prostitusie het 'n invloed op die voorkoms van Vigs/HIV, veral onder die jeug. Ander faktore soos tuisongelukke, tienerswangerskappe, molestering, steekwonde, aanranding, verkragting (sien 5.4) dui op 'n groot behoefte aan gesondheids- en nooddienste.

Dit het egter ook duidelik geblyk dat die begrotings vir klinieke in die Vrystaat nie voldoende is nie en dat dit dienslewering beïnvloed. Voorligting aan pasiënte in terme van Vigs/HIV vind nie op 'n gereelde basis plaas nie. Wat die situasie vererger is dat leerkragte by skole in sommige gevalle opgelei is om voorligting rondom Vigs/HIV te gee, maar dit word nie gedoen nie. Geen ondersteuningsdienste vir Vigslyers bestaan nie. Daarby staan die gemeenskap tot 'n groot mate gevoelloos teenoor Vigs en Vigslyers (sien 5.4).

7.3.2 Veiligheidsbehoefte

In die Vrystaat kom veral ekonomiese, gewelds- en drankverwante

misdaad voor. Nie alleen dra 'n lae onderwyspeil by tot geweld, drankmisbruik en misdaad nie, maar ook 'n kultuur van onbetrokkenheid en onverdraagsaamheid binne die gemeenskap, aangesien gemeenskapslede nie voldoende betrokke is by die voorkoming van misdaad nie.

Verwant aan die misdaadprobleem is die feit dat polisiebeamptes nie goed genoeg opgelei is om effektiewe polisiëring toe te pas nie. Die transformasie van die Polisiediens plaas die klem op doeltreffendheid wat die belangrike rol van die polisie en die ontwikkeling van polisiëringsvaardighede bevestig; tog is die gemeenskappe nie tevrede met die vlakke van misdaad nie (sien addendum B). Verder strem 'n gebrekkige begroting dienslewering en misdaadvoorkoming deur die Polisiediens.

7.3.3 Ekonomiese en arbeidsbehoefte

Die Vrystaat is 'n provinsie ryk aan hulpbronne soos minerale en landboupotensiaal. Dit het dus 'n relatiewe groot arbeidsmag. Die provinsie se ekonomiese groei word egter negatief beïnvloed deur armoede (sien 5.3), en die uitbuiting van die (hoofsaaklik swak opgeleide) arbeidsmag, terwyl agtergeblewe gemeenskappe baie ongeletterde en werklose inwoners het.

Die ekonomiese oorlewing van die Vrystaat is in 'n groot mate afhanklik daarvan dat genoeg leerders op sekondêre en na-sekondêre vlak in bepaalde sleutelvakke (soos Natuur- en Skeikunde, Wiskunde, en Tegnologie) onderwys en opleiding ontvang. Te min leerlinge neem op sekondêre vlak hierdie vakke. Die prestasie van leerlinge in die vakke is ook onaanvaarbaar laag (sien tabelle 6.5, 6.7 en paragraaf 6.3.5).

Die Vrystaat is oorwegend 'n landboustreek. Die ondersoek toon aan dat daar 'n behoefte is aan onderwys- en opleidingsfasiliteite wat toeganklik is en gefokus is op die arbeidsbehoefte van die streek. As gevolg van die insinking van die mynbedryf, dank myne werkers af. Hierdie werkers is nie toegerus om op ander wyses ekonomies aktief te wees nie. Daar bestaan dus behoeftes aan vaardighede wat oordraagbaar is na ander werksomstandighede. Verder word leerders op skool slegs voorberei om werkers te word en nie om entrepreneurs te dink en hul eie besighede te begin nie.

7.3.4 Onderwys- en opleidingsbehoefte

Daar is 'n verskeidenheid van faktore wat aandui dat persone uit agtergeblewe gemeenskappe graag hul lewensgehalte wil verbeter, en dus is die verwerwing van kennis, kundighede en vaardighede belangrik (vergelyk addendum B en 5.7.1). Agtergeblewe gemeenskappe het dus 'n groot behoefte aan onderwys en opleiding. Tans bereik formele en nie-formele onderwys- en opleidingsvoorsiening nie alle lede van agtergeblewe gemeenskappe nie. Voorts word onderwys en opleiding steeds beskou as hoofsaaklik die verantwoordelikheid van die regering. Slegs enkele groot maatskappye is betrokke by die indiensopleiding van hul personeel (sien 6.5.2 en 6.5.4). Die bestaande BVOO- en ASECA-programme vir volwasse leerders spreek nie die behoeftes van hierdie leerders voldoende aan nie (sien addendum B). Basiese Volwasse Onderwys- en Opleiding (BVOO) maak byvoorbeeld nie voorsiening vir beroepsopleiding in kombinasie met akademiese inhoud nie.

Die ondersoek het getoon dat hoewel daar 'n behoefte aan gemeenskapskolleges in die Vrystaat is, al die belangrike rolspelers nog nie goed genoeg ingelig is oor die gemeenskapskollege-gedagte nie en dat

verwarring heers oor wat so 'n instelling moet aanbied. Die Direkoraat vir Verdere Onderwys en Opleiding van die Vrystaatse Onderwysdepartement werk wel hieraan deurdat die Vrystaatse Gemeenskapskollegewet in wording is (sien 6.5.2 en 6.5.5).

Op provinsiale vlak het Basiese Volwasse Onderwys- en Opleiding 'n eie direktoraat en is daar onsekerheid of dit deel sal uitmaak van die gemeenskapskollege-direkoraat. Gemeenskapskolleges vorm deel van die verdere onderwys- en opleidingsektor. Ten opsigte van die verdere onderwys- en opleidingsbaan is die aanbeveling dat programme in drie hoofgroepe geplaas word naamlik:

- Algemene onderwysprogramme wat gerig is op 'n holistiese benadering sonder 'n spesifieke beroepsfokus.
- Beroepsonderwys- en opleidingsprogramme wat geskoei is op die aanleer van vaardighede en kennis wat bemarking en geleentheid vir werkskepping moontlik maak. Tegniese onderwys en opleiding vorm deel hiervan en gesofistikeerde tegnologie word hier gebruik.
- Gemeenskaps- en persoonlike ontwikkelingsprogramme wat die behoefte van 'n gemeenskap aanspreek. Kapasiteitsbou is ter sprake, waardeur lewenskwaliteit en -standaard van mense verhoog word.

Die voorafgaande wil dan impliseer dat onderwys binne verdere onderwys langs 'n kontinuum geskied waar algemeen-vormende onderwys aan die begin is en deurloop tot 'n kombinasie van onderwys en opleiding.

Daar bestaan 'n verband tussen gemeenskapsbehoefte, onderwys en opleiding, en gemeenskapsontwikkeling binne die gemeenskapskollege-

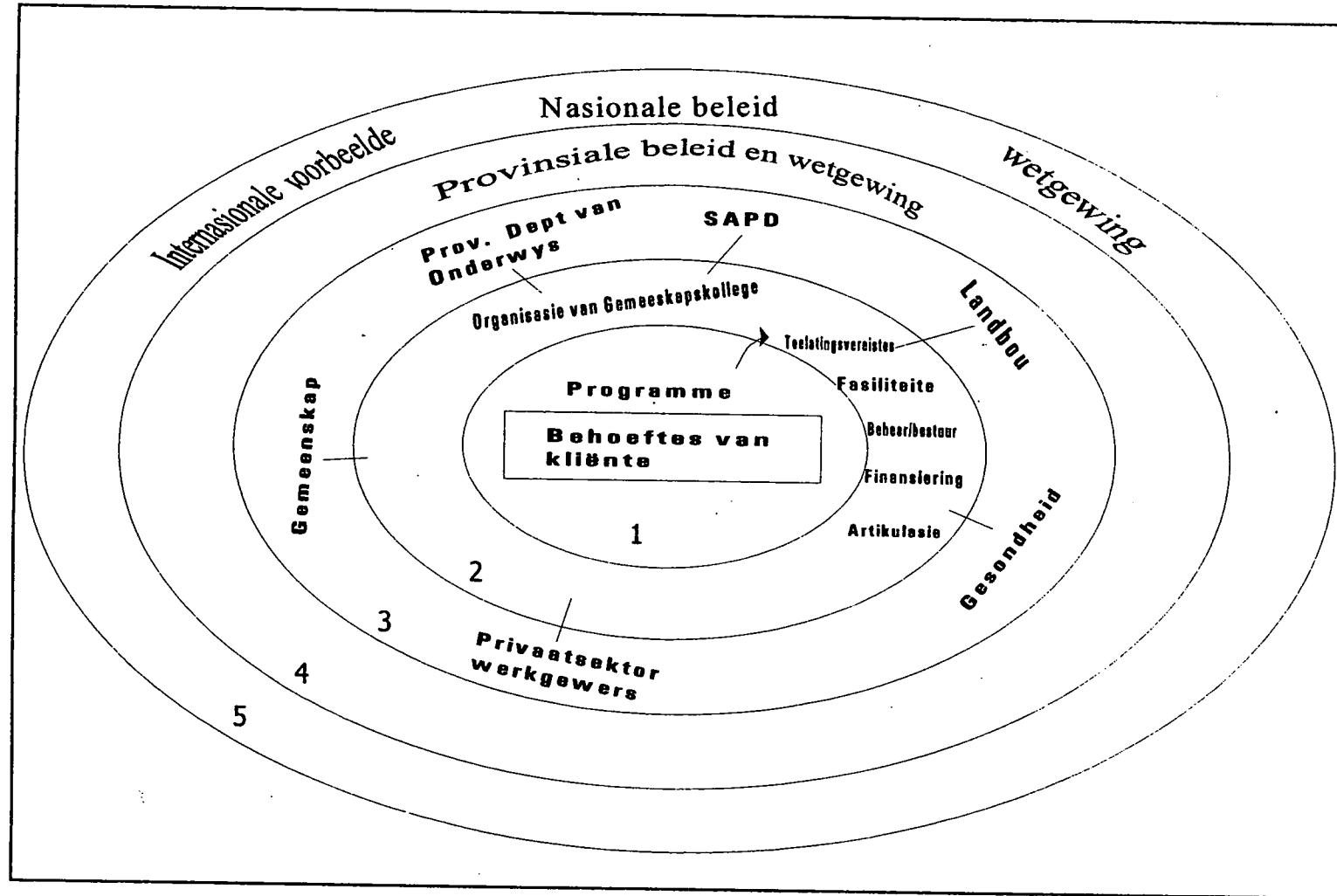
model. Die onderwysbehoefte van die agtergeblewe gemeenskappe in die Vrystaat is sentraal, aangesien hoër vlakke van onderwys en opleiding kan lei tot groter indiensneming, minder armoede, en laer vlakke van misdaad. Daar word egter veral klem gelê op die feit dat die plaaslike gemeenskap so breed en so direk as moontlik by die onderwysvoorsiening deur die gemeenskapskollege betrokke behoort te wees.

7.4 AANBEVELINGS

7.4.1 Model vir die beplanning van 'n gemeenskapskollege vir agtergeblewe gemeenskappe

Die intervensie of sosiaal-demokratiese model (sien paragraaf 1.2.3) het ten doel om 'n paradigmatiese en pragmatiese model voor te stel waardeur sosiale ontwikkeling kan plaasvind en lewensomstandighede van gemeenskappe verbeter kan word. Deur hierdie model as uitgangspunt te neem, kan die gemeenskapskollege sodanig beplan word dat dit programme sal daarstel wat die behoeftes van gemeenskappe sal identifiseer en daaraan sal beantwoord.

Figuur 7.1
Model vir die beplanning van gemeenskapskolleges vir agtergeblewe gemeenskappe

In die lig van voorafgaande literatuuroorsig, empiriese ondersoeke, afleidings en gevolgtrekkings, kan daar nou oorgegaan word tot die volgende aanbevelings aan die hand van fig. 7.1. Dit is 'n voorstelling van 'n model vir die beplanning van 'n gemeenskapskollege vir agtergeblewe gemeenskappe.

Hierdie model berus op 'n fonteintipe benadering waar daar van die sentrum af beweeg moet word na die periferie. In die middel (sentrum) is die kliënt (lid van die agtergeblewe gemeenskap) na wie se behoeftes gekyk moet word. Uit die ondersoek is die volgende behoeftes geïdentifiseer: veiligheid, werkseleenthede, onderwys en opleiding, gesondheid en die verhoging van lewenstandaarde (sosiaal-maatskaplik). Programme moet dus aangebied word om hierdie spesifieke probleme aan te spreek.

Dit is raadsaam om die voorsiening van onderwys en opleiding as 'n sisteem te verstaan. 'n Sisteem volgens die HAT (1985) is 'n *groep voorwerpe of onderdele wat volgens 'n ordenende beginsel saamwerk*. In die Vrystaatse onderwysvoorsiening kom aspekte voor wat dui dat ontwikkeling en beplanning onsistematies is soos byvoorbeeld die swak matriekuitslae, geen koördinerende van voorskoolse onderwys, BVOO wat op sy eie funksioneer en nie-formele volwasse onderwys wat apart hanteer word (sien 6.5.3, 6.5.4, 6.5.5). Die belangrikheid van interaksie tussen die verskillende rolspelers is reeds vroeër aangespreek (sien paragraaf 5.7.4 en figuur 5.7).

Ten einde hierdie sisteem in werking te stel sal die gemeenskapskollege so georganiseer moet word dat alle rolspelers in die Vrystaat betrek word. Volgens die diagram word die leerders as die kliënte binne die stelsel

beskou (figuur 7.1), en moet daar bepaal word wat die behoeftes van die leerders en gemeenskap is. Hiervolgens moet programme binne die vereistes van die NKR en SAKO saamgestel word deur die gemeenskapskollege in samewerking met besigheid, staatsdepartemente, gemeenskapsorganisasies en leerders. Hierdie programme moet ook artikulasie- en akkreditasie- moontlikhede hê (sien paragraaf 6.2).

Alle rolspelers in onderwys en opleiding, en veral in verdere onderwys, soos die onderwysdepartement, besigheid, nywerhede, landbou, mynbou en die gemeenskap behoort so gou moontlik bymekaar te kom en gesprekvoering te hou rondom die moontlike samewerking en vennootskappe in gemeenskapskolleges. Die volgende sake behoort aandag te ontvang:

- Gemeenskapskollegewet
- Verdere onderwys- en opleidingswet
- Akkreditering
- Assesering en erkenning van vorige leer
- Toelating
- Leerdermobilititeit
- Finansies
- Programme.

7.4.2 Onderrigprogramme

Dosente/fasiliteerders van gemeenskapskolleges moet goed opgelei wees, nie net om innoverende, nuwe programme te ontwerp en aan te bied nie, maar ook om die besondere leerbehoefte van volwassenes aan te spreek. Ten einde te verseker dat die gemeenskapskollege en sy programme in voeling met die praktyk bly, moet toepaslik gekwalifiseerde persone uit

die privaatsektor, besighede en nywerhede op 'n tydelike basis klasgee by die gemeenskapskollege. Die geleentheid moet aan die leerders gebied word om praktiese werk of internskappe in die werkplek op te neem om sodoende hulle opleiding te kan toepas en ander belangrike vaardighede te kan ontwikkel.

Weens die groot behoefte aan indiensopleiding vir werkende persone, leerkragte, polisiemanne en -vroue, ens. kan 'n gemeenskapskollege 'n positiewe bydrae lewer deur veral die behoeftes te bepaal van die werkgewers en daarvolgens studiepakkette en kursusse saam te stel. Die gemeenskapskollege behoort ook programme aan te bied vir Basiese Volwasse Onderwys- en Opleiding, sodat leerders in die BVOO-baan die geleentheid kan kry om by 'n gemeenskapskollege in te skakel, en na verwerwing van basiese geletterdheid hulleself verder te bekwaam. Die gemeenskapskollege moet dus multi-funksioneel (komprehensief) wees en 'n verskeidenheid van leerders deur middel van 'n verskeidenheid van programme betrek.

Uit hierdie ondersoek blyk dit dat die volgende programme waarskynlik noodsaaklik is om in die dringendste behoeftes van agtergeblewe gemeenskappe te voorsien:

- Geletterdheid
- Gemeenskapsdiens en gesondheidsdienste
- Sport en ontspanning
- Myn- en landbouverwante vaardighede
- Nooddiensbestuur
- Publieke kommunikasie en inligtingkunde
- Entrepreneurskap
- Inligtingstechnologie

- Plaaslike regeringsbestuur
- Kleinsakebestuur
- Sekuriteit
- Geletterdheidsprogramme
- Wiskunde en Natuur- en Skeikunde.

Hierdie programme kan lede van die agtergeblewe gemeenskap intellektueel, sosiaal-maatskaplik en ekonomies bemagtig, en hulle in staat stel om hulle nuut-verworwe kennis en vaardighede in die gemeenskap terug te ploeg (bv. gemeenskapsdiens, entrepreneurskap, sekuriteit, geletterdheid). Op hierdie wyse word 'n opwaartse spiraal van gemeenskapsontwikkeling gevestig wat sy eie momentum ontwikkel en, hopelik, sal behou.

Indien 'n gemeenskapskollege sukses wil behaal deur sy onderrigprogramme, moet die inrigting in die eerste plek aan leerders berading, voorligting en ondersteuning bied om betekenisvolle keuses te maak ten opsigte van studierigting. Die gemeenskapskollege moet verder verseker dat leerders toegang tot die jongste inligting sal hê oor die behoeftes aan vaardighede, beroepsmoontlikhede en tendense in die arbeidsmark. Indien moontlik moet dit ook deur werksplasings of internskappe (koöperatiewe onderwys) leerders tydens of na opleiding die geleentheid bied om praktiese werkservaring op te doen.

Die konsep van lewenslange leer moet ingebou word in die programme en duidelik herkenbaar wees. Programme moet algemeenvormende onderwysaspekte bevat. Aan die een kant moet programme nie eng of slegs tot sekere beroepe beperk wees nie, maar eerder breed genoeg sodat kennis en vaardighede wat leerders sal verwerf, ooreenstem met die twaalf velde van die SAKO. Dit is belangrik sodat leerders van een program na 'n

ander kan beweeg met behoud van krediete.

Elke program moet voorsiening maak vir 'n teoretiese en 'n praktiese komponent. Verskillende vaardighede sal dus ontwikkel kan word, en leerders moet hul vaardighede in verskillende situasies kan toepas.

Aan die ander kant moet programme ook beroepsgerig wees sodat leerders kennis en vaardighede kan verwerf om tot die arbeidsmark toe te tree, nie net deur werknemers te word nie, maar veral deur entrepreneuriese inisiatiewe wat werkskeppend van aard kan wees. Gemeenskapskollegeprogramme moet leerders nie "oplei vir werkloosheid" nie. Deeglike marknavorsing en die voortdurende bestudering van tendense van arbeidsbehoeftes is dus noodsaaklik in die beplanning van die onderrigprogramme.

Volgens die model wat die navorser ontwikkel het, blyk dit dat lede van die plaaslike sakegemeenskap, groot werkgewers, verteenwoordigers van die landbousektor, mynbedryf en plaaslike nywerhede belangrike rolspelers by die beplanning, ontwikkeling en aanbieding van onderrigprogramme van die gemeenskapskollege sal wees. Vanselfsprekend moet alle onderrigprogramme 'n sterk opvoedkundige onderbou hê, maar die fokus op beroepsopleiding is onontbeerlik vir die verligting van werkloosheid en armoede, en ekonomiese ontwikkeling van die agtergeblewe gemeenskap. Ander belangrike rolspelers by die programme wat hierbo voorgestel is, sluit in die SA Polisiediens, Departemente van Gesondheid, Arbeid, Welsyn en Onderwys, asook die plaaslike regering en munisipaliteite.

7.4.3 Sosiaal-maatskaplike dienste

Die aanbieding van formele, geakkrediteerde onderrigprogramme is egter nie die enigste wyse waarop gemeenskapskolleges kan bydra tot die ontwikkeling van agtergeblewe gemeenskappe nie. Die nie-formele onderwys- en opleidingskomponent van so 'n kollege is onontbeerlik om die bose kringloop van swak gesondheid, armoede en misdaad te breek. Ondersteuningsdienste om gemeenskapsprobleme aan te spreek soos gebroke huwelike, alkoholmisbruik, Vigs/HIV, en misdaadverwante probleme moet dus in die gemeenskapskollege gevestig word.

Die gemeenskapskollege kan as 'n belangrike gemeenskapsinligting-sentrum dien. So kan inligting in geskrewe vorm of deur middel van nie-formele opleidingsaktiwiteite voorsien word met betrekking tot gesondheidsbehoefte (voeding, higiëne, sanitasie, geboortebeporing, voorkoming van tuberkulose, seksueel-oordraagbare siektes en Vigs), sosiaal-maatskaplike behoeftes (huweliks- en gesinsverrykings-programme, vryetydsbesteding, kinderopvoeding, seksvoorligting, kommunikasievaardighede, gemeenskapsbetrokkenheid), veiligheids-behoefte (tuisbeveiliging, ondersteuning aan die SAPD, die gevolge van misdaad, dwelmmisbruik) en onderwys- en opleidingsbehoefte (toelatingsvereistes, programme en kwalifikasies van verskillende formele onderwys-instellings). Hierdie dienste kan ook insluit nie-formele opleiding aan lede van organisasies en plaaslike regeringstrukture in terme van begrotings, vergaderingprosedure, projekvoorstelle, ens.

Vir die agtergeblewe gemeenskap moet die gemeenskapskollege te alle tye toeganklik en verwelkomend wees. Dit moet 'n buigbare skedule hê sodat sowel werkende as werklose persone bedien kan word. Dit moet dus kursusse bedags en saans aanbied, asook oor naweke.

7.4.4 Beheer en bestuur

Die gemeenskapskollege moet so georganiseer word dat dit gemeenskapsprobleme sal identifiseer en as instelling bereid en toegerus sal wees om hierdie probleme aan te spreek. Dit moet dus aanpasbaar wees in terme van sowel programme en dienste wat aangebied word as bestuur en organisasie.

Hierdie instelling moet 'n stelsel van beheer hê waarby alle moontlike rolspelers betrek word. Dit sluit gemeenskapsleiers uit die agtergeblewe gemeenskap in. Om doeltreffende eienaarskap van die gemeenskapskollege onder lede van die agtergeblewe gemeenskap te vestig, moet die beheer, bestuur en organisasie van die instelling op deelnemende wyses, wat nie voorskriftelik en paternalisties is nie, gedoen word. Toelatingsvereistes moet byvoorbeeld in konsultasie met alle rolspelers bepaal word. Besondere aandag moet aan toeganklikheid gegee word, veral ten opsigte van geografiese en finansiële toeganklikheid.

Elke gemeenskapskollege moet 'n institusionele beleid in lyn met die Vrystaatse Gemeenskapskollegewet en die Wet op Verdere Onderwys en Opleiding daarstel waarin riglyne verskaf word in verband met doelstellings, doelwitte, teikenpopulasie, die aard en omvang van programme en dienste, akkreditering en sertifisering.

Voorafgaande moet binne 'n provinsiale raamwerk en wetgewing geskied (fig.7.1 nommer 4). Nasionale en internasionale vereistes moet in gedagte gehou word by programbeplanning, omdat leerders wat die instelling verlaat bemarkbaar moet wees, maar terselfdertyd die lewenstandaard van gemeenskappe sal verbeter. Dit voorveronderstel dat besondere aandag aan die

gehalteversekering van die instelling en sy programme en dienste gegee sal moet word. Uiteindelik moet die model voldoen aan die vereistes daargestel deur die nasionale regering.

Wat finansiering betref, word voorgestel dat die gemeenskapskollege die voorbeeld van die Amerikaanse model sal volg en 'n gediversifiseerde finansieringsbasis sal kweek. So sal munisipaliteite, provinsiale departemente, werkgewers, besigheid, en nywerheid finansieel moet bydra tot die gemeenskapskollege se fondse. Beperkte en toepaslike bydraes vanuit die agtergeblewe gemeenskap (bv. in die vorm van arbeid) is ook belangrik.

7.5 SLOT

Uit voorafgaande navorsing is dit belangrik om te besef dat blote organisatoriese veranderings, nuwe onderwysbeleid en -wetgewing en beter befondsing op sigself nie die sosio-ekonomiese probleme van agtergeblewe gemeenskappe sal oplos nie. Nuwe inisiatiewe is belangrik en noodsaaklik sodat betekenis gegee sal word aan die ideaal om gelyke onderwysgeleenthede vir alle leerders in die land daar te stel en ook agtergeblewe gemeenskap 'n geleentheid te bied tot ontwikkeling en bemagtiging. Daar moet egter nie onrealistiese verwagtings gekoester word nie, want die implementering van besluite kan nie oornag in werking gestel word nie. Inrigtings moet voorberei word en ondersteun word.

'n Belegging in onderwys en opleiding is ongetwyfeld die belangrikste belegging wat enige nasie vir sy toekoms kan maak. In Suid-Afrika is agtergeblewe gemeenskappe hierdie geleentheid ontnem. Alle leerders moet voldoende toegerus word om 'n positiewe bydrae tot die vestiging van 'n nuwe samelewing in Suid-Afrika en die Vrystaat te lewer.

Lewenslange leer moet ook aangemoedig word deur die vestiging van 'n leerkultuur en 'n begeerte na kennis en die toepassing daarvan.

Onderwysvernuwing is 'n voortdurende proses wat oor die lang termyn resultate lewer. Hierdie model is 'n eerste stap in hierdie proses wat beklemtoon dat onderwysvernuwing nie net die verantwoordelikheid van die staat is nie maar van alle rolspelers.

Die nuwe minister van onderwys, professor Kader Asmal, maak die volgende stelling in sy toespraak aan die pers en nasie: *We must break the back of illiteracy among adults and youth in five years* (Asmal 1999: 9). Hierdie is 'n stelling wat vra dat kragte uit alle oorde saamgesnoer word sodat Suid-Afrika die volgende millennium sal binnegaan met 'n toename in geletterdheid. Die gemeenskapskollege kan hierdie prioriteit aanspreek terwyl alle rolspelers aktief en daadwerklike pogings moet aanwend om die gedagte te ondersteun. Dit sal ook gestalte gee aan die nuwe president, mnr. Thabo Mbeki, se gedagte van 'n nasie aan die werk (*a nation at work*).

In hierdie navorsing is gepoog om die terrein van gemeenskapskolleges as moontlike instelling vir gemeenskapsontwikkeling te bestudeer. Daar is tot die slotsom gekom dat hierdie studieveld veel groter is as wat aanvanklik vermoed is. Daar is heelwat onontginde potensiaal vir verdere navorsing met betrekking tot programbeplanning, didaktiese benaderings, artkulasie en akkreditasie.

Lys van Bronne

- AACC (American Association of Community Colleges). 1998 Facts on Community Colleges. Washington D.C.: AACC. (Unpublished report).
- Adelman, C. 1992. *The way we are: the community college as American thermometer*. Washington D.C.: US Dept. of Education.
- ANC (African National Congress). 1994 *The Reconstruction and Development Programme (RDP) a policy framework*. Johannesburg: Umanyano Publishers.
- ASECA (A Secondary Education Curriculum for Adults) n.d. (a) *A curriculum framework*. Cape Town: SACHED.
- ASECA n.d. (b). *Student Handbook*. Cape Town: C. Lyson Printers.
- ASECA n.d. ©. *Curriculum Outcomes*. Cape Town: C. Lyson Printers.
- Asmal, K. 1999. Call to action! Mobilising citizens to build a South African education and training system for the 21 st century. Pretoria: Department of Education. (Unpublished speech)
- AUT (Advisory Council for Universities and Technikons). 1992. *Possibilities for articulation between universities and technikons in South-Africa*. Pretoria: AUT.
- Bartlett, E.E. 1986. Abetting the hysteria of Aids. *Patient Education and Counselling*, (8):111-113.
- Beder, H. 1989. Purposes and philosophies of adult education, in Merriam, SE & Cunningham, P.M. (Eds) *Handbook of adult and continuing education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Bless, C. 1995. *Fundamentals of social research methods*. Cape Town: Juta & Co.
- Bogdan, T. & Biklen, D. 1982. *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn & Bacon.

- Brookfield, S.D. 1988. Developing critically reflective practitioners: a rationale for training educators of adults, in Brookfield S. D. (Ed.). *Training educators of adults. The theory and practice of graduate adult education*. London: Routledge, Chapman and Hall Inc.
- Brundage, D.H & Mackeracher, D. 1980. *Adult learning principles and their application to program planning*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education.
- Cahill, S. & Kamper, G.D. 1990. *Die stand, plek en rol van Afrikaans as tweedetaal in die breë kurrikulum van sekondêre skole van die Departement van Onderwys en Opleiding*. Pretoria: Juta & Kie.
- Campbell, W.E 1997. Montgomery Community College Statistics. (Unpublished document.)
- Carey, E.A. 1984. Themes of adult development in women: life history interviews. Boston. Boston College. (Unpublished D.Ed. thesis)
- CCASA (Community Colleges Association of South Africa). 1996. Recommendations to the National Task Team on Further Education (NTTFE). (Unpublished document.)
- Citizen, The. 4 May 1999.
- Coles, E.K.T. 1982. *Maverick of the education family*. Oxford: Pergamon Press.
- Coombs, P.H. & Ahmed, M. 1974. *Attacking rural poverty: How non-formal education can help*. Baltimore: The Johns Hopkins University.
- Darkenwald, G.G. & Merriam, S.B. 1982. *Adult Education- Foundations of Practice*. New York: Harper & Row Publishers Inc.
- De Groot, T. 1969 *Methodology foundations of inference and research in behavioural sciences*. Mouton: The Hague.
- DPF (Development Planning Framework). 1998. Final Draft. Bloemfontein: Free State Government.
- EIC (Education Information Centre) 1996 *Understanding the National Qualifications Framework*. Pretoria: Heinemann.
- EMIS (Education Management Information System). 1997. Free State Provisioning. Bloemfontein. (Unpublished document.)

- EMIS (Education Management Information System). 1998. Free State Statistics. Bloemfontein. (Unpublished document.)
- EMIS (Education Management Information System) 1999. Free State Statistics. Bloemfontein. (Unpublished document.)
- Engel, J. 1996. *Die volledige Suid-Afrikaanse Gesondheidsgids*. Halfweghuis: Southern Boekuitgewers.
- Evans, D.R. 1981. *The planning of non-formal education*. Paris: UNESCO.
- Fourie, J.J. 1980. *Adult education, literacy campaigns and relevant educational adaptation for community development in Africa, Part IV*. Bloemfontein: UOFS, Research Unit for Education System Planning.
- Free State Department of Education. 1998. *Year report by Head of Department 1998*. Bloemfontein: Free State Department of Education.
- GCIS (Government Communication and Information System). 1998. Pretoria: Government Printers.
- Gleazer, E.J. 1980. *The Community College: values, vision and vitality*. Washington D.C.: American Association of Community and Junior Colleges.
- Goetz, J. & Le Compte, M.D. 1984. *Ethnography and qualitative design in educational research*. New York: Academic Press.
- Harmse, H.J. 1982. *Pedagogiek Deel 1*. Pretoria: Sigma Press.
- HAT (*Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*). 1985. Johannesburg: Perskor.
- HSRC (Human Sciences Research Council). 1989. *Introduction to qualitative methods*. Pretoria: Human Sciences Research Council.
- Illich, I. 1976. *Limits of medicine. Medical Nemesis: the expropriation of health*. London: Marion Boyars.
- Kahn, S. 1989. Report on a two month visit to observe community colleges. Soweto. (Unpublished report).
- Kasworm, C.E. 1993. Adult higher education from an international perspective. *Higher Education* 25(4):411-423.

- Kganare P. 1998. LUR begrotingstoespraak oor onderwys in die Vrystaat. Bloemfontein.
- Krathwohl D.R. 1998. *Methods of educational and social science research. An integrated approach*. New York: Longman.
- Labuschagne, F. en Eksteen, L. 1993. *Verklarende Afrikaanse Woordeboek*. Pretoria: Van Schaik Uitgewers.
- Laguardia Community College. 1997. *Co-operative Education*. New York: Laguardia College.
- Laguardia Community College. 1998. Laguardia - we celebrate potential. New York. (Unpublished document).
- Lategan, L.O.K. 1998. Reflections on community colleges as a part of further education in South Africa, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.
- Lategan, L.O.K. & Strydom, A.H. 1998. Community colleges in South Africa: questions and perspectives related to the institution, staff and students, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.
- Lemmer, E. 1992. Qualitative research methods in education: *South African Journal of Education* 12 (3): 292-296.
- Mahoney, J.R. 1998. The American community college: a perspective, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.
- Marckwardt, A., Cassidy, F. en McMillan, J. 1992. *Webster comprehensive Dictionary*. New York: J. G. Ferguson Publishers.
- Mbeki, T. 1998. *Africa the time has come*. Cape Town: Tafelberg Publishers Ltd.
- McGrath, D. & Spear, M. B. 1991. *The Academic crisis of community colleges*. New York: State University of New York Press.
- McMillan J. H & Schumacher S. 1993. *Research in education: a conceptual introduction*. New York: Harper Collins Publishers.

Modise T. SAFM show 26 May 1999 - 09:00.

Monroe, C. R. 1972. *Profile of the Community College*. Washington D.C.: Jossey Bass Inc.

Montgomery College. 1998-99. Catalog. Montgomery. (Unpublished document).

Montgomery Community College. Office of Planning and Institutional Research. 1997. Fall Student Enrollment Profile. Montgomery. (Unpublished document).

Mosdell, T. 1998. Community colleges and the NQF: the impact of the classification debate on the further education sector, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.

Mufamadi S. 1999. Toespraak oor misdaadstatistiek op 28 April. Gauteng.

NCDC (National Curriculum Development Committee). 1996. Lifelong Learning discussion document. Pretoria: Department of Education. (Unpublished report).

NCFET (National Committee on Further Education and Training) 1996. *A framework for the transformation of further education and training in South Africa*. (Report). Pretoria: Department of Education.

NCFET (National Committee on Further Education and Training) 1997. *Further Education and Training. Report*. Pretoria: Department of Education.

NCHE (National Commission of Higher Education) 1996. *A framework for transformation*. Pretoria: NCHE.

NEPI (National Education Policy Investigation). 1992. *Adult Basic Education*. Cape Town: Oxford University Press.

NICE (National Institute of Community Education). 1995 a.. Professional Study tour to the US Community College - Lessons for South Africa. (Unpublished report).

NICE (National Institute for Community Education) 1995 b. A framework for the provision of adult basic and further education and training. Pretoria: (Unpublished report).

- NICE (National Institute for Community Education) 1996. National Consultative conference on community colleges. Pretoria. (Unpublished report.)
- NQF (National Qualifications Framework) 1996. Committee for development work on the NQF: Discussion document: Lifelong learning through National Qualification Framework. Pretoria: Department of Education.
- NSFET (National Strategy Further Education and Training) 1999 - 2001: *Preparing for the twenty first century through Education, Training and Work*. Pretoria: Department of Education.
- Ntataise Trust. 1998. Ntataise Magazine. Viljoenskroon.
- O' Banion, T. 1981. *Community College Staff Development Programs for the 80's*. Frederick, Md: Associated Faculty Press.
- Ontario Council of Regents. 1990. Vision 2000. Quality and Opportunity: A summary, a review of the mandate of Ontario's colleges. Ontario: Ontario Ministry of Colleges and Universities. (Unpublished report).
- Palonsky, S. 1986. *900 shows a year: Looking at teaching from the teachers side of the desk*. New York: Random.
- Patton, M. 1988. Paradigms and pragmatism, in Fetterman, D. M. (Ed). *Qualitative approach to evaluation in education: the silent scientific revolution*. New York: Praeger.
- Peyper J. H. 1978. Non-formal education. Bloemfontein: UOFS, Research Unit for Education System Planning. (Lecture-discussion paper no. 4).
- Phillippe, K.A. 1998. *National Profile of Community Colleges: Trends and Statistics 1997*. Washington DC.: Community College Press.
- Pretorius, F. & Lemmer, E. 1998. *South African Education and Training. Transition in a democratic era*. Cape Town: Creda Press.
- Prince George's Community College. 1998(a). Prince George's. Community College News. (Unpublished document).
- Prince George's Community College. 1998(b). Prince George's Community College Planning Institute. (Unpublished document).

Raby, R.L. 1998. Community college models: ideals for educational reform, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.

Racelis, M. 1986. *Metropolitan growth: poverty eradication through popular participation - Habitat International*. Midrand: Development Bank of South Africa.

Rapport. 5 Junie 1998.

Ratcliff, J. 1994. *Community Colleges*. Needham Heights Ma.: Ngina Press.

Ratcliff, J. & Gibson-Benninger, B. 1998: Community colleges in a global context, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South-Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.

RGN (Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing) 1981. Onderwysvoorsiening in die RSA. Verslag van die Hoofkomitee van die RGN - Ondersoek na die Onderwys. Pretoria. (Ongepubliseerde dokument.)

RGN (Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing) 1988. Akkreditering. Pretoria. (Ongepubliseerde dokument.)

RGN. 1989. Onderwysnavorsingsprogram no. 12. Pretoria: RGN

RIEP (Research Institute for Education Planning). 1991. *Education and manpower development 1990* (No. 11.) Bloemfontein: University of the Orange Free State.

Roueche, J. E., Roueche S. D. & Milliron, M. D. 1995. *Strangers in their own land, part time faculty in American Community Colleges*. Washington DC: Community College Press.

RSA (Republic of South Africa). 1995. *South African Qualifications Authority Act No. 58* Government Gazette Vol. 364 No. 16725. Pretoria: Government Printer.

RSA (Republic of South Africa) 1996. *Constitution of RSA, Act 108, 1996*. Pretoria: Government Printer.

RSA (Republic of South Africa). 1998. *Further Education and Training Act No. 98*. Pretoria: Government Printer.

- RSA DNO (Republiek van Suid-Afrika. Departement van Nasionale Opvoeding). 1991 *Onderwysrealiteite in Suid-Afrika 1990*. Pretoria: Departement van Nasionale Opvoeding.
- RSA DoE (Republic of South Africa. Department of Education). 1995. *White Paper on Education and Training*. Pretoria: Department of Education.
- RSA DoE (Republic of South Africa. Department of Education). 1998. *Green Paper on Further Education and Training*. Pretoria: Department of Education.
- RSA DoL (Republic of South Africa. Department of Labour). 1997. *Green Paper on Labour*. Pretoria: Department of Labour.
- RSA DoL (Republic of South Africa. Department of Labour). 1998. *White Paper on Labour*. Pretoria: Department of Labour.
- RSA DoW (Republic of South Africa. Department of Welfare). 1997. *Social Welfare Services in South Africa: Annual Statistical Report*. Pretoria: Department of Welfare.
- RSA DvO (Republiek van Suid Afrika. Departement van Onderwys). 1997. *Wet op Hoër Onderwys* (18 April, No. 17944). Pretoria: Departement van Onderwys.
- SACBC (South African Catholic Bishops Conference) 1994. Pastoral Letter: "Free At Last". Pretoria. (Unpublished.)
- SAKD (Suid-Afrikaanse Kommunikasiediens). 1994. *Infospec* 6 (3): 1-16.
- SakeVolksblad. 3 Mei 1999.
- SakeVolksblad. 5 Mei 1999.
- SANGOCO (South African Non Government Organisation Coalition) 1998. Proceedings of poverty hearings. Johannesburg. (Unpublished.)
- SAPD MIBS (Suid-Afrikaanse Polisie, Misdaadinligtingsbestuursentrum). Kwartaalverslag 1998/9. Johannesburg. (Ongepubliseerd.)
- SAQA (South African Qualifications Authority). 1997. *Bulletin* 1 (1): May/June.
- Sher, R. 1989. HIV infection in South Africa, 1982 - 1988. *South African National Journal*. 76: 314 - 318.

- Skinner, J.C., Mersham G.M. & Rensburg, R.S. 1995. *Public Relations Development & Social Investment: A South African Perspective*. Pretoria: Van Schaik.
- Slowey, M. 1988. Adult Students - the new mission for higher education? *Higher Education Quarterly* 42(4):301-316.
- Smaling, A. 1994. Course material for the qualitative methodology winter school. Pretoria: HSRC. (Unpublished document).
- Sowden, L. & Keeves, J.P 1988. *Educational research, methodology and measurement: An international handbook*. New York: Pergamon Press.
- SSA (Statistics South Africa). 1998. *The people of South Africa population census 1996. Census in brief. Report no. 03-01-11*. Pretoria: Government Printer.
- Strydom, A.H. 1996. Enkele inleidende perspektiewe in verband met die Nasionale Kwalifikasieraamwerk (NKR). Bloemfontein. (Ongepubliseerd.)
- Strydom, A.H., Bitzer, E.M. & Lategan, L.O.K (Eds). 1995. *Community Colleges for South Africa*. Bloemfontein: UOFS.
- Strydom, A.H. 1999. Memorandum in verband met die instelling van 'n departement: Voortdurende onderwys (continuing education) in die Fakulteit Geesteswetenskappe met 'n program in volwasse, verdere en hoër onderwysstudie (verskillende kwalifikasies op verskillende terreine). Bloemfontein. (Ongepubliseerd.)
- Strydom, J.A. 1999. Further Education and Training in South Africa. *To the Mark* 9(1):1-9.
- Swanepoel H.J. 1997. *Community development: putting plans into action*. Cape Town: Juta.
- Umrabulo Department of Political Education and Training. 1998. Understanding GEAR. Cape Town. (Unpublished document.)
- Unterhalter, E., Wolpe, H. & Botha, T. 1991. *Education in a future South Africa: policy issues for transformation*. London: Heinemann Publishers.

- Ural, I. 1998. International Community College models: a South African perspective, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.
- Van Dyk, A.C. 1991. Prevention of Aids: Psycho-social determinants of attitudes, behaviour and behavioural change. Pretoria: University of South Africa. (Unpublished thesis).
- Van Vuuren, D.J., Wiehahn, N.E., Rhoodie, N.J. & Wiechers, M. 1991. *South Africa in the Nineties*. Pretoria: HSRC Publishers.
- Van Zyl, K. 1991. Leergereedheid by volwassenes in die werksituasie. Johannesburg: Rand Afrikaanse Universiteit. (Ongepubliseerde M.A - verhandeling.)
- Vaughan, G.B. 1989. From the Community College in America: a short history, in Ratcliff, J. (Ed) *Community Colleges*. Needham Heights, Ma.: Ginn Press.
- Vaughan, G.B. 1995. *The community college story*. Washington D.C.: American Association of Community Colleges.
- Venter, M. 1996. *An introduction to Community Colleges: a guide for South Africa*. Cape Town: Salty Printers.
- Volksblad, Die. 16 April 1998.
- Volksblad, Die. 3 Mei 1999.
- Volksblad, Die. 5 Mei 1999.
- Volksblad, Die. 11 Mei 1999.
- Volksblad, Die. 19 Mei 1999.
- Vrystaatse Departement van Arbeid. 1999. Werkloosheidstatistiek. (Ongepubliseerde dokument).
- Vrystaatse Onderwysdepartement. 1999. Instituut. Bloemfontein. (Ongepubliseerde dokument.)
- Vrystaatse Departement van Onderwys. 1998. Menslike hulpbronne-direktoraat. Bloemfontein: (Ongepubliseerde dokument).

- Watson, K. & Wilson, R. 1985. Introduction, in Watson, K. & Wilson, R. (Eds) *Contemporary issues in comparative education*. London: Croom Helm.
- Wattenberger, T. 1989. History of American Community Colleges, in Ratcliff, J. (Ed). *Community Colleges*. Needham Heights, Ma.: Ginn Press.
- West, L. & West, B. 1998. Student learning and the community college, in Strydom, A.H. & Lategan, L.O.K. (Eds) *Introducing community colleges to South Africa*. Bloemfontein: University of the Free State.
- Witken, B.R. 1984: *Assessing needs in educational and social programmes*. London: Jossey-Bass.
- Woodhall, M. 1988. Economic and financial implications of recurrent and continuing education, in Molyneux, F, Louw G. & Fowler, G. (Eds). *Learning for life. Politics and progress in recurrent education*. London: Croom Helm.

ADDENDUM A

VRAELYS

1. Wat dink u van die "ASECA-program? (Merk slegs een blok.)

Uitstekend	☐
Aanvaarbaar	☐
Goed	☐
Onaanvaarbaar	☐
Swak	☐

Verskaf redes vir u antwoord: _____

2. Is die lokaal/area aanvaarbaar? (Merk slegs een blok.)

Ja, baie	☐
So-so	☐
Nee	☐

3. Pas die lesingtye u?

Ja	☐
Nee	☐

Indien nie, waar nie? _____

4. Help die lesingmateriaal u om die volgende te verstaan:

1) Werkboek? _____

2) Om probleme op te los? _____

3) Enigiets _____

5. Hoeveel ure per dag gebruik u vir studies? _____

6. Waar studeer u? _____

Tuis	☐
Klas	☐
Ander (Spesifiseer):	_____

7. Indien u nie tuis studeer nie, verskaf:

8. Hoe vind u die volgende evalueringsmetodes?

8.1 Werktake (Merk slegs een blok.)

Toetse (Merk slegs een blok.)

Uitstekend ☐

Uitstekend ☐

Aanvaarbaar ☐

Aanvaarbaar ☐

Gemiddeld ☐

Gemiddeld ☐

Onaanvaarbaar ☐

Onvaarbaar ☐

Swak ☐

Swak ☐

9. Is die kursus aan u verduidelik toe u aangesluit/ingeskryf het?

Ja ☐

Nee ☐

10. Hoe vind u die groeps-,debat-, gonsgroepe-, vraag-en antwoordaktwiteite tydens kontakssessies? (Merk slegs een blok.)

Uitstekend ☐

Aanvaarbaar ☐

Gemiddeld ☐

Onaanvaarbaar ☐

Swak ☐

Motiveer u antwoord: _____

11. Is u gelukkig met u vordering?

Ja

Nee

Indien nee, verskaf 'n rede: _____

12. Enige aangeleentheid wat u graag wil noem in verband met die program?

ADDENDUM B

* Is die kurrikulum volgens u behoeftes of van die gemeenskap?

Streek	Respondent	(*) Ja / Nee	Geslag	Huwelik-status	Ouderdom	Werk-status	Wat weet u van Vigs?	Hoogste st. geslaag	Waarom het u die skool verlaat?	Waarom is u terug by die aandskool?	Enige studieprobleme	Hoe ervaar u misdaad?	Watter moontlike oplossings stel u voor?
Lengau (KRD)	A	NJ	V	G	29	WL	Nie veel nie, slegs hoorsê.	St. 3	Huislike en geldelike probleme.	Behoeftes aan geleerdheid, soek 'n beter toekoms.	Gesinsdruk, te veel take, beperkte tyd, vervoergelde na klasse.	Geweldsmisdaad en messtekery by drinkplekke ("shebeens").	Werskepping/brein moet besig gehou word deur studies - ontspanning.
	B	J	V	G	35	W	Wat op TV gebeeldsênd word.	St. 4	Om broers en susters met hul studies finansiële te help.	Beter toekoms, beter geld.	Werk = studies verg baie tyd, huislike pligte, na kinders omsien.	Geweldvlakke hoog - kan nie meer vrylik snags loop nie.	Programme vir die werkskepping.
	C	J	M	GS	37	W	TV/Soul City, nie veel nie.	St. 4	Huislike probleme, vader het vroeg gesterf.	Beter toekoms en salaris is sakakel tussen werkers en wergewers en moet kan kommunikeer. Vergaderings bywoon en taalgebruik belangrik om terugvoering te gee. Wil verder studeer.	Leerkragte laat, tyd veral naweke is beperk. Ander pligte in gemeenskap beperk studietyd - oortyd werk maak dat klasse nie gereeld bygewoon word nie.	Baie gemeenskappe nie meer veilig nie. Alkohol en dwelm-misbruik beïnvloed misdaad negatief.	Ontspannings-programme, werkskepping, goeie salarisse.
	D	NJ	V	O	27	WL	Nie veel nie.	St. 7	Swangerskap.	Matrieksertifikaat te kry.	Huislike pligte en vervoergelde na klasse. Leerkragte nie betyds of gereeld.	Geweld en roof.	Polisie moet effektief wees - werkskepping.
Bethlehem	E	J	V	G	41	W	Nie veel nie.	Gr. 2	Moes gaan werk.	Wil lees en skryf, wil Bybel lees, werk vereis dat ek kan lees en skryf, opdragte uitvoer, vir kommunikasie.	Baie moeg as van die werk af kom-tyd beperk, moet huispligte nakom voor klasse bygewoon kan word.	Geweld en roof-onveilig, messtekery, veral by "shebeens".	Ontspanningsplekke wat veilig is - effektiewe polisiëring, werkskepping.
	F	J	V	G	39	W	Nie veel nie.	Gr. 1	Huishou/Moeder vroeg gesterf.	Beter kwalifikasies.	Aanpassing by die skool-vervoergelde na klasse.	Gevaarlik-geweld, polisie onbetrokke.	Goeie polisiëring.
	G	J	M	G	42	W	Nie veel nie.	St. 3	Huislike en finansiële probleme.	Beter werk te kan kry, 'n sertifikaat te kry.	Kan nie gereeld klasse bywoon nie-ander pligte, oortyd is ook 'n probleem.	Misdaad is hoog en polisie doen nie veel nie.	Meer polisie, skelms moet in tronk bly.
	H	NJ	M	GS	35	WL	Nie veel nie.	St. 5	Groeps druk/vriende het skool verlaat om te gaan werk.	Besef die belangrikheid van geleerdheid / van my vorige klasmaat is beter af weens kwalifikasies.	Studeer moeilik, ongedisiplineerd, nie genoeg, ondersteuning tuis.	Geweld wat gepaard gaan met drankmisbruik.	Ontspanning/aktiwiteite.

Welkom	I	J	V	G	41	WL	Nie veel nie.	St. 2	Swanger geraak.	Soek werk.	Aanpassing gemeenskapspligte, geen ondersteuning van man.	Hoog/roof/smokkelary/ toordery/polisie betrokke.	Beter polisiëring, beter salarisse.
	J	N	V	G	38	WL	Nie veel nie.	St. 5	Onluste op skool het belangstelling verminder.	Belangrik om geleerdheid te hê, wil werk.	Vervoergelde na klasse, ondersteuning ontbreek.	Polisie beskerm misdadigers/roof.	Beter polisiëring, hoë strawwe vir misdadigers.
	K	NJ	V	GS	42	W	Nie veel nie.	St. 7	Huislike en finansiële probleme.	Beter geld verdien, bevorder te word, verder studeer.	Tyd om te studeer/pligte.	Geweld/messtekery.	Beter effektiewe polisiëring.
	L	NJ	M	G	39	W	Nie veel nie.	St. 9	Om te gaan werk.	Sertifikaat te kry - bevorder te word.	Studieprobleme.	Misdaad/geweld, polisie betrokke.	Misdaad vas te vat.
Bloemfontein	M	J	V	O	27	WL	TV/ behoort aan onder- steunings- groep/lees baie.	St. 10	Gedruip.	Vakke herhaal wat gedruip is. Simbole verbeter.	Maak nie genoeg tyd vir skoolwerk/swak geheue.	Roof/messtekery.	Werkskepping.
	N	J	M	O	24	WL	Nie veel nie.	St. 10	Gedruip.	Vakke herhaal wat gedruip is. Simbole verbeter.	Studiemetode/leerkragte soms laat.	Roof.	Werkskepping / besig te wees met studies.
	O	NJ	V	G	35	W	Nie veel nie.	St. 8	Swanger geword.	Verder studeer en St. 10- sertifikaat belangrik.	Leerkragte is nie betyds vir klasse nie.	Messtekery / roof / inbrake.	Beter polisiëring / buurtwag.
	P	J	V	G	44	W	Nie veel nie.	St. 4	Huislike en finansiële probleme.	Beter salaris.	Druk tuis is groot weens pligte/oortyd.	Inbrake.	Werkskepping / buurtwag
Sasolburg	Q	J	V	G	33	W	Nie veel nie.	Gr. 3	Huislike probleme.	Beter kwalifikasies/ wil kinders help met skoolwerk.	Leerkragte nie gereeld nie.	Verkragtigs / inbrake.	Effektiewe polisiëring.
	R	NJ	M	G	32	WL	TV.	St. 4	Gedruip.	Werk kry/toekoms.	Geen.	Messtekery / roof.	Werkskepping.
	S	J	M	O	28	W	Lees in berigte/ kliniek.	St. 7	Onluste/skole- boikot.	Matrieksertifikaat kry.	Ander pligte behalwe skoolwerk.	Inbrake / Satanisme.	Ontspanning / werkskepping.

V = **Vroulik**
M = **Manlik**
G = **Getroud**
GS = **Geskei**
O = **Ongetroud**

W = **Werkend**
WL = **Werkloos**
J = **Ja**
N = **Nee**
NJ = **Nie 100 % nie**

ADDENDUM C

A. Vrae aan verteenwoordigers van gemeenskapskolleges in die VSA

1. Why do you call your two year institutions Community Colleges?
Waarom noem julle tweejaarinrigtings gemeenskapskolleges?
2. What motivates students to attend your institution?
Wat motiveer studente om na u inrigting te kom?
3. Hoe betrek gemeenskapskolleges besigheid/private sektor en hoe kan die gemeenskapskolleges ekonomiese transformasie in die gemeenskap te weegbring?
How do community colleges involve business in its work and how can they contribute towards transformation of a society economically?
4. Hoe vind befondsing plaas by u instelling?
How does your funding system operate?
5. How do you do placements of students?
Hoe word studente vir plasing geïdentifiseer?
6. What are the advantages of your institution to the community?
Watter voordele vir die gemeenskap hou u instelling in?
7. Hoe vind artikulasie plaas tussen instellings?
How is articulation taking place between institutions?
8. What lessons are there for South Africa?
Watter lesse kan Suid-Afrika van u model leer?

B. Vrae aan gemeenskapsleiers in die Vrystaat

1. Watter probleme word ervaar binne die Onderwys, Gesondheid, Arbeid en Landbou wat gemeenskapsbehoefte betref?
2. Het onderwys en opleiding 'n rol om te vervul?
3. Hoe voel u oor gemeenskapskolleges vir die Vrystaat?
4. Hoe ver het die gemeenskapskollegekonsep ontwikkel?
5. Is daar enigsins vennootskappe tussen onderwys en opleiding met die private sektor, nywerhede, staatsdepartemente en NROs?
6. Watter tipe misdaad kom oorwegend voor in die streek?
7. Hoe vergelyk die voorkoms van misdaad met ander streke in die Vrystaat?
8. Watter voorstelle kan u maak om misdaad te voorkom?